

Bošnjačka riječ

Časopis za društveni život i kulturu sandžačkih Bošnjaka

Godina II
Broj 5
Novi Pazari
Januar-mart 2007.
Cijena 160 din
www.cbs.org.yu

Bošnjačko nacionalno vijeće u posjeti Sarajevu

PODRŠKA POVEZIVANJU BOŠNJAKA

Prof. dr. Ferid Muhić

BOŠNJACI DANAS

CBS

CENTAR ZA BOŠNJAČKE STUDIJE

Bošnjačka riječ

Osnivač

Bošnjačko nacionalno vijeće
Novi Pazar

Izdavač

Centar za bošnjačke studije
Tutin - Novi Pazar

Za osnivača i izdavača

Esad Džudžević

Glavni i odgovorni urednik

Muhedin Fijuljanin

Redakcija

Redžep Škrijelj
Esad Rahić
Hodo Katal
Faruk Dizdarević
Džengis Redžepagić

Sekretariat

Nazim Ličina
Zaim Hadžsalihović

Tehnički urednici

Nedžad Smailagić
Samer Jusović

Lektura

Muratka Fetahović

Saradnici

Munib Maglajlić
Ferid Muhić
Senahid Halilović
Samra Tahirović - Ljuca
Fehim Karišik
Nedžib Vučelić
Alija Matović

Adresa redakcije

28. novembra bb
36300 Novi Pazar

Telefon: 020 336 621
Fax: 020 315 608

E-mail: bnv@verat.net
www.cbs.org.yu

Časopis sufinansira
Ministarstvo kulture
Vlade Republike Srbije

Naslovna strana

Posjeta predstavnika BNV
Sarajevu

Stampa

Štamparija "Merak"
Dubrovačka bb, Novi Pazar

RIJEČ UREDNIKA

NOVO VRIJEME

Ideja o formiranju svebošnjačkog foruma dobila je podršku i sa najvišeg mesta - od zvaničnika u Sarajevu. Bošnjački član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Dr. Haris Silajdžić, u razgovoru sa predstvincima Bošnjačkog nacionalnog vijeća, podržao je inicijativu povezivanja Bošnjaka na regionalnom nivou kako bi njihovi interesi poprimili snažniju formu i time dao jasan znak podrške aktivnostima i radu Vijeća.

Inicijativu o regionalnom povezivanju Bošnjaka na prostoru bivše Jugoslavije, Bošnjačko nacionalno vijeće, inače, pokrenulo je prije nešto više od godinu dana i u tom pravcu u proteklom periodu naišlo na podršku velikog broja institucija, udruženja i zvaničnika širom Srbije, Crne Gore, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Makedonije.

U cilju boljeg, organizovanijeg i snažnijeg artikulisanja zajedničkih interesa i problema, odnosno povezivanja nacionalnih institucija koje okupljaju Bošnjake na širem balkanskom prostoru, Bošnjačko nacionalno vijeće pozvalo je na saradnju sve relevantne bošnjačke institucije i organizacije, sva udruženja i značajne pojedince.

Ko su, šta su i gdje su Bošnjaci danas, najbolje je progovorio prvo intelektualno bošnjačko ime, istaknuti filozof i publicista Prof. Dr. Ferid Muhić. Povodom promocije dvobroja našeg časopisa, on je u Glavnom uredu Bošnjačkog nacionalnog vijeća održao predavanje o položaju Bošnjaka na prostoru Jugoistočne Evrope danas.

Kao Bošnjaci, mi imamo zadatak da nađemo formulu našeg reagensa protiv zaborava, da sačinimo susptancu koja će nam, metaforično rečeno, otkrivati palimpsest našeg povijesnog pamćenja, obnavljajući sloj po sloj izbrisanih istina i zapisa o nama - poručio je Prof. Muhić sa predavanja u Glavnom uredu Bošnjačkog

nacionalnog vijeća - da rekonstruišemo ostrugane teštovе o našem identitetu i obnovimo svoja sjećanja, bez obzira zbog kojih razloga je iz njega izršeno brisanje istine o nama.

U pravcu otkrivanja bošnjačkog nacionalnog identiteta i ostvarenja, domaćim i međunarodnim dokumentima zagaratovanih prava, Bošnjačko nacionalno vijeće u proteklom periodu započelo je realizaciju niza značajnih projekata koji u tom pogledu znatno unapređuju trenutni položaj i stanje Bošnjaka na ovim prostorima.

Ulazak u najviše predstavničko tijelo države u kojoj živimo - Narodnu skupštinu Republike Srbije dva bošnjačka poslanika, kao poslanika manjiske liste, u smislu naprijed rečenog, od historijskog je značaja, iz više aspekata. Prvo, zbog mogućnosti koje parlament kao zakonodavno tijelo u tom pogledu pruža sa aspekta poboljšanja položaja Bošnjaka. Drugo, zbog jasno izražene spremnosti bošnjačkog naroda na izgradnju suživota i aktivan doprinos demokratizaciji države u kojoj žive. Treće, zbog zajedničkog nastupa naših poslanika sa poslanicima drugih manjinskih naroda u okviru manjinskog poslaničkog kluba kao partnera demokratski orijentisanim snagama u ovoj zemlji. A položaj i prava manjinskih naroda nisu više nepoželjna tema ni za koga u ovoj zemlji, historijske i političke okolnosti promijenile su tako da sada potpuno anahrono zvuči obrazloženje da je, "...zbog podsticanja manjina da koriste svoja prava...", sa mesta predsjednika skupštinskog Odbora za međunacionalne odnose svojevrećeno upravo smijenjen jedan naš poslanik, predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća g-din Esad Džudžević.

SADRŽAJ

Podrška povezivanju Bošnjaka

Prije poljske vlasti neće bosanski

Predavanje prof.dr. Ferida Muhića na temu "Bošnjaci danas"

Bosanski jezik u upotrebi - djelimično

Promocija dvobroja "Bošnjačke riječi" BOŠNJAČKO UZDIZANJE OD ZABORAVA	5	Mr. Redžep Škrijelj PEŠTER I PEŠTERSKI GUSLARI	39
Bošnjačko nacionalno vijeće u posjeti Sarajevu PODRŠKA POVEZIVANJU BOŠNJAKA	6	Kulturna prošlost Priboja ZABORAVLJENI TRAGOVI KULTURE NA TROMEDI	47
Delegacija BNV posjetila Makedoniju PODRŽANA IDEJA O SVEBOŠNJAČKOM FORMU	8	U organizaciji BNV i Ministarstva prosvjete održan seminar BOSANSKI JEZIK - ZAKONSKA OBAVEZA ŠKOLE	52
SO Prijepolje nije usvojila izmjene statuta opštine PRIJEPOLJSKE VLASTI NEĆE BOSANSKI	10	Nacionalne nagrade i priznanja DUKAT ISA BEGA ISHAKOVIĆA HILMIJI ČATOVIĆU	55
Izvještaj o implementaciji bosanskog jezika BOSANSKI JEZIK U UPOTREBI - DJELIMIČNO	22	Predstavljamo vam NACIONALNE NAGRADA I PRIZNANJA SANDŽAČKIH BOŠNJAKA I NJIHOVI DOBITNICI	58
Prilog proučavanju bošnjačke heraldike LILIUM BOSNIACUM	26	Sandžački pjesnik Rasim Ćelahmetović učesnik IV Balkanskih književnih susreta U STANBOLU, NA BOSFORU	75
Sačuvano vrijedno svjedočanstvo o starosti džamije u Hisardžiku KUR'AN STAR ČETIRI VIJEKA	37		

DOGĀĐAJI

Povodom izlaženja iz štampe dvobroja "Bošnjačke riječi" u Glavnem uredi BNV
Prof. Dr. Ferid Muhić održao predavanje "Bošnjaci danas"

Bošnjačko uzdizanje od zaborava

Toliko puta smo bili najbolji onda kada je to bilo najpotrebnije i najteže, da je zaista krajni čas da se odviknemo od toga da se krijemo od kiše, i mirno i samopouzdano, onakvi lijepi, umni i sposobni kakvi i jesmo, svugdje pokažemo za kakve podvige su sposobni Bošnjaci, i svijet darujemo ljepotom i mudrošću, dobrotom i plemenitošću svoje bošnjačke riječi - rekao na promociji Bošnjačke riječi Prof. Dr. Ferid Muhić

U prisustvu velikog broja kulturnih i javnih radnika iz Novog Pazara i cijelog Sandžaka, u prostorijama Bošnjačkog nacionalnog vijeća, 13. januara ove godine, organizovana je promocija trećeg i četvrtog broja Časopisa za društveni život i kulturu Bošnjaka "Bošnjačka riječ".

tio predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esad Džudžević koji je rekao da ima izuzetnu čast da nakon Subotice, Zagreba, Siska, Sarajeva, Beograda, Prijepolja, Nove Varoši, Skoplja i drugih gradova promoviše časopis "Bošnjačka riječ" u Novom Pazaru uz jedno posebno zadovoljstvo da

čka riječ" plemenita ideja Bošnjačkog nacionalnog vijeća a u cilju očuvanja, njegovanja, razvoja i unapređenja bošnjačke nacionalne historije, kulture, tradicije i svih bošnjačkih vrijednosti, odnosno svega onoga što smo mi sami kroz historiju zaboravljali, čega se nismo sjećali i što smo potiskivali.

Nakon toga, Muhedin Fijljanin je prisutnima predstavio treći i četvrti broj časopisa "Bošnjačka riječ" i njavio Prof. Dr. Ferida Muhića.

"SUVIŠNO je govoriti o tome koliko me ovaj susret raduje i koliko, u stvari, obavezuje. Ja sam nekoliko puta imao tu rijetku privilegiju i za mene uviđek poseban doživljaj da govorim u sredini gdje su naši ljudi možda još ponajviše Bošnjaci nego bilo gdje na drugom mjestu u svijetu. I to je ono što najviše obavezuje", riječi su Prof. Dr. Ferida Muhića, koji je nakon uvodne riječi počeo da govoriti na temu "Bošnjaci danas".

Svakom onom ko poznaje ili je barem čuo za Prof. Dr. Ferida Muhića, suvišno je govoriti o kvalitetu i snazi izrečenog na ovoj tribini. O kakvom je događaju riječ najbolje govoriti činjenica da je sala Bošnjačkog nacionalnog vijeće bila puna gostiju i čitav sat nakon završetka promocije novog broja časopisa "Bošnjačka riječ" i tribine "Bošnjaci danas".

Naš časopis u ovom broju, kao specijalan prilog, donosi predavanje Prof. Dr. Ferida Muhića.

Predavanje Prof. Dr. Ferida Muhića izazvalo je veliko interesovanje javnosti u Novom Pazaru i cijelom Sandžaku - Na slici detalj sa promocije "Bošnjačke riječi" i predavanja Prof. Muhića u Glavnem uredu Vijeća u Novom Pazaru

U okviru programa promocije održana je i tribina na temu "Bošnjaci danas" na kojoj je specijalno predavanje održao Prof. Dr. Ferid Muhić, jedan od najvećih evropskih filozofa da-nasnje.

Na samom početku skupa prisutnima je predstavljen jedan od prijedloga nacionalne himne sandžačkih Bošnjaka koju je na klaviru odsvirao Nihad Huković.

Nakon toga, skupu se obra-

u toj promociji učestvuje i Prof. Dr. Ferid Muhić koji je trenutno prvo intelektualno bošnjačko pero, predavač na mnogim svjetskim univerzitetima i ono što je za nas izuzetno važno - saradnik našeg časopisa "Bošnjačka riječ".

Glavni i odgovorni urednik Časopisa za društveni život i kulturu sandžačkih Bošnjaka "Bošnjačka riječ" Muhedin Fijljanin je, govoreći o samom časopisu, istakao da je "Bošnjačka riječ" plemenita ideja Bošnjačkog nacionalnog vijeća a u cilju očuvanja, njegovanja, razvoja i unapređenja bošnjačke nacionalne historije, kulture, tradicije i svih bošnjačkih vrijednosti, odnosno svega onoga što smo mi sami kroz historiju zaboravljali, čega se nismo sjećali i što smo potiskivali.

AKTUELNO

Bošnjačko nacionalno vijeće u zvaničnoj posjeti Sarajevu

Podrška povezivanju Bošnjaka

Delegacija Bošnjačkog nacionalnog vijeća koju su činili narodni poslanici Esad Džudžević i Bajram Omeragić, boravila je, 19. marta ove godine, u zvaničnoj posjeti Sarajevu. Delegacija BNV posjetila je tom prilikom ambasadora Republike Srbije u

BiH gospodina Grujicu Spasovića i u dužem razgovoru ga upoznala sa idejom šire regionalne saradnje Bošnjaka u Republici Srbiji sa svojom maticom u BiH, što bi moglo biti doprinos uspostavljanju bolje saradnje dvije države i dva naroda.

Pored velikog broja sastanka i razgovora sa predstvincima društvenog, političkog i privrednog života Bosne i Hercegovine, predstavnici Bošnjačkog nacionalnog vijeća susreli su se i sa bošnjačkim članom Predsjedništva BiH Dr. Harisom Silajdžićem.

U skoro dvočasovnom razgovoru bošnjački poslanici u Skupštini Srbije, Esad Džudžević i Bajram Omeragić, upoznali su Dr. Harisa Silajdžića o trenutnim aktivnostima i radu Liste za Sandžak, Bošnjačkog nacionalnog vijeća, kao i sa statusom i položajem Bošnjaka u Srbiji.

Esad Džudžević, narodni poslanik i predsjednik Izvršnog odbora BNV-a, upoznao je Dr. Harisa Silajdžića o aktivnostima u akademskom životu Bošnjaka i naglasio važnost priznavanja bosanskog jezika u obrazovnom sistemu Republike Srbije.

Džudžević i Omeragić u razgovoru sa Dr. Harisom Silajdžićem

Predsjednik IO BNV-a i narodni poslanik Esad Džudžević pozvao na saradnju bošnjačke institucije i udruženja sa prostora bivše Jugoslavije

Predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog Vijeća i narodni poslanik Esad Džudžević pozvao je sve relevantne bošnjačke institucije i organizacije na saradnju na planu regionalnog povezivanja Bošnjaka na prostoru bivše Jugoslavije.

U pismu koje je, nakon posjete Bosni i Hercegovini, narodni poslanik Esad Džudžević uputio institucijama i udruženjima koja okupljaju Bošnjake na prostorima bivše Jugoslavije se, između ostalog, kaže da je Bošnjačko nacionalno vijeće dobitko podršku sa najvišeg mesta u Sarajevu, od bošnjačkog člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine Dr. Harisa Silajdžića, za zajedničku ide-

ju šireg regionalnog povezivanja Bošnjaka na prostorima bivše Jugoslavije u cilju snažnijeg artikulisanja zajedničkih interesa i problema, odnosno povezivanja nacionalnih institucija koje okupljaju Bošnjake na širem balkanskom prostoru.

Ističući da Bošnjaci u Hrvatskoj, Srbiji, Makedoniji i na Kosovu uživaju status nacionalne manjine, ili su na putu da dobiju status nacionalne manjine ili neki drugi status u Crnoj Gori i Sloveniji, dok Bošnjaci Bosne i Hercegovine imaju status konstitutivnog naroda i kao takvi predstavljaju maticu svih Bošnjaka, predsjednik Izvršnog odbora BNV-a Esad Džudžević u pismu dalje kaže:

"Početna ideja da se uskoro

održi okrugli sto u Sarajevu na ovu temu, na kome bi se okupili legitimni i relevantni predstavnici nacionalnih institucija i udruženja Bošnjaka iz svih država nastalih na prostoru bivše Jugoslavije, dobila je ovom podrškom sa najvišeg nivoa Bosne i Hercegovine, kao matične države Bošnjaka, gotovo izvjesnu perspektivu sa ciljem formiranja jednog svebošnjačkog foruma. Na tom svebošnjačkom organu raspravljaljala bi se pitanja u oblastima kao što su nacionalni simboli, standardizacija bosanskog jezika, pitanja zaštite i revitalizacije kulturne baštine, obrazovanja, informisanja i druga pitanja za koja se ocjeni da su važna i da su od zajedničkog nacionalnog interesa."

Bajram Omeragić, narodni poslanik i potpredsjednik BNV, govorio je o važnosti regionalne saradnje Bošnjaka i istakao važnost da Dr. Silajdžić iskoristi svoj autoritet i raspoložive mogućnosti za njeno proširenje i unapređenje.

Na kraju ovih razgovora član Predsjedništva BiH Dr. Haris Si-

lajdžić, izrazio je zadovoljstvo što je imao priliku da se više upozna o trenutnim aktivnostima Bošnjaka u Srbiji i podržao inicijativu za povezivanja Bošnjaka na regionalnom nivou.

Nakon razgovora sa bošnjačkim članom BH Predsjedništva Dr. Harisom Silajdžićem, narodni poslanici i funkcioneri BNV-a

Esad Džudžević i Bajram Omeragić posjetili su redakciju lista "Dnevni Avaz" i u razgovoru sa direktorom Fahrudinom Radončićem i glavnim urednikom Sedadom Numanovićem, upoznali ih sa trenutnim stanjem i položajem Bošnjaka u Sandžaku i Republici Srbiji.

Premijer Bosansko-podrinjskog kantona Goražde posjetio BNV

Jačanje prekogranične saradnje

Očekujemo da naša regionalna saradnja da doprinos obnavljanju dobrih odnosa Srbije i Bosne i Hercegovine - izjavio predsjednik Izvršnog odbora BNV-a Esad Džudžević nakon razgovora sa premijerom Bosansko-podrinjskog kantona Goražde

U okviru nastavka razgovora o međuregionalnoj saradnji Bosansko-podrinjskog kantona Goražde i sandžačkih Bošnjaka, kao i uspostavljanju čvršćih međubošnjačkih odnosa u širem regionu, premijer Vlade Bosansko-podrinjskog kantona Goražde gospodin Salem Halilović, bora-

gionalnom planu.

Tokom razgovora zaključeno je da je dosadašnja saradnja ove dvije regije na poljima kulture, sporta i informisanja na dosta visokom nivou i da je treba proširiti na privredno-ekonomskom planu, u kom pravcu su dogovorene posjete sandžačkim

što je najvažnije, a to je privredna saradnja", ocijenio je Džudžević.

On je izrazio očekivanje da će saradnja ova dva regionalna privući pažnju međunarodnih faktora, koji će podržati njihove zajedničke projekte.

"Očekujemo da naša regionalna saradnja da doprinos obnavljanju dobrih odnosa Srbije i Bosne i Hercegovine", rekao je Džudžević.

Premijer Bosansko-podrinjskog kantona Goražde Salem Halilović je izrazio zadovoljstvo posjetom Bošnjačkom nacionalnom vijeću i rezultatima koje je ono postiglo u oblastima obrazovanja, kulture, informisanja i službene upotrebe bosanskog jezika i pisma.

Halilović je rekao da koncept zemalja Evropske unije podrazumjeva međuregionalnu saradnju.

"Mi želimo ići korak naprijed i biti spremni za regionalno vezivanje. Do sada smo uspostavili dobru saradnju sa okolnim regijama, želimo da postojeću saradnju sa sandžačkom regijom proširimo", rekao je Halilović, najavljujući da će u tom smislu razgovarati sa predstvincima bosanske Vlade oko preporuke da tradicionalne Sandžačke igre dobiju međunarodni karakter.

Halilović je kazao da je ova njegova posjeta uvod u široj posjetu privrednika i članova Vlade Bosansko-podrinjskog kantona Goražde.

Džudžević u razgovoru sa Halilovićem

vio je, 18. aprila 2007. godine, u zvaničnoj posjeti Bošnjačkom nacionalnom vijeću.

Predsjednik Izvršnog odbora BNV-a i narodni poslanik Esad Džudžević sa saradnicima upoznao je gospodina Halilovića sa ukupnim aktivnostima Vijeća i rezultatima započetih razgovora sa predstvincima institucija i udruženja Bošnjaka sa prostora bivše Jugoslavije u vezi uspostavljanja saradnje na širem re-

privrednika Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde i obratno.

U izjavi novinarima nakon sastanka, predsjednik Izvršnog odbora BNV-a, Esad Dudžević je rekao da se prekogranična saradnja sandžačkog i Bosansko-podrinjskog regiona može uspostaviti u oblasti privrede, kulture, obrazovanja, sporta i zajedničkih projekata.

"Kultura i sport mogu uputiti građane ova dva regiona na ono

Delegacija Bošnjačkog nacionalnog vijeća posjetila Makedoniju

Podržana ideja o svebošnjačkom forumu

U sklopu aktivnosti Bošnjačkog nacionalnog vijeća na povezivanju i umrežavanju bošnjačkih nacionalnih institucija, udruženja i organizacija na prostoru bivše Jugoslavije, predstavnici Vijeća posjetili Republiku Makedoniju. Ideju o formiranju svebošnjačkog foruma podržale bošnjačke institucije i udruženja širom Srbije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Makedonije

Predstavnici BNV-a u razgovoru sa Ali Maskanom, direktorom TIKE u Skoplju

Delegacija Bošnjačkog nacionalnog vijeća, koju je predvodio predsjednik Izvršnog odbora BNV i narodni poslanik Esad Džudžević, boravila je u zvaničnoj posjeti Republici Makedoniji.

Na početku svog boravka u glavnom gradu Makedonije, predstavnici Bošnjačkog nacionalnog vijeća posjetili su Tursku agenciju za obnovu i razvoj (TIKA) u Skoplju. U razgovoru

sa svojim gostima, direktor TIKE u Skoplju, gospodin Ali Maskan je izrazio zadovoljstvo posjetom predstavnika Vijeća ovoj organizaciji i dosadašnju saradnju ocijenio kao veoma plodotvornu.

Nakon posjete TIKE, delegacija Bošnjačkog nacionalnog vijeća u sastavu: Esad Džudžević, predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća, Muhedin Fijuljanin, šef Resora za informisanje u Bošnjačkom nacionalnom vijeću, Zaim Hadžisalihović, koordinator za kulturu u Bošnjačkom nacionalnom vijeću i Nazim Ličina, koordinator za informisanje u Bošnjačkom nacionalnom vijeću, posjetila je Ministarstvo obrazovanja i nauke Republike Makedonije.

U srdačnom razgovoru sa ministrom Sulejmanom Ruštim bilo je riječi o načinu implementiranja nastavnog pred-

Sulejman Rušti, ministar obrazovanja i nauke u Vladi Republike Makedonije

"Vlada Republike Makedonije čini velike napore na polju očuvanja i poboljšanja položaja manjinskih naroda. U tom pravcu mi smo spremni na svaki oblik saradnje sa najvišim predstavnicima sandžačkih Bošnjaka zbog čega je ova posjeta delegacije Bošnjačkog nacionalnog vijeća od izuzetnog značaja za sve nas", rekao je makedonski ministar obrazovanja i nauke Sulejman Rušti, nakon srdačnog razgovora sa predsjednikom Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esadom Džudževićem i ostalim članovima delegacije BNV-a.

U izjavi za naš časopis ministar Rušti je naglasio da je bosanski jezik u punoj implementaciji u dvije škole u Republici Makedoniji, kao i da pri ministarstvima obrazovanja i kulture postoje posebni odsjeci u kojima su i predstavnici Bošnjaka.

Sehara - redakcija na bosanskom jeziku

U okviru Makedonske državne radio televizije radi i Redakcija na bosanskom jeziku "Sehara", koja svoj program emituje na drugom kanalu.

Bošnjaci u Republici Makedoniji imaju i svoj poseban radio program.

meta bosanski jezik u školski sistem Republike Makedonije, kao i o iskustvima sandžačkih Bošnjaka pri uvođenju nastavnog predmeta Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture u školski sistem Republike Srbije.

U razgovoru je, ispred Ministarstva obrazovanja i nauke Republike Makedonije, učestvovao i predstavnik Bošnjaka u Ministarstvu zadužen za obrazovanje na bosanskom jeziku gospodin Ismail Demirović, kao i predstavnik Bošnjaka zadužen za bošnjačku kulturu gospodin Mujo Skenderović.

Nakon toga delegacija Bošnjačkog nacionalnog vijeća gostovala je na makedonskoj državnoj radio-televiziji, gdje je posjetila redakciju na bosanskom jeziku pri toj televiziji - TV Sehara i radijsku redakciju na bosanskom jeziku. Gostujući u jednočasovnoj emisiji na toj televiziji, Esad Džudžević, Muheđin Fijuljanin i Zaim Hadžisalihović su gledaocima predstavili aktivnosti Bošnjačkog nacionalnog vijeća u posljednje veoma uspješne tri godine.

Na samom kraju radne posjete Makedoniji, delegacija Vijeća je posjetila Demokratsku ligu Bošnjaka u Republici Makedoniji i Bošnjački kulturni centar u Skoplju. U veoma srađnom razgovoru predstavnika ovih institucija i članova delegacije Bošnjačkog nacionalnog vijeća bilo je riječi o koordinaciji rada svih bošnjačkih institucija na prostoru bivše Jugoslavije.

Predsjednik Demokratske lige Bošnjaka u Republici Makedoniji gospodin Rafet Mumonić i predsjednik Bošnjačkog

Gostujući u emisiji na Makedonskoj državnoj televiziji, koju priprema Redakcija na bosanskom jeziku "Sehara", članovi delegacije Bošnjačkog nacionalnog vijeća prezentovali su aktivnosti i rad Vijeća u posljednjih nekoliko godina

kulturnog centra gospodin Safet Kačar su izrazili zadovoljstvo kako samom posjetom predstavnika Bošnjačkog nacionalnog vijeća, tako i idejom koju je obrazložio predsjednik Izvrš-

nog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esad Džudžević o koordinaciji rada svih bošnjačkih institucija na prostoru bivše Jugoslavije.

Razgovor sa Bošnjacima u Makedoniji u prostorijama Demokratske lige Bošnjaka u Makedoniji i Bošnjačkog kulturnog centra u Skoplju

Esad Džudžević, predsjednik Izvršnog odbora BNV-a

Izražavajući neskriveno zadovoljstvo zbog podrške koju je Bošnjačko nacionalno vijeće dobilo u Republici Makedoniji, predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esad Džudžević, u izjavi za naš časopis, rekao je da je ovo nastavak rada Vijeća na ideji formiranja svebošnjačkog foruma.

"Mi ćemo i u narednom periodu afirmisati tu ideju i pozvati sve relevantne faktore, institucije i udruženja da se aktivno uključe u njenu realizaciju", rekao je Džudžević.

DOGĀDAJI

**Skupština opštine Prijepolje nije usvojila izmjene statuta opštine
Povučen prijedlog o ravnopravnoj upotrebi jezika i pisma**

Prijepoljske vlasti neće bosanski

Nakon žučne rasprave i polemike oko naziva, te osporavanja upotrebe odrednice bosanski za maternji jezik Bošnjaka, odbornici prijepoljskog parlamenta su skinuli sa dnevnog reda prijedlog izmjene statuta opštine po kojem bi srpski i bosanski jezik i čirilično i latinično pismo u opštini Prijepolje bili u ravnopravnoj službenoj upotrebi.

Prijedlog je na kraju povukao predsjednik prijepoljske opštine Nedžad Turković, obrazlažući takav potez "nepostojanjem političke volje da se rasprava dovede do kraja i donese odluka".

Prijedlogu za uvođenje bosanskog jezika u ravnopravnu službenu upotrebu na području opštine Prijepolje odlučno su se usprotivili odbornici srpske nacionalnosti pozivajući se na mišljenja Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU) i Savjeta za nacionalne manjine, ističući da ne dozvoljavaju da im Bošnjaci diktiraju naziv. Inače, u opštini Prijepolje, prema podacima sa posljednjeg popisa stanovništva 2002. godine, živi preko 40 posto Bošnjaka i oni su se izjasnili da govore bosanski jezik.

Na konferenciji za štampu koju su održali nakon skupštinske sjednice, članovi Bošnjačkog nacionalnog vijeća iz Prijepolja pozvali su čelnike prijepoljske opštine da ispoštuju volju građana i pravo Bošnjaka na maternji jezik.

"Ukoliko Skupština opštine Prijepolje u razumnom roku, od 30 do 60 dana, ne riješi pitanje uvođenja bosanskog jezika, kao maternjeg jezika Bošnjaka u ravnopravnu službenu upotrebu sa srpskim jezikom, iskoristićemo sva demokratska raspoloživa sredstva da se poštuju naša prava", istakli su na kon-

ferenciji za štampu odbornici prijepoljske skupštine i članovi

Bošnjačkog nacionalnog vijeća iz ovog grada.

Predsjednik IO BNV-a Esad Džudžević podnio predsjednicima Prijepolja i Pribora

KRIVIČNE PRIJAVE ZBOG NEPOŠTOVANJA ZAKONA

Predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esad Džudžević je u opštinskim tužilaštvima u Priboru i Prijepolju podnio krivične prijave protiv predsjednika Opština Pribor, Milenka Milićevića i Prijepolje, Nedžada Turkovića zbog toga što nisu uveli bosanski jezik u ravnopravnu službenu upotrebu, u svojim opštinama.

U obrazloženju krivičnih prijava stoji:

"Donošenjem Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma i Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina stekli su se uslovi da na teritoriji jedinice lokalne samouprave gdje tradicionalno žive pripadnici nacionalnih manjina njihov jezik i pismo može biti u ravnopravnoj službenoj upotrebi. Dakle, jedinice lokalne samouprave su obavezne da uvedu

u ravnopravnu službenu upotrebu jezik i pismo nacionalne manjine ukoliko procenat pripadnika te nacionalne manjine u ukupnom broju stanovnika na njenoj teritoriji dostiže 15%.

U vezi sa naprijed izloženim predsjednicima opština Prijepolje i Pribor bili su obavezni da usklade sve podzakonske akte, tj. statute opština sa Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina i Zakonom o službenoj upotrebi jezika i pisma."

Predsjednik Izvršnog odbora BNV Esad Džudžević već na početku godine je uputio pismeni dopis predsjednicima opština Prijepolje i Pribor u kome ih upozorava da su obavezni po Zakonu da izvrše usaglašavanje Statuta sa Zakonom i da tako ispoštuju zakonsku dužnost tj. da primjenjuju Zakon, ali su se oni, međutim, o to oglušili.

DOGĀĐAJI

Pismo predsjednika izvršnog odbora BNV Esada Džudževića predsjednicima prijepolske opštine i Skupštine opštine

Bošnjaci na Popisu imenovali svoj jezik

Povodom zakazivanja sjednice Skupštine opštine Prijepolje, na kojoj je bilo predviđeno stavljanje na dnevni red pitanje službene upotrebe bosanskog jezika na teritoriji Opštine Prijepolje, predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća i narodni poslanik, Esad Džudžević uputio je predsjednicima opštine i Skupštine opštine Prijepolje, Nedžadu Turkoviću i Dragunu Svićeviću pismo u kome se između ostalog kaže:

"Obzirom na činjenicu da je zakazana sjednica Skupštine opštine Prijepolje, za 05. 04. 2007. godine, na kojoj je, kako smo obaviješteni, predviđeno stavljanje na dnevni red pitanje službene upotrebe bosanskog jezika na teritoriji opštine Prijepolje, želim da vas obavijestim o sljedećem:

Pripadnici bošnjačke nacionalne zajednice u Republici Srbiji, njih 134.749 na popisu stanovništva održanom od 1. do 15.

aprila 2002. godine slobodnom voljom i u skladu sa zakonom izjasnili su se da je njihov materjni jezik - bosanski jezik.

Na osnovu te slobodno izražene volje, a u skladu sa Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (Sl. glasnik br. 18. od 26. 02. 2002. godine) i Zakona o službenoj upotrebni jezika i pisma (Sl. glasnik iz 1991. godine), skupštine opština Novi Pazar i Sjenica donijele su maja 2002. godine, a Skupština opštine Tutin nešto ranije (27. 11. 1998.) odluke da je na teritorijama ovih opština u službenoj upotrebi ravnopravno srpski i bosanski jezik i čirilično i latinično pismo.

U članu 3. Zakona o ratifikaciji Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima (Sl. glasnik br. 18 od 23. 12. 2005. godine), kojeg je usvojila Skupština Državne zajednice Srbija i Crna Gora, prihvaćeno je "...da se u Republici Srbiji za albanski,

bosanski, bugarski, mađarski, romski, rumunski, rusinski, slovački, ukrajinski i hrvatski jezik..." primjenjuju odgovarajući članovi Povelje.

Na osnovu predhodno iznijetih činjenica, a u skladu sa članom 18. stav 29. Zakona o lokalnoj samoupravi (Sl. glasnik RS br. 9/2002), potrebno je da u Statutu opštine Prijepolje izvršite izmjenu odgovarajućeg člana Statuta, koja glasi: "Na teritoriji opštine Prijepolje u službenoj upotrebi su: ravnopravno srpski i bosanski jezik, čirilično i latinično pismo".

Kako će nadležni državni organi i sudstvo reagovati nakon odbijanja prijedloga za uvođenje bosanskog jezika u ravnopravnu službenu upotrebu od strane prijepolskog parlamenta, kao i povodom podnijete krivične prijave predsjednika Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća protiv gradonačelnika Prijepolja i Pribuja, ostaje da se vidi.

Ministarstvo za kulturu i medije Republike Srbije podržalo projekte Vijeća

Podrška za informisanje na bosanskom

Odbor za informisanje Bošnjačkog nacionalnog vijeća obavještava javnost da su na konkursu Ministarstva za kulturu i medije Republike Srbije za sufinansiranje projekata u oblasti informisanja na bosanskom jeziku učestvovali Bošnjačko nacionalno vijeće sa svoja dva projekta, Regionalna televizija i agencija Sanapress.

Konkursna komisija odobrila je sredstva za sufinansiranje projekata Bošnjačkog nacionalnog vijeća i to za 4 broja časopisa "Bošnjačka riječ" u 2007. godini (u iznosu od 1.460.000 dinara) i za internet prezentaciju Vijeća (www.bnv.org.yu) u iz-

nosu od 440.000 dinara.

Pored sufinansiranja projekata Bošnjačkog nacionalnog vijeća, Ministarstvo kulture i medija, uvažavajući preporuke Vijeća odobrilo je 1.022.000 dinara za projekat Regionalne televizije iz Novog Pazar koji se odnosi na tehničko opremanje studija i nabavku opreme koja će se, između ostalog, koristiti i za informisanje na bosanskom jeziku, kao i za snimanje i realizaciju emisije "Govorim bosanski" koju priprema Bošnjačko nacionalno vijeće.

Odbor za informisanje Bošnjačkog nacionalnog vijeća zadovoljan je rezultatima konkur-

sa ali smatrao da se institucije, društva i udruženja koja okupljaju Bošnjake i bave se izučavanjem i zaštitom bošnjačke kulture i tradicije još uvijek u malom broju javljaju na konkurse koje raspisuju nadležna ministarstva u cilju sufinansiranja projekata u oblasti kulture i informisanja manjinskih naroda.

Odbor za informisanje BNV podsjeća sve institucije, društva i udruženja Bošnjaka da će Bošnjačko nacionalno vijeće i ove godine krajem maja raspisati konkurs za sufinansiranje projekata koji se bave zaštitom, unapređenjem i promovisanjem kulture sandžačkih Bošnjaka.

DOGĀDAJI

Sabor Islamske zajednice Srbije donio odluku o proglašenju rijaseta

Jusufspahić REIS

Sabor Islamske zajednice Srbije, na svojoj sjednici održanoj u Beogradu 19. februara, proglašio je Rijaset Islamske zajednice Srbije i za vršoca dužnosti Reis-ul-leme imenovao Hamdiju Jusufspahića, dosadašnjeg muftiju beogradskog. Ovim činom je praktično proglašena organizaciona nezavisnost Islamske zajednice Srbije od Sarajeva, što je navedeno početkom godine kada je donijeta odluka o osnivanju Rijaseta.

Islamska zajednica Srbije, sa sjedištem u Beogradu, neima organizacionih veza sa ostalim zajednicama u Srbiji, niti

u Bosni i Hercegovini.

Rijaset u Sarajevu je u vrijeme bivše SFRJ bio najviši organ upravljanja islamske zajednice te države. Sa njim su i danas organizaciono povezani mešihat u Sandžaku, kao i Islamska zajednica Preševske doline koja pripada Mešihatu u Prištini, a koji je, takođe, dio Rijaseta u BiH.

Islamska zajednica Srbije saopštila je da sve odluke Sabora stupaju na snagu u trenutku donošenja. Odlučeno je i da ingerencije Vrhovnog Sabora islamske zajednice privremeno preuzme postojeći Sabor Islamske zajednice Srbije.

Vlada Srbije potvrdila

Islamska zajednica u Srbiji sa kontinuitetom

Ministarstvo vjera Srbije potvrdilo je 9. marta da je Islamska zajednica Srbije upisana u registar crkava i vjerskih zajednica na osnovu Pravilnika o sadržini i načinu vođenja tog registra, kao i na osnovu Zakona o crkvama i vjerskim zajednicama.

Kako se navodi u saopštenju Ministarstva vjera, Islamska vjerska zajednica je priznata kao tradicionalna vjerska zajednica u Srbiji.

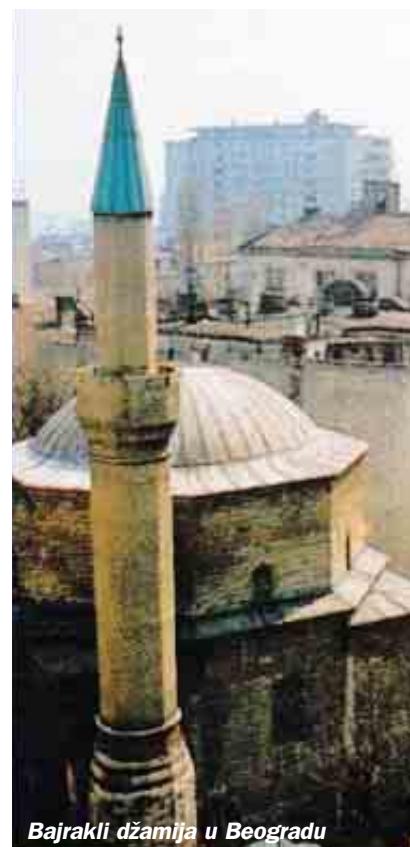
"IZ je priznat kontinuitet sa pravnim subjektivitetom stećenim na osnovu Zakona o islamskoj verskoj zajednici Kraljevine Jugoslavije, čime je IZ u Srbiji vraćen status javne zajednice", navodi se u saopštenju Ministarstva.

Kako se dodaje, Ministarstvu vjera je 7. marta dostavljena odluka Sabora IZS o osnivanju Rijaseta te zajednice sa sjedištem u Beogradu, kao i odluke o izboru Hamdije Jusufspahića za reis ul-lemu.

U pismu koje je, povodom statusa Islamske zajednice u Srbiji, ministar vjera u Vladi Re-

publike Srbije Dr. Milan Radulović uputio predsjedniku Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esadu Džudževiću se kaže da:

"Shodno članu 18. Zakona o crkvama i verskim zajednicama, donetog aprila 2006. godine, tradicionalne crkve i verske zajednice podnose prijavu Ministarstvu vera za upis u Registar koja sadrži naziv crkve ili verske zajednice, adresu, sedište crkve ili verske zajednice i ime i prezime i svojstvo lica ovlašćenog da zastupa crkvu ili versku zajednicu. Članom 5. Pravilnika i načinu vođenja Registra crkava ili verskih zajednica, predviđeno je da se pod imenom Islamska Zajednica u Srbiji, u Registar upisuju legitimni, na osnovu unutrašnjih propisa obrazovani mešihat i muftijstva, kao i organizacione jedinice u njihovom sastavu. Obaveštavamo Vas da do sada u Registar crkava ili verskih zajednica nije upisana ni jedna organizaciona jedinica Islamske zajednice."

Bajrakli džamija u Beogradu

U saopštenju koje je potpisao predsjednik Vrhovnog Sabora Islamske zajednice Srbije Miralem Hodžić navodi se i da će biti raspisani izbori na svim nivoima za predstavnička tijela i organe Islamske zajednice Srbije u skladu sa Ustavom te zajednice.

Sjednica Sabora Islamske zajednice Srbije i proglašenje rijaseta izazvali su žestoke reakcije i protivljenje Mešihata Islamske zajednice Sandžaka i njegovog muftije Muamera Zukorlića.

Kao odgovor na sjednicu Sabora, Zukorlić je u Novom Pazaru organizovao tzv. objedinitečki sabor koji je donio odluke suprotne Saboru u Beogradu.

Razgovori o objedinjavanju Islamske zajednice Srbije, inače, počeli su prošle godine i tada su se imam beogradski Muhamed Jusufspahić i Zukorlić saglasili da jedinstvena Islamska zajednica u Srbiji nema alternativu, a da će se "izvjesne razlike u stavovima otkloniti u budućim razgovorima".

DOGĀĐAJI

BNV protiv podjela u Islamskoj zajednici

Protiv paralelnih institucija

Povodom tzv. obnoviteljskog sabora Islamske zajednice u Srbiji, koji je održan u Novom Pazaru, Savjet za odnose sa vjerskim zajednicama u Bošnjačkom nacionalnom vijeću, nakon sjednice održane 23. marta 2007. godine, oglasio se saopštenjem za javnost u kojem se kaže:

"Savjet za odnose sa vjerskim zajednicama podsjeća javnost da je Bošnjačko nacionalno vijeće godinama bezuspješno pokušavalo da uspostavi institucionalnu saradnju sa Islamskom zajednicom Sandžaka, ali zbog odbijanja njenih čelnika do te saradnje nikad nije došlo.

Bošnjačko nacionalno vijeće je u više navrata izražavalo zabiljeku zbog činjenice da čelnički Islamske zajednice Sandžaka pokazuju ambicije da indirektno ili direktno učestvuju u političkom životu zloupotrebljaju-

vajući vjerske objekte i institucije, čime su ponižavali sebi potčinjene imame i činovnike, uno-seći razdor i podjele unutar bošnjačkog nacionalnog korpusa.

I pored više bezuspješnih javnih upozorenja da ne politizuju i ne prave od Islamske zajednice političku opciju, Bošnjačko nacionalno vijeće je bilo primorano da prekine svaku saradnju sa Islamskom zajednicom Sandžaka dok je na njenom čelu Muamer Zukorlić.

Zbog svega toga, Bošnjačko nacionalno vijeće je bilo primorano i da se obrati Ministarstvu vjera od koga je dobijen odgovor da Mešihat Islamske zajednice Sandžaka nije registrovan.

Bošnjačko nacionalno vijeće je obaviješteno iz Islamske zajednice Srbije da novac koji je u sandžačkim džematima prikupljan za obnovu spaljenih džamija u Beogradu i Nišu, ni do dan danas nije proslijeđen

od strane Mešihata Islamske zajednice Sandžaka.

O svemu ovome Bošnjačko nacionalno vijeće je na vrijeme upoznalo i Dr. Mustafu ef. Cerića, reis-ul ulemu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Bošnjačko nacionalno vijeće je protiv postojanja paralelnih institucija islamske zajednice u našoj zemlji i protiv je unošenja daljih podjela među muslimanima. U skladu sa tim, Bošnjačko nacionalno vijeće ne podržava najavljenе aktivnosti kojima rukovodi Muamer Zukorlić i koje mogu da dovedu do daljeg produbljivanja podjela među Bošnjacima i drugim muslimanima u zemlji.

Bošnjačko nacionalno vijeće kao najviše predstavničko tijelo Bošnjaka u ovoj zemlji, očekuje da će preovladati svijest i razum i da će se uspostaviti jedinstvena Islamska zajednica na nivou naše zemlje."

Na zgradi BNV osvanula nalepnica sa likom Ratka Mladića

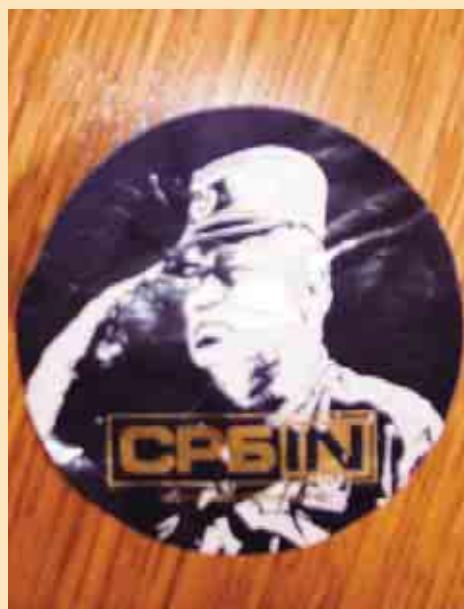
Zabrinjavajuća koincidencija

Na ulaznim vratima zgrade Bošnjačkog nacionalnog vijeća u ulici 28. novembra bb. nepoznati počinjac je, u noći 28. februara, nalijepio nalepnici sa likom Ratka Mladića.

Slučaj je prijavljen Policijskoj upravi u Novom Pazaru, a u izjavi za medije koordinator za kulturu u BNV Zaim Hadžisalihić rekao je da će organi Vijeća o ovom incidentu zauzeti zvaničan stav nakon sprovođenja istrage od strane nadležnih organa.

"Ono što nas u ovom trenutku najviše zabrinjava jeste činjenica da se incident dogodio samo dva dana nakon izricanja presude od strane Me-

dunarodnog suda u Hagu da je genocid nad Bošnjacima postojao i to baš u Srebrenici, za koji se vezuje optužnicom Haškog tribunalala i Ratko Mladić, kao i samo dan nakon obilježavanja 14. godišnjice otmice 19 Bošnjaka u Štrpcima", rekao je Hadžisalihić i dodao da u ovom momentu nije bitno samo to ko je neposredni izvršilac ovog incidenta već ko su inspiratori i finansijeri a očito je da oni postoje jer je nalepnica sa likom Ratka Mladića štampana na visokokvalitetnom samolepljivom papiru.

Nalepnica na vratima BNV

DOGĀDAJI

U organizaciji Centra za istraživanje etniciteta iz Beograda u Novoj Varoši održan seminar posvećen ostvarenju prava manjina

Implementacija prava manjina u multietničkim sredinama

Različita iskustva i različit stepen ostvarivanja manjinskih prava kod pojedinih nacionalnih savjeta. Dva prijedloga za novi zakon koji treba da reguliše izbor, nadležnosti i rad nacionalnih savjeta. Bošnjačko nacionalno vijeće ostvarilo značajne rezultate na planu ostvarenja nacionalnih prava Bošnjaka u Republici Srbiji

Centar za istraživanje etniciteta u saradnji sa Opština Nova Varoš u okviru projekta Razvoj lokalne demokratije u Sandžaku organizovao je, od

či nakon toga o zakonskoj regulativi i iskustvima u funkcionisanju pokrajinskog ombudsmana na području Vojvodine. Njegov zamjenik Zoltan Gabor

šnjačkog nacionalnog vijeća učestvovali su Muhedin Fijuljanin, šef Resora za informisanje i Nazim Ličina, koordinator za informisanje u BNV.

Govoreći o položaju Bošnjaka na području Republike Srbije i ostvarivanju njihovih prava, šef Resora za informisanje u Bošnjačkom nacionalnom vijeću Muhedin Fijuljanin posebno se osvrnuo na situaciju u opština Prijepolje i Priboj u kojima predstavnici vlasti odbijaju da u ravnopravnu službenu upotrebu, pored srpskog jezika i ciriličnog pisma, uvedu i bosanski jezik i latinično pismo, a što je njihova zakonska obaveza. On je tom prilikom istakao da je Bošnjačko nacionalno vijeće napravilo značajne pomake na planu ostvarenja nacionalnih prava Bošnjaka na ovim prostorima, kao i da je u posljednje vrijeme došlo i do značajnih pozitivnih pomaka u odnosu države prema pripadnicima manjinskih naroda.

Prvog dana seminara, učesnike seminara primio je predsjednik novovaroške opštine Branislav Dilparić koji ih je tom prilikom upoznao sa ostvarivanjem prava Bošnjaka na području Nove Varoši ističući posebno dobre međunacionalne odnose na ovom području.

U radu seminara učestvovali su i predstavnici lokalnih samouprava iz Nove Varoši i Priboja, kao i predstavnici nevladinog sektora iz Novog Pašara, Sjenice, Prijepolja i Priboja.

Dr. Goran Bašić sa predavačima na seminaru na Zlataru

13. do 15. aprila 2007. godine, u Novoj Varoši seminar Implementacija prava nacionalnih manjina u multietničkim sredinama.

U radu seminara kao izlagaci učestvovali su: Ana Tomanova Makanova - predsjednica Nacionalnog savjeta slovačke nacionalne manjine, Dr. Petar Teofilović - Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, Zoltan Gabor - zamjenik Pokrajinskog ombudsmana AP Vojvodine i Dr. Goran Bašić - Predsjednik Upravnog odbora Centra.

Vojvođanski pokrajinski ombudsman D. Petar Teofilović u svom predavanju osvrnuo se na historijski razvoj institucije ombudsmana u Evropi, govore-

govorio je o praktičnim iskustvima u radu ombudsmana sa aspekta zaštite prava djece.

Posebno predavanje na seminaru imala je i Ana Tomanova Makanova - predsjednica Nacionalnog savjeta Slovaka i dosadašnja koordinatorica nacionalnih savjeta u Republici Srbiji.

U uvodnom dijelu seminara, predsjednik Upravnog odbora Centra za istraživanje etniciteta Dr. Goran Bašić je govorio o iskustvima u radu nacionalnih savjeta u Republici Srbiji, kao i o izradi novog zakona o nadležnostima i radu nacionalnih savjeta, ističući u vezi sa tim dva do sada utvrđena prijedloga.

U radu seminara ispred Bo-

SPECIJALNI PRILOG

Prof. Dr. Ferid Muhić

Specijalno predavanje povodom promocije dvobroja Bošnjačke riječi

Bošnjaci danas

Uzdići sebe, od onoga što jesmo, do onoga što treba da budemo, učiniti sebe boljim, plemenitijim, više čovjekom za makar jedan basamak više, to znači živjeti čudo ljudskog života! Dici sebe jedan basamak na ljestvici vrline, dovoljno je da opravda svaki život!

Dragi i uvaženi moji, Bošnjačkinje i Bošnjaci, cijenjeni gospodine Ugljanine, predsjedniče, uvaženi odbornici, suvišno je govoriti o tome koliko me ovaj susret raduje i još više obavezuje. Ja sam nekoliko puta

imao privilegiju i za mene uviđek poseban doživljaj, da govorim u Novom Pazaru i Sandžaku, gdje su naši ljudi još ponajviše Bošnjaci, i to je ono što me i ovaj put obavezuje. Nisam siguran da imam mno-

go šta reći, što vi ne biste znali bolje i tačnije od mene. Zato ću samo pokušati da podijelim ponešto od onoga što mi se čini da bi moglo obogatiti naša saznanja o nama samima i locirati našu auto-recepцију, dakle, kako sami sebe vidimo, i kako efikasnije i adekvatnije ostvariti svoje interese u sredinama u kojima živimo. Obradovala me jedna riječ koju je u svom izlaganju pomenuo Muhedin, a koja se odlično uklapa u govor o Bošnjacima, mada se odnosi i na sve druge narode, kao i na život svakog pojedinog čovjeka. Ta živopisna, skoro zaboravljena, a tako dragocijena riječ jeste: "basamak"!

Poenta mog izlaganja, zapravo je i postavljena u skladu sa tom riječi. Možda ću vas iznenaditi tvrdnjom da, barem za mene, "basamak" izražava samu suštinu, i vjerovatno najveće čudo ljudskog života. Život ne bi bio čudo i kada bi ljudi letjeli - lete i ptice; ni kada bi po vodi hodili - po vodi hodači i mnogi vodeni insekti; ne bi naš život bio čudo i kad bismo mogli satima ostati pod vodom - pod vodom ribe provedu čitav život! Pravo čudo našeg života je nešto sasvim drugo - čudo uzdizanja, ta naša jedinstvena sposobnost da se uzvisimo, i upravo zato, najbolji i najtačniji simbol za čudo ljudskog života, jeste riječ "basamak". Krećemo se samo onoliko koliko smo se uzdigli, koliko smo se u sebi uzvisili; sve drugo je samo promjena mjeseta. Uzdići sebe, od onoga što

Dr. Ferid Muhić

Dr. Ferid Muhić je profesor suvremene filozofije, filozofske antropologije, filozofije religije, filozofije politike, sociologije, socijalne teorije, estetike, logike i hermeneutike na Univerzitetu "Sv. Kiril i Metodij" u Skoplju.

Znanstvenoj javnosti i vjernom čitalaštvu je poznat po impozantnoj bibliografskoj kreaciji na makedonskom, bosanskom, srpskom, poljskom, engleskom, albanskom, njemačkom, arapskom, turskom, francuskom, talijanskom, čak malajskom jeziku: Kritički metodi; Dominacija i revolucija; Filozofija ikonoklastike; Motivacija i meditacije; Falco peregrinus; Štit od zlata; Macedonia-Catena mundi; Sto koraka iznad; Study in fragmentacion and despair; Ne Zaboravi Bosna; Dim ugarka snova; Naumenologija no teleto (Naumenologija tijela); Jezikat na filozifjata (Jezik filozofije); Dim ugarka snova (dvojezično, prošireno izdanje: Čadot no dogorčeto na sonat); Smislata i dobleta (Smisao i vrlina); Logos i hijerarhija; Mislenje vo akcija (Mišljenje u akciji); Doctor Solaris (trojezično); Nuk ka the aq vend; Liceta no čovekot (Lice čovjeka); Dovrba vo sebe (Povjerenje u sebe).

jesmo, do onoga što treba da budemo, učiniti sebe boljim, plemenitijim, više čovjekom za makar jedan basamak više, to znači živjeti čudo ljudskog života! Dići sebe jedan basamak na ljestvici vrline, dovoljno je da opravda svaki život!

Jesmo li mi Bošnjaci uspjeli podići sebe koji basamak iznad mjesta na kom nas je zatekla istorija ili, ako hoćete, sudska? Ako nismo, zašto nismo, a ako još nismo, kad ćemo moći i kako ćemo moći? - eto to je, u stvari, tema mog današnjeg razgovora sa vama. Šta je ono što nama Bošnjaci-

ra, koji odbacuju evidentnu činjenicu da Bošnjaci jesu narod i da su nešto drugo nego kulturni, religiozni ili civilizacijski segment nekog drugog korpusa. Ako je istina "da pred činjenicama i bogovi čute", istina je i to da ovakvi ideološki zaslijepljeni "pametnjakovići" ne zatvaraju usta ni onda kada to bogovi čine! A bolje bi im bilo da jesu. Da su samo čutali, još bismo se i dvoumili jesu li glupi; ovako, otklonili su nam svaku sumnju!

Upravo u tom smislu je naš problem veoma složen i veoma težak i svodi se na to da

me, mi Bošnjaci smo, ustvari, pokazivali naše najbolje osobine! A kad god smo se sakrili pod strehu, čekajući da se razvedri, uvijek smo zaista gubili i zaista ustvari sebi činili najveću štetu. Jer, vrijeme, kakvo god bilo, meteorološko ili istorijsko, nije u ljudskim rukama, ni u ljudskoj vlasti. U ljudskim rukama je njegov život, pa ako nam valja nešto učiniti, učinimo to, padala ne padala kiša! Istini za volju, znali smo mnogo puta učiniti kad je trebalo i kako je trebalo, možda i bolje od mnogih drugih, ali znali smo se, brate, i sakriti pod strehu.

Sada je, možda više nego ikada prije, pred nama Bošnjacima situacija u kojoj treba da smo načisto sa tim da, kakvo god bilo vrijeme, treba pametno i bez oklijevanja da činimo ono što možemo i što je za nas najbolje u datim okolnostima.

Nažalost, s obzirom na činjenicu da ni jednom drugom narodu nije njegov identitet tako sistematski osporavan kao nama Bošnjacima, neophodno je da sasvim kratko ukažem na jednu-dvije potencije, da bih raščistio ključne dileme oko toga i, po ko zna koji put, upozorio na istinu da zaista jesmo narod. Iznenadiću neke, a možda neke i neću, ali najnovija istraživanja genetičara, (rezultati 2005. i 2006. godine), pokazuju da je kod savremenih stanovnika Bosne i Sandžaka, znači tamo gdje su oduvijek živjeli i gdje i danas žive Bošnjaci, registrovan isti hromozom čije je prisustvo datirano još iz vremena paleolita, 21000 godina, upravo na ovim istim područjima. Uporedna ispitivanja konstatovala su da taj je isti Y hromozom hapla grupe, identifikovan kao "LP37", i da je riječ o dominantnom hromozomu upravo kod populacije koja i danas živi ovdje a koja se deklariše kao

Predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća, narodni poslanik Esad Džudžević na otvaranju programa promocije dvoboja 3-4 Bošnjačke riječi

ma bitno definiše okolnosti u kojima živimo? Usuđujem se reći da je to za Bošnjački narod, barem u minulih stotinjak godina, sistematska praksa osporavanja nacionalnog identiteta i kulturnog integriteta. Malo ko i danas pita, a prije nekoliko godina niko nas nije ni pitao ne samo ko smo, nego ni jesmo li, ima li nas, ko su ti Bošnjaci? Ako bi ko od nas i spomenuo koju riječ u odbrani Bošnjaka, nailazio je na podsjećanje ili negiranje, najčešće i na jedno i na drugo. Nažalost, čak i u akademskim krugovima međunarodnih univerziteta još uvijek ima nosilaca titula uvaženih istraživača i profesoro-

prije svega dokažemo da mi jesmo autohton i poseban narod. I to treba da učinimo sa onoliko snage i pameti koliko imamo, da bismo odužili svoj dug i kao pojedinci i kao Bošnjaci. Jer više od onoga što može jedan čovjek učiniti, niko, pa ni dragi Allah dž.š. ne traži od nikoga, već samo onoliko koliko možeš. Meni se čini da neki ljudi život shvataju kao ružno vrijeme: kad ih zadesi, skriju se pod strehu i čekaju da prođe! Prošla kiša ali prošao i život, čekajući da prođe ružno vrijeme, prođe im život. Kad god smo postupali drugačije, kad nismo išli pod strehu čekajući da prođe ružno vrijeme,

Bošnjaci. To je nepobitan, egzaktan pokazatelj da je ova populacija genetski homogena, da živi tu ustvari konstantno od paleolita do danas, i, konačno, da je do danas zadržala svoj fiziološki identitet suštinski neokrnjen! Kroz cijelu poznatu istoriju, činjenice pokazuju da su ljudi sa ovih prostora, dakle ti isti Bošnjaci od paleolita do danas, koji su zadržali svoj genetski identitet verificiran kroz prisustvo Y hromozoma "I-P37", i u socijalnom životu, i kao kulturna zajednica, uvijek konstituisali zaseban entitet.

Podatak, ili ako hoćete, istinu da taj osjećaj identiteta kroz cijeli ovaj period nije bio nikada sporan, izuzev posljednjih stotinjak godina, upravo stoga treba imati uvijek u vidu, pri svakoj diskusiji ili polemici o ovim pitanjima. Treba ga imati u vidu, zato što je borba za identitet Bošnjaka, borba protiv zaborava, bolje rečeno, borba sjećanja protiv zaborava, i, ujedno, borba za rekonstrukciju i spas mnogih podataka koji su namjerno skrivani, brisani i uništavani. A da se ta borba može dobiti, svjedoči podatak da je istorija jedna vrsta palimpsesta. Palimpsesti su, inače, fini pergamenti na koje su u prošlosti zapisivani sveti tekstovi ili važni događaji. U nedostatku novih pergamenta, ljudi su strugali prethodni zapis i preko njega pisali novi tekst; dešavalo se tako, da se jedan isti pergament ostruže i ponovo ispiše tekstrom i po desetak puta. Da ne dužim, palimpsest je, ustvari, potvrđio da čak ni pergament nikada i ništa ne zaboravlja, jer se tekst istrugan stotinama godina ranije, pod utjecajem hemijskog reagensa, ponovo pojavljuje, potvrđujući da je, u doslovnom smislu, bio upamćen od samog tkiva pergamenta. Kad je

to tako sa pergamentom, možemo zamisliti koliko neizbrisivo se urezuju sva sjećanja u um jednog čovjeka, i onda tek prepostaviti koliko su duboke i neizbrisive sve činjenice zauvijek sačuvane u memoriji jednog naroda!

Kao Bošnjaci, mi imamo zadatak da nađemo formulu našeg reagensa protiv zaborava! Da sačinimo supstancu koja će nam, metaforično rečeno, otkrivati palimpsest našeg povjesnog pamćenja, obnavljaju-

je sasvim jasan: Tražimo svoj palimpsest, prihvativmo se zadatka da rekonstruišemo ostrugane tekstove o našem identitetu! Radimo na tome da obnovimo svoja sjećanja bez obzira zbog kojih je razloga, kroz istoriju pa do danas, iz njega izvršeno brisanje istine o nama!

Druga naša muka, jeste problem jezika. Znam da će sada mnogi biti skandalizirani, ali ću ja ipak, jasno i direktno - "među oči čarne" - formulisati

Sa predavanja Prof. dr. Ferida Muhića u Bošnjačkom nacionalnom vijeću

či sloj po sloj izbrisanih istina i zapisa o nama! Zapisa koji su, uprkos svih struganja i brisanja, svih tehnika pranja mož-

svoju tezu: današnji kodifikovani srpski jezik i hrvatski jezik su Zapadna i Istočna varijanta bosanskog jezika! Bićemo ja-

Naša situacija je danas neuporedivo bolja nego što je bila ikada u posljednjih stotinu godina. Gotovo svugdje na Balkanu, mi smo već u ustavima, mi već imamo svoje zastave, svoje himne...

U psihološkoj ravni, mi moramo konstituisati čvrst i nedvosmislen stav o sebi i svom narodu, pojedinačno, kao i na kolektivnom nivou, moramo odriješito i otvoreno, u svim institucijama, zastupati stvar sopstvenog nacionalnog integriteta. Ne dozvoliti uopšte raspravu, ne dokazivati više nikome ništa, a one koji ipak produže za zapitkivanjem i osporavanjem, prosto ignorisati. Ko nije dosad naučio ko smo, neka nauči, i mirna Bosna!

ga, ostali sačuvani i nezbrisivo pohranjeni u tkivu našeg narodnog bića! Zahtjev koji nam je postavilo naše vrijeme,

sni i navećemo samo par podataka koji se uvijek prešute, svakako stoga što su neobnovivi! Pogledaćemo činjenice re-

levantne za ovo pitanje negdje od 1480. pa do recimo 1830. godine. U to vrijeme, službeni jezik, ujedno i jezik diplomatičke za ovaj dio svijeta, koji je, da se potresimo, bio integralni dio Osmanlijskog carstva, uključujući i cijelu Srbiju, a kroz veći dio istog perioda i Slavoniju, Vojvodinu, današnju Mađarsku, sa Budimom i Peštjom, bio je bosanski jezik. Zvao se "Bošnjakdža", a rječnike na tom jeziku nalazimo već u 17. vijeku ("Turkce - Bosnakca sozluk"); ja imam jedan italijanski rječnik italijansko bosanskog jezika "Dizionario di lingua Bosniaca" iz 1673. I pored toga, nama Bošnjacima je zaista i danas još uvijek čudno reći da govorimo i pišemo bosanskim jezikom!?

Odakle ta nelagodnost? Iz nesvilkosti na samu tu riječ, ili, što je isto, zbog odvinknutosti od nje! Mi smo odrasli, vaspitani, školovani na jeziku koji smo zvali "srpski jezik". Na tom jeziku smo se svi i opismenili. Izuvez onih Bošnjaka koji su živjeli pod utjecajem "hrvatskog jezika". Kasnije smo prihvatali priču da je u pitanju "sprsko-hrvatski", odnosno "hrvatsko-srpski" jezik, a da od bosanskog jezika ni habera nema! Iz tog sloja našeg palimpsesta, hranili smo našu svijest, gaseći svoj identitet i gazeći sopstveno sjećanje. Ali, bez ikakve naše krivice, jer su svi drugi slojevi tog našeg palimpsesta bili sistematski izbrisani i ostrugani oštrim nožem ideološke cenzure.

Od nas je brižljivo skrivana činjenica da je bosanski jezik bio osnova srpskog jezika već kod Vuka Karadžića. Njegova kodifikacija, koja je počela sistematski da se prihvata i provodi negdje od 1815. pa nadalje, u potpunosti se oslonila na jezičke elemente bosanskog jezika. Pogledajmo njegov originalni rezultat: najprije, to je "Rječnik" a nije "Rečnik"; okrenimo koju stranicu pa ćemo vidjeti da je tamo napisano "lijepo", i "čovjek", i "mlijeko", i "lijevo", a ne "lepo", ne "čovek", ne "mleko", a onome ko to ne bi priznao, Vuk Karadžić bi rekao da je "slijep", a ne da je "slep" kod očiju! Sam autor ovog prvog "Rječnika", direktno precizira da građa, gramatička konstrukcija, leksički materijal itd, većinom potiče iz centralne Bosne i sjevernih dijelova Crne Gore, uključujući i područje Sandžaka. Pogledajmo samo još i pitanje gdje se u stvari i danas u Srbiji govori kodifikovan srpski jezik: u školama! Vranje i Niš ne govore školski kodificiran srpski jezik; ne govori ga ni Šumadija, ne govori ga Istočna Srbija, ne govori ga Bosilegrad, ne govori ga Pirot. Ali zato, idući prema zapadu, prema Drini, već se čuje taj govor. Isti slučaj je i sa Hrvatskom: kodificirani hrvatski jezik ne govori ni Međimurje, ni Dalmacija, ne govori ga ni

"lijepo", i "čovjek", i "mlijeko", i "lijevo", a ne "lepo", ne "čovek", ne "mleko", a onome ko to ne bi priznao, Vuk Karadžić bi rekao da je "slijep", a ne da je "slep" kod očiju! Sam autor ovog prvog "Rječnika", direktno precizira da građa, gramatička konstrukcija, leksički materijal itd, većinom potiče iz centralne Bosne i sjevernih dijelova Crne Gore, uključujući i područje Sandžaka. Pogledajmo samo još i pitanje gdje se u stvari i danas u Srbiji govori kodifikovan srpski jezik: u školama! Vranje i Niš ne govore školski kodificiran srpski jezik; ne govori ga ni Šumadija, ne govori ga Istočna Srbija, ne govori ga Bosilegrad, ne govori ga Pirot. Ali zato, idući prema zapadu, prema Drini, već se čuje taj govor. Isti slučaj je i sa Hrvatskom: kodificirani hrvatski jezik ne govori ni Međimurje, ni Dalmacija, ne govori ga ni

godine, da se zabrani i iz upotrebe izbriše pojam "bosanski jezik", kojim je Austrogarska, i ne znajući za to, išla na ruku upravo tim nacionalističkim ideologijama i represiji kulturnog i duhovnog identiteta Bošnjaka! Ali bosanski jezik nije mogla izbrisati nikakva administrativna odluka! Taj jezik je majčinim miljekom upijan, uspavankama i tepanjima, pričama i podukama čuvan i sačuvan! Bilo ga je prije svih ovih preimenovanja, ima ga danas, i biće ga i u buduće, akobogda. Ovu istinu treba izvesti smrreno, uz pozivanje na činjenice, ne da bi se namirivali neki računi, jer time se ne bavi onaj koji hoće da se uzdiže, ni onaj pred kojim je zadatak da dođe sebi!

U istom kontekstu tu je i problem islamizacije! Fabrikovani ideološki, posebno u današnjoj fazi ekstremne i gene-

Od nas je brižljivo skrivana činjenica da je bosanski jezik bio osnova srpskog jezika već kod Vuka Karadžića. Njegova kodifikacija, koja je počela sistematski da se prihvata i provodi negdje od 1815. pa nadalje, u potpunosti se oslonila na jezičke elemente bosanskog jezika. Pogledajmo njegov originalni rezultat: najprije, to je "Rječnik" a nije "Rečnik"; okrenimo koju stranicu pa ćemo vidjeti da je tamo napisano "lijepo", i "čovjek", i "mlijeko", i "lijevo", a ne "lepo", ne "čovek", ne "mleko", a onome ko to ne bi priznao, Vuk Karadžić bi rekao da je "slijep", a ne da je "slep" kod očiju! Sam autor ovog prvog "Rječnika", direktno precizira da građa, gramatička konstrukcija, leksički materijal itd, većinom potiče iz centralne Bosne i sjevernih dijelova Crne Gore, uključujući i područje Sandžaka.

dio prema Sloveniji (kajkavci), ne govore ga Slavonci!

I Srbi i Hrvati još i danas uče u školama svoj maternji jezik, mi na njemu progovaramo! To je ta velika razlika, to je taj dokaz da je izvorna forma upravo bosanski jezik, a da su srpski i hrvatski jezik njegova Istočna i Zapadna varijanta! To je ključna činjenica koju su lingvisti, angažirani u službi nacionalističkih ideologija, pokušali, i umalo uspjeli izbrisati iz našeg sjećanja. Njima je odlično poslužio zakon iz 1903.

ralne islamofobije, ovaj problem najviše pogađa nas Bošnjake. Problem je eskalirao do tačke da jedno od ključnih pitanja postaje i direktna dilema: šta da Evropa da učini sa nama!? Ako su muslimani svudje opasnost, šta učiniti sa ovim muslimanima u Evropi, dakle direktno, sa Bošnjacima, kao i sa dijelom drugih nacija ovog kontinenta!? Iako do kraja pojednostavljen, ovo je presudno pitanje. Može li demokratski kapacitet Evrope, njena liberalna tradicija i akumulisa-

no političko iskustvo suživota, zapravo prihvati raznovrsnost, razliku, "diversity", znači, upravo pojmove kojima se Evropa dići i na kojima gradi svoju političku agendu i sopstveni moralni integritet, kada je riječ o islamu, muslimanima, konačno, o Bošnjacima!? Politički, to pitanje se svodi na to šta učiniti sa dva ili tri miliona

bilo Osmanlija da ih na to prinude! Ima ih par stotina miliona u Maleziji, u Indiji, u Kini, iako ni tamo nije bilo Osmanlija! Ko je njih silom tjerao u Islam!? Ko je, konačno, same Turke Osmanlike silom tjerao u Islam, jer su i oni narod koji je prihvatio, a ne donijeo Islam!?

Publicista Malkom Noel, koji je napisao izvrsnu knjigu pod

su takvom hipotetičkom prinudom, kaže Noel, Osmanlike uspjevali islamizirati samo 1% stanovništva godišnje, za 100 godina islamizacija bi iznosila 100%! A ipak, podaci koje on navodi, govore da je 160 godina poslije Kosovske bitke (1389), dakle oko 1548. godine, na teritoriji Balkana bilo svega oko 40 posto muslimana! Uz sve ono što se priča o prisili i navodnom "turskom ropstvu", zaboravlja se ili se namjerno prečutkuje bitna činjenica, da je onima koji nisu htjeli prihvati Islam, ostala jedna ogromna, ključna, vitalna privilegija: oni nisu služili vojsku! Kroz više od 300 godina kontinuiranog perioda osmanlijskog režima, vojni rok je bio duži od 8 godina, a smrtnost mobilisanih vojnika bila je strahovito velika! Ta imperija je stalno ratovala, na ogromnom prostoru, ljudi su odlazili zapravo u potpunu neizvjesnost godinama i godinama!

Zamislimo sada dva čovjeka, dva brata sa ovih prostora: ako su oba brata imali, recimo

Predavanje Prof. dr. Ferida Muhića upriličeno je povodom promocije dvobroja 3-4 Bošnjačke riječi - glavni i odgovorni urednik časopisa Muhedin Fijuljanin kao uvodničar pred predavanje prof. Muhića

Bošnjaka muslimana, koliko ih danas živi u Evropi u vrijeme očigledne ideoološke ofanzive u kojoj je upravo Islam žigosan kao sinonim za neprijatelja savremenog svijeta i njegovih vrijednosti? Pri tom, treba imati u vidu činjenicu da su Bošnjaci autohton evropski narod, sa dugom i bogatom kulturnom i duhovnom tradicijom, koja je bitno obogatila i realnost Evrope.

Problem je za nas otežan onim što se naziva "kompleks krivice", kom smo platili do sada težak danak, a od kog i danas još stradamo. Moram odmah reći da se toga treba apsolutno oslobođiti! Islamizacija nije bilo, pritisaka nije bilo, svaki prelazak u Islam, da bi uopšte bio validan, morao je biti dobrovoljan! Danas u Indoneziji ima 200 miliona muslimana, iako tamo nikada nije

naslovom "Kratka istorija Bosne", navodi zanimljiv statistički dokaz protiv teze o prinudnom prevodenju u Islam. Da

Jedno od ključnih pitanja postaje i direktna dilema: šta da Evropa da učini sa nama!? Ako su muslimani svugdje opasnost, šta učiniti sa ovim muslimanima u Evropi, dakle direktno, sa Bošnjacima, kao i sa dijelom drugih nacija ovog kontinenta!? Iako do kraja pojednostavljen, ovo je presudno pitanje. Može li demokratski kapacitet Evrope, njena liberalna tradicija i akumulisano političko iskustvo suživota, zapravo prihvati raznovrsnost, razliku, "diversity", znači, upravo pojmove kojima se Evropa dići i na kojima gradi svoju političku agendu i sopstveni moralni integritet, kada je riječ o islamu, muslimanima, konačno, o Bošnjacima!? Politički, to pitanje se svodi na to šta učiniti sa dva ili tri miliona Bošnjaka muslimana, koliko ih danas živi u Evropi u vrijeme očigledne ideoološke ofanzive u kojoj je upravo Islam žigosan kao sinonim za neprijatelja savremenog svijeta i njegovih vrijednosti? Pri tom, treba imati u vidu činjenicu da su Bošnjaci autohton evropski narod, sa dugom i bogatom kulturnom i duhovnom tradicijom, koja je bitno obogatila i realnost Evrope.

po tri sina, oni su morali dobro promisliti šta da urade. Prihvatići Islam, otvaralo je mogućnost za državnu službu, uspjeh, poziciju, pa im je, svakako, izgledalo logično da razmišljaju u tom pravcu: "Hajde brate, jedan od nas neka proba, neka pređe u ovu vjeru, uključi se u ovaj režim, pa ako mu sinovi, daj Bože, uspiju, pomoći će i nama; ali neka onaj drugi ne prelazi, ostaćemo raja, ali ostaće nam i djeca, neće nam se zatrati sjeme, neće džabe pogubiti glave, neće izginuti!" Ne znam koji od ta

kojih su oni imali ove najviše funkcije, tada bilo najmoćnije carstvo svijeta. Veliki veziri su, zapravo, upravljali carstvom, to su bili premijeri, sultan je bio ono što je danas engleska kraljica. Dakle, bilo je uspjeha, ali po cijenu kakve hrabrosti, kakvih sposobnosti, kakvih žrtava! Pogledajmo koju cijenu su platili oni koji su uspjeli, jer su izabrali da pređu u Islam, a koju cijenu su platili oni koji nisu imali takvih uspjeha, jer nisu htjeli da pređu u Islam: u periodu od 1723. do 1727., dakle za četiri godine, samo iz

še. Ova brojka predstavlja nezapamćen demografski razvoj neregistrovan nigdje u Evropi, i može se protumačiti samo činjenicom da ti ljudi nisu ginuli; a nisu ginuli jer nisu išli u vojsku; i opet, nisu išli u vojsku, jer nisu bili obavezni da idu; a privilegiju da budu oslobođeni služenja vojske u armiji u kojoj se toliko ginulo, stekli su upravo odbijanjem da prihvate Islam!

Čak i uzimajući u obzir činjenicu da je bilo i doseljavanja hrišćanskog stanovništva u krajeve koji su opustjeli zbog

osipanja muslimanskih žitelja koji su ginuli u ratu, tendencija dramatičnog porasta hrišćanskog stanovništva u našim krajevima više je nego jasna i njeno objašnjenje leži upravo u potpunoj zaštićenosti tih ljudi od ratnih gubitaka njihove mladeži! I ovu činjenicu do sada su prećutali doslovno svi istoričari i komentatori ovog perioda na Balkanu!

Paradoksalna je, i još gore: istinska je blasfemija! - činjenica da potomci onih koji su toliko ginuli, još i danas okrivljuju za kukavičluk i prevrtljivost, i to upravo potomci onih koji su kroz svo to vrijeme ostali živi i zdravi i bezbjedni u svojim kućama! Na ovome, tačnije, na svemu što nam se desilo, posebno tokom minulog stoljeća, izgrađen je i negativni stereotip navodno "našeg mentaliteta", da se i prema životu odnosimo kao prema ružnom vremenu: sakrijemo se kad dođe, i da čekamo dok prođe! Ko se tada krio a ko izlazio na vjetrometinu, vidi se iz navedenih činjenica! Nasuprot rasprostranjene zablude, upravo mi Bošnjaci smo znali mnogo više "stići nego uteći" i posebno smo znali "na strašnome mjestu opstajati"! Agresija na BiH od 1992.-1996., i pokušaj ge-

Gostovanje Prof. dr. Ferida Muhića u sjedištu Bošnjačkog nacionalnog vijeća i njegovo predavanje na temu "Bošnjaci danas" izazvalo je veliko interesovanje u Novom Pazaru i cijelom Sandžaku

dva razloga moralno diskvalificuje a koji moralno kvalifikuje, ali znam da su oba vrlo ljudska: i želja da se uspije i želja da se ostane živ.

Neka svaki onaj koji se baci kamenom na ljudi koji su dobrovoljno prihvatali Islam u ona vremena, zbog njihove navodne plašljivosti, najprije uzmme u obzir samo par podataka: od 1544. do 1612. Bosna je dala devet velikih vezira, 13 vezira, 10 admirala i paša, i 5 namjesnika velikih pokrajina. Dakle, kako kaže autor Bašlagić u knjizi "Kratka uputa u prošlost Bosne", u tih 70 godina od 1544. do 1612. punе 52 godine Bošnjaci su tresli Istok i Zapad, jer je država u

regiona oko Sarajeva otišlo je 5200 vojnika, a četiri godine kasnije živih se vratilo samo 400. Dakle, izginulo je praktično 92% mobilisanih Bošnjaka! Ova brojka, iako drastična, zapravo se može smatrati srednjom vrijednošću kroz čitav period ovih mobilizacija! S druge strane, hrišćansko stanovništvo je, opet prema objektivnim statističkim pokazateljima, kao i na osnovu plaćanja poreza, od 1718. dakle grubo uvezvi, u tom istom periodu, u regionu Bosne, uključujući i Novi Pazar, imalo 118000 stanovnika, a 99 godina kasnije, 1817., 412000 stanovnika! To znači porast od 400%, ili, drugačije rečeno četvorostruko vi-

nocida nad Bošnjacima, najbolje je pokazao da su Bošnjaci, više nego mnogi drugi, "tvrd orah, voćka čudnovata, na kom je i toliko vojnički i logistički nadmoćan agresor "zube slomio a nije ga polomio"! Ne treba zaboraviti brojna stradanja Bošnjaka, ali još manje treba zaboraviti bezbrojne podvige tih istih Bošnjaka!

Danas je potrebno, poštujuci i razumijevajući genetsku, povijesnu, kulturnu i duhovnu konstantu života jednog naroda kakav mi jesmo, i koji je,

kvi smo, i jesmo li uopšte - to posebno!

Ukratko, naša situacija je danas neuporedivo bolja nego što je bila ikada u posljednjih stotinu godina. Gotovo svugdje na Balkanu, mi smo već u ustavima, mi već imamo svoje zastave, svoje himne, evo čuli smo prve akorde jedne od mogućih varijanti himne Bošnjaka Sandžaka; mi već imamo svoje škole i izvan Bosne, bosanski jezik je priznat oficijelno u Makedoniji, na Kosovu, u Srbiji!

U psihološkoj ravni, mi mo-

moraju, utoliko prije, danas i ovdje, u mnogo lakšim i povoljnijim okolnostima, da se afirmišu u svim sferama života!

Kroz institucije, kroz poštovanje zakona, unutar ili izvan matice zemlje, svugdje i uvjek, to treba biti apsolutno jasno, Bošnjaci se moraju uključiti u igru što je moguće prije, moraju se izboriti za sopstveni rejting, moraju afirmisati svoj nacionalni brend! Zastupati sopstvene političke interese, ekonomski pragmatizam, kulturno samopotvrđivanje, tamo

hoću da vjerujem, najgori i najteži dio svoje subbine iza sebe ostavio, suočiti se sa realnošću suvereno, zrelo, potpuno mirno, bez ikakvih kompleksa. U tom smislu čini mi se da bismo sopstvenu sadašnju poziciju morali uzdići i iznad tog negativiteta, ne podliježući "ressentimentu", odnosnu, ozlođenosti i samosažaljevajućem nezadovoljstvu! Došlo je vrijeme u kom je najpreće strijemići sopstvenim visinama, iznad onog parališućeg sloja minulih stradanja i nepravdi, progona i preseljavanja, preko svih, više nego bogatih naslaga tuge, čemera, gubitaka, i uopšte, onog tragičnog u našoj istoriji! Valjanam se, isto tako, otresti konvulzivnih unutrašnjih dilema, pitanja ko smo i zašto smo, ka-

ramo konstituisati čvrst i nedvosmislen stav o sebi i svom narodu, pojedinačno, kao i na kolektivnom nivou, moramo odriješito i otvoreno, u svim institucijama, zastupati stvar sopstvenog nacionalnog integriteta. Ne dozvoliti uopšte raspravu, ne dokazivati više nikome ništa, a one koji ipak produže za zapitkivanjem i osporavanjem, prosto ignorisati. Ko nije dosad naučio ko smo, neka nauči, i mirna Bosna! Ako su, jedva milion na broju, mogli izbiti u sam vrh najmoćnije carvine, koja je brojala preko 200 miliona ljudi, i potvrditi se i kao državnici, i kao vojskovođe, i kao umjetnici, i kao pjesnici, kao neimari i kao vidari, kad je trebalo izići na kišu a ne čučati pod strehom, Bošnjaci

gdje smo "svoji na svome"; tamo pak, gdje smo u statusu nacionalnog kolektiviteta, u sklopu države nekog drugog većinskog naroda, moramo sačuvati iste ciljeve, vođeni prije svega onim šta je dobro za tu zajednicu i državu u kojoj živimo, ne ocjenjujući ni sebe ni druge kroz prizmu nekih uskih istorijskih revandikacija!

Toliko puta smo bili najbolji onda kada je to bilo najpotrebnije i najteže, da je zaista krajnji čas da se odviknemo od toga da se krijemo od kiše, i mirno i samopouzdano, onakvi lјepi, umni i sposobni kakvi i jesmo, svugdje pokažemo za kakve podvige su sposobni Bošnjaci, i svijet darujemo ljepotom i mudrošću, dobrotom i plemenitošću svoje bošnjačke riječi!

IZVJEŠTAJI

Preliminarni izvještaj o sprovođenju Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima
SA POSEBNIM OSVRTOM NA UPOTREBU BOSANSKOG JEZIKA U REPUBLICI SRBIJI

BOSANSKI JEZIK U UPOTREBI - DJELIMIČNO

Poslanici Skupštine Srbije i Crne Gore usvojili su Evropsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima. Na usvajanje tog dokumenta SCG se obavezala prijemom u članstvo Savjeta Europe (SE) prije četiri godine.

Prihvatanjem osnovnih ciljeva i načela tadašnja SCG se obavezala na 'stvaranje uslova

ja u kojoj su regionalni ili manjinski jezici u upotrebi', odnositi na područja u kojima su regionalni ili manjinski jezici u službenoj upotrebi u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom.

Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima usvojena je 5. novembra 1992. godine u Strazburu, a stupila

doprinosi održanju kulturnog bogatstva i tradicija Evrope.

U Povelji se polazi od toga da je upotreba regionalnih ili manjinskih jezika u privatnom i javnom životu neotidivo pravo, a zaštita i njihovo unapređenje 'nešto što ne treba da bude smetnja zvaničnim jezicima i potrebi da se oni poznaju'.

U preambuli Povelje je, takođe, istaknuto da njene odredbe neće ni na koji način uticati na povoljniji tretman regionalnih ili manjinskih jezika ili na pravni režim osoba koje pripadaju manjinama. Pored toga, kako se kaže, ništa u Povelji se ne može tumačiti tako 'da podrazumjeva upuštanje u kakvu aktivnost ili na vršenju kakve radnje koji su u suprotnosti sa ciljevima UN ili drugim obavezama prema međunarodnom pravu, uključujući tu i načela suvereniteta i teritorijalnog integriteta država'.

Mjere za unapređenje korišćenja bosanskog jezika u javnom životu u skladu sa obavezama preuzetim u članu 3. stav 2.

Član 8. Obrazovanje

Iz člana 8. Povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, koji tretira obrazovanje, država Srbija je prihvatile da se prim-

za olakšanje ili ohrabrivanje upotrebe regionalnih ili manjinskih jezika u govoru i pisanju, javnom i privatnom životu'. Državama članicama SE, prema slovu Povelje, prepusteno je da izaberu 35 mjera koje će da primjenjuju za svaki od jezika koji uključe na njenu listu. U članu 3. Evropske povelje, SCG je kao manjinske jezike u Srbiji navela: albanski, bosanski, bugarski, mađarski, romski, rumunski, rusinski, slovački, ukrajinski i hrvatski, a u Crnoj Gori samo albanski i romski jezik. Pri tome je precizirano da će se termin 'teritori-

Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima usvojena je 5. novembra 1992. godine u Strazburu, a stupila je na snagu 1. marta 1998. i do sada je rafitikovalo 17 država. Poveljom se definišu načela i mjere koje treba da doprinesu očuvanju i unapređenju upotrebe regionalnih ili manjinskih jezika.

Sjedište Savjeta Evrope

jenjuje stav 1. a (iii), a (iv), b (iv), c (iv), d (iv), e (ii), f (iii), g.

Primjena bosanskog jezika u predškolskim ustanovama u Republici Srbiji ili na teritorijima gdje u većem broju žive Bošnjaci ne postoji. Ipak, bosanski jezik se kao jezik komuniciranja u predškolskim ustanovama koristi izuzetno rijetko i to samo u onim predškolskim ustanovama koje su privatnog karaktera, čiji su vlasnici Bošnjaci i gdje su djeca koja poхаđaju takvu nastavu Bošnjaci. U predškolskim ustanovama čiji je osnivač država u upotrebi je jezik većinskog naroda (srpski), iako je procenat bošnjačke djece u tim ustanovama u Novom Pazaru, Tutinu i Sjenici i do 90%.

Kada je u pitanju implementacija bosanskog jezika na nivou osnovnog obrazovanja ono se sada sprovodi kroz izborni predmet "Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture" - dva časa sedmično ili 72 časa na godišnjem nivou u školskom uzrastu od I do IV razreda u opština Novi Pazar, Tutin i Sjenica i samo u jednoj školi u Prijepolju, dok u ostalim školama u Prijepolju, Priboju i Novoj Varoši ne postoji ovakva praksa. Bošnjačko nacionalno vijeće je nekoliko puta pokušalo da se aktivno uključi u proces ostvarivanja ovog manjinskog prava kroz državni školski sistem i u Prijepolju, Priboju i Novoj Varoši, ali u tim opština nije došlo do implementacije nastavnog predmeta "Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture".

Ni u jednoj školi, van gore navedenih, u Srbiji se ne izučava bosanski jezik ni kao izborni predmet, a kompletna nastava na bosanskom kao manjinskom jeziku nije organizovana ni u jednoj školi na teritoriji Republike Srbije.

Što se tiče srednjoškolskog obrazovanja, na bosanskom jeziku nije nigdje organizovana nastava u Republici Srbiji.

Broj učenika koji poхађaju bosanski jezik u školskoj 2005/2006. god.

Opština	Broj ukupno upisane djece bošnjačke nacionalnosti	Broj djece koja poхађaju bosanski jezik	Broj angažovanih nastavnika
Novi Pazar	3.849	2.365	101
Sjenica		907	50
Tutin	1.547	1.257	119
Ukupno		4.529	270

Implementacija bosanskog jezika na nivou osnovnog obrazovanja se sprovodi kroz izborni predmet "Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture" - dva časa sedmično ili 72 časa na godišnjem nivou u školskom uzrastu od I do IV razreda u opština Novi Pazar, Tutin i Sjenica i samo u jednoj školi u Prijepolju, dok u ostalim školama u Prijepolju, Priboju i Novoj Varoši ne postoji ovakva praksa.

Bosanski jezik u nastavi

Kada je u pitanju visoko obrazovanje, od mjeseca novembra 2006. godine, na novoformiranom Univerzitetu u Novom Pazaru otpočela je sa radom kombinovana Studijska grupa za bosanski i srpski jezik.

Na teritoriji Republike Srbije u organizaciji državnih organa nije bilo aranžmana koji bi obezbjedili izučavanje historije i kulture koji odražavaju bosanski jezik.

Član 9. Sudske vlasti

Iz člana 9. Povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, koji tretira pravosuđe, država Srbija je prihvatiла da se primjenjuje stav 1. a (ii), a (iii), b (ii), c (ii), d, stav 2. a, b, c, stav 3.

Primjena bosanskog jezika nije zaživjela u pravosuđu u Republici Srbiji ni u kakvoj formi i obliku. Ne postoji nijedan važniji zakonski tekst koji je dostupan na bosanskom jeziku. Jedan od primjera diskriminacije ove vrste je Oštinski sud u Novom Pazaru koji sve predmete obrađuje na srpskom jeziku a prijave, dokaze ili zahtjeve, bilo da su usmeni ili pismeni smatra neprihvatljivim ukoliko su na bosanskom jeziku.

Član 10. Administrativne i javne službe

Iz člana 10. Povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, koji tretira administrativne vlasti i javne službe, država Srbija je prihvatiла da se primjenjuje stav 1. a (iv), a (v), c, stav 2. b, c, d, g, stav 3.c, stav 4. c, stav 5.

Situacija u primjeni bosanskog jezika kod administrativnih vlasti i javnih službi se razlikuje u tome da li je ta javna služba u ingerencijama republike ili lokalne samouprave. Lokalni parlamenti opština Novi Pazar, Sjenica i Tutin su u svoje statute članom 8. bosanski jezik proglašili službenim jezikom po-

red srpskog jezika i time osigurale da korisnici bosanskog jezika mogu službeno komunicirati sa službama i javnim preduzećima tih opština na bosanskom jeziku. Službeni listovi opština Novi Pazar, Tutin i Sjenica se pored srpskog štampaju i na bosanskom jeziku. Korisnici bosanskog jezika mogu na bosanskom jeziku punovožno podnijeti usmenu ili pismenu molbu, dokument, tekst, formular ili zahtjev službama ili javnim preduzećima čiji su osnivači opštine Novi Pazar, Tutin i Sjenica.

Javne službe čiji je osnivač Republika kao što su na primjer Policijska uprava, zdravstvene ustanove, Poreska uprava, Katastar, Zavod za zapošljavanje, Zavod za zaštitu zdravlja, Pošta, Telekom, Elektroistribucija svoje komunikacije obavljaju na srpskom jeziku i nije poznato da se u bilo kakvoj vrsti službene komunikacije koristi bosanski jezik. Sva dokumenta su ispisana na srpskom jeziku.

Iako Bošnjaci čine 41% stanovništva u Prijepolju, 23% u Priboju i 9% u Novoj Varoši, lokalne samouprave ovih opština uporno odbijaju da pored srpskog koji je zvaničan jezik proglaše i bosanski jezik kao službeni. U Prijepolju, Priboju i Novoj Varoši upotreba bosanskog jezika u zvaničnim komunikacijama nije moguća, zbog čega je i Bošnjačko nacionalno vijeće tamošnjim tužilaštvarima podnijelo krivične prijave protiv predsjednika opština Prijepolje i Priboj.

Pečati svih institucija u Srbiji (izuzev Vojvodine) su, prema Zakonu o pečatima ispisani samo na srpskom jeziku i nije ih moguće ispisati dvojezično.

Imena tabli naselja, škola, kao i ostalih republičkih institucija i javnih službi, su ispisana cirilično i na srpskom jeziku, a nazivi ulica u svim sandžačkim opštinama, gdje koncentrisano žive Bošnjaci su, izuzev u opštini Tutin, ispisana jednojezič-

no odnosno na srpskom jeziku.

Sva lična dokumenta su ispisana na srpskom jeziku izuzev lične karte koja će se prema novom Zakonu o ličnoj karti stampati pored srpskog i engleskog jezika i na manjinskim jezicima.

Odbornicima u lokalnim parlamentima i narodnim poslancima u Skupštini Srbije čiji je maternji jezik bosanski dozvoljeno je da se u svojim obraćanjima koriste bosanskim jezikom i da skupštinske materijale dobijaju na bosanskom jeziku.

Član 11. Mediji

Iz člana 11. Povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, koji tretira medije, država Srbija je prihvatiла da se primjenjuje stav 1. a (iii), b (ii), c (ii), d, e (i), f (ii), stav 2. stav 3.

Upotreba bosanskog jezika u medijima je izuzetno niska.

Država nije donijela odgovarajuće odredbe kako bi radiodifuzne kuće ponudile programe na bosanskom jeziku. Na državnom javnom servisu (RTS) ne-ma nijedne sekunde programa na bosanskom jeziku.

Država je pomogla pri osnivanju časopisa "Bošnjačka riječ" koji se štampa na bosanskom jeziku kao i web prezentaciju Bošnjačkog nacionalnog vijeća.

Mediji čiji su osnivači opštine Novi Pazar i Tutin (Regionalna televizija Novi Pazar i Televizija Tutin) dio svog programa emituju na bosanskom jeziku.

Država Srbija garantuje slobodu direktnog prijema radio i televizijskih emisija koje se emituju u susjednim zemljama na bosanskom jeziku i ne protivi se ponovnom emitovanju radio i tv emisija iz susjednih zemalja na bosanskom jeziku. Srbija se ne protivi slobodnom protoku informacija u pisanoj štampi na bosanskom jeziku.

Iako je Srbija kao potpisnica ove povelje preuzela obavezu

da interesi korisnika regionalnih i manjinskih jezika budu zaustavljeni ili uzeti u obzir u okviru tijela koja se mogu osnovati u skladu sa zakonom a odgovorni su za garantiranje slobode i pluralizma medija, u Upravnom odboru Javnog servisa Srbije (RTS) nema predstavnika manjina odnosno korisnika regionalnih i manjinskih jezika iako oni čine gotovo 18% stanovništva Republike Srbije.

Republička radiodifuzna agencija (RRA) pri podjeli frekvencija nije predviđela dodjelu regionalnih frekvencija medijima čiji se program emituje na bosanskom jeziku.

Zakon o radiodifuziji predviđa da stanice u koje spadaju mediji na jezicima manjina, mogu da emituju program samo na lokalnom nivou, ali ne i na regionalnom, dakle i područje Sandžaka.

Prilikom podjele na radiodifuzne oblasti opštine Novi Pazar, Tutin, Sjenica i Raška utvrđene su kao oblast br. 2, a opštine Nova Varoš, Prijepolje i Priboj kao oblast br. 6. (vidi sliku) iako ove opštine tradicionalno čine istu regiju .

Član 12. Kulturne aktivnosti i pogodnosti

Iz člana 12. Povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, koji tretira kulturne aktivnosti i pogodnosti, država Srbija je prihvatile da se primjenjuje stav 1. a, b, c, f, stav 2.

U pogledu kulturnih aktivnosti i pogodnosti, posebno biblioteka, videoteka, kulturnih centara, muzeja, arhiva, akademija, pozorišta i bioskopa, kao i književnosti, proizvodnje filmova, usmenih oblika kulturnog izražavanja, festivala i industrijske kulture, država Srbija djelomično učestvuje na područjima

gdje je bosanski jezik u upotrebi kroz nekoliko projekata kao što su Festival sandžačke sev-

nim ili društvenim aktivnostima koristi samo u međusobnoj komunikaciji korisnika bosanskog jezika, dok se privrednici korisnici bosanskog jezika u komunikaciji sa strukovnim udruženjima i državnim i javnim institucijama od značaja za ekonomiju i privredu koriste srpskim jezikom.

Imena firmi, registrovanih marki, proizvoda kao i obavještenja na sjedištima privrednih subjekata i izložima mogu se ispisivati na bosanskom jeziku.

Sva tehnička dokumenta, uslovi za upotrebu određenih proizvoda (deklaracije) i dr. ispisani su na srpskom jeziku, kao i zvanična dokumenta kao što su poreske prijave, fiskalni računi, otpremnice, prijemnica itd.

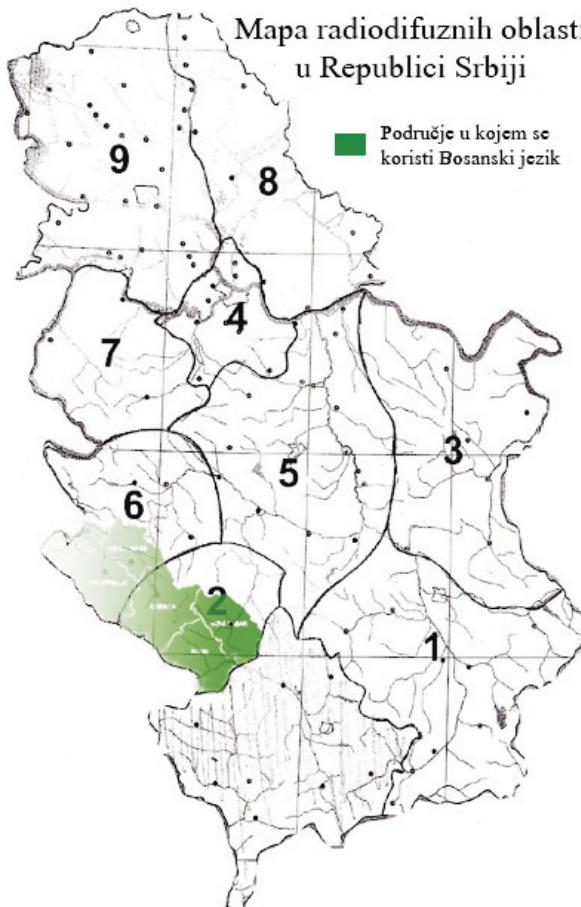
Član 14. Prekogranična razmjena

Država Srbija je u potpunosti prihvatile člana 14. Povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, koji tretira prekograničnu razmjenu.

Država Srbija primjenjuje postojeće bilateralne i multilateralne sporazume sa zemljama u kojima se koristi bosanski jezik u istoj ili sličnoj formi ali ne inicira sporazume kako bi se njegovali kontakti između korisnika bosanskog jezika (Bosna i Hercegovina, Crna Gora itd.) na polju kulture, obrazovanja, informisanja, stručnog i kontinuiranog osposobljavanja.

U isto vrijeme država Srbija ne ometa kontakte između korisnika bosanskog jezika iz drugih država sa korisnicima bosanskog jezika u Srbiji na polju kulture, obrazovanja, informisanja, stručnog i kontinuiranog osposobljavanja.

Pripremio: Nazim Ličina

Radiodifuzne oblasti u Republici Srbiji

dalinke, Smotra bošnjačkih narodnih igara, Sandžački književni susreti.

Ne postoji primjer u kome je država pomogla pri razvijanju prevodilaštva, sinhronizacije, nasinhronizacije i titlovanja i time učinila pristupačnost bosanskog jezika djelima nastalim na drugim jezicima.

Država ne ometa održavanje bilo koje kulturne aktivnosti na bosanskom jeziku na teritoriji na kojoj je bosanski jezik u upotrebi.

Član 13. Privredni i društveni život

Iz člana 13. Povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, koji tretira privredni i društveni život, država Srbija je prihvatile da se primjenjuje stav 1. c.

Bosanski jezik se u privred-

HERALDIKA

Prilog proučavanju bošnjačke heraldike

Mustafa Baltić

LILIUM BOSNIACUM

*Grbovi predstavljaju ljude ili grupe ljudi, kao da su oni lično**Ottfried Neubecker*

Simboli su najjednostavnije, najsaćetije definicije onoga što simbolišu. Oni su kao imena. Heraldička simbolika upravo ima tu funkciju, funkciju prepoznavanja na prvi mah, funkciju vizuelnog imenovanja i definisanja stvari.

Upravo se iz prethodne postavke nameće ideja o pisanju o jednom ovakvom pitanju, pomoću zaboravljenom i zapostavljenom. Ona je mnogo više izazvana spletom historijskih okolnosti, i stanja u kome se naš narod danas nalazi, koje je produkt istih tih okolnosti, a ponajviše događaja iz bliske prošlosti.

Interesantna je pojava, koja se javlja posljednje decenije XX vijeka i koja se redefiniše početkom novog milenijuma, pojava koja ne odgovara postmodernoj epistemi, savremenom viđenju svijeta, i idejama koje se rađaju u postmodernoj filozofiji, multikulturalnom svijetu, pluralizmu i razmišljanju i javnom djelovanju. Treba tu dodati tendenciju pogleda na svijet kao na jedinstvenu cjelinu, ali sastavljenu kao mosaik od sitnih različitih djelića koji, svaki na svoj način, doprinose funkcionalnu funkciju cjeline, makar nominalno. Na balkanskim prostorima se, u tom trenutku, ponovo rađaju ideje karakteristične za početak XIX vijeka, romantičarske ideje stvaranja nacionalnih država; neoromantičari su iskoristili trenutak, prekrajući historiju i konstruirajući tra-

diciju, doprinosili su tom cilju. U tom smislu nije se prezalo od predstavljanja tuđih simbola kao svojih i sličnih postupaka.

Savremen javni diskurs opet nameće korišćenje nacionalne simbolike. Međutim, sada simboli predstavljaju brend, ime, tako da se nameću kao slika jedne nacije, sastavljene od pojedinaca koji se osjećaju pripadnicima te grupe, a ne grupe same po sebi. Odnosno, oni su znak u kom se prepoznaje tzv. "mali čovjek", i kultura svakodnevnice, a ne kao simbol levijatanske države, kao živog entiteta.

Značaj poznavanja heraldičke tradicije svog naroda vidi se iz prethodno navedenih tvrdnji, oni se moraju pravilno razumjeti i interpretirati, dakle i doživljavati upravo onako kako su u osnovi i zamišljeni - kao vizuelna predstava jedne cjeline, jedne grupe.

Koncept heraldičkog simbola, koji služi za neku vrstu po-

dsjetnika na grupu, jedna je vrsta kohezionog aparata iste. U ovom slučaju radi se o heraldičkoj tradiciji bošnjačkog naroda, zasnovanoj na heraldici srednjovjekovne bosanske države i historijskim zbivanjima poslije njenog pada i stvaranja bošnjačkog etnosa kakav je danas, te, i samim tim, savremenim značenjem istih tih simbola.

Srednjovjekovno porijeklo heraldike u Evropi i heraldika na Balkanu

Korijene heraldike imamo u krstaškim ratovima, kada su se, u cilju međusobnog prepoznavanja i razlikovanja od neprijatelja, evropski krstaški vladari dogovorili kakve boje krstove da prišiju na sebe. Kasnije je problem razlikovanja u bojevima, u uslovima kada konjanik ima oklop preko cijelog tijela i lica, iziskivao rješenje u vidu vizuelnog simbola prepoznatljivog i ekskluzivnog za jednu osobu ili grupu ljudi.

Feudalni poredak učinio je da se oblasni gospodari odluče za svoje znake raspoznavanja i slično.

Prvim grbovima se smatraju grbovi, označke na štitu, Valerana od Melana (1136) ili Ričarda od Lusija (1135). Ana Komnin detaljno opisuje štiteve krstaša.

Prvi pisani izvor za heraldičku simboliku vezuje se za Godfroa Plantegeneta (Žofroa Plantadženet), 1150. godine, gdje imamo

Bobovac: Rekonstrukcija grba Tvrta II

predstavu heraldičkog krvna i propetog lava, što je engleski grb, dosta kasnije utkan u sавремени grb Ujedinjenog Kraljevstva.

Razvojem feudalnog društva, potreba za razlikovanjem moćnih feudalaca se povećala, tako da je svako ubrzo dobio svoj grb, koji je bio njegovo ekskluzivno vlasništvo, dobijeno od suverena. Tome su, pored ratovanja, svakako dosta doprinijeli viteški turniri, koji su bili prava parada različitih štitova i oznaka na njima, oklopa, čelenki i svega onoga što je bilo karakteristično za evropsku srednjovjekovnu ikonografiju.

nije mogao postojati, što takođe važi i za ostale dijelove grba.

Izvori za srednjovjekovnu heraldiku su razni grbovnici i turnirske hronike, često pečati, odjeća, materijalni ideološki spomenici, etc. Najvažniji dokumenti iz kojih crpimo saznanja o grbovima iz tog perioda su: "Ciriški grbovnik" (XIV v.), "Knjiga kralja Renea" (XV v.), opisi turnira u "Manesovom rukopisu" (XIV v.), te opis turnira sa sabora u Konstanci (1415. god.) i mnogi drugi.

Heraldika je nastala, dakle, u Zapadnoj Evropi, pod navedenim okolnostima. Samim tim,

simbola. Ostatak istočnog Balkana je u sličoj situaciji, dok je na Zapadu današnja Hrvatska bila pod Ugarskom vlašću, te je samim tim izostala državna heraldika, ali su oblasni grofovi imali svoje grbove, te je tako grb sa šahovnicom jedan od najstarijih.

Heraldička tradicija balkanskih država baštini se na kasnijim ilirskim grbovcima, romantičarskom pokretu za oslobođenje, da bi se tek u XIX vijeku oformila, a njen razvoj bio prekinut pojmom socijalizma.

Bosna je bila pod neposrednim utjecajem Ugarske i zapadnih zemalja, bila je nezavisna,

Bobovac: rekonstrukcija heraldičkog simbola Stjepana Ostojeća

Grbovi su postajali sve složeniji, što je iziskivalo posebna pravila o pravljenju grbova. Tako je nastala heraldika, koja je dobila ime po heraldu, osobi koja je bila neka vrsta glasnika i sekretara svoga gospodara i koja je nosila njegov grb na sebi.

Razvoj heraldike prevazišao je okvire i potrebe srednjovjekovnog življenja, nastavljala se razvijati do danas. Štit kao osnovni heraldički element, krajnje praktične funkcije na početku, razvijajući se iz pješačkog normanskog do viteškog gotskog, postao je samo heraldička slika, ponekad barokno kitnjast, da u stvarnosti takav

ona nije imala univerzalan karakter. Istočne civilizacije imale su svoje ambleme, simboliku, neku vrstu "heraldike", međutim ona se u fundamentalu razlikovala od onoga što danas poznajemo kao heraldiku. Razlozi za to su mnogobrojni, od drugačijeg, centralizovanog društvenog sistema, načina ratovanja, načina življenja, uvjerenja etc. Stoga je i dio Balkana pod bizantijskim utjecajem, čija se semiotika razlikovala od feudalno zapadnoevropske, veoma kasno počeo razvijati svoju heraldiku. To važi za Srbiju, u kojoj se grbovi pojavljuju tek od XIV vijeka i to veoma stidljivo, sa prisustvom bizantijskih

imala je u narodu svoju religiju, zvanično pokorna Papi, a feudalni poredak u njoj veoma razvijen, što sve skupa omogućava razvoj heraldike u pravom smislu. Heraldička tradicija srednjovjekovne Bosne vrlo je često bila predmet svojatanja onih koji su imali pretenzije prema njoj, što je u posljednjoj deceniji dovedeno do apsurda.

Izvori za proučavanje bošnjačke heraldike

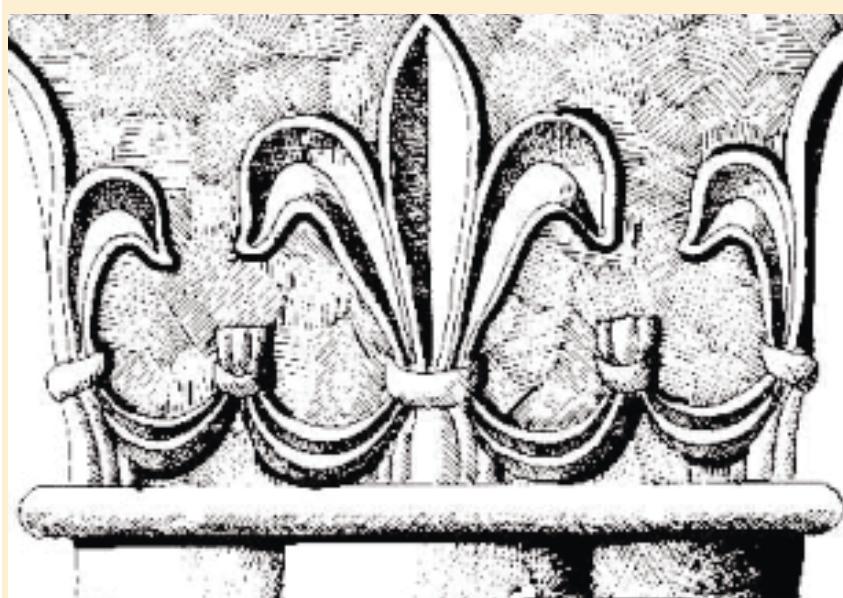
Podaci koji omogućavaju nedvosmislenu rekonstrukciju grbova bosanske vlastele i dinastija i vlastele, različite su prirode. Za najvažniji heradički i

nacionalni simbol - Ilijan, historijski dokazi nalaze se od perioda kralja Tvrtka I Kotromanića (1353-1377/ban, 1377-1391/kralj), pa do kraja srednjovjekovne bosanske države i najstarijeg dijela turske uprave.

Kotromanića, njegov pečat, pečati kralja Tvrtka I, Stjepana Dabiše, revers velikog pečata kralja Ostoje sa povelje Stjepana Tomaševića. Kao neposredni dokaz treba uzeti i posmrtni pokrov kralja Tvrtka I iz grobniča u Arnautovićima. Posredni

Kasniji i dosta nesigurniji izvori su ilirski grbovnici, prije svega Fojnički, kao najpoznatiji, zatim Beogradski etc.

Što se tiče ostale bosanske vlastele, najbitniji su ilirski grbovnici, koji su najčešće krajnje nepouzdani, ali ima i kamene plastike.

Bobovac: kapitel stuba iz Donje palate i njegova rekonstrukcija

Ljiljan se gubi tokom XVII., da bi se opet povratio nastankom moderne BIH. Direktni izvori su novac bana Stjepana II

dokazi, ali veoma bitni za tradiciju korišćenja ljiljana, su i oni koji potiču sa kamene plastike u kraljevskom gradu Bobovcu.

Grb Kotromanića

Kotromanići su najpoznatija bosanska dinastija, njihovi heraldički simboli utkani su u nacionalnu simboliku, i predstavljaju osnovu državne heraldike. Ova dinastija je obilježila srednjovjekovnu Bosnu. Na vlast su došli zahvaljujući srodstvu sa banom Matijom Ninoslavom, a završili odrubljivanjem glave kralju Stjepanu Tomaševiću i odvođenjem djece kralja Tomaša, koji primaju islam i napuštaju bosanski prijesto.

*Prijezda I (1250-1287) ban
Stjepan I Kotromanić (1290-1310) ban
Stjepan II Kotromanić (1314-1353) ban
Tvrtko I (1353-1377/1377-1391) ban/kralj
Stjepan Dabiša (1391-1395) kralj*

*Jelena Gruba, žena Stjepana Dabiše (1395-1398) kralj
Stjepan Ostoja (1398-1404/1409-1418) kralj
Stjepan Ostojić (1418-1421) kralj ?
Stjepan Tomaš (1443-1461) kralj
Stjepan Tomašević (1461-1463) kralj
Sigismund/Ishak, sandžakbeg*

U ilirskim grbovcima, koji nisu pouzdani, postoji razlika između grba Kotromanića i tzv. Tvrtkovića, odnosno, pravi grb Kotromanića vezuje se za Tvrtkoviće, tj. Tvrtka I i njegove nasljednike. Tako se, kao grb Stjepana II Koromanića, pominje crvena lenta na srebrenom štitu. Nema sumnje da je ovaj grb apokrifan.

Za grb Kotromanića postoje jasni dokazi, kako u kamenoj plastici u Bobovcu, o čemu će biti riječi kasnije, tako u već pomenutim pečatima i novcu.

grba Tvrtka I, dok Ostoja u grb Kotromanića ubacuje krunu. Osim krune, u grb ubacuje i slovo T, da bi se na grbu njegovog sina našlo i ST ispod

sa ovim simbolima, a i na dolomi njegovog konja nalazi se ista predstava.

Neke kasnije rekonstrukcije ovog grba, zasnovane na svim

Uломak sa nadgrobne ploče kralja Tomaša

Na aversu velikog "obistranog" pečata kralja Tvrtka i kralja Dabiše iz 1395. vidi se nama poznati grb sa ljljanima, dakle, na gotskom štitu podijeljenom srebrenom lenton, nalaze se po tri ljljana u svakom polju. Ista ta predstava se javlja i na reversu pečata kralja Ostoje sa povelje Stjepana Tomaševića. Ovaj grb, zlatom izvezen, nalazi se na plaštu kralja Tvrtka I iz njegove grobnice u Arnautovićima, kod Visokog. Takođe se nalazi na njegovom zlatniku.

Tvrtko II izbacuje ljljane sa

krune. Ovako pojedini članovi kraljevske dinastije Kotromanića oslikavaju svoju težnju za prevlašću, a heraldika predstavlja refleksiju političke situacije zemlje.

U svakom slučaju, na pečatima se, pored ličnih grbova svakog vladara, skoro uvijek pojavljuje i Tvrtkov grb, koji se javlja kao motiv po nekoliko puta na jednoj predstavi. Naime, vrlo često se prikazuje konjanik koji nosi štit

ovim predstavama, a i materijalnim dokazima iz Bobovca, i prikazima iz ilirskih grbovnika, opisuju grb Kotromanića na sljedeći način: Na gotskom štitu plave boje podijeljenom srebrnom trakom nalaze se po tri zlatna ljljana u svakom polju. Štit je uokviren zlatom. Šlem je duboki zatvoren, na kom se nalazi ljljanova kruna, i čelenka od paunovih pera.

Kosače

Za srednjovjekovnu heraldiku bosanskih vlasteoskih porodica, ali bez utjecaja na buduću heraldiku Bosne, interesantna je porodica Kosače. Rekonstrukciji njihovog grba poslužio je prije svega grb na kruni kućne cisterne u Dubrovniku,

Grb Stjepana Vukčića Kosače

Osmanska "heraldika" u Bosni

pečati Vladislava Hercegovića 1466., hercega Vlatka 1470. go-dine, i nadgrobna ploča sa groba kraljice Katarine u Rimu iz 1478., na kojoj su se navodno nalazili grbovi Kotromanića, Bosne i Kosača, a koje je nacrtao A. Evans.

Kosače, koje su u bliskoj vezi sa posljednjim bosanskim vladarima, njihov rođačelnik je Sandalj Hranić, njegov potomak herceg Stjepan Vukčić Kosača je najpoznatiji, da bi posljednji predstavnik ove velikaške porodice bio veliki vojskovođa Ahmed - paša Hercegović Kosača, beglerbeg Anadolije i veliki vezir carstva.

Grb Kosača je, nesumnjivo, izgledao ovako: na štitu tipa tarča nalaze se tri trake, na čelenci je lav koji drži zastavu sa duplim krstom. Boje su rekonstruisane na osnovu ilirske grbovnika i nisu tako pouzdane, a po njima su trake srebrene, a štit je crven.

Osmanska "heraldika" u Bosni

Specifične osmanske insigne, države, vojske, dinastije i drugih institucija, nisu iste osnove kao heraldika evropskog područja. Simboli koji se veoma rano javlju u Osmanskem carstvu su polumjesec i zvijezda. O porijeklu ovih simbola vode se mnoge rasprave, tačno porijeklo i funkcija za sada su nepoznati.

Sultan Mehmed II Fatih uvođi kao poseban simbol tri polumjeseca, koje nalazimo na nje-

govom pečatu, a koje kasnije za svoj znak uzimaju janjičari. Ovaj simbol, kao što je poznato, posebno je važan za Bošnjake. Preuzimanjem hilafeta od strane sultana Selima I, uvode se novi simboli kao što je dvosjekla sablja, odnosno zulfikar sablja, sa dvije oštice. To je karakteristični mač Alije r.a.

U tom periodu Bosna postaje sastavni dio carstva, a Bošnjaci kao prethodna bosanska vlastela, uglavnom postaju novi ratnički i spahijski sloj

Austro-Ugarske ovo je zastava Bosne.

Savremena bošnjačka heraldika

Dug period nacionalne nesvesnosti Bošnjake je suštinski razdvojio od svojih simbola. Oni se više nisu mogli identifikovati ni sa njima ni sa bilo čim, jer su bili sasvim određeni, a i samoj Bosni bila je izbrisana historija. Vrlo brzo se kao simbol ponovo restaurira Ilijan, i grb srednjevjekovne Bosne, sa kojim se Bošnjaci kao narod identifikuju. Ovaj heraldički elemenat je kroz historiju dobio i svoju posebnu stilizaciju lilium bosniacum, karakterističnu samo za nas.

Dug period nacionalne nesvesnosti Bošnjake je suštinski razdvojio od svojih simbola. Oni se više nisu mogli identifikovati ni sa njima ni sa bilo čim, jer su bili sasvim određeni, a i samoj Bosni bila je izbrisana historija. Vrlo brzo se kao simbol ponovo restaurira Ilijan, i grb srednjevjekovne Bosne, sa kojim se Bošnjaci kao narod identifikuju. Ovaj heraldički elemenat je kroz historiju dobio i svoju posebnu stilizaciju lilium bosniacum, karakterističnu samo za nas.

društva. Simbole koje preuzimaju od Turaka ugrađuju u svoje, te tako nastaje zastava bosanskog begovata, kao jedine autohtone bosanske institucije, koja je istovjetna sa današnjom zastavom IZ, dakle srebrni polumjesec i zvijezda na zelenoj podlozi. Ovo je i bio barjak pod kojim se vodio ustanak za autonomiju Bosne, 1831. godine pod vođstvom Husein-kapetana Gradaščevića/Zmaja od Bosne. Sve do aneksije BIH od

U Sandžaku, gdje su Bošnjaci takođe autohtonji, pojavio se novi grb, koji je spoj bosanske srednjovjekovne heraldičke tradicije i osmanlijsko islamskog uticaja u našoj kulturnoj baštini. Heraldički posmatrano nastao je maršalovanjem, spajanjem grba Bosne (Kotromanića) i janjičarskog simbola Mehmeda Fatiha. Ovaj grb, moglo bi se reći, na najbolji način oslikava kulturnu tradiciju i identitet našeg naroda.

Literatura:

- Anđelić, P. 1973. Bobovac i Kraljeva Sutjeska, Sarajevo
- Imamović, M. 2007. Historija Bošnjaka, Centar za bošnjačke studije, Novi Pazar
- Neubecker, O. 1979. A guide to Heraldry, London
- Palavesta, A., Spasić, D., Mrđenović, D. 1991. Rodoslovne tablice i grbovi srpskih dinastija i vlastele, Beograd

GLOBALIZACIJA i njen uticaj na socio-kulturološki aspekt malih nacija (III)

Održivost i razvoj jednog nacionalnog jezika ujedno podrazumijeva razvoj nacionalne kulture, književnosti i umjetnosti, a u slučaju da se određena grupa lingvistički asimilira u dominantnu grupu onda znači da ona gubi svoju kulturu, tradiciju, umjetnost. U nacionalnim državama većinska nacija koja je stvorila državu nastoji asimilirati pripadnike manjinskog naroda ili manjina, dok manjinski narodi koji imaju vlastit jezik, kulturu i običaje, žele se održati kao odvojena samoupravna i kulturna društva koja žive i rade na vlastitim jezicima

Male nacije je ujedinjavala volja i osjećanje da pripadaju istom istorijskom kolektivitetu, makar po istom htjenju da ne budu anektirane ovoj ili onoj susjednoj velikoj sili.

3.2. Nastanak malih nacija Srednje i Istočne Europe

"Većina novih država što su izgrađene na ruševinama starih carstava nije mogla biti manje 'multinacionalna' nego stare 'tarnice naroda' na čije su mjesto one stupile. Glavna promjena sastojala se u tome, što su sada države bile u prosjeku znatno manje i što su 'ugnjetavani narodi' koji su živjeli u njima postali 'ugnjetavane manjine'. Masovno protjerivanje ili uništenje manjina bila je logična posljedica pokušaja da se Evropa kao kontinent podijeli na teritorijalno povezane države, što bi ih naseljavalo etnički i jezički homogeno stanovništvo"

Eric Hobsbawm

Za razliku od zapadnoverropskih malih nacija koje su se relativno rano izborile za političku i kulturnu autonomiju, države Srednje i Istočne Europe morale su pričekati početak XX vijeka kako bi se izborile za svoja

prava. Formiranje nacije na ovim područjima bilo je onemogućeno uslijed pritska tuđinske vlasti koja je bila oličena u imperatoru, caru, sultanu. Kraj I svjetskog rata u kojem su se Austro-Ugarska i Turska našle

stava, što nije značilo jednostavnu uspostavu novih država po nacionalnom ključu. Hobsbawm dobro primjećuje da je takav princip u multietničkoj Srednjoj i Istočnoj Evropi bio teško provediv. Došlo je do divergencije

na strani poraženih sila, te Oktobarska revolucija u Rusiji (1917) dovele su do pada vladajućih dinastija i raspada car-

državnih i etničkih granica, što je dovelo do nastanka jezičkog nacionalizma i do haotičnog miješanja naroda⁽⁶⁴⁾ koji je iskusio

64. 64. Bibo Istvan, Beda malih istočnoevropskih država, Novi Sad, 1996, str 50.

šta znači osjećati se ugroženim, izgubljenim, ili trpjeti pod neprijateljskom, tuđinskom vlašću vlastita sveta mjesta nacionalne istorije.

U slučaju zapadnoevropskih nacija, kako u kolektivnoj svijesti tako i u stvarnosti, postojala je realnost vlastitog državnog i nacionalnog okvira, prestonica, politička priviknutost na zajedništvo, jedinstvena društvena elita, dok je u Istočnoj Evropi nacionalni okvir uvijek bio nešto što je trebalo stvoriti, za šta se trebalo izboriti i stalno čuvati ne samo od instrumenata vlasti, nego i od ravnodušnosti dijela vlastitog stanovništva i od kolebljive prirode nacionalne svijesti⁽⁶⁵⁾. Slijedeći primjer francuskog razvjeta nacije koji je veoma uspješno priključivao

U slučaju zapadnoevropskih nacija, kako u kolektivnoj svijesti tako i u stvarnosti, postojala je realnost vlastitog državnog i nacionalnog okvira, prestonica, politička priviknutost na zajedništvo, jedinstvena društvena elita, dok je u Istočnoj Evropi nacionalni okvir uvijek bio nešto što je trebalo stvoriti, za šta se trebalo izboriti i stalno čuvati ne samo od instrumenata vlasti, nego i od ravnodušnosti dijela vlastitog stanovništva i od kolebljive prirode nacionalne svijesti.

inojezične manjine u jedinstvenu nacionalnu svijest, te iza kojeg je stajao dugogodišnji kulturni razvitak, politički okvir, centralna vlast, nacionalna svijest i prestiž Francuske revolucije, male novorođene nacije Srednje Evrope, koje, tek što su se osloboidle dugogodišnjeg pritiska tuđinske vlasti, naiše su na teške, granične sporove sa većinom svojih susjeda, što je dovelo do čitavog niza ratnih

katastrofa, iz čega je proistekla još veća neizvjesnost nacionalnih bića i teritorijalnog statusa. Zemlje Srednje i Istočne Evrope su u trenutku formiranja državacijia bile pune strahova, jer nisu raspolagale zrelim demokratijama, i budući da su bile obuzete strahom, nisu bile u stanju ni da ih izrade.

3.3. Baltičke male nacije: Estonija, Latvija i Litvanija

Tokom osamnaestog i devetnaestog vijeka, kada je izgradnja nacija i nastanak nacionalnih jezika u Zapadnoj Evropi bio prominentan problem, Baltičke zemlje: Estonija, Latvija i Litvanija su živjele unutar Ruskog carstva. Na Zapadu su, kao što smo već vidjeli, mnogi mali na-

strane, nije bila "žustar provoditelj asimilacije" što zbog slabog ekonomskog razvoja što zbog kasnog sproveđenja manovne edukacije. Još jedan značajan razlog koji se tome pridaje je i slab odjek ruskog nacionalizma, koji kao da nije postao kroz rusku istoriju, što značajno objašnjava raspad carske Rusije (1727-1917) i Sovjetske unije (1922-1991). Kao rezultat tome, nakon Prvog svjetskog rata, baltički narodi su izbjegli propadanje Ruskog carstva i očuvali su nacionalne jezike, koji su, između dva svjetska rata, postali službenim jezicima neovisnih država Estonije, Latvije i Litvanije. Međutim, godine 1940. baltičke zemlje su nasilno bile anektirane od strane Sovjetske unije i onda kada su dobine neovisnost 1990-1991. godine, u okviru njihovih granica, posebno Latvije i Estonije, zadržlo se dosta pripadnika ruske nacionalne manjine.

3.4 Bezdržavne male nacije

Kao što smo vidjeli, u nacionalnim državama većinska nacija koja je stvorila državu nastoji asimilirati pripadnike manjinskog naroda ili manjina, dok manjinski narodi koji imaju vlastit jezik, kulturu i običaje, žele se održati kao odvojena samoupravna i kulturna društva koja žive i rade na vlastitim jezicima. Ova vrsta zabrinutosti za kulturnu opstojnost je zajednička osobina gotovo svih manjinskih nacionalizama širom svijeta. Primjer su Baski, Katalonci, Ve-

65. Ibid., str. 51.

66. Le concept de la petite nation n'est pas quantitatif; il désigne une situation, un destin: les petites nations ne connaissent pas la situation heureuse d'être là depuis toujours et à jamais; elles sont toutes passées, à tel ou tel moment de leur histoire, par l'antichambre de la mort; toujours confrontées à l'arrogante ignorance des grands, elles voient leur existence perpétuellement menacée ou mise en question.

67. Kundera Milan u Le désir d'être grand, <http://www.circem.uottawa.ca/pdf/lesdesirdetregrand.pdf>

68. Bibo Istvan, *Beda malih istočnoevropskih država*, Novi Sad, 1996, str. 51.

69. Zemlje Srednje i Istočne Evrope odupiru se općem principu priznavanja manjinskog nacionalizma, kao i specifičnoj ideji federalizma ili drugih formi manjinske autonomije.

70. Järve Priit, *Languages Battles in the Baltic States, in Nation-building, Ethnicity and Language Politics in Transitions countries*, Budapest: Open Society Institute, 2003, str. 76.

Išani, Škoti, Flamanci, dakle, sve kulturne zajednice koje se nalaze unutar granica dominantne nacije. Obzirom da svaka od velikih nacija: Španjolska, Belgija, Velika Britanija ima po jednu veliku etniju čija jezična posebnost ima zvaničan status, kod malih etnija jezik postaje ključni element za traženje prava i zasebnog etničkog, kultur-

ve, ovi su narodi propustili historijsku šansu da konstituiraju nacionalnu državu.

Gellner smatra da su nacionalizmi proto-nacija, odnosno nacionalizmi pod-državnih kolektivita legitimni i da se trebaju svrstati ne u potencijalne, već u stvarne nacionalizme.⁽⁷⁴⁾ Jer, naglašava Gellner, mnogo je na svijetu državica koje su

Zemlje Srednje i Istočne Evrope su u trenutku formiranja država-nacija bile pune strahova, jer nisu raspolagale zrelim demokratijama, i budući da su bile obuzete strahom, nisu bile u stanju ni da ih izrade.

nog, vjerskog i drugih identiteta.⁽⁷¹⁾ Katalonija, na primjer, danas predstavlja politički i ekonomski snažnu regiju, a njeni stanovnici najveća su jezička manjina na cijelom kontinentu. Danas blizu 90% Katalonaca govorи svojim jezikom, što je vrlo neuobičajeno za evropske manjine (unutar kojih se oni ne mogu, a i ne žele svrstati⁽⁷²⁾).

Nedržavotvornost ovih nacija je teško objasniti, obzirom da su u Evropi nastale i održale se druge male države kao što su: Andora, San Marino, Luksemburg. Profesor Siniša Tatalović navodi tri osnovna objašnjenja⁽⁷³⁾:

- radi se o relativno malobrojnim narodima koji su se uslijed složenih historijskih i društveno-ekonomskih uvjeta našli "utopljeni" u većinskom narodu,

- njihova nacionalna energija u ključnom periodu istrošila se na osvajanje viših oblika društvene organizacije i načina proizvodnje, što ih je udaljilo od političkih zadataka vezanih za konstituiranje države,

- uslijed pasivnog stava prema formiranju nacionalne drža-

nastale bez povlastice nacionalističkog blagostanja i koje ne zadovoljavaju nacionalističke kriterije političke legitimnosti: sve su one rasute po globusu kao ostaci prednacionalističkog doba, ponekad stvorene kao ustupci geografskim slučajnostima ili političkim kompromisima. Anthony D. Smith je isto tako istakao da Katalonci tvore naciju, zato što raspolazu teritorijom,

jezikom, obrazovnim sistemom, specifičnom ekonomijom i pravom da ubiru poreze⁽⁷⁵⁾. On je priznao da katalonska država nije suverena utoliko što nema spoljne politike neovisne od spoljne politike španjolske države, ali, po njemu, nacija postoji u onoj mjeri u kojoj postoji zajednica katalonskih građana!

Glava III Globalizam i nacionalizam

1. Globalizam i nacionalizam

Proces globalizacije često je nezamjetljiv sa ideologijom globalizma. Dok globalizacija predstavlja historijski, kulturni i politički proizvod - strukturalnu snagu koju neko može ili voljeti ili prezirati - globalizam, predstavlja jednu ideologiju, niz ideja, vrijednosti i principa koje promovira partikularna grupa naroda. Kao bilo koja druga ideologija, globalizam teži ka uspostavljanju hegemonije i za razliku od globalizacije koja predstavlja historijski proces, globalizam (upravo kao i nacionalizam ili socijalizam) predstavlja ideal o tome kako bi naš svijet trebao biti organiziran.⁽⁷⁷⁾

U savremenom svijetu, međutim, suočavamo se sa dvije dominantne ideologije koje su međusobno isključive i oprečne: globalizam i nacionalizam.

Globalizam je prije svega viđen i tumačen kao integrativan, progresivan i emancipiran, a nacionalizam kao regresivan, dezintegativan, kao ostatak prošlosti. Međutim, ove dvije ideologije koliko god da su oprečne i neuskladive imaju i zajedničkih karakteristika. Obj je

71. Nagle J.Klaus, *Transcending the National/Asserting the National*, National Europe Centre paper No.40, 2002.

72. Tatalović Siniša, *Manjinski narodi i manjine*, Zagreb: Prosvjeta, 1998. god, str. 48.

73. Ibid.

74. Gellner Ernest, *Nacije i nacionalizam*, Zagreb: Politička kultura, 1998. god.

75. Smith, 1986, str.166 u Shnapper Dominique, *Zajednica građana: o modernoj ideji nacije*, Novi Sad, 1996, str. 60

76. Siniša Malešević, *Globalism and Nationalism: which one is bad?*, Development in Practice, Nov99, Vol. 9 Issue 5, p 579, Academic Search Premier (database-online); Boston, MA.: EBSCO Publishing

77. Ibid.

za cilj da interpretiraju prirodu socijalne stvarnosti unutar koje živimo. Ali interpretirajući tu realnost, obje traže da uspostave hegemoniju, predstavljajući se kao jedino "ispravne" da sag-

U savremenom svijetu suočavamo se sa dvije dominantne ideologije koje su međusobno isključive i oprečne: globalizam i nacionalizam. Globalizam je prije svega viđen i tumačen kao integrativan, progresivan i emancipiran, a nacionalizam kao regresivan, dezintegrativan, kao ostatak prošlosti. Međutim, ove dvije ideologije koliko god da su oprečne i neusklađive imaju i zajedničkih karakteristika. Obje imaju za cilj da interpretiraju prirodu socijalne stvarnosti unutar koje živimo. Ali interpretirajući tu realnost, obje traže da uspostave hegemoniju, predstavljajući se kao jedino "ispravne" da sagledaju socijalnu stvarnost.

ledaju socijalnu stvarnost. Objekti su ideologije moderne i predstavljaju odgovor radikalnoj promjeni koji donosi proces globalizacije. I kao takve, kao ideologije, one integriraju i pozitivne i negativne efekte.

Globalizam daje prednost individui sa svim njenim potrebama i slobodama, jer podrazumijeva da individualna sloboda ima prednost nad autoritetom, jednakošću i pravdom. Globalizam, kao ideologija, vjeruje u progres i racionalnost, a predlaže pomjeranje državnih granica i slobodan protok dobara, usluga i ljudi. Također, globalizam podržava kretanje i kulturnu razmjenu kao sredstva za reduciranje stereotipa i predpostavki⁷⁸⁾. On se opire ideji države-nacije, ali podržava kontinentalne i druge globalne integracije. Globalizam vjeruje u tehnologiju i tehnološki razvoj koji svaku individuu čine neovisnom o prostoru i vremenu.

Nacionalizam, s druge strane, predpostavlja da smo "mi" članovi partikularne grupe unutar koje smo rođeni i unutar koje dijelimo zajedničku kulturu i vrijednosti. Odanost prema kulturi partikularne grupe prethodi željama njenih individualnih

članova. Grupa, nacija, njeguje ideju jednakosti među svojim članovima ili "duboko horizontalno drugarstvo"⁷⁹⁾. Nacionalizam promovira solidarnost među članovima zajednice i potre-

država, tržišta i civilnih društava. Nacionalne vlade ne gube autonomiju u globaliziranoj ekonomiji već učestvuju u raspodjeli moći - uključujući političke, društvene i sigurnosne uloge koje počivaju u jezgru suvereniteta, sa svjetom biznisa, međunarodnim organizacijama i mnogobrojnim udruženjima građana poznatijim kao NGO (nevladine organizacije).⁸⁰⁾ Period čvrste koncentracije moći u rukama država, koja je uspostavljena 1648. godine, postizanjem Westphalskog mira, je završen, makar za dogledno vrijeme. Raspadaju se fundamenti Westphalskog mira kao što su: države sa nepromjenljivom teritorijom i koncentracijom ukupnih vrijednosti samo unutar granica; postojanje samo jednog autoriteta koji upravlja svakom teritorijom i koji ima jedinstveno pravo njenog predstavljanja van njenih granica te nepostojanje autoriteta koji je iznad države.⁸¹⁾ Nasuprot tome, povećava se važnost drugih pitanja koja cirkuliraju i oblikuju živote i ekonomije uz veoma malo uvažavanje političkih granica - novac, protok informacija, zagađenje čovjekove okoline i popularna kultura. Međunarodni standardi koji se uspostavljaju po-

Mnogo je na svijetu državica koje su nastale bez povlastice nacionalističkog blagostanja i koje ne zadovoljavaju nacionalističke kriterije političke legitimnosti: sve su one rasute po globusu kao ostaci prednacionalističkog doba, ponekad stvorene kao ustupci geografskim slučajnostima ili političkim kompromisima.

ga što se razlikuje od naše tradicije. A to može voditi rasizmu, etničkoj mržnji, genocidu.

2. Uspon globalnog građanskog društva

Kraj hladnog rata je donio prilagođenje i novu raspodjelu moći u domenu odnosa između

stepeno počinju da prevladavaju težnje za nacionalnom ili regionalnom posebnošću. Čak i najmoćnije zemlje tragaju za novim tržištima, uz uvažavanje međunarodnog javnog mišljenja koje ih često usmjerava u nekom posebnom pravcu.

Najsnažnije sredstvo za postizanje promjena i ojačavanje

78. Ibid.

79. Ibid.

80. Steger B Manfred, *Globalisation*, Oxford University Press, 2003, str. 60

81. Pertti Alasutari, *Globalisation and Nation-State: An Appraisal of the Discussion*, Acta Sociologica (Taylor & Francis Ltd); 2000, Vol. 43 Issue 3, p259, Academic Search Premier , (database-online); Boston, MA.: EBSCO Publishing.

ne-državnih faktora su kompjuterska i telekomunikacijska revolucija,⁽⁸²⁾ čiji se duboki uticaj na političke i društvene promjene u savremenom svijetu gotovo u potpunosti zanemarivao. Široko raspostranjena i dostupna tehnologija je razbila monopol pojedinih vlada na prikupljanje i upravljanje velikim količinama informacija, smanjujući privilegije koje su neke od njih zbog tog monopola imale. U svakoj sferi aktivnosti, mogućnost trenutnog pristupa informacijama i mogućnost njihovog korištenja od strane velikog broja korisnika umnogome umanjuje broj dotadašnjih "velikih" autoriteta. Drastičnim smanji-

stva globalizacije, savremena tehnologija također može imati i suprotan efekat - pojačavanja političkog i društvenog fragmeniranja putem stvaranja novih identiteta i interesa nastalih od nekad planetarno raspršenih pojedinačnih identiteta i interesa. Tehnologije imaju potencijal da naprave podjelu društva po novim linijama, odvajajući obični svijet od elita obrazovanih i sposobljenih za korištenje i upravljanje snagom koju posjeduje tehnologija. Pojam elite se ne odnosi samo na bogati sloj stanovništva, već također i na grupacije ljudi koje povezuje transnacionalni interes, kao i na pojedine identitete koji naj-

logije sve više utiču na prihvatanje decentraliziranih mrežnih sistema kao preovladavajućeg modela organizacije. Dakle, ne postoje osobe na samom vrhu ili u samom centru sistema. Umjesto njih, postoje višestruki čvorovi u kojima dolazi do interakcije pojedinaca i grupacija u različitim oblastima. Oblast biznisa, udruženja građana, etničke skupine ali i kriminalni karteli su već usvojili mrežni model svojih organizacija. S druge strane, nacionalne vlade kao specifičan vid organizacije, u osnovi imaju hijerarhijsku strukturu, bivajući na taj način nekompatibilne prema svemu što nove tehnologije mogu pružiti za nove organizacione modele.

3. Sudbina nacionalnih kultura u globalnoj eri

Kretanje kultura je povezano sa kretanjem naroda. Tokom svojih najranijih pokretanja i premještanja preko raznih regija i kontinenata, narodi su sa sobom ponijeli i svoju kulturu.⁽⁸⁴⁾ Najveće svjetske religije nam, također, pokazuju način na koji ideje i vjerovanja prelaze kontinente i transformiraju društva. Nisu manje važni ni primjeri velikih pred-modernih carsava koji su, u odsustvu neposredne vojne i političke kontrole, održali cjelovitost prostora svog uticaja kroz zajedničku kulturu vladajućih elita. Međutim, današnji procesi širenja, intenziteta i brzine globalne kulturne komunikacije su umnogome drugačiji. Postoje mnogi faktori koji utiču na ove procese.

Kao prvo, svjedoci smo talasa tehnoloških inovacija u oblasti komunikacije i transporta u 20-tom stoljeću što, zajedno sa transformacijom starijih tehnologija, stvara funkcionalnu globalnu infrastrukturu. Otvaraju se mnogi komunikacijski kanali koji prelaze nacionalne

Evropa u vrijeme Westphalskog mira 1648.

vanjem važnosti geografskih udaljenosti, nove tehnologije mijenjaju način na koji ljudi danas shvataju zajednicu. Dostignuća savremene tehnologije, kao što su faksovi, satelitske veze i Internet, povezuju ljudе bez obzira na političke i geografske granice. S druge strane, ova dostignuća odvajaju ljudе od njihovih prirodnih i istorijskih povezanosti unutar nacija. Zato, sa aspekta moćnog sred-

češće imaju više zajedničkog sa svojim partnerima u drugim zemljama (bez obzira da li se radi o industrijaliziranim ili o zemljama u razvoju) nego sa svojim sunarodnjacima.⁽⁸³⁾ Iznad svega, informacione tehnologije kidaju hijerarhijske postavke, prenoseći moć na sve više i više ljudi i grupacija. U vrijeme drastičnog smanjenja cijena komunikacija, konsultacija i koordinacije, informacione tehnolo-

82. Mathews T. Jessica, u *The Global Transformation Reader*, Cambridge: Polity Press, 2003, str. 204-212.

83. Ibid.

84. McGrew Anthony & Held David, *The Global Transformation Reader*, Cambridge: Polity Press, 2003, str. 14.

granice, povećavaju obim i vrste komunikacija prema i od raznih regionalnih grupa u svijetu.

Drugo, savremeni modeli kulturne globalizacije su kreirali znatno veći intenzitet i brzinu prenosa informacija nego što je to ranije bio slučaj. I na lokalnom i na međunarodnom nivou, kulture, društva i ekonomije postaju sve sadržajnije informacijama. Ovo je posljedica korištenja komunikacijskih sistema primarno u poslovne i trgovачke svrhe. Dok s jedne strane postoje značajne razlike u količini i intenzitetu korištenja informacija u različitim dijelovima svijeta, postaje sve teže živjeti na bilo kom mjestu koje je kulturno izolirano od ostatka svijeta.

Proces globalizacije često je nezamjetljiv sa ideologijom globalizma. Dok globalizacija predstavlja historijski, kulturni i politički proizvod - strukturalnu snagu koju neko može ili voljeti ili prezirati - globalizam, predstavlja jednu ideologiju, niz ideja, vrijednosti i principa koje promovira partikularna grupa naroda. Kao bilo koja druga ideologija, globalizam teži ka uspostavljanju hegemonije i za razliku od globalizacije koja predstavlja historijski proces, globalizam (upravo kao i nacionalizam ili socijalizam) predstavlja ideal o tome kako bi naš svijet trebao biti organiziran.

Postoji mišljenje da savremeni globalizacijski procesi zapravo i ne utiču na pad nacionalnih kultura ili na njihovo okončanje. Naime, koristi se argument da su ključni eksponenti kulturne globalizacije - kompanije Coca Cola, McDonald's, Microsoft i ostali, zapravo isključivo fokusirani na ostvarivanju profita i nametanja na tržištu, a ne na kreiranju alternativnih centara političkog identiteta i legitimiteata.⁽⁸⁵⁾ Svijet i dalje ostaje poprište natjecanja kultura, ukupnog investiranja u vlastite simboličke vrijednosti i širenje vlastitih sfera uticaja.⁽⁸⁶⁾

Ostaje malo osnove za procvat globalnih kulturnih projekata. Na isti način na koji se teritorijalne države odupiru promjena koje predlažu zagovornici globalizacije, to rade i nacionalne kulture. Zapravo, u samom odupiranju nacionalnih kultura leži važan dio odgovora na pitanje zbog čega i dalje opstaju teritorijalne države, kao i važna uloga u određenju oblika i odnosa međunarodnog poretku.

4. Globalizacija i kulturni identitet

Uzimajući u obzir mnogobrojne analize i različita mišljenja o globalizacijskim procesima, može se reći da umnogome prevladava pesimistički pogled o

vrijednosti i dobara u svaki kulturtak planete. S druge strane, kritičari teze o postojanju kulturnog imperijalizma smatraju da se navedenim kulturnim vrijednostima ne može ostvariti dublji uticaj na kulturni identitet. John Tomlinson navodi da kulturni identitet može biti shvaćen i kao proizvod globalizacije, a ne samo kao njena žrtva, što se u sljedećem dijelu teksta objašnjava.

Prije ere globalizacije, postojale su lokalne, autonomne, pričično dobro izbalansirane i definirane, robusne i kulturno održive veze između geografskih područja i kulturnih okruženja. Ovakve veze su stvorile jedinstvo - kulturni identitet. Pomenuti identitet su pripadnici društva imali kao nenarušenu egzistencijalnu svojinu - naslijede koje uključuje način življenja kao sponu sa prošlošću. Identitet, i jezik kao njegov dio, nije predstavljao samo puku kulturnu pripadnost već i vrstu kolektivnog blaga lokalnih zajednica. Međutim, zajednice su uvidjele da je to blago krhko i da ga se može zauvijek izgubiti, te da ga je stoga potrebno zaštititi i očuvati.⁽⁸⁹⁾ Kulturni identiteti su se, u različitim vremenskim etapama (a posebno sredinom 1980-ih godina) suočavali sa snažnim korozivnim djelovanjem procesa globalizacije. Ovaj proces je kao plima zbrisao kulturne razlike, uništio stabilne lokalne zajednice, pokrenuo premještanje stanovništva, doveo do tržišno orientirane i homogenizirane kulturne orientacije, zatrući trag razlika između lokalno definiranih kultura koje su činile naš identitet.

**Nastavak
u sljedećem broju.**

85. Ibid. 235

86. Ibid. str., 236

87. Tomlinson John, Globalisation and Culture, Cambridge: Polity Press, 1999. str. 97

88. Ibid.

89. Tomlinson John, Globalisation and Cultural Identity , u The Global Transformation Reader, Cambridge: Polity Press, 2000.

PRIKAZ

Sačuvano vrijedno svjedočanstvo o starosti džamije u Hisardžiku

Kur'an star četiri vijeka

Konzervatori Narodne biblioteke Srbije utvrdili da je Kur'an iz Hisardžika prava rijekost i da je pisan u 17. vijeku

Kao vrlo vjerovatan parametar starosti džamije u Hisardžiku kod Prijepolja, u nedosatku pouzdanog traga, uzima se Kur'an koji je, kao lijep dar, stigao iz Pljevalja od nepoznatog darodavca. Prevedena posvjeta sa prve stranice Kur'ana sugerisala je starost džamije na nešto preko 300 godina, ali samo uz pretpostavku da je vrijedan dar stigao na dan otvaranja džamije u Hisardžiku, te da je i sam pisan neposredno u to doba.

Nešto pouzdaniji trag o starosti džamije u Hisardžiku, podignute u okviru tadašnje čaršije sa hanovima i dućanima, čiji se ostaci i danas mogu nazrijeti, natpis iznad ulaznih vrata džamije, njenom nesmotrenom rekonstrukcijom, je prekriven malterom i vjerovatno upropasten, pa se, po godini upisanoj u posvjeti na Kur'anu, do skora vjerovalo da je u pitanju starost duga tri vijeka.

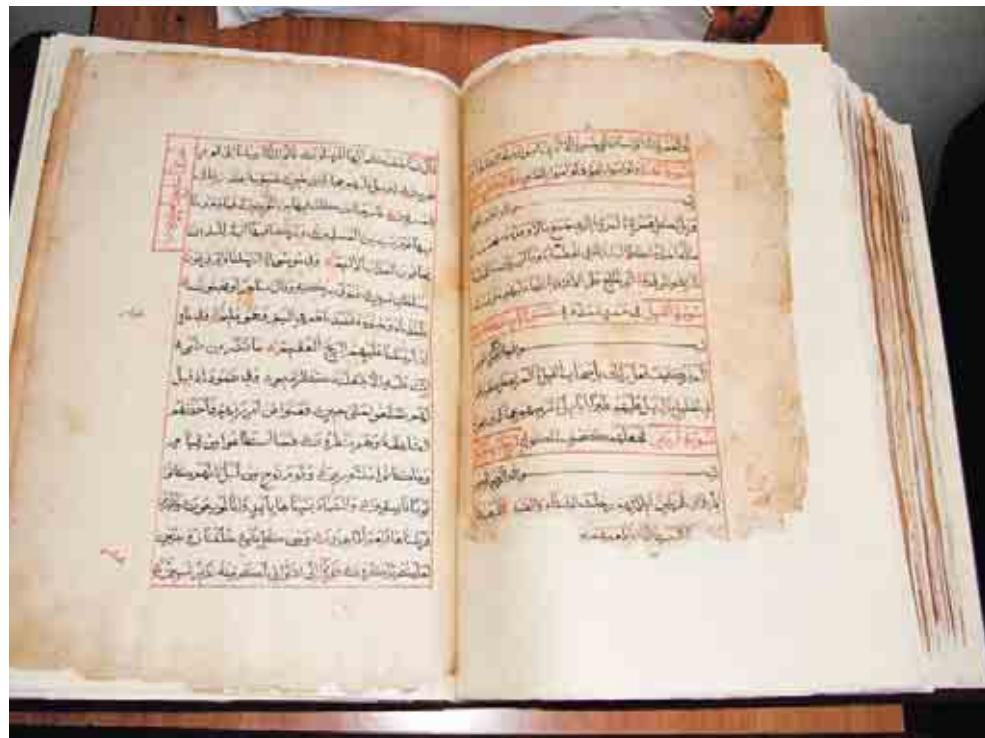
Tek je nedavna konzervacija Kur'ana iz džamije u Hisardžiku, obavljena u Narodnoj biblioteci Srbije, otkrila da je Kur'an iz Hisardžika zapravo star četiri storine godina! To, naravno, ne može biti pouzdan znak o starosti same džami-

Rijedak primjerak Kur'ana, rukom pisan sa izuzetnom ljepotom i istražnošću, preživjeo je nekoliko stoljeća i tragovi tolikog vremena nisu se mogli sakriti. Na desetine imama i učenih ljudi listalo je ovaj neobično lijep, rukom ispisani Kur'an. Stranice su se počele kidati, na pojedinim mjestima došlo je do velikog oštećenja, a posebna prijetnja bile su gljivice na pergamentu.

Na inicijativu Odbora Islamske zajednice i zahvaljujući dobroj saradnji sa Muzejom iz Prijepolja, zatražena je pomoć od Narodne biblioteke Srbije,

šle godine, a stručnjacima Narodne biblioteke trebalo je gotovo sedam mjeseci da okončaju obiman konzervatorski rad.

"Ovim poslom rukovodila je gospođa Dušica Bicok, vrhunski stručnjak u ovoj oblasti. U razgovorima koje smo imali tokom višemjesečnih konzervatorskih radova, kao i u izvještaju koji smo dobili od Narodne biblioteke, rečeno je da je Kur'an iz Hisardžika izuzetno vrijedan i rijedak primjerak ne samo na području Srbije. Do takvih zaključaka stručni ljudi iz Narodne biblioteke došli su

Konzervirani Kur'an iz džamije u Hisardžiku

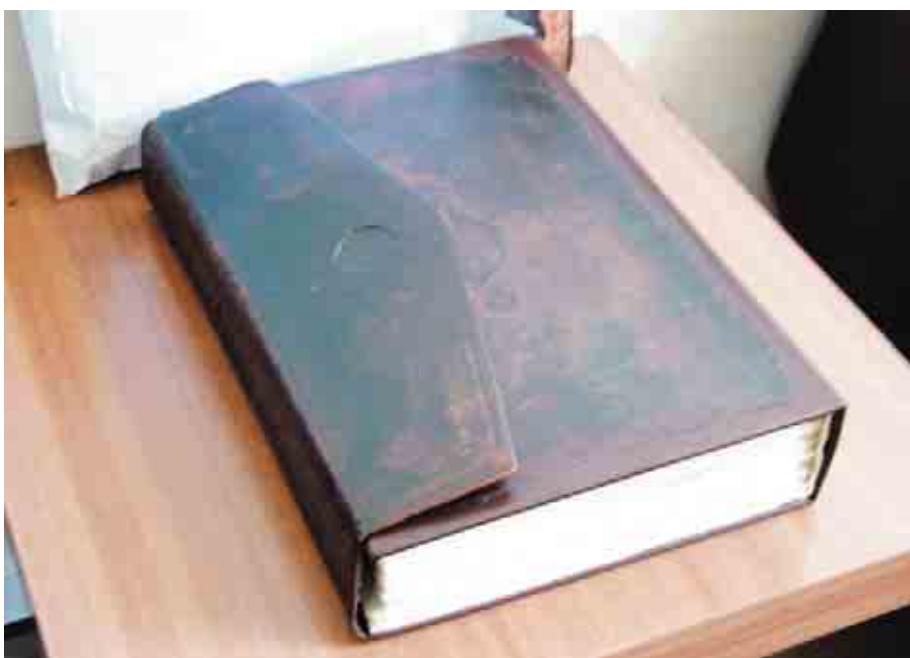
je, ali se može uzeti kao dobra pretpostavka da je džamija u Hisardžiku svakako među najstarijim na području Sandžaka.

odnosno njene Konzervatorske laboratorije, čiji je osnovni zadatak zaštita kulturnog naslijeđa. Do saradnje je došlo pro-

tokom paralelnih konzervatorskih radova na primjercima rijetkih knjiga iz Bosne i Hercegovine, zapravo tokom sličnih

poslova koji su rađeni na više primjeraka Kur'ana iz susjedne nam države", kaže Slavoljub

nja, kao i hartiji koja je korišćena, da je Kur'an iz Hisardžika star oko 400 godina.

Konzervirani Kur'an iz džamije u Hisardžiku

Pušica, direktor Muzeja iz Prijepolja.

U izveštaju Narodne biblioteke Srbije i njene Konzervatorske laboratorije stoji da je ... "hartija, inače izuzetnog kvaliteta, bila presušena i krta, tako da je veoma lako pucala. Tragovi gljivica su se mogli uočiti na velikom broju listova, naročito na početku i kraju rukopisa. Na svim listovima su bili uočljivi tragovi dejstva insekata. Listovi su bili usled dugovremenog korišćenja i mehanički oštećeni, srećom samo po marginama, izuzev prvog lista, gde nedostaje i deo teksta.

Crno, a naročito crveno mastilo je veoma osjetljivo, usled čega je razliveno na manjem broju listova.

Sam povez - karton presvučen kožom je takođe bio veoma oštećen, ali je slepi otisak bio dobro sačuvan na jednoj korici..."

Stručnjaci Narodne biblioteke Srbije, koji imaju izuzetno iskustvo na sličnim poslovima, nepobitno su utvrdili, po stilu i načinu pisa-

"Listovi su ručno restaurirani punijom i tanjom japanskom hartijom i skrobnim lepkom. Presovani su, takozvани, posrednim presovanjem što je iziskivalo veliki broj ponavljanja.

Korice su dezinfikovane, čišćene i omekšavane glicerinom i konzervirane pastom za kožu na bazi lanolina i pčelinjeg voška. Za restauraciju kože pove-

za korišćena je biljno štavljena juneća koža.

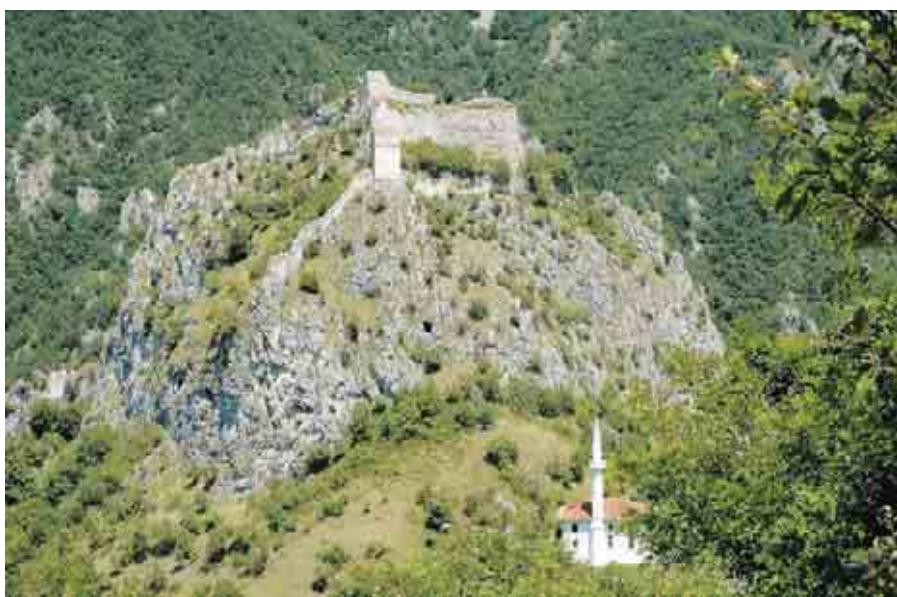
Rukopis Kur'ana iz 17. veka koji ima 300 listova velikog formata, je zbog velikog značaja i visokog stepena oštećenosti bio najkompleksniji posao naše laboratorije u toku 2006. godine. Zahtevao je veliki oprez i savestan, strogo kontrolisan rad u toku sva-ke operacije", kaže Dušica Bicok, rukovodilac konzervacije.

Poslije obavljenih konzervatoriskih radova, Kur'an je bio na uvid javnosti, izložen nekoliko sedmica u Muzeju u Prijepolju. Vraćen je tamo gdje i pripada - u džamiju u Hisardžiku, jednu od najstarijih na ovim prostorima.

Istovremeno, Muzej je pozvao institucije i građane da, ukoliko posjeduju neku vrijednu staru knjigu kojoj je neophodna konzervacija, da se jave i dobiju stručnu pomoć kako u Muzeju, tako i u Narodnoj biblioteci i Odjeljenju za konzervaciju.

Troškove zaštite Kur'ana iz Hisardžika starog četiri vijeka snosio je Muzej.

M.M. Mutabđija

Džamija u Hisardžiku

ISTRAŽIVANJA

Mr. Redžep Škrijelj

Pešter i pešterski guslari

"Oj djevojko, fistan ti se b'jeli!
Da Bog da te na Pešter odveli?"¹

Abstract: U nekoliko teza ove studije autor iznosi najbitnije momente i detalje koji su tokom XIX i XX stoljeća utjecali na nastanak i razvoj svojevrsnih guslarskih škola, ili, slobodno se može reći, za bošnjačku zajednicu na Pešteri vrlo značajnih, kulturnih i duhovnih akademija, koje su, u odsustvu adekvatnih odgojno-obrazovnih ustanova, predstavljale jedini način da lokalno bošnjačko stanovništvo i mladi naraštaj stečne osnovna znanja o sopstvenoj, izuzetno bogatoj, historijskoj i kulturnoj prošlosti.

Ključne riječi: Pešter, Sandžak, Bošnjaci, gusle, guslari, kraješnice.

Jezik pešterskih Bošnjaka sa specifičnom bošnjačkom leksikom, sačuvan na snimljenim materijalima Milman Peri kolekcije (Milman Parry Collection), prenijet putem, u ono vrijeme, raspoloživih nosača zvuka, iz grla slavnih pešterskih guslara, danas se može koristiti kao vrijedan uzorak naše, vanjskim utjecajima neugrožene, izvorne unutar-nacionalne jezičko-identitetske komunikacije.

I Pešter i Pešterci

Pešter je planinska oblast u Sandžaku. To je visoravan koja obuhvata dijelove sjeničko-tutinskog kraja. S morfološkog gledišta, oblast Gornje i Donje Pešteri sačinjava više od stotinu sela i zaseoka razbacanih po brdima i padinama Javora

(1.519 m), Golije (1.833 m), Nijaje (1.362 m), Homara (1.461 m), Kruščice (1.535 m), Huma (1.502 m), Žilindara (1.616 m), Giljeve.² Tu je i vrh Stanišor sa Stanišorskom pećinom dugačkom preko 100 metara u koju se za ljetnjih žega ili iznenadnog nevremena komotno može zaplandovati po nekoliko stada ovaca i podosta krupne stoke. Prema antropogeografskim i demografskim istraživanjima Jovana Cvijića i Milisava Lutovca, oblast Pešteri je u pliočenu bila preplavljeni vodom.³ Nakon povlačenja vode sa tog 500 km² širokog prostranstva, priroda je od višemilenijumskih naslaga organskih ostataka, krečnjaka, laporca, gline i krede, kao ljudskom rukom, izvalala specifične oblike reljefa, a klima je uslovila razvoj biljnog i životinjskog svijeta.

Oblast Gornje Pešteri, bogata podzemnim vodama i rijeka-

ma ponornicama razastitim duž boroštičko-ugljanskog polja podno plahovite Giljeve, napaja izvore rijeka Vape i Bistrice. Međutim, krajem XX vijeka došlo je do promjene prirodnog hidrološkog sistema, a time je premećen vrlo raskošan živi svijet formiran na ostacima jezera, utonuo u močvare i ševare, prepun ribe, čaplji, divljih pataka, orlova mišara, bjeloglavih supova i neizbjegljivih lejleka koji tokom ljeta "klanjaju" po pešterskim poljima.

Pešter je zanimljiva biocenaza razastrta na pretežno krečnjačkoj podlozi, sa obiljem pećina, uvala i podzemnih voda, koje često znaju da podivljaju, plaveći Uglijansko, Sjeničko i Koštan Polje.

Pešter je po svemu nekako posebna, prepoznatljiva po na-seobinama sa omanjim kućicama, u kojima su mirno i složno decenijama živjele velike

Tuzinjski stanovi na Pešteri

1. Ulomak stare narodne pjesme koja se na Pešteri pjevala uz okretanje tepsije. Autor je pjesmu čuo od svoje majke Hankuš-Kime Šabotić, nekada majstora ove stare pešterske vještine. Osim gusala za muške musafire na seoskim svadbenim veseljima "tepsija" je priređivana i izvođena kao ženski dio zabave. Izvedba je bila pretežno djevojačka, samostalna ili uz vokalnu pratnju prisutnih djevojaka.

2. Sjenički kraj - antropogeografska proučavanja, Beograd, 2004, 9.

3. M. Lutovac, Rožaje i Štavica, SANU (posebno izdanje), Beograd 1960, 329.

porodične zajednice. Tamo su naselja razbijenog karaktera, sa kućama slamom ili šindrom pokrivenim, ponegdje, međusobno prilično udaljenim i usamljenim.

stvu adekvatne zdravstvene zaštite od svega bilo slabe fajde (manje je ambulanti nego škola, a škola je bilo sasvim malo). Tijekom XX stoljeća, ljekar i

ras. Njegova pera puste se da široko padaju niz prsa, a to znači da se "momak udesio". Pešterac svoju nošnju drži čisto, i misli da mu odlično odgovara i da bolje od nje ne postoji. Ovu nošnju nose samo muslimani. Oni su je primili od Arnauta. Ta je stvar malo čudnovata...⁵

Citavu Pešter možemo uvrstiti u red čudesno lijepih prirodnih resursa Sandžaka, kojim se u svako doba godine razlijeva opojni miris zdrave i još neokrnjene prirode. Uz pomenuto, Pešter je jedna od rijetkih oblasti gdje nećete znati kako da se prikladno odjenete, a da vam zbog nestabilnih i promjenljivih vremenskih uslova često ne zastudi. Kasno s proljeća i s početka ljeta pešterskim selima lagani povjetarac raznosi neodoljivi miris svježe uzrela tek pokošenog sijena. Ponegdje, pored naslaganih otkosa, poneki kosac kao umorni borac zalegne i umjesto mehkanog jastuka pod svoje premoreno tijelo podvuče gomilu svježeg sijena sa najbližeg otkosa. Dešava se da kosidbe obavi moba, koju domaćin sastavlja od dobrih kosača, najčešće rodbine, prijatelja i mještana iz svog i susjednih sela.

Pešterska stada na pašnjaku

"Pešter nema vode" - ističe u svojoj besjadi Ćamil Sijarić - "ali na naš književni mlin navljuju cijele vodurine, mi pisci iz tih krajeva do guše smo mokri".⁴

Tu negdje, Peštercima na dohvati, su torovi za krupnu i sitnu stoku, a pored njih, na vidljivom mjestu, niski mali kućeri za čobane, a rijetko i staje izgrađene od pletenog pruća, prekrivene granjem ili pletenim nastrešnicama, koje za velikih ljetnih žega pružaju prijatno osvježenje za brojna stada čuvene pešterske ovce *Rude* i , zaštitnog znaka - (*trade marka*) Pešteri - nadaleko čuveng Sjeničkog sira, koji su pešterski trgovci zahvaljujući željezničkoj liniji plasirali čak do Seljanika (Soluna).

Taj sandžački predio, neobičnih ljudskih karaktera i sudbina, zdravih i rumenih gorštaka, mnogima je prilično čudan. Prolazeći kroz tu oblast, putopisac-namjernik će davne 1936. godine pribelježiti: "Neka je proklet ovaj predio u kome su psi pušteni, a kamenje svezano."

Pešterac se "ne smije ozbiljnije razboljeti", jer bi u odsu-

veterinar su bili rijetkost. Takva je državna nebriga, i još lošija društvena zaštita u XX vijeku, uslovila masovan egzodus Pešteraca i ostalih Sandžaklija put Turske, Makedonije, Albanije, Bosne i Hercegovine i zemalja razvijenog Zapada.

Pešter je, takođe, predio polako neobičnih bošnjačko-arnautskih adeta, izmiješanih mentaliteta, ljudi različitih "huja" (karaktera) odjevenih drugačije od ostalih. Nekada su na glavi muškarci nosili čalme (fes ili čulah) i sargije (omotač oko glave), šalove od dvanaest metara od bijelog beza (umjesto ćefina), jer, kako kažu stariji: "Smrt je bliža no jaka za vrat!"

Pešterce vrlo slikovito opisuje Ćamil Sijarić: "Na glavi Pešterac nosi bijelu kapu od vune - keče, ono koje nose Arnauti. Preko ove kape - čulaha on savija bijeli dugački šal kojim obuhvati cijelu glavu, sem lica. Šal je od beza ili patiske, što znači da se za njega može upotrijebiti samo neka meka i tanka materija. Pešterac ga, kad nije hladno, zmijasto savija oko glave i dobiva izgled beduina. Inače, šal služi kao uk-

Emin-aga Škrijelj (1893-1984) iz sela Leskova u tradicionalnoj nošnji sa Pešteri

4. Riječ i vrijeme (Razgovor sa Ćamilom Sijarićem), Zbornik Sjenice, br. 3-4, Sjenica 1988, 126.

5. Ćamil Sijarić, Iz narodnog života Bihara i Pešteri, Glasnik ANUBIH, Sarajevo 1953., 371-372.

6. Mesrut Šačić, Vučji trgovci, Mrlješ, Beograd 1996., 337.

Mobu je sa kosbašom na čelu, u zavisnosti od površine sjeno-kosa, vaktile sačinjavalo i do pedesetak kosača, koje domaćin odabira i poziva po sopstvenoj želji. Ako bi u vrijeme kosidbe poljima odnekud nailazio kakav dobar guslar, njega bi za rad "horni" domaćini gledali kao vremensku nepogodu, jer bi guslar svojim pojavljivanjem nedvojbeno povlačio svoje simpatizere, koji su ga željno očekivali. Odlažući svoje halatke (kose, vile, grabulje, navilčanice (kolje za naviljke), lemežđe, pletene gužve, užad od sijena i slično), mnogi bi kao hipnotisani odlazili za njim čekajući da sjedne i po mogućnosti nešto novo, zanimljivo i do tad nečuveno, "zagudi".

Pešterci su uvijek imali "buljuk djece" (po sedmoro-osmoru i više), jer čobana gotovo da nije nikada bilo dovoljno. Znaju Pešterci uvijek da pronađu sabesjednika, i da živo i "poteljhanu" razvuku duge muhabete, vješto, razgovjetno i slikovito, kao kad gledate dobar dokumentarni film. Zato i ne čudi činjenica da su ljudi od malehna navikli da slušaju lijepu i jasnu besedu, naročito dobro oprobanog guslara, junaka i naratora, po mogućству iz soja čuvenog "kolašinskog Turčina Faka Hadžibulića iz Suhodola".⁷ U njih su slušaoči upirali poglede kao u nekakvog filmskog ili narodnog junaka koji kazuje ili pjeva scene iz nemirnih minulih vremena. Vaktile je među mladima na Pešteri vladalo veliko interesiranje za glasovite guslare-krajišnike, opobrane majstore dobre vokalne

interpretacije, i to one, neizostavno, muslimanske epske pjesme. Zbog toga su djeца vrlo rano učila mnogo o pjevačima, pripovjedačima i dobrim guslarima.

Mi, koji smo odrasli slušajući svoje omiljene guslare-pjevače, vrlo dobro poznajemo atmosferu koja vlada u jednoj takvoj prostoriji, u kojoj slušaoči nestupljivo očekuju i najmanji jecaj struna sa gusalama,⁸ nekog iz redova "dobrih guslača", kakav je, na primjer, bio Himo Ibrović, ili pjevača kova neponovljivog Bejta Smakića, lorda među guslarima, ili Murat-age Kurtagića Gaziće i drugih. U isčekivanju početka pjesme, sve za tren zanijemi u sobi prepunoj želnih slušalaca, onih kojima je to prvi susret sa guslanjem i pjesmom krajišnicom, ali i onih koji su to već mnogo puta slušali, vukući se svako veće u družini guslarevoj. Guslar u toku rituala pjevanja gestikuliše: nabere veđe, pomjera pogled lijevo i desno, gore i dole, podiže i spušta ton, zažmuri ili maha glavom. Sjedeći na minderu ili pustećiji⁹ prekrštenih nogu, on se pomijera do usred sobe, ponekad i do vrata stigne, a da često opijen pjesmom nije toga ni svjestan. Guslar ponekad zloupotrijebi pažnju slušalaca i prekine pjesmu kad je najzanimljivije, pravdajući se umorom ili neudobnom prostirkom ispod sebe. Domaćini ga goste duhanom, kahvom, vrućom varenikom, šerbetom, đulsijom ili hošafom, sve u nastojanju da ga privole da što prije "nadade kraješnicu". Neko negoduje: "Vala je nemo' sad komatat!"

De je sad išteti? Ilj' bidi kovač, ilj' ne mrči obraze?"

U svom vrlo lijepom tekstu o pjevačima Donje Pešteri, Vehbića Muratović-Hodžić iz Čukota smatra da slušaoče najviše uz nemirava kad guslar pjeva "parlakasto", i čim primijeti da je popustila pažnja slušalaca, baca gusle, pravdajući se da ne može nastaviti, prebacujući krivicu na gusle, jer ne gude dobro.

Pešterskom guslaru je lako pjevati, ali mu je "zavičajnost pjesme" nepoznata, "posebno one s opštim motivima i univerzalnim porukama."¹⁰ On mnogo ne mari o govornim specifičnostima "prifaćene pjesme", pa se zato one i ne mogu uzeti kao pouzdan izvor da bi se moglo zaključiti o porijeklu ili nastanku kraješnice.

Strastvena zaljubljenost u guslarstvo je mnogim Peštercima donosila i materijalne štete. Naime, Pešterom su krstarile i boravile, tobož, "guslarske družine", među kojima je bilo i provalnika. Na Pešteri, prema pričanju starijih, bili su poznati izvjesni kradljivac Hajro i guslar Bajro. Dok bi Hajro obijao štale i krao stoku domaćinu, Bajro bi, pjevajući iz jedne od odaja u kojima je izvodio svoju guslarsku tačku, davao detaljne i precizne upute opreza svom ortaku provalniku. Zapisali smo nekoliko vrlo upečatljivih stihova:

"Hajde, Hajro, gleda te Bajro, debli Galonja, viši Bijelonja! Tvrdo veži, brzo bježi, dolom čidi, kapa ti se vidi, na dno dola, kako ti se svidi."¹¹

7. Alojz Šmaus, Beleške iz Sandžaka (Aus dem Sandschak) (I), Prilozi proučavanju narodne poezije, knj. 5, sv. 1-2, Beograd, 1938, 278. Fako Hadžibulić je u dubokoj starosti umro oko 1935. godine u Suhodolu na Pešteri, Tamo su brojni muhadžiri (Hadžibulići, Alibašići, Smakovići i drugi) stigli iz Nikšićko-Kolašinskog kraja stigli.

8. Pustećija, postećija (tur. pösteği) uređena koža od ovaca sa koje se nije strigla vuna. Najljepše su od ovnova-gičeva i koriste se umjesto serdžade u musafirskim odajama. Podmetane su guslarima radi udobnosti prilikom dugog i iscrpljujućeg pjevanja.

9. Može li biti što bit' ne može (Lirske narodne pjesme iz Sandžaka - Antologija), (Odabroa i priredio Husein Bašić), Tuzla 1991, 7.

10. Na osnovu kazivanja Zika Škrijelja (1881-1968) iz Bioca, koji je od 1917. godine živeo u Međugoru.

Guslanje je zajedno sa pjevanjem uz tepsiju bilo vezano za ceremonijal svadbenog veselja. Bilo je na svadbama i pšeškeša za guslara koji je, došavši domaćinu na veselje bio zamoljen da zapjeva. Ukoliko je dobro zabavio domaćina i musafire, mlada nevjesta bi ga na insistiranje gazde ili mladoženje darivala boščalukom.¹²

Guslari su se često identificovali sa svojim epskim junacima, donkihotovski prihvatajući neke njihove osobine, kao što je odijevanje (Ćor Huso se odjevao kao junaci njegove pjesme, Murat Kuratagić u mladosti kao Halil, Kasum Rebronja poput Tala Ličanina - "mudraca ispod skromne odjeće.")¹³

II Guslanje u pešterskim hanovima

Pešter je bila čvorište regionalnih i seoskih puteva, pa je u mnogim mjestima gdje se trgovalo bilo i hanova¹⁴ za doček i odmor musafira iz okolnih ili udaljenijih mjesta. Hanovi su na Pešteri građeni od skromnog materijala (kamena i čatme), a pokrivani slamom ili šindrom. U njima su postojale "pa-

lače", koje su danju korišćene za sjedenje, a noću su uz skromnu prostirku dobivenu od handžije korišćene za spavanje. Međutim, poslije Drugog svjetskog rata bilo je i kvalitetnijih hanova, koji su zbog velikih pešterskih hladnoća građeni od cigle i pokrivani crijeppom. Neki su posjedovali više prostorija sa krevetima za smještaj musafira (gostiju). Osim 24hana u Sjenici, koje pominje Todor Stanković,¹⁵ na Pešteru ih je najviše bilo u Dugoj Poljani (Ljajića-han, Han Spaha Hodžića, Adema Keća - Rašljanski han, Hadži Bajraov han)¹⁶ i han Ali Hunka.¹⁷ Važnu ulogu su imali i hanovi Šaćirage Avdovića u selu Rasnu i vrlo stari musafirski hanovi u Uglu, na putu sa Gornje Pešteri prema Bihoru i Bijelom Polju, odnosno konačište Hodž Prla.¹⁸ Mula Emra i nešto prostraniji han Sejfulah-age Đakovca ili Sejfule Đakolija, kao i han u Raždagini¹⁹ pored groblja na putu Buđevo-Karajukića Bunar-Ugao.

Jevto Vučković piše da se han u Melajama zvao Ljucin, što nije netačno, jer je Ljuka bio sin Redžepa Dukađinca.²⁰ Poznati su bili, takođe: Amir-begov

han u Glogoviku, iznad džamije na putu Delimeđe-Melaje; han Avdulja Atovića u Delimeđu (odselio u Tursku); Bajrićov han iznad sela Crnoće, vlasništvo Mađanovića i još nekoliko hanova u bližem i širem okruženju.

Kraješnice su na Pešteru "prenosili" putnici, trgovci, stičari i čiradžije,²¹ koji su tuda stalno prohodili krećući se iz jedne oblasti u drugu. Stizalo se radi trgovine stokom ili da se prezimi na putovanju iz Bosne i Hercegovine čak do Soluna (Seljanika). Tako velika i naporna rastojanja nisu mogla biti prevaljena bez dobrog odmora, pa je jedna od mogućnosti bila odsjedanje u nekom obližnjem hanu. Prema kazivanju starijih Pešteraca, hanovi su mahom podizani pored važnijih komunikacija, i u svakom od njih su gusle i "guslači" bili naјvažnija razonoda za posjetioce. Stariji domaćini, koji su više voljeli rad i zaradu, a manje pjevanje i zabavu, ovakve su skupove karakterizirali kao "bezhairne londže", odnosno skupove bez koristi. Handžije i musafiri se međusobno časte i napajaju kahvom, rahatlukom, đulsijom i šerbetom, medom,

12. Boščaluk, bohčaluk (tur. bohçalıık), riječ persijskog porijekla koja podrazumijeva dar u vidu odjeće zamotan u bošču (komad tkanine). Po starim adetima u boščaluk se pakuje: gaće, košulja, čvre (mahramica), jagluk () ili učkur izvezeni od svile ili ibrišima (zlatovez). U novije doba muški boščaluk je takođe neizostavan dio dara na svadbama i drugim veseljima. Sadrži: donji veš, košulju, kravatu i čarape. Postoji i sličan ženski boščaluk. Muslimanska djeca darivaju hodžu boščalukom kao nagradu za uspješno obavljenu hatmu. Boščalukom se darivaju i majstori koji grade kuću.

13. Zaim Azemović, Guslari - stvaraoci iz Sandžaka, Novopazarski zbornik, br. 4, Novi Pazar 1980, 120.

14. Han (tur. han), persijska riječ koja označava kuću ili zgradu koja služi kao svatilište i konačište putnika. Građeni su tako da imaju prostranu nepokrivenu avliju (dvorište) za istovar robe putnika i trgovaca. Prostorije od kamena u prizemlju sa gvožđenim kapijama bile su bezbjedne od požara i slušile su kao magaze.

15. Todor P. Stanković, Putne beleške po Staroj Srbiji (1871-1898), Beograd 1910, 181-185.

16. Fikret Sebečevac, Duga Poljana i okolina, Novi Pazar 1993., 184.

17. Ovaj Ali Hunko je bio vrlo bogat beg. Iz Duge Poljane je oko 1925. godine odselio u Tursku. Imao je veliko imanje u selu Ljutaje. "Kad je odlazio, tražio je da mu od Poljane do ispod Postrmaca zavežu oči, da ne vidi šta iza sebe ostavlja."-ispričao je autoru, dugopoljski imam, hadži Šefik Šačić (1934).

18. Vlasnik hana je bio Mula Emro Mahmutović, poznatiji kao Hodž Prlo porijeklom iz sela Radojeve Glave (Bistica, Bijelo Polje) koji je nadaleko bio poznat kao sufija i vidovnjak. Han Mula Emra, koji je autoru ove studije bio šukundjed, poslije hodžine smrti je nebrigom opustjao. Danas na njegovom mjestu postoje samo konture porušenog temelja. Njegova ostavština, naročito vrijedne knjige koje je poklonio svom nasljedniku u džamiji u Uglu nisu sačuvane. Neke su zbog sujeverja bačene u obližnju pećinu, ili su uništene ili nestale. Nadaleko je bio poznat kao iscjelitelj. Liječio je "ko rukom" anksioznost i nervne poremećaje. Njegovi potomci (Arslanovići) danas žive u Izmiru u naselju Alt'ndag.

19. Jevto Vučković, Karavanski i trgovacki putevi, hanovi i trgovina stokom na sjeničko-pešterskoj visoravni, Novopazarski zbornik, br. 24, Novi Pazar 2000, 111.

20. Ibidem

21. Čiradžije ili kiradžije, su lica koja su konjima i kolima prevozila robu uz nadoknadu (danasa to rade taksiti ili transportne službe). "Čiradžija de ti je čirija? Kod handžije iljž badihavđije?" Ovdje se misli da je badihavđija (dokoličar) guslar. (Prema kazivanju rahmetli Hamida Avdovića (1923-1997) iz Kamešnice, koji je od 1954. godine živio u s. Gorno Orizari (Makedonija).

halvom, voćem, kuhanim kukuruzom, ne mareći mnogo za raspjevanog guslara, koji će, kad mu se ukaže zgodna prilika, samovoljno odložiti gusle zbog pauze. U hanovima je bila praksa da zamjenjuju umorne guslare. Slabiji guslar nije nikada pristajao da pjeva poslije boljeg od sebe, naročito u hanu pred brojnim posjetiocima.

III Guslarske oaze na Pešteri

Pešter je dugo bila kovnica, rasadnik i riznica dobrih guslara. Sve do kraja XVII vijeka Peštersku visoravan je karakterizirala etnička homogenost, koju će kasnije remetiti sve učestalija premještanja i masovne migracije. Naročito su intenzivirana nakon formiranja Novopazarskog sandžaka (1877), odnosno njegovog odvajanja od Bosanskog vilajeta (ili ejaleta) i pripajanja Vilajetu Kosovo. Tako na Pešteri nastaje mješavina lokalne sa materijalno-duhovnom kulturom pridošlih hercegovačkih, primorsko-crnogorskih, i ostalih bošnjačkih muhadžira, prisjeljih iz dijelova koji su pripali novopriznatoj, nezavisnoj Srbiji (1878). To će se uveliko osjetiti i u domenu usmene epske kulture, koja je postepeno zalazila u domove lokalnog arnautsko-bošnjačkog stanovništva. Zbog toga je opravdana ocjena Huseina Bašića: "Gotovo da nema kraja u našoj zemlji u kom je na manjem prostoru došlo do intenzivnijeg prožimanja duhovnog izraza više naroda" (Bošnjaka, Crnogoraca, Srba i Albanaca).²²

Guslarstvo je bilo uvijek popularno među sandažačkim Bošnjacima. Međutim, presu-

dan utjecaj na formiranje ovako velikog broja guslarskih škola

**Bejto Smakić snimljen u dubokoj starosti
(snimak: kolekcija R. Skrijelj)**

na Pešteri i šire imao je dolazak hercegovačkih muhadžira²³ u oblast Novopazarskog san-

**Rešo Alihodžić, snimljen u Sjenici
30-tih godina 20. stoljeća**

džaka, naročito dobrih pjevača iz Nikšića i Kolašina, posebno

kada se zna da je nikšićko-kolašinska regija bila poznata po dobrim i po čovještvu čuvenim narodnim pjevačima. O vrlo razvijenom "kultu čojstva i junastva" svjedoče studije mnogih naših autora.²⁴ Pojačano interesovanje za ovaj vid elitne umjetnosti naročito intenzivira utjecaj i posljedice nemirnih ratnih i osvajačkih godina (1858-1878) i vrlo naraslog antagonizma između turskog (bošnjačkog) i pravoslavnog stanovništva u pomenutim krajevima. Tada se izdvaja skupina vrlo istaknutih pojedinaca, koju čine neki vojni veterani ili gradska bošnjačka elita (Ahmed Bauk, čuveni junak i buljukbaša,²⁵ Hajro Ferizović sa bratom, Saćir Ljuka Nikšić, Smajo Hadži Musić²⁶). Dolazak muhadžira u sela ovog regiona, naročito Čor Husa Husovića, muhadžira porijeklom iz Kolašinske kaze evidentno utječe na popularnost kraljišnice i guslača. No, tu opsednutost i zaljubljenost Bošnjaka u gusle vidimo i u pričama (hićajama) o Nastradin (Nasrudin, Nasretin) hodži, koji dok turpija gvožđane rešetke na dućanu koji obija, bude primjećen od stražara, pa na pitanje šta to radi, on hitro odgovara: "Eto, gudim..."²⁷ Zato, ne iznenađuje ni popularnost osobe profila jednog Čor Husa Husovića, porijeklom iz tako slavnog okruženja. Oko Husa su se, prema pričanju savremenika sakupljali radoznali i dokoni iz zaseoka današnjih opština Sjenice i Tutina²⁸ slušajući na sijelima zbivanja iz bogate i slavne bošnjačke prošlosti. O neospornom utjecaju Čor Husa Husovića, koji je odrastao u Kolašinu i kao muhadžir godinama boravio na Pešteri, piše i naš

22. Može li biti što bit' ne može (Lirske narodne pjesme iz Sandžaka - Antologija), (Odabroa i priredio Husein Bašić), Tuzla 1991., 10.

23. Tamo je među guslarima osobito bio cijenjen Murat Džubur iz Gacka, kao i Mujo Selimotić. (Opširnije o bosanskoj narodnoj epici vidjeti: Prof. Dr. Matthias Murko, Bericht über eine Reise (Studium der Volksepik in Bosnien und Hercegovina im Jahre 1913), Wien, 1915., 14-33).

24. Novak Kilibarda, Legenda i poezija, Beograd 1976, 223.

25. Sait Š. Šabotić, Ahmet(d) Bauk-junak i guslar, Almanah, 11-12, Podgorica 2000, 21-31.

26. Husein Bašić, Usmena epika Bošnjaka iz Crne Gore i Srbije (Antologija), Podgorica 2002., 22.

27. Narodni humor i mudrost Muslimana (odabroa i priredio Nasko Frndić), Stvarnost, Zagreb, 1972., 125.

književnik, etnolog i antropogeograf Zaim Azemović iz Rožaja.²⁹

U nedostatku adekvatnog broja škola, zbog nebrige tadašnjih državnih prosvjetnih vlasti, ove su guslarske slušaonice predstavljale jedini edukativni medij za kulturni i duhovni odgoj pešterskih Bošnjaka. Vjerovatno se računalo s tim da ako nema škola, ambulanti i druge potrebne infrastrukture, ubrzaće se iseljavanje bošnjačkog stanovništva. "Cio kraj je posve gorovit i bogat stokom. "Turci" - pišu autori o ovom kraju, "su malo marili za "brda" i ostavljali ih "čobanima", koji su nosili puške već radi toga, da odbrane stada od vukova" - ocjenjuje u svom pisanju praški filolog Matija Murko.³⁰

Ta pomiješanost domaćeg stanovništva sa pridošlim muhadžirima imala je bitnog utjecaja na formiranje jednog broja solidnih oaza pjevača i naratora. Nažalost, vrlo nestabilna socijalno-ekonomска klima i pogoršani uslovi bezbjednosti za sandžačke Bošnjake, naročito poslije 1912/13 godine, uslovili su masovni odlazak bošnjačkog stanovništva u Tursku. Ipak, permanentno uključeni u redove osmanske (turske) redovne vojske ili đurumlija (dobrovoljca, 1916/17), sandžački su pjevači čak i pjesmom prenosili podvige svojih epskih junaka, ostavljajući svoje kosti duž anadolih, blisko-istočnih, arabljanskih i prostora Sjeverne Afrike.

Administrativni i vojni upravitelji (paše, age i begovi) Dukađinskog sandžaka, sa sjedištem u Skadru, dugo su upravljali i držali svoje čiflike po se-

lima na Pešteru, sa izuzetkom onog dijela koji je pripadao bihorskom i pazarskom begovatu. Sve te okolnosti su imale utjecaj na demografske i jezičke promjene. Ne tako davno na Pešteru je bilo ljudi koji su u svakodnevnom životu troježno komunicirali (bosanski, arnautski-albanski i turski). U зависnosti od auditorija, na taj način su guslali i pjevali Rušo Škrijelj, Salih Ugljanin, Dervo Burović, Sulejman Makić, Huso Daglar, Rešo Ali Hadžić i mnogi drugi.

Cini se da su Pešterci vrijeme provedeno uz guslare, kavki su bili Čor Huso Husović, Mula Rizo Kukić, Dervo Burović, Abdulah Kurtagić, Arif Karalješko i drugi, uglavnom koristili za sticanje mudrosti. Usred zime i velikog snijega, načrtočito ako su oslobođeni briča, kad imaju dovoljno "piće" (hrane za stoku), mještani zasjednu "uz furunu" čekajući da "se lati" (razgori) i uhvate neki od budžaka u sobi, kao naručenih za slušanje, "upijanje" sadržaja pjesme i opšte uživanje. Korićansko-pešterski guslar Šećo Kolić je pričao da je često imao priliku da sluša guslare, pa je sutradan, dok je sa ovčama bio na ljetnjim stajama u planini, te iste pjesme od riječi do riječi ponavljao bez gusalja, da bi kasnije "prst po prst" učio i da gudi, najprije među dječacima, a kasnije i pred odraslim slušaocima (kritikom).³¹

Uvodili su guslari u svakodnevnicu gorštaka sa Pešteri slavne ličnosti iz bošnjačke nemirne historijske prošlosti: "...zadarske banove i s mora kape-

tane, generale ugarske i budimske vezire, robeve i ropkinje, ljepote djevojke iz Karavlaške i Karabogdanske, gorske hajduke i turske hanume"³² paše i subaše, sultanske dvorce i saraje, sihirbaze i hećime i sijaset drugih. Guslar je suvereni vladar auditorijuma oko sebe. Dok do duboko u noć poneki među slušateljima lahko drijema, guslar prisutne slušatelje zasipa žutim dukatima, lirama, medžidijama, mađarijama, rušpama i bijelim asprama iz dunjalučkih, bilo carskih ili sultanskih hazni³³ ili taraphana.³⁴ Umorni od guslareva duga muhabeta, djeca pospu. Dugo se čeka riješenost nekog od ukućana da komšijsku ili svoju nejač poskida sa sanduka ili dušekluka, u momentu kada mnogima u dubokom dertu (tur. žalost) poteku suze zbog dugog robovanja Budaline Tala ili junačkih muka Muja i Halila.

U takvoj konstelaciji događaja, guslarske škole su za bošnjačko stanovništvo predstavljale jedine, autentične i zista prave duhovne akademije u kojima su Bošnjaci Pešteri mogli saznati o svojoj slavnoj kulturnoj i historijskoj prošlosti. Svojevremeno, u pešterskim selima nije bilo kuće bez gusalja, kao vida duhovne kućne relikvije ili čeonog suvenira koji je čekao na "putnika namjernika", po mogućnosti dobrog guslara, spremnog "da ih lati" sa čivije na duvaru i odajom gromko pronese svoj glas, koji tutnji mnogo dalje od kućnih streha, i polahko zalazi duboko u noć, sve dok traje moć zadnje, davno napunjene

28. O velikom Čor Husu Husoviću vidjeti: Alojz Šmaus, Beleške iz Sandžaka (Aus dem Sandschak) (I), Prilozi proučavanju narodne poezije, knj. 5, sv. 1-2, Beograd 1938; Dr Matija Murko, Tragom srpsko-hrvatske narodne epike (Putovanje u godinama 1930-1932), III, Zagreb 1951; Radosav Medenica, Slijepi guslar Čor-Huso Husović, Stvaranje, br. 2, Titograd, 1974; Albert B. Lord, Traditional and the Oral Poet: Homer, Huso and Avdo Međedović, Accademia Nazionale del Lincei: Roma, 1970; Husein Bašić, Hrestomatija o usmenoj književnosti Bošnjaka iz Crne Gore i Srbije, t. IV, Almanah, Podgorica 2003.

29. Vidjeti: Zaim Azemović, Guslari - stvaraoci iz Sandžaka, Novopazarски zbornik, br. 4, Novi Pazar 1980, 119.

30. Dr Matija Murko, Tragom srpsko-hrvatske narodne epike (Putovanje u godinama 1930-1932), Zagreb 1951., 36-37.

31. Albert B. Lord, The Singer of Tales, Cambridge-Masachusetts 2001., 21.

32. Ćamil Sijarić, Avdo Međedović pjevač epskih pjesama, Sopoćanska viđenja br. 8, Novi Pazar 1989.

33. Hazine (tur.) - državna blagajna.

34. Darbhane (tur.) - kovnica.

petrolejke, noseći besedu o negdanju vaktu i zemanu i neuromnim junacima i ratnicima.

Gusle se na Pešteri grade od suhogajavora, rijetko i od drugih vrsta drveća, uglavnom u obliku elipse ili velike kašike. Na udubljenom djelu se razapinje koža, sa grbavim drvenim podpiraćem za strune (kobilica), sa jednom žicom (strunom) od konjskoga repa. Na spoljnoj donjoj strani izdubljenja nalazi se smola ili vosak, da bi guslar nakon duže provjere i zagrijavanja gudalo umjesno podmazao. Budući da su gusle bile velika razonda, dešavalo se da poneki među starijim zaljubljenicima u kraješnicu, u oduševljenju zbog "povoljnog" ishoda okršaja, izvuče svoju kuburu ispod pojasa i sve lijepo pucnjima "odšenluči".

Narodni pjevač na Pešteri svira pretežno na instrumentu domaćina kod koga se u vrijeme dok izvodi svoj "talk show" zatekao. Ima i dosta predrasuda vezanih za gusle. Ponegdje je uvriježeno mišljenje da su gusle uzrok neradu i prepreka beričetu u kući, ili, pak, da je guslanje ciganski ili "vlaški" posao.³⁵ Naši stari Pešterci su često govorili da je pjevanje uz gusle dokolica: "Kod guslara se čeketalo ne obrće često."³⁶

Pešterci bi u šali često, vrlo

podrugljivo, za neke od pjevača koji su bili slabijeg imovinskog stanja koristili čuvenu izreku:

*"Takum paša, hal mađupi."*³⁷

Jer, zaista, guslari jesu bila lica na koja se gledalo kao na sirotinju, neradnike i besposli-

Salih Ugljanin, poznat i kao Salih Pešterac

čare, koji su narodu potrebni radi zabave u dokolici i za takozvane velike muške "posedke", da pomalo dangube, uprkos činjenici da su imaoci gu-

sala ovaj narodni muzički instrument pažljivo čuvali i održavali, čekajući da među dolazećim musafirima nađu na dobrog i glasovitog pjevača.

Vrlo je značajno da su u određenim sredinama od malehnih seoskih čobana nicali veliki i čuveni guslari. Tako je od tih deseto ili dvanaestogodišnjaka, koji su u zimskom periodu negdje ukraj sobe pažljivo slušali i upijali svaki detalj bošnjačke junačke poezije, stasavale generacije vrsnih guslara, ili kako bi to Albert Betis Lord rekao "Pjevača priča". Osim braće Hrnjica (Mujo i Halil), Omera Hrnjice, Đulić Ibrahima, Bojičić Alije, Ajanović Meha, Kajtaz bajraktara, Vilić Huseina, Smailagić Meha, Suljagić Ibra, Blažević Omera, Novljanin Alije, Velagić Ibra, Pašić Huseina, Mustaj-bega Ličkog, Kuratagić Hasana, Glamočanin Rama, Ćustović Osmana, Ograšić Alije, Tanković Osmana, Krnjević Alije, kićene Zlatije, Pašine Fatime, Ajkune djevojke, Tala Ličanina i drugih bošnjačkih junaka, na Pešteru su posebnu popularnost uživale "kraješnice" o Đerđeles Aliji (Đerzelez Alija), junaku nad junacima, za čiju su ličnost vezani čitavi ciklusi pjesama³⁸, a

35. Milan Karanović, Gusle i tambure u Pounju Bosanske Krajine, Prilozi proučavanju narodne poezije, god. 1, sv. 2, Beograd, novembar 1934, 239.

36. Misli se na slabe prinose žitarica prouzrokovane neradom, što se svakako odražavalo na rijetko ili slabo posjećivanje vodenica (Tuzinje, Rasno, Brnjica, Šare, Baćica, Točilovo i dr.)

37. Odjeven k'o paša, a stanje k'o u ciganina (bijedno življenje).

38. Opširnije o Aliji Đerzelezu: Duš. Marjanović, Problem Đerzelez Alije, Prilozi proučavanju narodne poezije, god. 3, sv. 1, Beograd, mart 1936, 90. Alija Đerđelez je među Peštercima bio takoreći ključna kulturna ličnost. Postoji mnogo legendi o njemu i njegovom čuvenom junaku: Jedna od njih Đerzeleza locira nadomak sela Bračaka, gdje uslijed ljetnih vrućina na bezvodnoj i žednoj Pešteri problem pitanje vode rješava sabljom. Jednostavno, otpaše sablju, pomene "J'Allah i Bismillah" zamahne i rasječe kamen iz kojeg potekne čuveno tamošnje vrelo. Oko vrela su prema legendi ostali tragovi kopita Alijinog konja. Pešterski se narod svake godine okuplja na tradicionalnom saboru (Aliđun, 2. avgusta) pored vrela koje mještani zovu "Jezero". Prema pjevanju guslara Alija Đerzelez je rođen u Sarajevu pod šejh Sinanovom tekijom. Pjevači ga opisuju kao strastvenog vjernika (poginuo ne prekinuvši namaz). Njegov najruruđiji opis daje Ivo Andrić ("... mali rastom, nesrazmerno dugih ruku, a nogu iskoračenih i zanos i pomalo arnautski."). Istoričari Stojan Novaković i Milenko Vukićević su postavili hipotezu da je Đerzelez Alija u stvari Ali-beg, prvi sandžak beg Smedereva (Semendere) i Srbije po padu Despotovine (1459). (vidjeti: Duš. Marjanović, Problem Đerzelez Alije ... 91-92.) Međutim, rasprava Aleksandra Olesnickog nastalu dilemu dopunjava podacima iz osmanlijskih historijskih izvora. Olesnicki konstatira da je riječ o Ali-begu koji sa svojim bratom Skenderbegom potiču od Čose Mihaila (tur. kuse ili köse - podvukao R. Š.), Grka iz okoline Burse (srp. Brusa), koji je 1306. prešao na Islam. Alija ili Ali-beg je prema istraživanjima Olesnickog rođen 1425. godine i bio poznat kao Gazi Ali-ud-din Ali beg Mihal oglu (tur. Gazi Alauddin Ali bey Mihaloglou podvukao R. Š.) (Opširnije vidjeti: A. Olesnicki, Tko je zapravo bio Đerzelez Alija?, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, JAZU, knj. 29, sv. 1, Zagreb 1933; U drugoj studiji A. Olesnicki tvrdi da je Đerzelez turski junak Gerz-Eljas ("Gazi Gerz-Elyas baba, svetac i zaštitnik pravovjernoga grada Budima"). Njega je pogubio "ban Derendžil ... moćan čafir: okrutan i proklet". A. Olesnicki ipak smatra da je njegova studija samo povod za dalja i detaljnija istraživanja ovog problema. (Prema: A. Olesnicki, Još o ličnosti Đerzelez Alije, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, JAZU, knj. 29, sv. 2, Zagreb 1934.)

Popularne su bile narodne hićaje (pripovjetke). Bavarski slavista, Nijemac Alojz Šmaus smatra da je leksički vrlo interesantno da se riječ krajišnica upotrebljava u Sandžaku.³⁹

Na osnovu dugog empirijskog i znanstvenog istraživanja, kao i sakupljenih podataka, stičemo utiske da su se najznačajniji guslarski centri - škole dobrih "guslača" ili Pešterske duhovne akademije, nalazili u nekoliko značajnijih mesta.

Ugljansko-koritska škola

Ugljansko-koritska, Čor Husova ili Gornje-pešterska gudako-pjevačka škola predstavljaju Salih Ugljanin, Rušo Škrrijelj, Kasum Rebronja, Alija Fijuljanin, Bejto Smakić, Šećo Kolić, Galjan Tiganj i mnogi drugi.

Salih Ugljanin - Salja (1849-1945) ili "Salih Pešterac" iz sela Ugao je govorio da njegovo pleme vodi porijeklo od katoličkog fisa Klimenta, a majka mu je bila iz Gusinja. Filologu Aloju Šmausu je 1937. godine tvrdio da je pravi "Bošnjak" i da se služi "bosanskim i arnautskim (albanskim) jezikom".⁴⁰ Tvrđio je da su mu učitelji bili čor Huso Husović iz Kolašina i Pešterac Hamza Alibašić iz Suhog Dola (Suhodola) i Huseir Balić - Huzbalija iz sela Dobri Dub, kao i izvesni guslar kraješničar (ime nije navedeno).⁴¹ Guslao je od svoje petnaest godine. Rano je počeo da trguje stokom (ovnovi i krušna grla) i odlazio u Solun i Skadar. Najbolje je zaradivao u Solunu, i živjeo "ka'no bek". Na osnovu snimaka iz Milman-

Perijeve kolekcije, doznajemo da je oko 1908. godine došao u Novi Pazar, gdje je najprije držao han sve do iza Balkanskih ratova 1912/13. godine. Kako sam kazuje, bio je kao đurumlija (sandžački dobrovoljac) od 1916. godine na Galiciji. U njegovom Uglu, bilo je oko sedamdeset kuća različitih ilirske katoličko muslimanskih fiso (Ugljani, Hukići, Bibići Martinovići, Zahirovići, Zukovići, Pljakići, Kurbaševići, Arslanovići, Seferovići i dr.).

"Uz gusle", koje su "arnautski" nazivali i lauta (alb.), pjevao je i izvjesni Ram Zuka (Ramo Zukov) koji je pjesme naučio tokom svog dugog boravka "u Bosni." Ocjena nekih savremenika da je bio guslar osrednjih kvaliteta,⁴² posve je tendenciozna i netačna, što potvrđuju tvrdnje drugih sakupljača epске baštine na Pešteri (M. Murko, Albert B. Lord, Gesemann, A. Schmauss i Rajko Medenica). Krajnje je neozbiljno bavljenje nekih istraživača njegovom biografijom (Dženana Buturović, Matija Murko), i ostaje sumja u njegove godine starosti, uprkos Salihovoj tvrdnji da je 1908. prešao u Novi Pazar, kad mu je bilo 60 godina. Doduše, dugovječnost, razboritost i vitalnost Pešteraca nisu u ono vrijeme bili nikakva rijekost.

Salja je bio i seoski ljekar, neka vrsta ortopeda iscjeliteљa, što za pomenuto područje po pričanju mještana nije nikakva novina, niti rijekost. Nije nimalo jasna nezaslužena doza žući i mržnje prema osobi kakav je bio Salih Ugljanin, koji je za ona gnjila pešterska vre-

mena predstavljao ličnost enciklopedijskog znanja i karaktera i koji je odlazio i van balkanskih prostora. Dovoljno je pomenuti da su sakupljači ključne informacije upravo crpjeli iz razgovora sa njim.⁴³

Salih Ugljanin je pričao da su se mnogi vježbali i postajali dobri guslari zahvaljujući "kaljenju" i slušanju čuvenog i na jedno oko slijepog Čor Husa Husovića iz Kolašina koji je permanentno bio gost u pešterskim selima, u domovima imućnijih Pešteraca i u hanu u selu Ugao na Pešteri kod čuvenog sufije - mula Emra Mahmutovića, poznatijeg kao Hodž' Prlo.

Zbog svega iznesenog, opravdano tvrdimo da je Salih Ugljanin začetnik ovog epskog pjesničkog talasa skoro podjednako kao i Čor Huso Husović, o čijem umijeću svjedoči i Mumin Vlahovljak.

Češki slavista Matija Murko smatra da je Čor Huso Husović bio slijep, što svakako ne mora biti tačno, jer je među Peštercima ime ili nadimak "Čor" (od tur. kör - slijep, čorav) korišten za osobu, fanatično zaljubljenu - zaćorenu u gusle i zdravu kraješnicu. Pretpostavke o Husovićevoj smrti su samo nagađanja, naročito kad se zna da je Husovih kolašinskih muhadžira, osim po selima na Pešteru i oko Novog Pazara, bilo i u nekim selima ispod planine Kopaonik (Borčani i Isovo), koja su uništile i opustjele srpske jedinice u akcijama poslije 1911. godine.

**Nastavak
u narednom broju.**

39. Vidjeti: A. Šmaus, Životni uslovi muslimanske epike, Studije o krajinskoj epici, JAZU, Zagreb CCXCVII (1953.), 89-247

40. Dr Matija Murko, Tragom srpsko-hrvatske narodne epike (Putovanje u godinama 1930-1932), Zagreb 1951., 93-94.

41. Alojz Šmaus, Beleške iz Sandžaka (Aus dem Sandschak) (I), Prilozi proučavanju narodne poezije, knj. 5, sv. 1-2, Beograd 1938, 275.

42. V. Muratović, Epska pesma kod Muslimana oko Novog Pazara, Prilozi proučavanju narodne poezije, knj. 2, sv. 1-2, Beograd 1935, 112.

43. Nema mesta tezi Zlatana Čolakovića, da je Salih Ugljanin lažov (Z. Čolaković - Marina Čolaković-Roje, Mrtva glava jezik progovara, Almanah Podgorica 2004., 493.), jer o tome mogu suditi samo njegovu suvremenici. Ne, apsolutno! Ne, o čovjeku koji je učesnik nekoliko ratova, čovjeku poligloti (albanski, turski i bošnjački) i bilingvalnom guslaru o kome se još uvijek brane doktorske disertacije. Pričati bez osnova o suvremeniku i guslaru koji je guslao u vrijeme mnogih velikih sandžačkih ličnosti kakav je bio Hodža Mehmed Gušmirović, Fejzaga Kaljić, Fako Hadžibulić, Begovi Čorovići, Čor Huso, Jusuf Mehonić, Husein Bošković i drugi je neozbiljno i pretjerano.

ISTRAŽIVANJA

Kulturna prošlost Pribaja

Zaboravljeni tragovi kulture na tromeđi

Na oko dvije trećine priboske opštine nalaze se brojni tragovi bogumilske i islamske kulturne baštine, koji su zbog nebrige, zuba vremena ili sračunatom strategijom, prepušteni totalnom nestajanju

Dolinom rječica Poblaćnica i Sutjeska, sa slivom velikog broja potoka, ovičene planinskim vijencima Gradina, Kovač, Javorje i Tmor, koje ovaj prostor zapadnog Sandžaka odvajaju od Crne Gore i Bosne i Hercegovine, skriva se neotkriveno bogatstvo tragova kultura i civilizacija. Ovdje su isprepletane kulture Ilira, Kelta, Rimljana, Slovaca, bogumila, Srba, Bošnjaka i Roma.

Historijski i pisani tragovi daju veoma malo podataka o kulturnim vrijednostima, osobito ruralnog područja današnje opštine Priboj, kao i susjednih opština Pljevlja, Čajniče i Rudo, koje čine tromeđu triju država.

Ova planinska područja na lijevoj obali Lima, koja pripadaju opštini Priboj, su obrasla gustim šumama, ispresjecana duboko u tlo usječenim planinskim potocima, od bujica ogoljelim kosama i izrazito velikim brojem planinskih vrhova koji dominiraju krajem, i veoma nepogodna su za izgradnju putnih komunikacija. To je, vjerojatno, bio jedan od razloga što su u daljoj prošlosti ovaj kraj zaobilazili glavni carski drumovi koji su povezivali Bosnu i Sandžak, Dubrovnik i Užice.

Postoje još uvijek ostaci carskog druma, koji je povezivao glavne putne pravce, koji su vodili kroz Limsku dolinu i Pljevljsku kotlinu. Tek 80-tih godina prošlog vijeka u ove krajeve su dopremljene građevinske mašine, koje su prokrčile puteve do pojedinih sela. Jedina putna komunikacija pod asfaltom

u ovim krajevima je put Sastavci - Krajčinovići.

Zbog geografskog položaja i nepogodne konfiguracije terena, ova područja su zaobilazile i naučno-istraživačke ekipe, te su, stoga, i do današnjih dana naučnoj i kulturnoj javnosti ostali malo poznati tragovi bogatstva kultura, od kojih su neki i danas dostupni.

Karakteristično je da su se historijskom i kulturnom prošlošću Pribaja bavili uglavnom naučni radnici koji nisu porijeklom iz ovih krajeva, te, stoga, dostupna literatura obiluje neistinama, nedorečenostima i historijskim falsifikatima.

ncima i hrišćanima. Tek ponegdje su spomenuti bosanski jeretici ili babuni, ali bogumila i Bošnjaka uglavnom nema.

U okvirima dugoročnog i šireg programa rekognosciranja teritorije opštine Priboj, naučne ekipe u ranijem periodu su se pretežno bavile pronalaženjem prahistorijskih humki, srednjovjekovnih nekropola koje se najčešće podvode kao grčka groblja i srednjovjekovnih utvrda, odnosno gradova. U novije vrijeme predmet interesovanja arhitekata i historičara su manastiri u Priboskoj banji, Mažićima i Uvcu. Istraživanja i naučni radovi se finansiraju sredstvi

Priboj

Ono što je uočljivo, u dostupnoj literaturi, čiji su izvor srpski naučni krugovi, može se naći mnogo podataka o Ilirima, Autarijatima, Keltimi, Rimljancima, Srbima, Turcima, Austrija-

ma iz budžeta opštine Priboj, Ministarstva kulture i nacionalnog investicionog plana.

U slivovima rijeka Poblaćnica, Bučevka i Sutjeska, koji obuhvata skoro dvije trećine priboske opštine, nisu spomenuti ni jedni tragovi kultura, ali su učinjeni i drugi istraživački posjeti.

ISTRAŽIVANJA

jske opštine, vjekovima je većinsko stanovništvo bilo bošnjačko. Ovi tereni obiluju brojnim lokacijama na kojima se nala-

stilo je Priboj i potražilo utočište na raznim stranama svijeta. Preostali Bošnjaci u Priboju sve češće dolaze do zak-

kova izložena zaboravu.

Odbor za zaštitu ljudskih prava i humanitarnu djelatnost se, sa prijedlogom projekta, u cilju istraživanja o zaboravljenim tragovima kulture, obratio i Ministarstvu kulture Republike Srbije, koje je imalo razumijevanje za prezentovanu definiciju problema i donijelo odluku o sufinansiraju projektu u iznosu od 80.000 dinara.

Ekipa Odbora, koja je učestvovala u realizaciji projekta, se dala na posao u septembru 2006. godine i već prvih dana boravka na terenu i konsultacija sa eminentnim stručnjacima iz Sandžaka i Bosne i Hercegovine došla do zaključka da za ovaj obiman posao treba mnogo više vremena od prvobitno zamišljenih šest mjeseci, mnogo više fizičkog i stručnog rada, kao i finansijskih sredstava.

Poređenja radi, stručna ekipa muzeja u Užicu je 1968. godine započela istraživanja o spomenicima kulture na ovom

Hasan-agina džamija u Priboju

ze nekropole stećaka, što ukazuje da su u srednjem vijeku ove prostore naseljavali bogumiili, a kasnije Bošnjaci.

Dvadesetih godina prošlog vijeka na ovom području otpočinje prekompozicija etničkih prostora. Bošnjačko stanovništvo, zbog terora raznih komita, počinje se iseljavati u Makedoniju i Tursku.

Tokom drugog svjetskog rata četnici Draže Mihajlovića i Pavla Đurišića su ubili ili zaklali svakog četvrtog Bošnjaka u priboskoj opštini, a u nekim selima je životno stablo potpuno ugašeno.

Diktatura Aleksandra Rankovića pedesetih godina je primorala mnoge Bošnjake da napuste svoja ognjišta.

Etničko čišćenje u vrijeme akcija državnog terora pod režimom Slobodana Miloševića devedesetih godina prošlog vijeka, rezultiralo je gubitkom životnog prostora Bošnjaka u dvadeset naselja priboske opštine. Više od polovine cjelokupne bošnjačke populacije napu-

ljučka da je njihov biološki opstanak doveden u pitanje.

Prema procjenama mislećih ljudi, u Priboju se odvija jedan proces puzeće strategije, koja Bošnjake dovedi u bezperspektivan položaj a sve će rezultirati da za dvadesetak godina učešće Bošnjaka u Priboju neće biti veće od pet procenata.

Ove činjenice su bile motiv Odboru za zaštitu ljudskih prava i humanitarnu djelatnost da pokrene projekt pod nazivom "Zaboravljeni tragovi kulture na tromeđi", čiji je cilj da se što detaljnije registruju cjelokupni spomenici bogumilske i islamske kulturne baštine, nastale na ovom području prije i za vrijeme otomanske vladavine.

Ta baština je, po svom kvalitetu i kvantitetu, veoma značajna, ali zbog historijskih to-

terenu i time se bavila tri godine. I pored tako dugog vremen-skog perioda i finansijskih sre-

Turbe u Čitluku - Priboj

ISTRAŽIVANJA

dstava koja nisu nedostajala, ubiciran je samo izvjestan broj prahistorijskih humki i srednjevjekovnih nekropola, uključujući i dva srednjovjekovna grada. Spomenike islamske kulture ova stručna ekipa nigdje nije ni spomenula.

Istraživanja ekipe Odbora su otkrila brojne tragove bogumilske i islamske kulture, koji datiraju i po više vijekova u prošlost, ali su oni izloženi namjernom uništavanju i prepušteni zubu vremena.

Stećci

Na području opštine Pribor, pretežno na lijevoj obali Lima, nalazi se veliki broj nekropola sa spomenicima predislamske kulture, takozvanim stećcima. Veliki broj njih je uništen, ali, zbog nepristupačnosti lokacija na kojima se nalaze i masivnih komada kamena od kojih su isklesani, značajan broj njih sačuvani su do današnjeg vremena.

Stećci odražavaju jedan određeni umjetnički smisao izražen u obliku kamenog sanduka, sanduka sa postoljem, stećka u obliku kuće sa dvoslivnim krovom, isklesanih kamenih ploča i stubova, ali ima i lokaliteta gdje se mogu vidjeti samo kameni šiljci nepravilnog oblika ili grobovi oivičeni sitnjim komadima kamena u obliku pravouganika.

Na jednom broju stećaka su isklesani ukrasi u obliku spirala, mača, dvojne sjekire, pletenica, krsta, polumjeseca, krsta i polumjeseca, kopinja, okruglih izbočina veličine jabuke i kruškova.

Na nekim lokalitetima stećci su okrenuti u raznim pravcima, ali je evidentno da su, u

vrijeme konverzije domaćeg bogumilskog stanovništva i prelaska na islam, neki od njih okrenuti u pravcu jugoistoka.

Karakteristično je da je najveći broj ovih nekropola skoncentrisan u neposrednoj blizini srednjevjekovnog grada Pribora ili Bićanskog grada.

Zapušteno i nezaštićeno Turbe Šejh Salih Hrnjića kod Sjeverina

U krugu od oko pet ili šest kilometara zračnom linijom istraživačka ekipa Odbora je evidentirala 19 nekropola.

Džamije, mektebi, turbeta i tekije

U posljednja dva vijeka, na području današnje opštine Pribor nije sagrađena nijedna nova džamija. Obnovljene su džamije u Zabrnjici, Zabrdju, Žgrmcu i Međurječju jer su nekoliko puta stradale u burnim historijskim vremenima. Mektebu u Čitluku je dograđena munara i

tako je on pretvoren u džamiju, a od islamskih vjerskih objekata u posljednjih pedeset godina sredstvima vjernika sagrađen je mekteb na Omlatku i Kalafatima, turbe i šadrvan u Čitluku.

U posljednjih pet godina, sredstvima vjernika izgrađena je gasulhana u Požeškom grmcu i Zabrnjici i obnovljen mekteb u Zaostru, uz znatnu finansijsku podršku opštine Tutin.

Pred Hasanaginom džamijom i džamijom u Zabrnjici izgrađeni su šadrvani. U izgradnji je džamija u Kalafatima, čiju izgradnju finansira Hajrudin Bećirović, koji živi u Sarajevu.

O džamijama koje su nestale nema nikakvih pisanih tragova. Po iskazima nekih Pribojaca, postoje zapisi o džamiji u Plašču, ali su oni istraživačima, za sada, nedostupni. Zidine džamije su zarasle u gustu šumu, a ostaci drvenih greda su prepoznatljivi i danas.

U haremu džamije na Hambarini u selu Raičevići i selu Hlapovići nema nikakvih zapisa. Za prvu se zna da su je zapalili četnici 1943. godine. Temelji su i do danas očuvani. I džamija i mezarje, na kojemu su nišani polomljeni, zarasli su u gusti šumarak.

O džamiji u Hlapovićima ostala su samo sjećanja po lokaciji koja se i danas naziva džamiste.

Najmanje četiri džamije su nosile imena svojih vakifa, ali se o tome zna malo. Ova imena su sračunato prepuštena zaboravu. Najbolji primjer je Hasan-agina džamija. Sagradio ju je priborski azeban Hasan-

ISTRAŽIVANJA

aga 1758. godine. On je Pribojcima ostavio mnoga vakufska dobra, kao što su zgrade i novac, ali i Vakufnamu koja je najvredniji dokument u historiji Pribaja. Original Vakufname je izgubljen, ali ju je Alija Bejtić 1939. godine preveo i sačuvao od zaborava. Bejticeva knjiga sa prijevodom Vakufname je, poslije drugog svjetskog rata, uništavana i skoro je nestala. Zahvaljujući historičaru Faruku Dizdareviću i njegovoj knjizi *O Hasan-agi i njegovoj Vakufname* sadržaj ovog dragocjenog dokumenta je sačuvan. Nažlost, 2. oktobra 1959. godine, najveći dio dobra koje je Hasan-aga ostavio Pribojcima država je konfiskovala. Danas tu imovinu ne traži niko. Ime dž-

jac koji je rukovodio mutevelijskom službom i upravljao vakufskim dobrima bio je Zulfikar, daleke 1927. godine.

Prema pisanim tragovima, prvi mekteb u Pribiju je sagrađen sredinom XVI vijeka. Sada je na tom mjestu Vakufska zgrada sa stanovima za imame. Nije zapisano kada su građeni i kada su nestajali mektebi na planinskim područjima opštine. Istraživačka ekipa Odbora je pronašla ostatke ili samo lokalitete na kojima su postojali mektebi u selima Kalafati, Čitluk, Trnovica, Milješ, Kasdoli, Okruglica, Priborska Goleša, Kukurovići, Krajčinovići, Zabrnjica, Crnugovići i Međurječ-

Mezarluci

Na širokim prostranstvima od preko dvjesto kvadratnih kilometara nalaze se na desetine mezarluka, koji su zarasli u šumu i šipražje. Protekle su decenije a da u njih niko nije ukopan. Ovi mezarluci su još slabašni i nijemi svjedoci o nosiocima kulturne baštine kojih su pripadali. Na brojnim mezarlucima nišani su namjerno polomljeni. Takva mezarja se na-

Hronogram iznad vrata
džamije u Zabrnjici

mije je prepusteno zaboravu, jer i sami zvaničnici Islamske zajednice ovu džamiju nazivaju - glavna džamija ili džamija u Starom Pribiju.

Sami Hasanagići, koji su starosjedioci Pribaja i potomci Hasan-age, kojima je njihov predak ostavio amanet da vrše mutevelijsku službu s koljena na koljeno, iz generacije u generaciju, ovaj amanet su prekršili i danas se potpuno distancirali od džamije i svih zbivanja oko Islamske zajednice. Posljednji Hasanagić i uopšte Prib-

je. Postoje naznake da su mektebi radili i u nekim drugim selima.

Kulturnoj javnosti je malo poznato da se u Sjeverinu nalazi turbe, koje je vezano za ime Šejh Saliha Hrnjića. O njemu, za sada, nisu dostupni pisani tragovi u novijoj literaturi, ali potomci Šejha i danas žive u Sjeverinu i Sarajevu, te je moguće zapisati samo njihova sjećanja. Pored turbeta je, sve do 1928. godine, radila i tekija, kada se na nju obrušila velika stijena i potpuno je uništila.

laze u selima Rajčevići, Sočice, Radaje, Knežja rijeka, Bučje, Zastijenje, Potoci, Rijeka, Ritošići, Hrepči, Meceljevo brdo, Prisoje, Prelac, Žgrmac i u još nekim selima.

Neka od mezarja, kao što je ono na mjestu gdje se danas nalazi preduzeće "12. januar", su potpuno uništena.

Na području opštine Priboj se nalazi i veliki broj mezarja samaca. Oni svjedoče o četničkim zločinima iz drugog svjetskog rata. Tu je i najmanje šest masovnih grobnica u kojima se nalaze kosti Bošnjaka, koji su žrtve četničkih zločina. Zna se za masovne grobnice u Dolovima, Masnicama, Koprendolu, Potocima i Kasilima.

Na području opštine Priboj je postojao i veći broj hanova, kula, jedna improvizovana musala i brojni drugi tragovi kulture, koji će biti predmet daljeg istraživanja i publikovanja.

Džemail Halilagić

IZ RADA BOŠNJAČKOG NACIONALNOG VIJEĆA

Izvršni odbor BNV

USVOJEN OPERATIVNI PLAN RADA VIJEĆA

Izvršni odbor Bošnjačkog nacionalnog vijeća utvrdilo je, na svojoj XXV redovnoj sjednici, održanoj 10. februara ove godine, Operativni plan rada Vijeća za 2007. godinu.

Operativnim planom rada obuhvaćene su sve oblasti i segmenti rada Vijeća, kao i sve manifestacije koje će se u or-

ganizaciji Vijeća održati u ovoj godini. Značajan prostor u planu dat je izdavačkoj djelatnosti.

Na istoj sjednici su usvojene radne verzije preliminarnih izvještaja o primjeni Okvirne konvencije Savjeta Evrope o zaštiti ljudskih prava sa stanovišta Bošnjaka u Republici Srbiji i o primjeni Evropske povelje o regio-

nalnim i manjinskim jezicima u pogledu implementacije bosanskog jezika u sve sfere društvenog života.

Predsjednik Izvršnog odbora BNV-a Esad Džudžević najavio je da će, na osnovu Zakona o rehabilitaciji, BNV Okružnom sudu u Novom Pazaru uputiti zahtjev za rehabilitaciju Aćifa Hadžiahmetovića, koji je veoma važna ličnost iz bošnjačke historije i koji je u jednom periodu bio i predsjednik opštine Novi Pazar a strijeljan je iz političkih razloga na Hadžetu 21. januara 1945. godine. Istim povodom BNV će opštini Novi Pazar uputiti zahtjev za pokretanje inicijative za izgradnju Memorijalnog centra "Hadžet" u Novom Pazaru.

Ovim primjerom BNV želi da pozove rođbinu i prijatelje nepravedno osuđenih Bošnjaka da, u skladu sa Zakonom o rehabilitaciji, pred okružnim sudovima ostvare pravo na rehabilitaciju svojih najbližih.

Detalj sa XXV sjednice Izvršnog odbora BNV

Iz štampe izašla brošura "BNV 2003-2006"

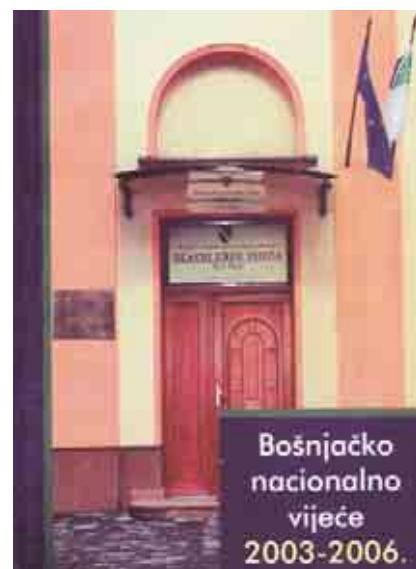
KRATKA LIČNA KARTA BOŠNJAKA

U izdanju Centra za bošnjačke studije, iz štampe je izašla brošura o aktivnostima i rezultatima rada BNV u periodu od 2003. do 2006. godine. U ovoj brošuri su predstavljene sve osobенosti Bošnjaka kroz ličnu kartu sandžačkih Bošnjaka, istorijat rada BNV preko nacionalnih simbola, nacionalnih blagdana, nacionalnih nagrada i priznanja sandžačkih Bošnjaka.

U brošuri su predstavljene i nacionalne institucije i udruženja, kao i to dokle se došlo sa službenom upotrebom jezika i pisma i obrazovanja na bosanskom jeziku.

Kultura sandžačkih Bošnjaka u brošuri je predstavljena kroz kulturne manifestacije, kao što su FESS (Festival sandžačke sevdalinke), SBONI (Smotra bošnjačkih narodnih igara) i SAKS (Sandžački književni susreti).

Brošurom je u najkraćim crtama, informativno, obuhvaćena i oblast zaštite materijalne kulturne baštine, informisanje na bosanskom jeziku, likovna umjetnost sandžačkih Bošnjaka, izdavačka djelatnost, Centar za bošnjačke studije, kao i poseban segment rada Vijeća kroz djelotvorno učešće Bošnjaka u javnom životu.

IZ RADA BOŠNJAČKOG NACIONALNOG VIJEĆA

BNV i Ministarstvo prosvjete organizovali seminar "Zakonske varijante manjinskog obrazovanja" BOSANSKI JEZIK - ZAKONSKA OBAVEZA ŠKOLE

Prosvjetni radnici velikim odzivom opravdali organizaciju seminara

U organizaciji Odbora za obrazovanje Bošnjačkog nacionalnog vijeća, a u saradnji sa Ministarstvom prosvjete i sporta Republike Srbije, u Novom Pazaru je, 3. marta 2007. godine, održan konsultativno-instruktivni seminar pod nazivom "Zakonske varijante manjinskog obrazovanja: Status predmeta i metodičko-didaktička uputstva u izvođenju nastave predmeta Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture".

Na osnovu praćenja obrazovno-vaspitnog procesa za nastavni predmet Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture, od momenta kad je u Prosvjet-

nom glasniku br. 1/2005 objavljen Pravilnik o nastavnom planu i programu za prva četiri razreda osnovne škole, i kada je taj proces započeo, evidentirane su mnoge poteškoće, pa, između ostalog, i nejasnoće u vezi sa zakonskim mogućnostima manjinskog obrazovanja i obavezama koje u toj oblasti škole imaju. Zbog toga je Odbor za obrazovanje u BNV pokrenuo inicijativu za održavanje ovakvog seminara.

Poziv za učešće na seminaru upućen je direktorima svih 25 (dvadesetpet) osnovnih škola iz četiri sandžačke opštine (Novi Pazar, Tutin, Sjenica i Prijepolje) u kojima je zastupljen kao izbo-

rni predmet Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture, pedagozima i drugim članovima tzv. stručnih timova iz tih škola, kao i svim učiteljima i nastavnicima koji predaju ovaj predmet.

Seminaru je prisustvovalo 278 ljudi iz pomenute četiri opštine. Najviše je bilo učitelja i nastavnika, dakle, onih neposrednih izvođača nastave. Seminaru su, takođe, prisustvovali i direktori skoro svih škola iz Sjenice i Tutina, kao i direktor jedine škole iz Prijepolja u kojoj je organizovana nastava Bosanskog jezika, a iz novopazarskih škola su samo iz dvije škole prisustvovali direktori, i to iz škole "Jovan Jovanović Zmaj" - gospođa Nevresa Skarep i škole "Dositij Obradović" - gospođa Vežira Ljajić. Ostali direktori novopazarskih osnovnih škola, iako su na vrijeme i uredno bili obaviješteni i pozvani, niti su došli, niti su opravdali svoje odsustvo.

Uvodnu riječ na seminaru dali su Bajro Gegić, državni sekretar u Ministarstvu prosvjete i sporta Republike Srbije i Muratka Fetahović, predsjednica Odbora za obrazovanje Bošnjačkog nacionalnog vijeća.

Na seminaru su iz Ministarstva prosvjete i sporta Republike Srbije vrlo podrobno govorile Miroslava Radikić i Jasmina Đelić: prva o zakonskim okvirima manjinskog obrazovanja, a druga o metodičko-didaktičkim pro-

Muratka Fetahović, predsjednica Odbora za obrazovanje u BNV; Bajro Gegić, državni sekretar u Ministarstvu prosvjete i sporta Republike Srbije; Iboja Gera, Pedagoški zavod Vojvodine; Miroslava Radikić i Jasmina Đelić iz Ministarstvu prosvjete i sporta Republike Srbije

IZ RADA BOŠNJAČKOG NACIONALNOG VIJEĆA

cesima u obrazovanju sa konkretnim uputstvima i savjetima kako da se proces nastave maternjeg - Bosanskog jezika učini zanimljivijim, lakšim i prijemčivijim djeci.

Na seminaru je interesantno izlaganje imala i Mr. Iboja Gera iz Pedagoškog zavoda Vojvodine, koja je govorila o pozitivnim iskustvima manjinskog obrazovanja u Vojvodini.

Sudeći po pažnji s kojom su prisutni pratili sva tri izlaganja, kao i po pitanjima koja su uslijedila nakon toga, te po reakciji velikog broja direktora škola, učitelja, nastavnika i pedagoga koji su se u Glavni ured Bošnjačkog nacionalnog vijeća javljali nakon seminara, potvrdila se

sva opravdanost organizovanja ovakvog skupa.

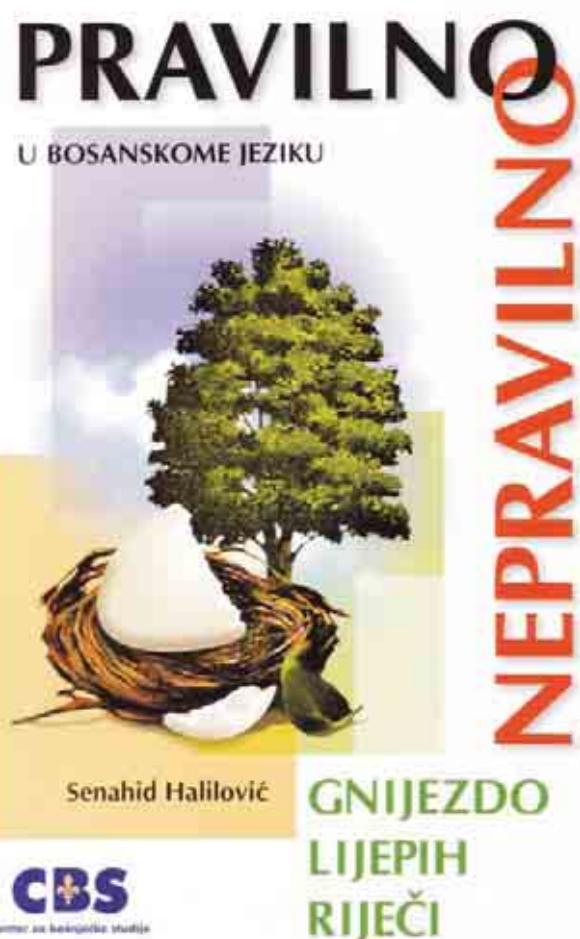
I organizator seminara i učenici zadovoljni su uspješnom saradnjom sa Ministarstvom prosvete i sporta, jer je utisak svih da su Mira Radikić i Jasmina Đelić svojim izlaganjima doprinijele da direktori koji organizuju nastavu i učitelji koji je neposredno izvode, nakon seminara iz sale izidu sa utiskom da time što predaju Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture ne krše zakon, niti "prave" međunalorne podjele, već časno obavljaju svoj posao i da u Ministarstvu prosvjete vide partnera na koga se mogu osloniti i od kojih mogu očekivati pomoći u tom smislu. Time se počinje potirati

onaj mučni utisak iz vremena ministrovanja Liljane Čolić, kad su ljudi bojažljivo pratili s kakvim će se ishodom završiti "borba" za uvođenje bosanskog jezika u redovnu nastavu.

Ovaj seminar trebao bi biti prvi u nizu seminara za kojima se ukazuje potreba, a koje bi Ministarstvo prosvjete na poziv Bošnjačkog nacionalnog vijeća, a po mogućnosti uz prisustvo OEBS-a i drugih kompetentnih domaćih i međunarodnih institucija, trebalo organizovati za nastavnike koji izvode nastavu takozvane nacionalne grupe predmeta, kako bi se oni oспособili da pripadnicima bošnjačke nacionalne zajednice pruže što kvalitetnije obrazovanje.

Promovisana knjiga "Gnijezdo lijepih riječi"

RIZNICA RIJEČI O IDENTITETU, PORIJEKLU I HISTORIJI

U Glavnom uredu Bošnjačkog nacionalnog vijeća promovisana je knjiga "Gnijezdo lijepih riječi pravilno - nepravilno u bosanskom jeziku", autora Prof. Dr. Senahida Halilovića. Izdavač ove knjige je Centar za bošnjačke studije, a knjiga je izašla u okviru edicije "Kulturna baština Bošnjaka" i štampana je u tiražu od 500 primjeraka.

"Knjiga je prava riznica lijepih riječi i predstavlja pomoći učenicima i njihovim učiteljima da kroz igru savladaju nastavni predmet bosanski jezik", rekao je, na otvaranju promocije, predsjednik Izvršnog odbora BNV Esad Džudžević.

Govoreći o sadržaju knjige, književnik Hodo Katal rekao je da je "Gnijezdo lijepih riječi" još jedan udžbenik za učenike od prvog do četvrtog razreda koji izučavaju Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture.

"Autor Senahid Halilović nam nudi interesantne priče vezane za riječi bosanskog jezika. Pored toga, knjiga sadrži i tumačenje bošnjačkih imena. Sve to je isprepletano pričama o porijeklu i historiji bošnjačkog naroda", rekao je Katal. Predsjednica Odbora za obrazovanje u Bošnjačkom nacionalnom vijeću Muratka Fetahović je u ime Vijeća direktorima i učiteljima osnovnih škola iz Sjenice, Tutina i Novog Pazara podijelila po nekoliko primjeraka ove knjige.

Kao poklon od Bošnjačkog nacionalnog vijeća, knjigu su povodom Kurban bajrama dobili i učenici osnovnih škola "Desanka Maksimović" i "Bratstvo" iz Novog Pazara.

Prva Gramatika bosanskoga jezika štampana u Sandžaku

ZAOKRUŽENJE PRIRUČNIČKE GRAĐE

Prof. Dr. Ismail Palić na promociji Gramatike u Novom Pazaru

U izdanju Centra za bošnjačke studije, a prema planu i programu Bošnjačkog nacionalnog vijeća, iz štampe je izašla prva Gramatika bosanskoga jezika štampana u Sandžaku.

Autori Gramatike bosanskoga jezika su profesori sarajevskog Filozofskog fakulteta, Dr. Senahid Halilović i Dr. Ismail Palić. Prva Gramatika bosanskoga jezika, inače, štampana je davno - prije 117 godina u Bosni i Hercegovini.

Izlaskom iz štampe Gramatike bosanskoga jezika zaokružuje se proces upotpunjavanja priručničke građe za nastavni predmet Bosanski jezik, s obzirom da je ovo peti po redu priru-

čnik, te da su, osim udžbenika za I., II., III. i IV. razred osnovne škole, štampani i Pravopis bosanskog jezika, Lektira HV, Historija Bošnjaka, školski priručnik "Gnijezdo lijepih riječi", a uskoro će iz štampe izaći i Rječnik bosanskog jezika našeg - sandžačkog autora Adema Zilkića.

Promocija Gramatike bosanskoga jezika organizovana je u okviru programa seminara koji u saradnji sa Ministarstvom prosvjete organizovalo Bošnjačko nacionalno vijeće za učitelje koji u školama predaju bosanski jezik.

Bošnjačko nacionalno vijeće će svim školama distribuirati ovaj priručnik, a biće ga i u slobodnoj prodaji.

U izdanju CBS-a iz štampe izašla HISTORIJA BOŠNJAKA

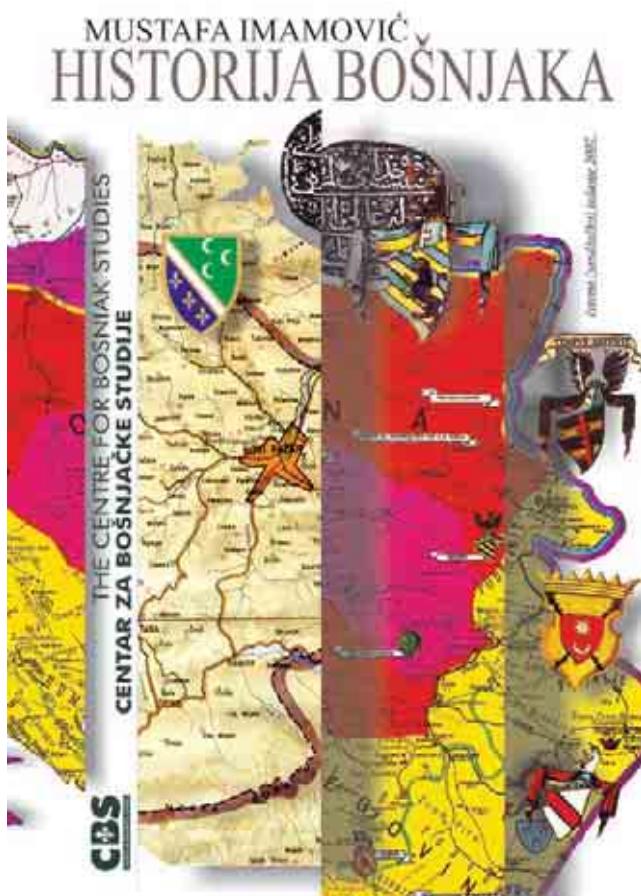
JOŠ JEDAN IZDAVAČKI PODVIG BNV-a

Centar za bošnjačke studije (CBS) priredio je četvрто, odnosno prvo sandžačko izdanje knjige HISTORIJA BOŠNJAKA autora Prof. Dr. Mustafe Imamovića.

U uvodnoj riječi u ime izdavača, Esad Džudžević se zahvalio matičnom izdavaču Bošnjačkoj zajednici kulture "Preporod" iz Sarajeva i njenom predsjedniku profesoru Šaćiru Filandri, samom autoru Prof. Dr. Mustafi Imamoviću, kao i Turskoj agenciji za razvoj TIKA, koja je omogućila štampanje ovog izdanja za Sandžak.

"Vjerujem da će HISTORIJA BOŠNJAKA Mustafe Imamovića biti od neizmjerne pomoći svima onima koji se bave nacionalnim pitanjem Bošnjaka u Sandžaku, odnosno u Srbiji, kao i učenicima, studentima, nastavnicima i profesorima u njihovom nastojanju da saznaju nešto više o svojoj nacionalnoj historiji i kulturi, sada već u školskim ustanovama osnovnog obrazovanja, a uskoro i u srednjim školama i na studijskoj grupi za historiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Pazaru", istakao je na kraju svoje uvodne riječi predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esad Džudžević.

Knjiga HISTORIJA BOŠNJAKA je u prodaji u Glavnom uredu Vijeća i knjižari «Libris» u Novom Pazaru po promotivnoj cijeni od 800 dinara.

IZ RADA BOŠNJAČKOG NACIONALNOG VIJEĆA

Nacionalne nagrade i priznanja

DUKAT ISA BEGA ISHAKOVIĆA HILMIJI ĆATOVIĆU

Stvaraoc i pedagog inspirisan Sandžakom

Prof. Hilmija Ćatović dobitnik je nagrade "Dukat Isa bega Ishakovića" koju Bošnjačko nacionalno vijeće dodjeljuje za oblast ukupnog kulturnog stvaralaštva i za doprinos u očuvanju kulturne baštine sandžačkih Bošnjaka.

Prijedlog za dodjelu ove visoke nagrade prof. Hilmiji Ćatoviću dao je Sandžačko udruženje likovnih umjetnika - SULU.

U obrazloženju prijedloga, kog je Izvršni odbor Bošnjač-

kari sa naših prostora.

Svoj dugogodišnji radni vijek kao pedagoški radnik, profesor Ćatović obogaćuje titulama šefa katedre, prodekanu i dekanu Akademije likovnih umjetnosti u Prištini.

U svojoj dugogodišnjoj izlagачkoj karijeri Hilmija Ćatović predaje pedeset samostalnih i učestvuje na oko tri stotine kolektivnih izložbi u zemlji i inostranstvu.

Hilmija Ćatović je dobitnik i osamnaest prestižnih nagrada za slikarstvo i umjetničko djelo.

Nagradu "Dukat Isa bega Ishakovića" profesoru Hilmiji Ćatoviću je u prostorijama Bošnjačkog nacionalnog vijeća svečano uručio predsjednik Vijeća Dr. Sulejman Ugljanin koji je, uručujući nagradu, između ostalog rekao:

"Profesor Ćatović je za vrijeme od pet decenija koliko je radio i stvarao, ostavio iza sebe toliko djela, da ih većeras ne bi smo mogli ni nabrojati, bilo da je riječ o umjetničkim djelima i izlo-

žbama, bilo da je neizmjeran doprinos u pedagoškom radu."

U svojim djelima vječito je inspiriran sandžačkim podnebljem, ljudima iz Sandžaka a u pedagoškom radu putokaz, smjernica, svjeća vodilja za sve studente, kasnije umjetnike, koji su izašli iz njegove radionice.

Bošnjačko nacionalno vijeće, i ja lično, ponosni smo što ovo naše prestižno priznanje uručujemo ovakvom čovjeku, ponosu našeg naroda, da je ponosno, dostoјno i u zdravlju nosi."

Vidno uzbudjen, profesor Hilmija Ćatović je izrazio zahvalnost prije svega Sandžačkom udruženju likovnih umjetnika, kao svom matičnom, strukovnom udruženju koje ga je predložilo, i Bošnjačkom nacionalnom vijeću koje mu je ovu nagradu dodjelilo.

"Dukat Isa bega Ishakovića je za mene najznačajnije priznanje jer dolazi iz korpusa moga naroda, što do sada nisam imao prilike da dobijem", rekao je zahvaljujući se na nagradi profesor Hilmija Ćatović.

Sa svečanog uručenja nagrade Dukat Isa bega Ishakovića

Profesor Ćatović je u ulozi pedagoga radio na više fakulteta u našoj zemlji, a danas radi kao redovni profesor na fakultetima za dizajn u Novom Pazaru i Nišu.

Živi i stvara u Baru, Rožaju i Novom Pazaru.

kog nacionalnog vijeća prihvatio, između ostalog stoji da je profesor Hilmija Ćatović svojim djelom dao ogroman doprinos u definisanju sandžačkog prirodnog i kulturnog ambijenta, te obilježavanja jednog kulturno-obrazovnog procesa u jednom periodu.

Za 40 godina profesorskog rada, kroz njegovu klasu prolaze mnoge generacije, danas već poznatih slikara - stvaraoca među kojima su mnogi upravo sli-

DOGĀDAJI

Druga godišnja izložba Sandžačkog udruženja likovnih umjetnika

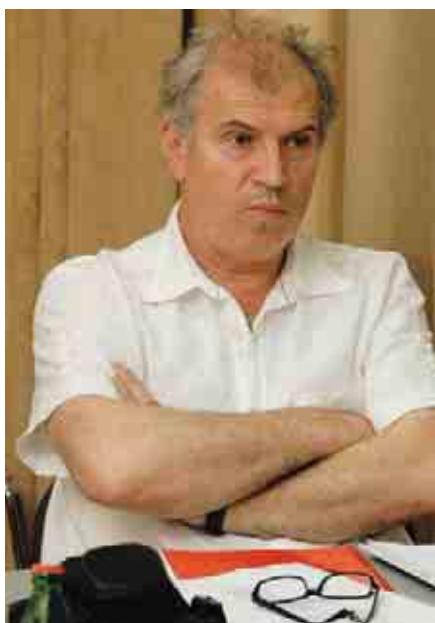
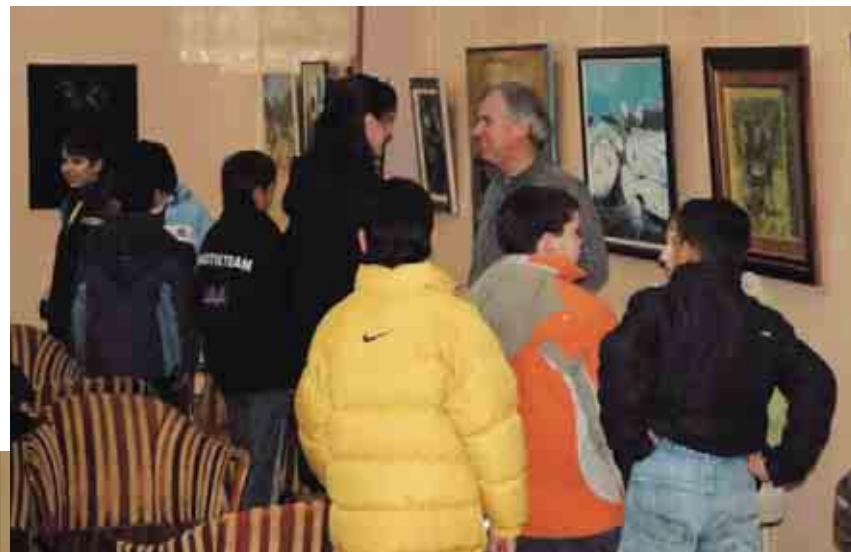
AFIRMACIJA SANDŽAČKOG PODNEBLJA

Galerija Bošnjačkog nacionalnog vijeća domaćin je Druge godišnje izložbe Sandžačkog udruženja likovnih umjetnika. Na izložbi, koja je otvorena povodom dodjeljivanja nagrade Dušan Isha bega Ishakovića, a koja je ove godine pripala velikom sandžačkom umjetniku i univerzitetskom profesoru Hilmiji Čatoviću, se predstavlja trideset-četiri likovna stvaraoca ovog udruženja.

"Mi još ne pribjegavamo sistemu eliminacije u smislu odabira kvaliteta preko žirija, jer nas još nema toliko puno da bi se ugušio taj priliv slika", kaže Džengis Redžepagić, predsjednik SULU, "ali se zato", kaže on, "prilikom ulaženja članova u Udruženje vodilo računa, pu-

nika srednjih i osnovnih škola u Novom Pazaru. Izložba je, prijeku, takođe i posebno interesovanje i pažnju medija, što joj sve, opet, daje posebno mjesto u kulturi ovog grada, a sa tim i cijelog regiona.

jednu vrstu nagrade, da ne kažem satisfakciju za rad i trud svakom pojedincu, prije svega članu našeg udruženja, a sa tim i afirmacija čitavog jednog podneblja, koje zaista ima visoke rezultate kada je u pi-

"Ako se gleda izložba kao jedan ad hoc momenat, jedna tvorevina koja nastaje da bi se prezentovala jedna umjetnost jednog trenutka i jednog prostora, ja moram izreći jedno zaista veliko zadovoljstvo, i te ocjene sa mnom dijele skoro svi članovi ovog udruženja. Poredjenja radi: prije nekoliko dana, boraveći u Sarajevu, imao sam priliku da u jednoj sarajevskoj galeriji vidim izložbu likovnih ostvarenja bosansko-hercegovačkog udruženja likovnih stvaralača, koja je po konceptu slična našoj. Znači, to je bila savremena likovna umjetnost. Izložba u Sarajevu tek je možda kvantitativno markantnija i serioznija od ove naše, a u onom kvalitativnom smislu teško da bih mogao dati neki poen više toj izložbi. Hoću reći da naši umjetnici, zaista, prate sve tendencije, sve savremene tokove u savremenom životu likovnog stvaralaštva ne samo na našim prostorima, nego i daleko šire", predsjednik SULU Džengis Redžepagić ne skriva svoje zadovoljstvo posljednjom izložbom predstavljenom u Novom Pazaru.

tem rada komisija, da u njega ulaze isključivo samo oni najbolji", te dodaje da "taj istačan osjećaj ka kvalitetnom odabiru članova dovoljno govori da nama diploma sa fakulteta nije uopšte presudna, i da je najbitniji rad koji umjetnik realizuje".

Posjećenost izložbi je izuzetno zapažena, kako od strane onog dijela javnosti koji voli i njeguje likovno stvaralaštvo, tako i od strane studenata i uče-

Osim redovne godišnje izložbe u Novom Pazaru, Udruženje je priredilo i izložbu radova sandžačkih likovnih umjetnika na papiru s kojom će se njegovi članovi predstaviti u Rožaju, kao i u nekim gradovima Makedonije.

"Ta prekogranična afirmacija Udruženja je za nas jednako bitna kao i ona koja se postiže na ovim našim prostorima, možda čak i bitnija, jer takva vrsta afirmacije zapravo predstavlja

tanju likovno stvaralaštvo", kaže predsjednik Udruženja Džengis Redžepagić i objašnjava da, unatoč tome što je Udruženju teže obezbjediti prostore, naročito u ovim novonastalim graničnim uslovima (sa Crnom Gorom, Bosnom i Hercegovinom, te sa Makedonijom), da uz veći napor i entuzijazam, koji je veoma bitan uopšte u realizaciji ovakve djelatnosti, oni to uspijevaju.

Hasna Zilkić

DOGĀĐAJI

Koncert ilahija i kasida u Novom Pazaru

PRIBLIŽAVANJE PRAVIM VRIJEDNOSTIMA

Ilahije i kaside su duboko utkane u tradiciji Bošnjaka, čineći tako duh vjere (islama) vječno živim i prosto neizostavnim dijelom svakog segmenta života, pa čak i kad je umjetnost u pitanju. Tekst, ispunjen toplinom i ljubavlju prema Tvorcu i Njegovim odabranim stvorenjima (poslanicima), ali i tekst koji opisuje tugu jednog pokajnika koji čezne za milošću svog Gospodara, predstavlja svojevrsnu poruku svakom pojedincu, s ciljem da shvati

u Bosni i Hercegovini: hafiz Aziz Alili, jedan od poznatih izvođača duhovne muzike, zatim Al-dijana Tuzlak, studentica solo pjevanja na Akademiji umjetnosti (BiH), kao i Adnan Kukuljević - vođa hora "Azizija" iz Orašja. Među gostima na sceni našla se i naša estradna umjetnica Elma Sinanović, koja se po prvi put u svojoj karijeri oprobala u izvođenju ilahija.

Hor "Đulistan" iz Novog Pazara već pune četiri godine djeliće na ovim prostorima. Njegov

nove, i dati tome jednu stabilnu formu. Velikim zalaganjem svih članova hora i vrlo čestim uvježbavanjem, postignuti su rezultati. Nastup je prevazišao sva moja očekivanja, a po reakciji publike, rekao bih i nje-na", kaže vođa hora "Đulistan" Aladin Imamović.

"Cilj ovakvih nastupa jeste slanje jedne snažne poruke i približavanje slušaoca pravim vrijednostima. Tu, prije svega, mislim na okretanje vjeri, a vjera je garancija uspostavljanja pravog sistema vrijednosti, što je dobro za cijeli grad, pa i za region. Smatram da je izbor muzike koji mladi danas slušaju, maltene, skandalozan, jer njihovi tekstovi nemaju, prije svega, nikakvu poruku. A ako je i ima, onda one idu u pravcu diskreditovanja osnovnih ljudskih vrijednosti. Tu prije svega mislim na novokompovanu folk muziku. I što je najtragičnije, ti izvođači postaju neka vrsta uzora, slobodno mogu reći i idola našim mladim ljudima, što ponovo dovodi do poremećaja u društvu", kaže Imamović.

Hor Đulistan je, pored Novog Pazara, ranije nastupao i u ostalim sanjačkim gradovima, kao i u Sarajevu, Podgorici, Goraždu, Skoplju, a po riječima gospodina Imamovića, naišli su na izvanredan prijem na svim ovim koncertima i imali su dobar odziv.

"Ono što nas je kolosalno iznenadilo jeste činjenica da su svi ti ljudi dobro upoznati sa tekstovima ilahija i kasida sa našeg prvog CD-a", kaže vođa hora Aladin Imamović.

Hor Đulistan najavljuje još jedan koncert krajem ljeta, ali na većem prostoru i sa puno više gostiju.

Hasna Ziljkic

Sa koncerta hora Đulistan u Novom Pazaru (foto: Samir Delić)

suštinu postojanja. Muzika koja prati takav tekst dodatno daje dinamiku i svježinu onoga što se poručuje, čineći tako pošaljoca i primaoca poruke vrlo bliskim, pa makar ta poruka bila poslana i prije mnogo vjekova.

Pod generalnim pokroviteljstvom Opštine Novi Pazar, hor Đulistan je, 15. aprila ove godine u Novom Pazaru, u Hali sportova prepunoj ljubitelja naše duhovne muzike, održao koncert ilahija i kasida, pod nazivom "Nad Sandžakom". Gosti na koncertu bili su izvođači i poznati umjetnici solo pjevanja

sastav je tokom svih tih godina činilo petnaest do dvadeset članova, sve do prije dva mjeseca, kada je hor, u cilju što kvalitetnijeg i efektivnijeg nastupa, raspisao audiciju za prijem novih članova. Hor od tada broji 65 članova - mladih ljudi (osnovnoškolci, srednjoškolci i par studenata), a u tom broju je nastupio i na posljednjem svom koncertu, održanom 15. aprila ove godine u Novom Pazaru.

"S obzirom da većina njih prvi put učestvuje u horu, postojala je bojazan da li ćemo za tako kratko vrijeme uspjeti sihronizovati stare i nove čla-

Predstavljamo vam

NACIONALNE NAGRADE I PRIZNANJA SANDŽAČKIH BOŠNJAKA I NJIHOVI DOBITNICI

Najveće nacionalne nagrade i priznanja Sandžačkih Bošnjaka utvrđeni su Odlukom Bošnjačkog nacionalnog vijeća sa III redovne sjednice Vijeća, održane 11. maja 2004. godine. Imena tih nagrada se vezuju za licenosti koje su od posebnog historijskog značaja za sandžačke Bošnjake

Odlukom Vijeća kao nacionalne nagrade utvrđene su: Povelja Kulina Bana, Dukat Isabega Ishakovića, Medalja Rifat Burdžović - Tršo i nagrada Pero Čamila Sijarića. Za poseban doprinos razvoju obrazovanja na bosanskom jeziku Bošnjačko nacionalno vijeće dodjeljuje Plaketu 20. oktobar.

Ustanovljenim nacionalnim nagradama Bošnjačko nacionalno vijeće želi da afirmiše i podstakne ukupno stvaralaštvo sandžačkih Bošnjaka.

Nacionalne nagrade i priznanja sandžačkih Bošnjaka

POVELJA KULINA BANA

Povelja Kulina Bana je najveće priznanje u okviru bošnjačkog nacionalnog korpusa u Srbiji (najveća bošnjačka nacionalna nagrada).

Nagrada se dodjeljuje se pojedincima za životno djelo ili

nacionalnim institucijama i to svake druge ili svake četvrte godine.

Nagrada se dodjeljuje na Dan bošnjačke nacionale zastave, 11. maja.

Do sada Povelja Kulina bana dodijeljena je književniku Huseinu Bašiću, kao nagrada za životno djelo za 2005. godinu.

Husein Bašić je rođen 1938. godine u Plavu. Piše poeziju i prozu. Bavi se istraživanjem, proučavanjem i prezentacijom književnosti Bošnjaka. Pokretač je i prvi urednik časopisa ALMANAH, čiji je cilj zaštita, istraživanje i izučavanje kulturno-historijske baštine. Njegov roman "Tuđe glijezdo" je u programu lektire za srednje škole, kao i u programima studija književnosti u Federaciji BiH.

U više od tri decenije svog stvaralačkog rada Bašić je objavio niz stihozbirki, nekoliko pripovjedačkih zbirki i romana. Uporedo s radom na poeziji i prozi Husein Bašić pokazuje živo zanimanje za bošnjačko narodno stvaralaštvo, o čemu

Povelja Kulina Bana je najveća nacionalna nagrada sandžačkih Bošnjaka. Godine 2005. nagrada je dodijeljena književniku Huseinu Bašiću. Na slici Predsjednik BNV Dr. Sulejman Ugljanin dodjeljuje nagradu kćerki Huseina Bašića

AKTUELNO

svjedoče njegovi izbori iz usmene poezije Bošnjaka ovoga podneblja.

Po koncepciji i sadržini, ove knjige predstavljaju vrhunac Bašićevog bavljenja usmeno-knjizičnim stvaralaštvom iz njegovog dosadašnjeg sakupljačkog i antologičarskog rada.

DUKAT ISA-BEGA ISHAKOVIĆA

Nagrada Dukat Isa-bega Ishakovića se dodjeljuje pojedincima ili nacionalnim institucijama u oblasti ukupnog kulturnog stvaralaštva.

Nagrada se sastoji od diplome i dukata prečnika 30 mm, težine 15 grama, zlata finoće 900/1000 Au.

Dosadašnji dobitnici nagrade su Osnovna škola "Ibrahim Bakić" iz Ljeskove kod Tutina (za 2005. godinu), Društvo za nauku, kulturu i umjetnost Bošnjaka "Ikre" iz Prijepolja (za 2006. godinu) i akademski slikar prof. Hilmija Čatović (za 2007. godinu).

Osnovna škola "Ibrahim Bakić"

Osnovna škola "Ibrahim Bakić" u Ljeskovi kod Tutina je škola u kojoj je, 20. oktobra 2004. godine, nakon punih 97 godina, ponovo održan čas bosanskog jezika.

Društvo za nauku, kulturu i umjetnost "Ikre"

Društvo za nauku, kulturu i umjetnost Bošnjaka "Ikre" iz Prijepolja osnovano je 2000. godine sa ciljem očuvanja vrijednosti i identiteta bošnjačkog naroda.

Društvo "Ikre" je u svim svojim manifestacijama i djelovanju upućivalo progresivne poruke usmjerene ka afirmisanju istinskih vrijednosti, očuvanju svoje posebnosti i poštovanju različitosti.

Prof. Hilmija Čatović

Hilmija Čatović je odrastao u Rožaju, gdje je završio i osnovnu školu. Srednju Umjetni-

rstvo u uslovima savremene arhitekture".

Profesor Čatović je u ulozi pedagoga radio na više fakulteta u našoj zemlji, a danas

*Predsjednik Bošnjačkog nacionalnog vijeća Dr. Sulejman Ugljanin uручује
Dukat Isa bega Ishakovića prof. Hilmiji Čatoviću*

čku školu upisuje u Herceg Novom, a završava je u Skoplju. Fakultet primenjenih umetnosti, odsjek Slikarstvo završava u Beogradu, a na istom fakultetu završava postdiplomske studije i magistrira na temu: "Slika-

radi kao redovni profesor na fakultetima za dizajn u Novom Pazaru i Nišu.

Živi i stvara u Baru, Rožaju i Novom Pazaru.

Akademski slikar, Prof. Hilmija Čatović svojim djelom dao je ogroman doprinos u definisanju sandžačkog prirodnog i kulturnog ambijenta, te obilježavanja jednog kulturno-obrazovnog procesa u jednom periodu.

Svoj dugogodišnji radni vijek kao pedagoški radnik, Prof. Čatović obogatio je titulama šefa katedre, prodekanu i dekanu Akademije likovnih umjetnosti u Prištini.

*Predsjednik Društva "Ikre" -
Mehmed Ferajzić na dodjeli nagrade
Dukat Isa bega Ishakovića*

U svojoj dugogodišnjoj izlačačkoj karijeri Hilmija Čatović je priredio pedeset samostalnih i učestvovao na oko tri stotine kolektivnih izložbi u zemlji i inostranstvu.

Hilmija Čatović je dobitnik i osamnaest prestižnih nagrada za slikarstvo i umjetničko djelo.

AKTUELNO

Medalju Rifat Burdžović Tršo dobole su do sada dvije institucije u znak priznanja za borbu za ljudska prava: Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda iz Novog Pazara i Fond za humanitarno pravo iz Beograda.

Na slici Predsjednik BNV Dr. Sulejman Ugljanin uručuje priznanje Samihi Kačar, predsjednici Sandžačkog odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda

MEDALJA RIFAT BURDŽOVIĆ - TRŠO

Medalja Rifat Burdžović - Tršo je nagrada koja se dodjeljuje pojedincima ili nacionalnim institucijama za doprinos u oblastima javnih djelatnosti, politike, ljudskih prava i za doprinos ideji multietničkog i multi-kulturnog društva.

Nagrada se dodjeljuje na Dan Sandžaka - 20. novembra, i sastoji se od diplome i medalje sa likom Rifata Burdžovića - Trša, na čijem naličju se nalazi bošnjački nacionalni grb.

Dosadašnji dobitnici Medalje su Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda iz Novog Pazara (2005. godine) i Nataša Kandić, direktorka Fonda za humanitarno pravo iz Beograda (2006. godine).

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda je jedna od najstarijih nevladinih organizacija u Sandžaku i kao institucija, dala je izuzetan doprinos razvoju i afirmaciji ljudskih

prava i sloboda na prostoru Sandžaka.

U izdanju ove nevladine organizacije izašao je veliki broj knjiga koje svjedoče o stradanju naroda i pojedinaca u proteklom vremenskom periodu.

Nataša Kandić, direktorka Fonda za humanitarno pravo

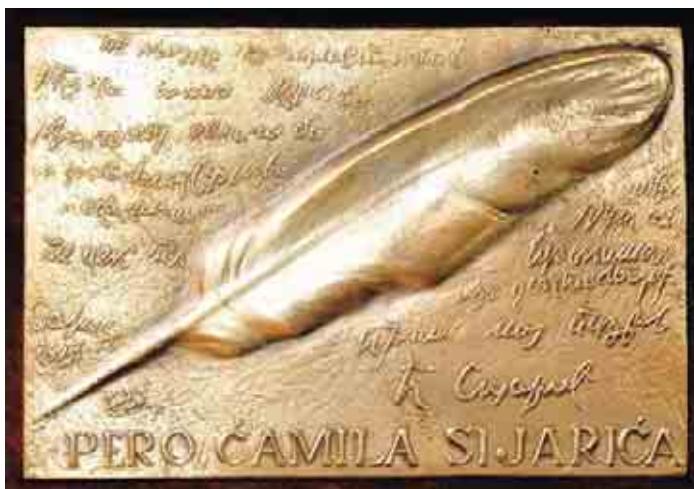
Fond za humanitarno pravo iz Beograda je osnovan ranih 90-tih godina prošloga vijeka i bio je slamka spasa i nade sandžačkih Bošnjaka, naročito u periodu 1992-1995. godine, kada niko, osim njih samih, nije bio sa njima.

Dići glas protiv masovnih privođenja, prebijanja, nezakonitih hapšenja građana Sandžaka, bio je tada glas razuma i hrabrosti.

Na čelu tog anti-ratnog pokreta u našoj zemlji bila je Nataša Kandić i Fond za humanitarno pravo iz Beograda. Građani Sandžaka pamte taj gest.

Tada, a i danas, Nataša Kandić predvodi borbu za suočavanje sa prošlošću u našem društvu koje je tako neophodno svima nama. I dželatima i žrtvama. Jednima da se suoče sa pravdom, a drugima da osjetе zadovoljenje pravde.

Zbog svega toga želja BNV je da ova nagrada sa imenom Rifata Burdžovića bude podstic

Nacionalne nagrade i priznanja sandžačkih Bošnjaka:

Pero Čamila Sijarića, Medalja Rifat Burdžović Tršo, Dukat Isa bega Ishakovića i Plaketa 20. oktobar

AKTUELNO

caj svima onima koji se bore za pravdu i istinu čime svi skupa doprinosimo izgradnji jednog boljeg i pravednijeg društva zasnovanog na ljudskim pravima, multietničnosti i multikulturalizmu kao evropskim vrijednostima kojim svi težimo.

Dodjelom Medalje Rifat Burđović - Tršo Nataši Kandić, Bošnjačko nacionalno vijeće još jednom je istaklo svoje trajno opredjeljenje za mir, suživot i razumijevanje drugih, kao i unutrašnje i evropske integracije.

KNJIŽEVNA NAGRADA "PERO ĆAMILA SIJARIĆA"

Književna nagrada "Pero Ćamila Sijarića" dodjeljuje se kao najveća nagrada u domenu bošnjačke književnosti.

Dobitnici najveće književne nagrade BNV "Pero Ćamila Sijarića" - Faruk Dizdarević i Ibrahim Hadžić sa predsjednikom BNV Dr. Suljemanom Ugljaninom

Nagrada je prvi put dodijeljena 2006. godine i njeni dobitnici su ravnopravno Faruk Dizdarević iz Privoja za knjigu eseja "Ćamil gora razgovora" i Ibrahim Hadžić iz Rožaja za zbirku pjesama "Hora".

Oba laureata ove prestižne nagrade su dosljedni nasljednici djela Ćamila Sijarića, jednog od najvećih književnih stvaralača koje je Sandžak ikada imao.

Faruk Dizdarević

Književno djelo i cjelokupno

kulturno stvaralaštvo Faruka Dizdarevića razuđeno je i brojno. Književnost, likovna umjetnost, etnologija, istorija, pozorište, muzeologija... samo su dio onoga u čemu se Faruk Dizdarević nije samo okušavao već i dao izvanredne rezultate.

Književni opus Faruka Dizdarevića je izuzetno bogat i raznovrstan, kako po formi tako i po oblastima, počev od poezije, preko osvrta, eseistike, studije, do umjetničke proze. Večeri poezije, filmski programi, izložbe, okrugli stolovi posvećeni umjetnosti (književnosti posebno), književni i drugi portreti - manifestacije su na kojima je kao učesnik ili organizator Faruk Dizdarević bio u prvom planu.

Dizdarevićeve knjige, koliko god govorile o njemu, njegovim

svim izuzetnog osjećanja i viđenja prošlih i budućih čovjekovih svjetova - riječi su antologičara i pjesnika Almira Zalihića o poeziji Ibrahima Hadžića.

Hadžić je objavio više knjiga poezije: Harfa i vasiona, Vežbanje osećanja, Oformiti jedinstveni životinju, Vreli tragovi, Na staklu zapisano, Isti život, Pesme, Hora.

PLAKETA 20. OKTOBAR

Za poseban doprinos razvoju obrazovanja na bosanskom jeziku Bošnjačko nacionalno vijeće ustanovilo je kao posebnu nagradu Plaketu 20. oktobar.

U znak priznanja za doprinos za uvođenje bosanskog jezika u nastavni proces, kao i doprinos otvaranju Univerziteta i Školske uprave u Novom Pazaru, Bošnjačko nacionalno vijeće Plaketu 20. oktobar dodjelilo je Dr. Slobodanu Vuksanoviću, ministru prosvjete i sporta u Vladi RS.

Dr. Slobodan Vuksanović

Dr. Slobodan Vuksanović, (rođen je 1965. godine u Beogradu), pjesnik, esejičar i prevodilac, ministar prosvjete i sporta u vladi Vojislava Koštinice.

Diplomirao je na odseku za Opštu i jugoslovensku književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu, magistrirao je 1993. godine, a doktorirao 1998. na temu o srpskom pesništvu u dijaspori u Novom Sadu.

Bio je urednik časopisa "Vidici" (od 1990. do 1992. godine), profesor književnosti u Muzičkoj školi "Mokranjac" (1991-1992), glavni i odgovorni urednik lista "Student (časopis)" (1992-1993).

Vuksanović je član Udruženja književnika Srbije i autor 12 knjiga od kojih izdvajamo "Ezej o anđelima", "Putovanje Jelene Erdeljan", "Ruka ognjena", "Sad pamet u glavu", "Pesme sa granice".

mogim i nespornim darovima, još više govore o prostoru sa kojega je potekao, o njegovoj prošlosti, o kulturama i civilizacijama koje su se na ovim prostorima počesto sukobljavale i satirale, a, u srećnim vremenima, ispmagale i plodotvornim podsticajima prožimale.

Ibrahim Hadžić

U njegovoј poeziji ima nečeg mitskog, nečeg od univerzalnog poimanja života, ima dosluha sa bićem historije i nadasve sa-

OSLOBODENJE

Silajdžić sa članovima Bošnjačkog nacionalnog vijeća Srbije

Podrška povezivanju Bošnjaka

Član Predsjedništva BiH Haris Silajdžić u ponedjeljak je na sastanku sa članovima Bošnjač-

kog nacionalnog vijeća Srbije podržao inicijativu povezivanja Bošnjaka na regionalnom nivou

kako bi njihovi interesi poprimili snažniju formu, saopšteno je iz Predsjedništva BiH.

Članovi Bošnjačkog nacionalnog vijeća Srbije upoznali su Silajdžića o svojim aktivnostima i položaju Bošnjaka u Srbiji, navodi se u saopštenju.

Predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esad Džudžević upoznao je Silajdžića o aktivnostima u akademskom životu Bošnjaka, te "naglasio važnost priznavanja bosanskog jezika u obrazovnom sistemu Srbije".

Potpredsjednik Bošnjačkog nacionalnog vijeća Bajram Omeragić istakao je važnost šire regionalne saradnje Bošnjaka, te zamolio Silajdžića da iskoristi svoj autoritet i mogućnosti da pospeši tu saradnju što je moguće više, ističe se u saopštenju.

Silajdžić sa članovima Bošnjačkog nacionalnog vijeća Srbije

Danas

Ana Tomanova Makanova, koordinatorka manjinskih nacionalnih saveta u Vojvodini

Jezici manjina ugroženi

Novi Sad - Koordinatorka manjinskih nacionalnih saveta u Vojvodini Ana Tomanova Makanova izjavila je juče da su maternji jezici nacionalnih manjina u Srbiji veoma ugroženi. Povodom 21. februara, Svetskog dana maternjeg jezika, Tomanova Makanova je agenciji Beta kazala da će manjinski nacionalni saveti zahtevati da se maternji jezici u školama vrati u obavezni deo predmeta.

- Maternji jezici se danas nalaze u sklopu izbornih predmeta, zajedno sa predmetima kao što su „ruke u testu“, ili „rad na računarima“. To je neodrživo - kazala je Tomanova Makanova, dodajući da se bez gajenja maternjeg jezika nacionalnih manjina ne može govoriti o etničkom bogatstvu Srbije, i da će, u suprotnom, to značiti dodatnu asimilaciju nacionalnih manjina.

Tomanova Makanova je kazala da je „alarmantna“ situacija i kada je u pitanju poštovanje propisa o službenoj upotrebi jezika i pisma nacionalnih manjina. „To pravo postoji na papiru, ono može da se koristi, ali sve ostaje na nivou deklaracija i zakona“, kazala je Tomanova Makanova. Precizirala je da još uvek postoje problemi sa izdavanjem ličnih karata na pismu odredene nacionalne manjine, a slična situacija je i sa izdavanjem novih zdravstvenih knjižica.

- Ako, na primer, hoćete da u Bačkom Petrovcu dobijete zdravstvenu knjižicu kao Slovak, dobijete taj dokument na ciriličnom pismu, na kojem ne mogu da se pišu slovačka imena - navela je Tomanova Makanova. Ona je kazala da će kao poslanica u Skupštini Srbije, izabrana na listi Demokratske stranke, koristiti maternji slovački jezik za skupštinskom govoricom, jer je to njen ustavno pravo, i izrazila nadu da će skupštinske službe obezbediti prevodioce. **Beta**

LAĐEVIĆ: Država brine o pravima manjina

Beograd - Država brine o ostvarivanju svih ustavnih i zakonskih prava manjina, među kojima je i pravo da privatno i javno upotrebljavaju svoj maternji jezik, izjavio je juče agenciji Beta direktor Službe za ljudska i manjinska prava Petar Lađević. Lađević kaže da manjinе u Srbiji imaju sva prava u konačenju svog maternjeg jezika o čemu, kako je naveo, svedoči postojanje velikog broja manjinskih glasila. On je dodao da je manjinama u oblasti kulturne autonomije zagarantovana službena upotreba maternjeg jezika.

MEDIJI O RADU BNV

Bosna i Hercegovina
Predsjedništvo

Bosanski.Hr

Predsjedništvo

- Osnovni dokumenti
- Hronologija
- Vanjska politika
- Kabineti
- Sekretarijat
- Objekti Predsjedništva

Član Predsjedništva BiH dr. Haris Silajdžić primio članove Bošnjačkog nacionalnog vijeća Republike Srbije, Esada Džudževića i Bajrama Omeragića

Dokument objavljen: 19.3.2007.

Član Predsjedništva BiH dr. Haris Silajdžić razgovarao je danas sa članovima Bošnjačkog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji pri čemu su ga oni upoznali o njihovim aktivnostima te o položaju Bošnjaka u susjednoj državi.

Esad Džudžević, Predsjednik izvršnog odbora BNV-a, je upoznao dr. Silajdžića o aktivnostima u akademskom životu Bošnjaka, te naglasio važnost priznavanja bosanskog jezika u obrazovnom sistemu Republike Srbije.

Bajram Omberagić, podpredsjednik BNV-a, je istakao važnost šire regionalne saradnje Bošnjaka te zamolio dr. Silajdžića da iskoristi svoj autoritet i mogućnosti da pospreši tu saradnju što je više moguće.

Dr. Silajdžić je izrazio zadovoljstvo što je imao priliku upoznati se više o trenutnim aktivnostima Bošnjaka u susjednoj državi i podržao inicijativu povezivanja Bošnjaka na regionalnom nivou kako bi njihovi interesi poprimili snažniju formu.

Džudžević: Da i u Prijepolju bosanski jezik postane službeni

Povodom zakazivanja sjednice Skupštine opštine Prijepolje, na kojoj je predviđeno stavljanje na dnevni red, pitanje službene upotrebe bosanskog jezika na teritoriji Opštine Prijepolje, predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća i narodni poslanik, Esad Džudžević uputio je predsjednicima Opštine i Skupštine opštine Prijepolje, Nedžadu Turkoviću i Dragunu Švićeviću pismo u kome se između ostalog kaže: Obzirom na činjenicu da je zakazana sjednica Skupštine opštine Prijepolje, za 05.04.2007. godine, na kojoj je kako smo obaviješteni, predviđeno stavljanje na dnevni red pitanje službene upotrebe bosanskog jezika na teritoriji opštine Prijepolje, želim da vas obavijestim o sljedećem: Pripadnici bošnjačke nacionalne zajednice u Republici Srbiji, njih 134.749 na popisu stanovništva održanom od 1-15. aprila 2002. godine slobodnom voljom i u skladu sa zakonom izjasnili su se da je njihov maternji jezik – bosanski jezik. Na osnovu te slobodno izražene volje, a u skladu sa Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (Sl. glasnik br. 18. od 26.02.2002. godine) i Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma (Sl. glasnik iz 1991. godine) skupštine opština Novi Pazar i Sjenica donijele su maja 2002. godine, a Skupština opštine Tutin nešto ranije (27.11.1998.) odluke da je na teritorijama ovih opština u službenoj upotrebi ravноправno srpski i bosanski jezik i cirilično i latinično pismo. U članu 3. Zakona o ratifikaciji Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima (Sl. glasnik br. 18/23.12.2005. godine) Skupština državne zajednice Srbija i Crna Gora prihvaćeno je „...da se u Republici Srbiji za albanski, bosanski, bugarski, mađarski, romski, rumunski, rusinski, slovački, ukrajinski i hrvatski jezik...“ primjenjuju odgovarajući članovi Povelje. Na osnovu predhodno iznijetih činjenica, a u skladu sa članom 18. stav 29. Zakona o lokalnoj samoupravi (Sl. glasnik RS br. 9/2002), potrebno je da u Statutu opštine Prijepolje izvršite izmjenu odgovarajućeg člana Statuta, koja glasi: „Na teritoriji opštine Prijepolje u službenoj upotrebi su: ravноправno srpski i bosanski jezik, cirilično i latinično pismo“.

ПОЛИТИКА

Младићева слика на вратима Бошњачког већа

Нови Пазар – На vrata prostoriја Бошњачког националног већа у Новом Пазару прошле ноћи заплјена је налепница са ликом Ратка Младића, изјавио је јуче координатор Већа за културу Зим Хасисалиховић.

Он је, на конференцији за новинаре, рекао да је налепница са ликом Младића примећена око 1:30 и да је полиција извршила увиђај и навео да ће веће заувести став када од полиције добије више информација. „Забрињава чињеница да се инцидент догодио само два дана након доношења пресуде пред Међународним судом правде о постојању геноцида нал Бошњацима у Сребреници за који се везује Ратко Младић“, рекао је Хасисалиховић и оценио да „висок квалитет изразе налепнице указује на то да је организован чин са добром логистиком“. **Бета**

вечерње

НОВОСТИ

БОШЊАЦИ

НОВИ ПАЗАР - Због тога што нису увели босански језик у равноправну службену употребу у својим општина- ма, председник Извршног одбора Бошњачког националног већа Есад Ђуђевић поднео је општинским тужилаштвима кривичне пријаве против Миленка Милићевића, председника општине Прибој и Неџада Турковића, председника општине Пријепоље.

У саопштењу БНВ се наводи да су председници општина били дужни да у службену употребу уведу језик и писмо националне мањине која броји више од 15 одсто становништва. И чланица Љађићеве СДП недавно су критиковали руководство општине Прибој због „бојкотовања босанског језика“.

SandzakNews.com

Bošnjačko nacionalno vijeće sumiralo ovogodišnje delovanje

Zadovoljstvo početkom ostvarivanja manjinskih prava

Novi Pazar - Mi smo veoma zadovoljni početkom ostvarivanja naših manjinskih prava u ovoj državi. Daleko smo od toga da smo zadovoljni kvalitetom i sadržajem. Smatramo da je to proces u kojem treba da učesujemo i mi kao priпадnici ove manjine i država i njene institucije. Naša ključna poenta je ostvarivanje partnerskog odnosa između Nacionalnog vijeća i same države - rekao je na konferenciji za novinare predsednik IO Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esad Džudžević sumirajući ovogodišnje rezultate. Konkretni povod za susret sa novinarima

ne zakona, jer od 15. marta ove godine vode javnu raspravu i tamo naš jezik nazivaju bosanski-bošnjački. Time kreće zakon i izvrgavaju ruglu čitavu tu proceduru.

- Lokalne uprave u ove dvije opštine već treću godinu to odbijaju i zbog toga ćemo podnjeti krivične prijave protiv Milenka Milečevića, predsednika opštine Pribor, i Nedžada Turkovića, predsednika opštine Prijeopolje. Njih dvojicu sam nekoliko puta upozoravao da je to obaveza koja se automatski sprovodi izmenom i dopunom statuta - pojasnio je Džudžević.

Dvojezični model nastave

Džudžević je njavio da će u januaru, na sednici Republičkog saveta za nacionalne manjine jer je to zajednički stav svih 14 nacionalnih vijeća, tražiti da manjine gde ostvaruju pravo da uče svoj maternji jezik da to postane obavezan predmet. Naglasio je da je za implementaciju ovog nastavnog predmeta veoma važno formiranje školskih uprava u Novom Pazaru i Prijeopolju, ali i otvaranje katedre za srpski-bosanski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu novopazarskog Univerziteta.

- Zahvaljujući tome, sledeće školske godine trebalo bi da se pređe na dvojezični model nastave koji zakon pozna, koji podrazumijeva izbalansirane nastavne programe, osim iz maternjeg jezika, i iz istorije, geografije, muzičkog i likovnog vaspitanja. Te predmete će deca slušati jedinstveno u sandžačkim školama. O kompletном programu na bosanskom jeziku ne razmišljamo zbog multietičnosti regija u kojem živimo i zbog multietičnosti države u kojoj živimo - rekao je predsednik IO BNV Džudžević.

bila je dvogodišnjica odluke Republičkog ministarstva prosvete o vraćanju bosanskog jezika u školski sistem.

Džudžević je istakao da službena upotreba jezika i pisma nije zaživela u svim sandžačkim opštinama. Problema ima u Priboru i Prijeopolju jer, kako je rekao, u Priboru izričito odbijaju da ispoštuju zakon i u službenu upotrebu uvedu bosanski jezik, a u Prijeopolju su napravili cirkus od prime-

Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture u školama se izučava od drugog polugoda školske 2004./2005. godine kao izborni predmet. Kako je rekla Muratka Fetahović, predsednica Odbora za obrazovanje u BNV, izučavanje ovog predmeta u školama u Novom Pazaru, Sjenici i Tutinu ide, uglavnom dobro. Prema podacima za ovu školsku godinu, u ove tri opštine od prvog do četvrtog razreda osnov-

ne škole, dece bošnjačke nacionalnosti, ima 8.241. Od tog broja 6.664 ili 87 odsto pohađa nastavu bosanskog jezika. Najviše osnovaca ima u novopazarskoj opštini 5.021, a za nastavu bosanskog jezika opredelilo se 3.639 ili 72 procenata. Prema nekompletnim podacima iz prijepolske opštine, u šest od osam osnovnih škola ima 732 bošnjačke dece ili 49 procenata, a samo četiri odsto uči svoj maternji jezik sa elementima nacionalne kulture.

I u oblasti kulture postignuti su zavidni rezultati. Šef resora za kulturu u BNV Džengis Redžepagić je podsetio na tri manifestacije koje su ušle i u kalendar Ministarstva kulture Srbije - Smotra bošnjačkih narodnih igara, Festival sandžačke sevdalinke i Sandžački književni susreti, i na pet kvalitetnih izložbi organizovanih u galeriji BNV.

Jedna od aktivnosti koja još traje je i lobiranje za formiranje svebošnjačkog foruma. O tome je već razgovarano sa predstvincima bošnjačkih institucija u Hrvatskoj, BiH i Makedoniji.

Na konferenciji za novinare najavljena je i bogata izdavačka delatnost Centra za bošnjačke studije. U januaru će se, već pojavititi tri nove publikacije. Saopšteno je i da će aktuelnom ministru prosvete Slobodanu Vuksanoviću biti uručeno novoustanovljeno priznanje - Zlatna plaketa 20. oktobar. Priznanje je ustavljeno u znak sećanja na dan kada je u OŠ Ibrahim Bakić u Leskovcu kod Tutina, održan prvi čas bosanskog jezika pre dve godine. *Slađana Novosel*

вечерње

НОВОСТИ

ОДБОРНИЦИМА ПРИЈЕПОЉА

БОСАНСКИ ЈЕ ОБАВЕЗАН

НОВИ ПАЗАР - Bošnjačko nacionalno vijeće u Srbiji, sa sedištem u Novom Pazaru, učje je anelovalo na odbornike Skupštine opštine Prijeopolje, koja sutra na dnevnom redu sednici ima itačku "službena upotreba bosanskog jezika", da u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi izvrši izmenu u Statutu opštine. Takođe se da u odgovarajućem članu uobičajene stoji "Na teritoriji opštine Prijeopolje u službenoj upotrebi su: ranjivo pravno srpski i bosanski jezik, širokinično i latinski jezik".

U sastavu Bošnjačkog nacionalnog vijeća se navodi da je materinski jezik Bošnjačka - bosanski, da je u opštini Novi Pazar, Sjenici i Tutin bosanski jezik ravno pravilan sa srpskim, da je uvršten u opštinske statutе i da će biti izučavan u osnovnim škola. To jest, po Zakonu o zaštitni pravu i sloboda načionalnih manjina i Zakonu o službenoj upotrebi jezika i njezinih i po Evropskoj povesti o regionalnim i manjinskim jezicima, treba da učinje i opštine Prijeopolje i Pribor u kojima bošnjački čine znatan broj stanovništva.

■ M. H.

Danas

UKRATKO

Zaim Hadžisalihić, koordinator Bošnjačkog nacionalnog vijeća u Novom Pazaru, kaže da je prošle noći na vrata prostorija Veća zapepljena slika s likom Ratka Mladića. Policija je izvršila uvidaj. „Zabrinjava činjenica da se incident dogodio samo dva dana po donošenju presude pred Međunarodnim sudom pravde o postojanju genocida nad Bošnjacima u Srebrenici za koji se vezuje Ratko Mladić“, rekao je Hadžisalihić.

MEDIJI O RADU BNV

Džudžević: Akcenat na regionalnom razvoju
Sreda, 20. decembar 2006. 14:10

Član Predsedništva koalicije Lista za Sandžak Esad Džudžević izjavio je u sredu da ta koalicija ima dva politička cilja - proces ostvarivanja manjinskih prava i privredni razvoj regiona.

Džudžević je na konferenciji za novinare u Beogradu rekao da je važno da naredna Vlada Srbije u kojoj će, kako je istakao, biti Demokratska stranka, Demokratska stranka Srbije, Savez vijevodjanskih Mađara i Koalicija Lista za Sandžak, formira ministarstvo za ravnomerni regionalni razvoj.

On je dodao da predstavnici njegove koalicije u tom ministarstvu treba da dobiju tri mesta državnog sekretara. Prema njegovim rečima, ravnomerni razvoj regiona jedan je od zahteva EU.

Džudžević je naglasio da očekuje pet poslaničkih mandata i naveo da će do tog broja doći animirajući bošnjačke birače ne samo u Sandžaku, već i u preostalom delu Srbije, bivšim jugoslovenskim republikama i dijaspori.

Predstavnici Liste za Sandžak izrazili su nezadovoljstvo zastupljenosti u medijima a najviše su kritikovali Radioteleviziju Srbije koja, kako su istakli, "nije propriatila ni predavanje izborne liste".

Oni su uredniku informativnog programa RTS-a Nenadu Stefanoviću poslali pisani prigovor zbog "kršenja zakonskih propisa koji definišu način predstavljanja proglašenih izbornih lista".

Predstavnici koalicije naveli su da nijedan dogadjaj vezan za aktivnosti njihove koalicije RTS nije objavio.

(Beta)

вечерње

НОВОСТИ

БОШЊАЧКО национално веће је забринуто и позива све политичке странке и верске организације да учине све како би се сачувао мир и стабилност региона.

- Ко је едуковао, финансирао и завео те младе људе који данас губе животе - пита се у саопштењу, и додаје:

- Упозоравали смо на штетну појаву верског екстремизма у оквиру Исламске заједнице Санџака, везане за време од када је на челу Муамер Зукорлић.

вечерње

НОВОСТИ

СДА ПРИЈЕПОЉА О НАЗИВУ МАТЕРЊЕГ ЈЕЗИКА БОШЊАКА

ЉУТИ учесници конференције за штампу СДА

ЖАЛБА ДО СТРАЗБУРА

Најављена писма Влади Европске Уставне суду и међународним организацијама

ПРИЈЕПОЉЕ - Уколико Скупština opštinske Prijeopole u razumnom roku, od 30 do 60 dana, ne reši pitanje uvođenja bosanskoj jeziku, kao materњem jeziku Bošnjaka u ravnonačinu službenoj uпотребi sa srpskim jezikom, nekoristiće se sna „demokratski raspodjeljivački“ način da se poštuju naša prava. To podrazumeva, pre svega, uvođenje BNR (Bošnjačkog nacionalnog telea), kao jedino legalnog zastupnika naših prava Bošnjaka, do zateza Влади Србије и жалби Уставnom суду Србије i обaveštavanja međunarodnih institucija koje se bave zaštitom prava nacionalnih manjina.

Ove poruke uputili su se konferenciji za štampu predstavnikim OO СДА Пријепоља - Азиз Хашифовић, predsednik i odbornik, као и одборnici Ибро Фазић, Сафет Пла-

нић и Халид Хашикапутић и Ериб Кајевић из Асоцијације mladih СДА.

Са посlednje sednине СО понučen је предлог изменa statuta zbori podela odbornika „do nacionalnom planu“ i smoreva oko naziva jezika „националне мањине - босњачко/босански или босански“.

Језик Bošnjaka je bosanski i нико нема право да to menjaju u Prijeopolu, gde je udjel становništva gotovo 50/50 – uologor je Safet Planić. Halid Hashikaputović pozvao je Bošnjake, koji su dali glas DS (Zalidi) na poslednjim izborima, da vide kako se lideri DS u Prijeopolu odnose prema jeziku i imenu Bošnjaka. On je izrazio od članika opštine da „svoje“ lude pozovu na odgovornost i umesto svađa i prenepriča u interesu građana.

■
Д. ГАГРИЧИЋ

Danas

**ĐURIĆ I HALIMI U KLUBU
SVM I LISTE ZA SANDŽAK**

Beograd - Poslaničkoj grupi Saveza vijevodjanskih Mađara i Liste za Sandžak u Skupštini Srbije juče su pristupili narodni poslanici Rajko Đurić iz Unije Roma Srbije i Riza Halimi iz Koalicije Albanaca Preševske doline, pa taj klub, čiji je predsednik Pastor Balint iz SVM, ima sedam članova. R.D.

BLIC

**SKUPŠTINA
Udružile
se manjine**

Poslaničkoj grupi SVM i Listi za Sandžak u Skupštini Srbije pristupili su poslaniči Rajko Đurić iz Unije Roma Srbije i Riza Halimi iz Koalicije Albanaca Preševske doline. Poslanički klub, čiji je predsednik Pastor Balint iz SVM, broji sedam poslanika.

MEDIJI O RADU BNV

МАЊИНЕ ЂЕ ЗА СКУПШТИНСКОМ ГОВОРНИЦОМ КОРИСТИТИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК РЕПЛИЦИРА КО РАЗУМЕ

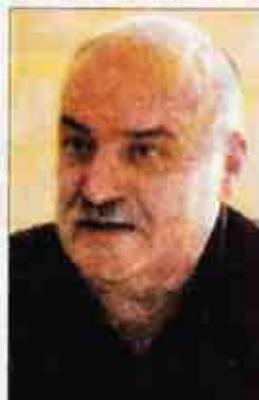
Mađarska, albanska i bosnička manjina u BiH koristi materњi jezik

ГОВОРТЕ ли mađarski, albanski, romski, bosnički... Ne? Onda neće moći bez prevodnika da pratite skupštinske televizijske prenose, aki ih, u međuvremenu, ne ukine. Na ubrane kuce mogli bi i poslanići, jer, ako im neko odbrusi na jednom od ova četiri jezika (izuzev, mogla, bosničkog), kako će da reprezentiraju kad nisu razumi.

Napome, osam novih narodnih poslanika - trojica Mađara, po dvojici Bošnjaka i Roma i jedan Albanc, sa govornicima Narodne skupštine, moći će da iznosu stavove na materњim jezicima. Oni na to imaju право na osnovu Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, a Skupština ima tehničke uslove da im omogući da ovo pravo i ostvarje.

Sekretar Narodne skupštine Marko Danilović kaže da postoje tehnički uslove za upotrebu manjinskih jezika, i to u obziru na parlementa, a нарочито у великој. Ogradi i nekadашnje Čavene skupštine, koja ima uslove za simultano prevođenje.

Marko Danilović kaže da

Josip Kasa

parlamentarni iz manjinskih stranaka, a u Skupštini su učile - Savez vojvođanskih Mađara, koalicija Lista za Sandžak već je načinio da će naši poslanici u parlamentu koristiti pravo da se služe bosničkim jezikom, a potvrđeno je odgovorno i na inticu da ti će građani da im svi dokumenta u materijalima u Skupštini budu napisani tim jezikom.

Nedavno je i predstavnik Albanaca sa juga Srbije Riza Halimi izjavio da će se zalagati za to da svi poslanici imaju pravo da govoru i pišu na materњem jeziku.

Za razliku od njih, Rajko Vučić, predsednik Ujedinjenja Roma Srbije, kaže da će on saslušati svojim suradnicima, da govoriti republičkom parlamentu obraćati se - srpski.

- Sve drugo je bespotrebno komplikovanje stvari. Drugo je ako neko ne želi dovoljno dobro srpski, već može tечivo i prepoznati da se igraju samo na materњem jeziku, ali u protivnom nema potrebe za tim - očenjuje Vučić.

R. OTJANOVIĆ

вечерње

НОВОСТИ

SandzakNews.com

Prvo sandžačko izdanje knjige HISTORIJA BOŠNJAKA

Centar za bošnjačke studije (CBS) priredio je četvrtu, odnosno prvo sandžačko izdanje knjige HISTORIJA BOŠNJAKA autora prof. dr. Mustafe Imamovića. U uvodnoj riječi u ime izdavača, Esad Džudžević se zahvalio maticačnom izdavaču Bošnjačkoj zajednici kulture «Preporod» iz Sarajeva i njenom predsjedniku profesoru Šaćiru Filandri, samom autoru prof. dr. Mustafi Imamoviću, kao i turskoj agenciji za razvoj TİKA, koja je omogućila štampanje ovog izdanja za Sandžak. "Vjerujem da će HISTORIJA BOŠNJAKA Mustafe Imamovića biti od neizmjerne pomoći svima onima koji se bave nacionalnim pitanjem Bošnjaka u Sandžaku, odnosno u Srbiji, kao i učenicima, studentima, nastavnicima i profesorima u njihovom nastojanju da saznaju nešto više o svojoj nacionalnoj historiji i kulturi, sada već u školskim ustanovama osnovnog obrazovanja, a uskoro i u srednjim školama i na studijskoj grupi za historiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Pazaru" istakao je na kraju svoje uvodne riječi predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esad Džudžević. Knjiga HISTORIJA BOŠNJAKA će se uskoro naći u prodaji u Glavnem uredu Vijeća, knjižari «Libris» i gradskoj biblioteci u Novom Pazaru po promotivnoj cijeni od 800 din.

ПОЛИТИКА

Угљанин: Очувати мир

Нови Пазар – Поводом obračuna grupe veća, za koju MUP tvrdi da je teroristička, i policije u selu Trnava, Информативна служба општине је новинарима доставила pisani izjavu predsednika opštine Сулејмана Угљанина.

„Изражавам забринутост због трагичног догађаја, о којем сам обавештен путем средстава информисања, а који је узне мирио све наше грађане. Сматрам да овај догађај неће угрозити стабилност у нашем граду и регији”, наводи се у писаној изјави Угљанина, који је позвао све политичке странке, верске институције и државне оргane да дају свој допринос у очувању мира и стабилности у Новом Пазару и региону.

Predsednik opštine Угљанин је заказao i хитну sednicu Saveta bezbednosti opštine Novi Pazar.

И Бошњачко национално веће (BNV) изразило је забринутост због догађаја у Трнави, или и указало на могуће krivce. „Питамо се ко је едуковао, завео и финансирао те младе луде, који данас губе свој живот. Подсећамо да је BNV и раније упозоравао на штетну појаву верског екстремизма у оквиру Исламске заједнице Санџака, од када је на челу те заједнице Муamer Зукорлић”, наводи се у саопштењу Бошњачког националног већа, чији је предsednik Сулејман Угљанин. С. Б.

вечерње

НОВОСТИ

МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ ДОНАЦИЈА БОШЊАЦИМА

НОВИ ПАЗАР - Одбор за културу Bošnjačkog načionalnog vijeća saopštio je juče da je Ministarstvo kulture i informisanja Srbije izdvojilo milion i po dina u zahtevu za sufinansiranje časopisa "Bošnjačka riječ" i još 440 hiljada dina za informisanje na bosanskom jeziku. Krajem maja biće raspisani konkursi za sufinansiranje projekata zaštite i promocije kulture sančačkih Bošnjaka. Ministarstvo je izdvojilo još milion dina za tehničko opremanje Regionalne radio televizije u Novom Pazaru.

М. Н.

ПОЛИТИКЛ

Посланички клуб мањина

Посланички клуб Савеза војвођанских Мађара и коалиције Листа за Санџак од јуче је бројнији за два члана, пошто су им приступили Риза Халими, посланик Коалиције Албанаца Прешевске долине, и Рајко Ђурић, посланик Уније Рома Србије. Овај клуб сада броји седам чланова.

Договор о приступању Халимија и Ђурића посланичком клубу СВМ-ЛЗС постигнут је после јучерашњих разговора у српском парламенту и тиме је, практично, образован клуб представника националних мањина. Овај клуб би, ипак, према незваничним информацијама, ускоро могао претрпети измене с обзиром на то да су Мађари заинтересовани и за обрањавање „војвођанског посланичког клуба“. Како се незванично сазнаје, у току су разговори са Ненадом Чанком, лидером Лиге социјалдемократа Војводине о формирању „војвођанског клуба“. Будући да Чанак има четири посланика и да је за посланички клуб потребно пет посланика, према незваничним сазнанима, један посланик СВМ-а, у договору са својом странком, иступио би из садашњег посланичког клуба и основао са Чанковим посланицима нови „војвођански посланички клуб“. М. Ч.

вечерње

НОВОСТИ

КОЈЕ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ ИМАЈУ НАЈВЕЋЕ ШАНСЕ ДА ДОБИЈУ ПОСЛАНИКЕ БОШЊАЦИ "ЈУРЕ" МАЂАРЕ

НАЈВЕЋЕ шансе да уђу у Скупштину Србије међу националним мањинама имају Мађари, Бошњаци и Албаници. У стопу их прате Хрвати и Роми.

Мађари, који су у Србији и најбројнија национална мањина (има их нешто више од 290.000), на изборе иду у две колоне. Странка војвођанских Мађара Јожефа Касса засада је једна поднела мањинску изборну листу. Са друге стране, Шашзор Пал је најавио да ће негова ДЗВМ и Демократска странка војвођанских Мађара ићи са заједничком листом "Мађарског слога".

У старту су се поделили и Босњаци, којих у Србији живи 136.000. Имена кандидата Санџачке демократске партије Расима Јајића део су изборне листе ДС, а коалиција Листа за Санџак коју предводи Сулејман Угљанић најавила је сопствену листу потенцијалних народних посланика. Како тренутно стоје

ПОВЛАСТИЦЕ

ОДЛУКОМ Републичке изборне комисије националним мањинама у Србији је омогућено да листе за народне посланике могу да предају и ако прикупе само 3.000 потписа, уместо досадашњих 10.000.

Укинут је и цензус од пет одсто.

ствари, и Ромска партија и Унија Рома одвојено ће у кампању.

- Хрватска мањина неће излазити на изборе са посебном листом, и то је наша дефинитивна одлука. Имаћемо једног представника, и то на листи ДС - каже за "Новости" Јосип Звонко Некановић, председник Хрватског националног већа.

Центар за слободне изборе и демократију изашао је у јавност са проценом да би мањинске странке у новом сазиву Скупштине Србије мо-

СПС-а и ЛДП-а. Шеф посланичког клуба СРС-а је Томислав Николић, а његов заменик Александар Вучић.

Шеф посланичког клуба ДС-а је Душан Петровић, а заменик Милан Марковић. Шеф посланичког клуба ДСС-НС је Милош Алигрудин, а заменик Мирослав Маркићевић. Шеф посланичког клуба Г17 плус је Млађан Динкић, а заменик Верена Калановић. Шеф посланичког клуба СПС-а је Ивица Дачић, а заменик Жарко Обардовић. Шеф посланичког клуба ЛДП-а је Чедомир Јовановић, а заменик Ненад Милић.

Формиран је и посланички клуб у којем су три посланика СВМ-а, и два посланика Коалиције Листа за Санџак. Шеф тог клуба је Балинт Пастор, а заменик Бајрам Омерагић.

У току су, према незваничним информацијама, разговори представника Демократске странке с Срђаном Шајном, председником Ромске партије да се пријужи посланичком клубу ДС-а. Шаји каже да ће бити са ДС-омилићи ће деловати као самостални посланик.

Радикали су на конститутивну седницу дошли у мајицама с ликом свог лидера, хашког притворника Војислава Шешеља, или овог пута није било неких коментара око тога „опет, они, али то је уobičajeno“. М. Ч.

гле да имају од 12 до 15 посланика. Програмски директор ЦеСид Марко Благојевић објашњава од чега ће све зависити изборни резултати:

- Ако посматрамо учешће у укупној популацији, Мађара је највише, и по тој логици, требало би да су њихове шансе највеће, али они неће имати само једну партију и једну листу, што им у старту смањује шансе. Гледано по бројности, јако је велики потенцијал и ромске националне мањине, али је ту отворено питанje колико је њих регистровано у бирачким списковима. Албаници излазе са заједничком листом и они би могли засигурно да добију три или четири посланичка места.

Осим националних странака, Благојевић оцењује да ће на гласове мањина које живе у Србији сигурно моћи да рачунају и партије "Грађанске оријентације", пре свих ДС, ЛДП и Г17 плус.

Р. ОГЊАНОВИЋ

Образовано седам посланичких група

Верификацијом мандата свих 250 посланика, јуче је конституисан нови савез Народне скупштине Србије. Седница је председавала Борка Вучић, као најстарији посланик, а присуствовало јој је 246 посланика, а одсутан је био, између осталих, Млађан Динкић, лидер Г17 плус.

Борка Вучић је обавестила посланике о формирању шест посланичких група: СРС-а, ДС-а, ДСС-НС, Г17 плус,

Клубови мањина

На јуче пре подне одржаном састанку представника странака са председавајућом Борком Вучићем, представници странака националних мањина тражили су да им се дозволи да формирају посланичке клубове са мање од пет посланика, колико предвиђа скупштински Пословник. Посланик Листе за Санџак Бајрам Омерагић каже да је он предложио да мањинске странке могу да образују клуб са два посланика (колико има његова странка), а на основу тога што је овим странкама већ раније омогућено да се за изборе кандидују са мање потписа грађана него остale партије. М. Н.

MEDIJI O RADU BNV

вечерње

НОВОСТИ

У НОВОМ ПАЗАРУ ЈУЧЕ СВЕЧАНО ОТВОРЕНА ШКОЛСКА УПРАВА

ИСПУЊЕНО ОБЕЂАЊЕ

НОВИ ПАЗАР -

Пригодном свечаноју, у Новом Пазару јуче је отворена Школска управа која ће покривати Нови Пазар, Сjenicu, Тутин и друге општине у Санџаку. Прошле године, првим посете Новом Пазару, отварање Школске управе обећао је премијер Србије др Вojислав Коштунић.

- Овим потезом Влада Србије показује да брине о овом крају, да улаже у Санџак и да подједнако развија све делове Србије - нагласио је Бајрам Омерагић, државни секретар за рашномерни регионални развој у Влади Србије.

Ово је историјски тренутак за Нови Пазар и целу ову крај. Отварањем Универзитета и Школске управе заокружен је систем образовања у овом делу Републике чудо се на отварању.

- Школска управа не много значи

НАЈЗАД Сулејман Угљанић отвара Школску управу

трајанима, просветним радницима и ученицима у целој регији. Очекујем да ћемо направити велики помак у избору занимља и у обезбеђивању кадрова по требних овом крају - нагласио је председник општине Нови Пазар Сулејман Угљанић.

Свечености је присуствовао и Бајрам Гегић, државни секретар у Министарству образовања и спорта, а за начелника Школске управе у Новом Пазару постављен је проф. др Енвер Мехедовић. ■

М. НИЋИФОРОВИЋ

On je rekao da će razgovarati sa predstavnicima bosanske Vlade oko preporuke da tradicionalne Sandžačke igre dobiju međunarodni karakter. Halilović je rekao da je njegova današnja poseta uvod u širok poset privrednika i članova Vlade bosansko-podrinjskog kantona.

ПОСЛАНИЧКИ КЛУБ СТРАНАКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА ПРЕДСТАВИО ЦИЉЕВЕ

ПОСЕБНИ ЗАЈЕДНО

СТРАНКЕ националних мањина окупљене у заједнички посланичki клуб у Народној скупштини - Савез војвођанских Мађара, Листа за Санџак, Унија Рома Србије и Коалиција Албанца Прешевске доспине, апеловале су јуче да се што пре формира нова стабилна и проевропска оријентисана влада. А, ЛЗС је отворено изразила спремност да буде део новог премијерског тима који ћи чиниле ДС, ДСС, Г17 плюс и мањинске странке.

Посланичка група мањина потписала је јуче споразум о сарадњи у коме је прешаграно да ће ове странке, осим захтевања за заједничке циљеве, имати пуно право да поштују сопствене специфичности.

Потпредседник клуба Бајрам Омерагић (ЛЗС) је потврдио да ће, на првој седници, затражити измену члана 23. Пословника о раду Народне скупштине којим ћи странкама националних мањина било дозвољено да формирају посланички клуб са само два парламентарника.

Упитане ћоће ли у договоризму о новој влади учествовати заједно или одвојено, странке националних мањина па-

ДОГОВОР Представници мањинских странака јуче у Скупштини

ручиле су да ће на евентуалне разговоре ићи - појединачно.

Риза Халими из Партије за демократско деловање и Рајко Ђурић, председник и једини посланик Уније Рома Србије, изразили су задовољство постигнутим споразумом, а лидер УРС је рекао:

- Застој у договорима о формирању владе забрињава. Надам се да ће нова формирани најкасније до краја марта...

Клуб ће, како је прешаграно спо-ра-

зумом, тражити формирање скупштинског одбора за заштиту права и слобода националних мањина. На питање хоће ли ови парламентарци, на седницама Народне скупштине, говорити на српском језику или матерњим језицима, Балшић Пастор (СВМ) је одговорио да ће „користити и своје језике и српски“.

У посланичкој групи мањина уверени су да им припада и једно место потпредседника Скупштине, а њихов заједнички кандидат биће представник Листе за Санџак. ■ Р. О.

MEDIJI O RADU BNV

Zašto je sve teže snaći se u srpskom jeziku

<http://www.b92.net/>

Dan maternjeg jezika

21. februar 2007.

21. februar se od 2000. obeležava se kao Međunarodni dan maternjeg jezika. Taj dan uveo je UNESCO kako bi sprečio nestajanje pojedinih jezika pošto su podaci pokazali da godišnje u svetu odumire oko 25 različitih jezika. Srpski nikako ne spada u grupu ugroženih jezika, ali se, pogotovo u poslednje dve decenije, prilično birokratizovao i "iskvario". O tome govorи za B92 lingvista Ranko Bugarski. Istovremeno, predstavnici manjina u Srbiji navode da su njihovi maternji jezici ugroženi.

Miša Stojiljković

U svetu se govorи oko 6.000 jezika. Međutim, prema sadašnjim procenama stručnjaka, otrlike svake dve nedelje u svetu odumre jedan od njih. To su izolovani jezici malih zajednica, koji nemaju institucionalnu podršku.

Lingvista i profesor Filološkog fakulteta Ranko Bugarski kaže da dosta postojećih jezika neće dočekati kraj XXI veka.

"Možda će tokom ovog veka nestati čak između 50 i 90 odsto jezika. Ostaće nekih 600 do 1.000 jezika, ali mnogi će nestati, a mnogi su već nestali. Tek poslednjih 15 godina lingvisti su primetili taj tempo nestajanja jezika i pozvani na uzbunu, a onda su se zainteresovale međunarodne organizacije", kaže on.

Savet Evrope je 26. septembar proglašio Danom jezika. Srpskom jeziku ne preti opasnost od nestajanja, ali je jezička kultura u Srbiji na veoma niskom nivou, što zbog nedovoljne pismenosti, što zbog uticaja drugih jezika, pre svega engleskog, koji je postao jezik globalne komunikacije.

Ranko Bugarski, član Evropske akademije nauka i umetnosti, kaže da je u prirodi jezika da se menja i da prima različite uticaje, ali da ne treba nekritički prihvataćti sve strane uticaje.

"Bez stranih reči danas se ne može, samo ih treba upotrebljavati s merom i sa znanjem, dakle, ne preterano i ne neznačajki, kao što se često radi", kaže on.

"Kad se s tim preteruje, kad se to prihvata bez ikakvog razmišljanja o onom što je već uobičajeno i što je normalan način izražavanja u srpskom jeziku, kad se to sve prenebregne, pa se posebne za prvim anglicizmom koji se čuje, e tu čovek već mora da izrazi određenu rezervu", kaže on.

Bugarski naglašava da su domaća nepismenost i nepotrebna birokratizacija često još pogubnije od neumerenog uticaja stranih jezika i ističe da bi na tome moralo da se radi mnogo više i sistematičnije.

"Jezici manjina ugroženi"

Koordinatorica manjinskih nacionalnih saveta u Vojvodini Ana Tomanova-Makanova izjavila je da su maternji jezici nacionalnih manjina u Srbiji veoma ugroženi.

Ona je dodala da se bez gajenja maternjeg jezika nacionalnih manjina ne može govoriti o etničkom bogatstvu Srbije i ocenila da će, u suprotnom, to značiti dodatnu asimilaciju nacionalnih manjina.

Povodom 21. februara, Svetskog dana maternjeg jezika, ona je agenciji Beta kazala da će manjinski nacionalni saveti zahtevati da se maternji jezici u školama vrati u obavezni deo predmeta.

"Maternji jezici se danas nalaze u sklopu izbornih predmeta, zajedno sa predmetima kao što su 'ruke u testu', ili 'rad na računarima'. To je neodrživo", kazala je Tomanova Makanova.

Tomanova-Makanova je kazala da je "alarmantna" situacija i kada je u pitanju poštovanje propisa o službenoj upotrebi jezika i pisma nacionalnih manjina.

"To pravo postoji na papiru, ono može da se koristi, ali sve ostaje na nivou deklaracija i zakona", kazala je Tomanova Makanova.

Precizirala je da još uvek postoje problemi sa izdavanjem ličnih karata na pismu odredjene nacionalne manjine, a slična situacija je i sa izdavanjem novih zdravstvenih knjižica.

"Ako, na primer, hoćete da u Bačkom Petrovcu dobijete zdravstvenu knjižicu kao Slovak, dobijete taj dokument na ciriličnom pismu, na kojem ne mogu da se pišu slovačka imena", navela je Tomanova Makanova.

Ona je kazala da će, kao poslanica u Skupštini Srbije, izabrana na listi Demokratske stranke, koristiti maternji slovački jezik za skupštinskom govornicom, jer je to njen ustavno pravo, i rekla da se nuda da će skupštinske službe obezbediti prevodioce.

"Država delimično o manjinama"

<http://www.b92.net/>

Međutim, u Bošnjačkom nacionalnom veću kažu da država "samo delimično" brine o ostvarenju prava manjina.

Kometarišući stav direktora Službe za ljudska i manjinska prava Petra Lađevića da manjine u Srbiji imaju sva prava u korišćenju maternjeg jezika, koordinator za informisanje Bošnjačkog nacionalnog veća Nazim Ličina ocenio je da državni organi nisu još uvek stvorili uslove za službenu upotrebu jezika manjina.

On kaže da je bosanski jezik ureden samo u osnovnim školama u opštinama Novi Pazar, Tutin i Sjenica.

"Uveden je izborni predmet 'Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture' kao izborni predmet za učenike od prvog do četvrtog razreda, sa fondom od 72 časa na godišnjem nivou", rekao je Ličina Radju "Sto plus".

Prema njegovim rečima, taj predmet u Prijeopolju ima samo jedna škola, dok na Univerzitetu u Novom Pazaru postoji zajednička katedra za bosanski i srpski jezik, ali se "bosanski jezik" ne koristi u srednjim školama", rekao je Ličina.

Ličina je ocenio da državni organi nisu još uvek stvorili uslove za službenu upotrebu jezika manjina. "U pravosudu bosanski nije primjenjen ni u kakvom obliku. Jedan od primera diskriminacije je opštinski sud u Novom Pazaru, koji ništa od dokumenata ne prihvata ukoliko nije na srpskom jeziku", rekao je Ličina.

ПОЛИТИКЛ

О правима заједно,
о влади одвојено

Посланички клуб
мањинских странака
очекuje место
потпредседника
Скупштине Србије

Посlанички klub maњina u Narodnoj skupštini Srbije definisao je opštite ciljeve na čijem ostvarenju ne radiju zaјedno, ali poslanički stranak koji ga čine ne glasati po sastavnom načinu, da, nekada isto, a nekada različito, rečili su uče predstavnici ovog kluba, koji čine poslanički Saveza vojvođanskih Mađara, Koalične Liste za Sandžak, Koalicije Albačana Prešeške doline i Uručne Rume Srbije, predstavnički sporazum o formiranju zaјedničke poslaničke grupe. Oni su načinili i da očekuju mesto u parlamentu, a što se tice vlaste – svaka stranica će samostalno pregovarati o slovu, svemučnom, учешu u njoj.

Ovaj klub ne se želi zvati Poslanička grupa-CBM-LZS-URS-KAPD, nego Šef je Pastora Balint (CBM), a zamениčki Šef je Bašram Omeragić (LZS). Prema rečima Pastera Balinta, kao opštiti članovi, za koje će ova poslanička grupa zaјednički zalažati, definisane su oblasti zaštite i unapređenja mađinskih prava, demokratizacija društva, decentralizacija i regionalizacija, ravnomerni regionalni razvoj i ubrzanje evrops-

kih integracija. U svemu ostalom, kaže Balint, stranke su slobodne da iznose sопствene stave, kao i da glase drugačije, u skladu sa programom i svojim interesima.

Bašram Omeragić (KZS) najavio je da će traziti izmenu skupštinskog Poslovnika o radu kako bi se strankama nacionalnih mađara omogućilo da formiraju poslanički klub sa svim poslancima, a ne sa pet kakve sade.

Esdž Čučević (KZS) najavio je da će se ovaj poslanički klub zalažati za formiranje novog skupštinskog odbora za zaštitu i unapređenje prava nacionalnih mađara. Pređe toga, Čučević je rekao i da će se traziti dovošće zakona o nadležnostima nacionalnih veća, izmeni Zakona o upotrebi službenog jezika i „svih zakona, koji su važni za ostvarivanje prava načionalnih mađara“. Pastor Balint najavio je da će CBM traziti izmenu Zakona o radiofizijsi, a sutrašnja izmena jeste izuzimanje lokalnih melenja, koji smenjuju program na jezicima načionalnih mađara, od privatizacije. Pređe toga, CBM će traziti i da će promene granice upravnih okruga, „to može uresljom, ne treba zakon“. Na pitanje na kom jeziku će govoriti u parlamentu, Balint je odgovorio: „Uzimam sam sa pravom mađara da govorim svojim jezikom, ali mi je od toga važnije da zakoni budu prevedeni na jezik načionalnih mađara. Ja hu koristiti i mađarski i srpski jezik“. M. Čekerevac

Хамдија Јусуфспахић

Хамдија
Јусуфспахић
изабран за реиса

Београдски муftija
изабран је за вршиоца
дужности реис-ул-улеме
Исламске заједнице
Србије, без присуства
званичника Исламске
заједнице Санџака

Мuftija Hamdija Jusufspahic iz
Mladić je vršila dужnosti reis-
ul-uleme Islamske zaјednice Srbije,
oduzetno je Vrlojih sabor, čiji je
predsednik Miralem Hadžić.

Premda saopštenu Vrlojim saboru
Islamske zaјednice Srbije, na sedmici
održanoj učesno u Beogradskoj Bara-
čki vojsci, istovremeno je proglašen
Ustav Islamske zaјednice Srbije
i formiran pripremeni izvršni
organ tog tela.

Navedeno je da odluka o izboru Jus-
ufspahih za vршиоца dужnosti re-

is-ul-uleme stupa na snagu odmah,
kao i da interpretacije crkvenog Sajma
Islamske zaјednice Srbije, prema
novom Ustavu, privremeno preuzima
postojeći sabor te zaјednicu. Sabor
je odlučio i da raspisne izbore na
svim inicijama za predstavnika teda
i organa Islamske zaјednice Srbije.

Београдски muftija Hamdija Jusuf-
spahic izabran je za vршиoca dužnosti
reis-ul-uleme Islamske zaјednice
Srbije, bez prisutstva zvaničnika
Islamske zaјednice Sanžaka.

Zamenik predsednika Mešihata
Islamske zaјednice Sanžaka Mehmed
Dudić nije želio da komentariše
odluku o izboru Jusufspahicu na
funkciju reisa, ali je napomenuo da
te u Novom Pazaru zaseliči Mešihat
Islamske zaјednice Sanžaka u kom
čini, kako je rekao, trebalo za buduće
i u tome.

Dudić je potvrdio da načelnik pred-
stavnika Islamske zaјednice Sanžaka
ni je prisustvovač skunu u Bačavli
čamci u Beogradu i da dađe da ne
vratilost staj Mešihata Islamske zaјed-
nice Sanžaka u vesi sa tim nazivom
čini biti saopšten javnosti.

Ranije ovog meseca, Dudić je rekao
da je Islamska zaјednica Sanžaka po-
novo pozvala Islamsku zaјednicu Be-
ograda da nastave pregovor o obje-
dovanju Islamske zaјednice Srbije.

Објединитељску inicijativu po-
krepljuje je Islamska zaјednica Sanžaka
u proleće prešle godine, sprove-
deni, da ne taj proces biti zadržan
i obostrojeno zadovoljstvo, rekao je
Dudić neposredno nakon povratka sa
sednici Rijaseta Islamske zaјednice
čete Bošnje i Hercegovine.

Odluku o formiranju Rijaseta – na-
viničeg istraga-administrativnog te-
la Islamske zaјednice na čijem je ču-
du reis-ul-ulema – doneta je u Beogra-
du 29. januara.

Muhamed Jusufspahic, sin beograd-
skog muftije Hamdića, rekao je da pred-
stavnici Islamske zaјednice Sanžaka
nisu krajem januara prisustvovali
donuci o osnivanju Vrlojih
i uprave Islamske zaјednice Srbije,
ali da je za takvu odluku postojala
podrška tamoznih muslimana.

Jusufspahic je rekao da, formiraju-
ćem Rijaseta i izborom reisa „nisu
zatvorena vrata“ zašto dogovorimo
predstavnika svih islamskih zaјed-
nica u Srbiji, izrazivši naču da će
probлеми između Islamske zaјedni-
cie Sanžaka i Beograda, kako je rekao,
biti brozo prebašćeni.

Такође

ПОЛИТИКЛ

ПРЕДЛОГ ВЛАДЕ СРБИЈЕ
Статус града и за Ваљево,
Нови Пазар и Сомбор

Ministar privrede Predrag Bu-
balj je izjavio je još da je posle
konzultacija Владе Србије od-
luciла da predloži amandman na
Zakon o teritorijalnoj organizaciji
prema kome će i opštine
Ваљево, Нови Пазар и Сомбор
biti predloženi da dobiju status
grada. Bubalo je na konfe-
renцији za novinarе u sedištu
Vладе podsetio da je tim zakonom
predloženo da, поред четири „izvorni“
града (Ниш, Но-
ви Сад, Крагујевац и Београд),
статус града dobije još 12 оп-
штина у Србији.

Председник Саветa za regio-

nalni razvoj Bašram Omeragić
ocenio je da je to još jedan prakti-
čan dokaz da Влада Србије ide
putem evropskih integracija,
primenjujući princip ravno-
mernog teritorijalnog razvoja
Србије.

Bubalo je takođe rekao i da da-
nashića sednicu Владе Србије in-
je i poslednja i naglasno da će
ova vlada punim mandatom raditi
do formiranja novih. On je
potestio da je Уставом Србије
predviđeno da vlada obavića svoju
funkciju do formiranja novih,
posle parlamentarnih izbora.

(Танјут)

Danas

Bošnjačko nacionalno vijeće

Rehabilitacija za
Aćifa Hadžiahmetovića

Novi Pazar - Informativna
služba Bošnjačkog nacional-
nog vijeća saopštila je, da je
predsednik IO Esad Džudžević
najavio da će „na osnovu
Zakona o rehabilitaciji Bo-
šnjačko nacionalno vijeće
Okružnom суду u Novom
Pazaru uputiti zahtev za reha-
bilitaciju Aćifa Hadžiahmetovića,
koji je veoma važna lič-
nost iz istorije i koji je u jed-
nom periodu bio i predsednik
opštine Novi Pazar, a streljan
je 21. januara 1945. godine iz
političkih razloga.“ U knjizi Si-
novi Sandžaka, autora Haru-
na Crnovršanina i Nura Sadi-
kovića, koja je štampana 1996.
godine u Frankfurtu, kaže se
da je Aćif Hadžiahmetović, u
narodu poznatiji kao Aćif

efendija „najzaslužniji za od-
branu glavnog sandžačkog
grada od četnika“. Navodi se
da se rodio u Novom Pazaru
1887. godine i da mu se otac
Emin aga Bluta u ovaj grad
doselio iz Đakovice, da je zavr-
šio tursku vojnu akademiju
u Bitolju i to onu koju je zavr-
šio turski reformator i držav-
nik Kemal Ataturk.

Prema ovoj knjizi, Hadžia-
metović je još 11. maja
1991. godine rehabilitovala
Stranka demokratske akcije
Sandžaka, na svečanoj sednici
gde je usvojena Deklaracija
MNV (sada BNV - p.a.) i „du-
go očekivana rehabilitacija ve-
likog muslimanskog junaka
legendarnog branitelja Novog
Pazara“.

S.N.

MEDIJI O RADU BNV

Danas

Na kojem se jeziku predaje na univerzitetima u Novom Pazaru?

SVE ZAVISI OD PROFESORA

Novi Pazar - Potpuna implementacija bosanskog jezika ambicija je Bošnjačkog nacionalnog vijeća. Ovaj predmet se, zasad, izučava kao izborni u nižim razredima osnovne škole, a prema najavama, od slijedeće školske godine trebalo bi da bude obavezan predmet. Uz sve to ide usklajivanje dvojezičnih naziva ustanova, institucija, preduzeća, ulica. Imena će im biti ispisana cirilicom i latinicom. Zvaničnici BNV stalno potenciraju otvaranje studijske grupe za srpski-bosanski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Pazaru. Na Internationalnom univerzitetu, na Fakultetu humanističkih nauka, od početka rade Studije srpskog (bosanskog) jezika i književnosti. Odeljenje BK univerziteta u Novom Pazaru nema takav smer.

- Nastava se kod nas odvija i na ekavici i na jekavici. To sve zavisi od predavača. Budući da imamo više profesora iz BiH, normalno je da oni govore bosanskim jezikom - kaže Aferdita Crnišanin, direktorka Fakulteta za trgovinu i banjarstvo. I na Internationalnom univerzitetu upotreba jezika u nastavi zavisi od „podneblja iz kojeg profesor dolazi“.

- Mi na Fakultetu humanističkih nauka imamo smer za bosansko-srpski jezik i književnost i studenti koriste rečnik i gramatiku autora Senahida Halilovića iz Sarajeva - ističe menadžer za informisanje na Internationalnom univerzitetu Elma Šabanović.

Situacija je ista i na novoformiranom državnom Univerzitetu. Od prethodne dve visokoobrazovne institucije razlikuje se samo u tome što je naziv isписан i cirilicom i latinicom. *Sladana Novosel*

Danas

NOVI PAZAR: SARADNJA BOŠNJAČKOG I BUGARSKOG NACIONALNOG SAVETA

Bošnjaci i Bugari tek treba da se izbore za status koji imaju manjine u Vojvodini, ocenili su predsednik IO Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esad Džudžević i predsednik Nacionalnog saveta bugarske nacionalne manjine Angel Josifov, juče u Novom Pazaru. Predstavnici dva nacionalna saveta razgovarali su i o zajedničkom nastupu prema Vladi Srbije kako bi realizovali neke svoje projekte. *S. N.*

Ambasador Majid Poli posjetio beogradsku Bajrakli džamiju

Najvažnije je izgraditi međuversko poverenje

Beograd Ambasador SAD u Srbiji Majid Poli obilazio je juče beogradsku Bajrakli džamiju i Islamski kulturni centar, ovečeni u minimumu 17. marta 2004., u čije je reotvaranje predočio Američke agencije za medunarodni razvoj ulaganja 71 hiljadu dolara. Kulja je učestvovao i 29 hiljada dolara, što je uloženo u izradu arhitektonskog referata za potpunu rekonstrukciju džamije, čije će privredno blagajni i kulturni centar koristiti za organizovanje uzbuke za rad na razvoju i nastavu engleskog jezika za predstavnicke islamske zajednice. Ambasador Poli utražena je zahvalica za sve ono što je učinio za Iz-Serbiju.

Zadovoljni suši vašum doprinosom mojim zastalicima i da Vas vidimo ovdje. Vašu ze-

Foto: M. R. / Agencija "Slobodna Evropa" / Novi Pazar / Agencija "Slobodna Evropa" / Agencija "Slobodna Evropa"

li budite - rečima dobrodošlice pozdravlja je muftija Hamudina Jusufagić, veliki reis-al-ulema Srbije, američkog ambasadora

Cestitke za hapšenja u Novom Pazaru

Upravo da li se veličaju realna pretnja iz Srbije, ali i gubitak, Majid Poli će ustan je jučer „ispadnutu polovicu koju je izgubila džamija i izgubio kroz koju su žrtve da uprave sreću brotnih gradova na svijetu, a preteći gradova islamske nacije“.

Jedino se nadam da ti ne prepođe u ovu zemlju. Dobro sam počeo mogući model jasušljivosti i matične žarkozice. Mi ćemo prati situaciju i primeti se koliko je do sada da se herhetenska situacija na sur gradova potakla, a takođe i na gradove islamske nacije - rekao je Poli.

mlini postizanjem i vršenja snažno zadovoljnog svoga entiteta. Da Vi radište. Dolomi sve nam da želite. Gospodje se lako u svakoj kući želi nito Vati, a Vi sice nati... Vi ste ambasadori mira i dober čovek. Tako i vam i još de-

Predstavnici Iz-Serbije ambasadora Pola, kao arhitektonski kriterij i okarakterizirajući dobitnicu „Zaodinac“ u minimumu nazivaju „prezident“. dočekali su i učinili u Kuršumliju i ospustili muslimansku prema predsjedniku džamije

južne religije i molitvama u kojima se počiva na mri.

U tradicionalnoj muslimanskoj površi „selam alekum“, Majid Poli naglasio je da je američka ponos obnovi Islamskog kulturnog centra u Beogradu da, još većeg programu izgradnje pominjenje između različitih vera i verouspoređeni koje postone u Srbiji. Pravna međunarodna rečima, Ambasada SAD obratila se i Vladi Srbije, kako bi zajednička tačnost u u pomoći obnovi Islamskog kulturnog centra, a time i dužih međuverskih odnosa.

Poli je negirao da će na sastetu sa ministrom Jusufagićem i predstavnicima Iz-Serbije u raspolaganju u putu ostati ugovoren. Iz-Srbija u jedinstvenu organizaciju, u već 100 postavljajući između Beograda i Novog Patara. On kaže da „on ne bi mogao ni da zamisliti da pretvara uloge osobe koja će postići edukaciju i razgovaranja o pitanju jedinstvene Iz-Serbije“ i naglašio da bi on želio da „obje smanjuju mračnu, putem dialoga nadu u jedinstvo telesa i duše našega naroda“.

Potpis bez komentara o Kosovu

„Majid Poli želi da želi da potpiše na putanje dozvoljene je u sastavu ambasadora, neputujući putnički avion u Beograd, a u sastavu je specijalni članik UN za rečnik“

SandzakNews.com

вечерње
НОВОСТИ

СУЛЕЈМАН УГЉАНИН
ПРВИ ПУТ
БОШЊАЦИ

ЛИДЕР Koalicionie "Džuma" i Sandzak - Sulejman Ugłanin" očekuju je da će preletjeli izbori, posebno važak za Bošnjake u Srbiji.

- Zajednički politički zakonskičavstvu, prvi put u historiji na izboru idemo zajedno i kao Bošnjaci - rečuo je Ugłanin na centru u sastavu izbornog skupštine u Tuzlinu.

Prije njegovim rečima, koaliciona načelnica je čuđu čestvarenja je malačne reči, tate.

BNV i Ministarstvo prosvete o predmetu Bosanski jezik

Bošnjačko nacionalno vijeće i Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije organizuju konsultativno-instruktivni seminar za predavače nastavnog predmeta "Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture" na temu: "Zakonske varijante manjinskog obrazovanja: Status predmeta i metodičko-didaktička uputstva u izvođenju nastave predmeta Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture". Seminar će se održati u Novom Pazaru (subota) 03.03.2007. godine, u sali hotela „Vrbak“ sa početkom u 10h.

Bošnjačko nacionalno veće ne podržava
objediniteljski Sabor Islamske zajednice u Srbiji

Danas

Protiv paralelnih islamskih institucija

Novi Pazar - Sve je spremno da se sutra u Novom Pazaru održi objediniteljski Sabor Islamske zajednice u Srbiji. Očekuje se prisustvo između 400 i 450 zvanica iz zemlje i inostranstva. Skupu će prisustvovati vrhovni poglavac Islamske zajednice u BiH teisu-l-ulema dr Mustafa Cerić. Sabor će imati radni i svečani deo. Biće konstituisan Sabor, izabrani članovi i predsednik Mešihata i usvojen Ustav objedinjene IZ u Srbiji.

Povodom ovog skupa, saopštenjem za javnost oglasio se Savet za odnose sa verskim zajednicama Bošnjačkog nacionalnog veća koje je protiv postojanja paralelnih institucija islamske zajednice u Srbiji, i protiv unošenja daljih podela među muslimanima. U skladu sa tim, Bošnjačko nacionalno veće ne podržava navedene aktivnosti kojima rukovodi Muamer Zukorlić i koji mogu da dovedu do daljeg produbljivanja podela među Bošnjacima i drugim muslimanima u zemlji. "Bošnjačko nacionalno veće, kao najviše predstavničko telo Bošnjaka u ovoj zemlji, očekuje da će preovladati svest i razum i da će se uspostaviti jedinstvena islamska zajednica na nivou naše zemlje" - navodi se, između ostalog, u

saopštenju Saveta za odnose sa verskim zajednicama BNV.

U saopštenju se, još, čelnici IZ Sandžaka optužuju, da su odbili institucionalnu vezu sa BNV, koje je više puta izražavalo zabrinutost zato što prvi ljudi IZ Sandžaka „pokazuju ambicije da indirektno ili direktno učestvuju u političkom životu zloupotrebljavajući verske objekte i institucije, čime su po-nizavali sebi potičnjene imame i činovnike, unoseći razdor i podelu unutar bošnjačkog nacionalnog korpusa“. To je bio razlog da se prekine saradnja između BNV i IZ sandžaka dok je na njenom čelu muftija Zukorlić.

Sve ove navode rukovodstvo IZ Sandžaka je odbacio nakon vanrednih lokalnih izbora u Novom Pazaru, u septembru prošle godine, kada je posle nemilih dogadaja, sukob između čelnika BNV i IZ Sandžaka kulminirao. Tada je Nacionalni savet Bošnjaka od Ministarstva vera zatražio informaciju kako je registrovana IZ Sandžaka, a predsednik Sulejman Uglijanin aktuelnog muftiju nazvao bivšim. U svemu tome sandžački muftija je video pokusaje da jedna politička opcija ostvari dominantan uticaj u Islamskoj zajednici Sandžaka i takvu mogućnost odbacio. **S.N.**

SandzakNews.com

Otvorena Školska uprava u Novom Pazaru

 Predsjednik novopazarske opštine Dr. Sulejman Uglijanin i državni sekretar u Ministarstvu prosvete Bajro Grgić svečano su danas otvorili Školsku upravu u Novom Pazaru. Predsjednik opštine Sulejman Uglijanin rekao je ovom prilikom da je danas "zaokružena" organizacija opštine i cijele regije. "Očekujem da ćemo još bolje planirati obrazovanje naše djece i da će to doprinjeti strateškom i planiranom razvoju", rekao je Uglijanin.

Školska uprava u Kraljevu do sada je bila nadležna sa organizaciju obrazovnih ustanova i rad oko 2.000 prosvetnih radnika u Novom Pazaru, Tutinu i Raški. Od danas će školska uprava u Novom Pazaru biti nadležna za njihov rad.

Nakon Otvaranja Univerziteta u Novom Pazaru i dobijanja statusa grada za Novi Pazar ovo je još jedan doprinos decentralizaciji Srbije u korist sandžačkog regiona.

Vera ispred politike

D. GAGRIČIĆ, 5. april 2007

вечерње
НОВОСТИ

PRUEPOLJE - Posle žučne rasprave o nazivu jezika nacionalne manjine Bošnjaka, koji će biti u ravnopravnoj upotrebi sa srpskim jezikom u opštini Prijepolje, i podelje odbornika SO na dva tabora, srpski i bošnjački, bez obzira na koalicionu pripadnost, u četvrtak je predlog izmene opštinskog statuta povučen sa dnevnog reda sednice.

- Pošto nema političke volje da se rasprava doveđe do kraja i doneće odluka, povlačim predlog i u naškorije vreme ću od nadležnih institucija Republike Srbije zatražiti kako da se ovo pitanje reši - rekao je predsednik opštine mr Nedžad Turković, nakon dogovora sa predsednicima odborničkih grupa.

Za sednicu, nakon skoro jednogodišnje rasprave u mesnim zajednicama, predsednik Turković predložio je u pisanim materijalu "u ravnopravnoj službenoj upotrebi su srpski i bošnjačko/bosanski jezik, cirilično i latinično pismo".

Rasprava je trebalo da se vodi na kraju sednice, ali je na insistiranje odbornika SDA izbila na - pivo mesto, a predsednik opštine je izmenio raniji predlog, prenoseći stav Bošnjačkog nacionalnog veća iz Novog Pazara. U pismu je istaknuto da se na poslednjem popisu stanovništva 134.000 Bošnjaka u Srbiji izjasnilo da im je matemaj jezik bosanski, da je on već uveden u ravnopravnu upotrebu u Novom Pazaru, Sjenici i Tutinu i da tako treba da bude i u opštini Prijepolje.

Iako su odbornici DSS, DS, NS i SD koalicioni partneri SDP (Ljajić) u lokalnoj vlasti - odbili su stav BNV, držeći se predloga iz skupštinske procedure i mišljenja SANU i Saveta za nacionalne manjine, koje je preovladalo prilikom donošenja odluke o upućivanju izmena statuta na javnu raspravu. Isticali su da ne dozvoljavaju da im Bošnjaci diktiraju naziv, kad je bošnjački (naziv) u jezičkom osećaju Srbaca.

- Naziv bosanski jezik je čisto politički, a bošnjački stručan i lingvistički - rekao je Ljubomir Suljagić (DSS), direktor Prijepolske gimnazije. - Naziv bosanski potiče još od 1878. godine, od dolaska Austrougarske u Bosnu i nastojanja Benjamina Kalija da sproveđe asimilaciju Srba pomoću jezika. Naziv bosanski se nameće, a naše odbijanje nije namera da se neko uvredi ili da se nešto uskrati.

S druge strane, odbornici vladajuće SDP i SDA (koja je u opoziciji) tvrdili su u četvrtak da već deceniju i po za naziv matemaj jezika traže - bosanski, jer je u opštini preko 40 odsto Bošnjaka. Sintagma bošnjačko/bosanski prihvatali su na sednici SO da ne bi bilo opstrukcije, da se ne zaustavi procedura...

Aziz Hadžifejzović (SDA), Senad Lujinović i Nail Kajević (SDP) istakli su da su stariji zakoni o zaštiti sloboda i manjina, nego mišljenje Saveta za nacionalne manjine, koje ne obavezuje nikoga.

PTC RADIOTELEVIZIJA SRBIJE

NALEPNICA SA MLADICEVIM LIKOM NA VRATIMA
BOŠNJAČKOG VEĆA

DRIJESTVO - HRONIKA - Sreda, Februar 28, 2007 16:11

Na ulazna vrata glavne kancelarije Bošnjačkog nacionalnog veća u Novom Pazaru, nepoznato lice noćas je postavilo nalepnici sa likom Ratka Mladića, rekao je koordinator za kulturu tog veća Zaim Hadži Salihović.

On je ocenio da 'zabrinjava činjenica što se ovaj incident dogodio dva dana posle presude Međunarodnog suda u Hagu o postojanju genocida u Srebrenici i dan posle 14. godišnjice otmice Bošnjaka u Štrpcima'. Još je rekao da je 'manje bitno ko je izvršilac, od toga ko je nalogodavac ovog incidenta' i naglasio da je slučaj prijavljen policiji.

вечерње

НОВОСТИ

ПРОТЕСТ ИСЛАМСКЕ ВЕРСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ПРИЈЕПОЉА ЗБОГ ПРОГРАМА РТВ "ЕНИГМА"

УВАЖАЊЕ Министар Радуловић са домаћинима у Великој џамији

ЉУТИ НА ЧЕСТИТКЕ

Слике рапориташа и њојорни називи у јесмама које су наручивали "Срби из Залута" паљућили Бошњаке. У "Енгма" и наручитеши тврде да никога нису вређали

ЕФЕНДИЈА Надир Дашић, главни имам Мецџиса у Пријепољу, прејеју се министру вера Србије Милану Радуловићу, приликом посете Великој џамији, пожалио да су на Божић смитоване песме увредљиве садржине за грађане исламске заједнице.

- На жалост, десе се с времена на време случајеви који ремете комијеске односе, као што је било поводом великог хришћанског празника Божића, када је на локалној радио-телевизији "Енгма", смитован неколико честитки, између великог броја, које вређају Бошњаке Пријепоља. Ми очекујемо, да надлежни органи реагују, како се такви случајеви не би понављали - рекао је Дашић.

ТВ "Енгма" је, како се овом приликом чуло, на Божић у смисли "Жеље и поздрави" смитовало неколико песама непримерене садржине, уз слике тенкова и војничких колона, а погрдним

именнима називани су мусланици. Верницима су, како се чуло са ТВ скрана, Божић честитали "Срби из Залута".

"КРШЕ ЗАКОН"

ЛОКАЛНА телевизија "Енгма" незаконито ради. Имају програмску шему која није професионална. Мора да, пре свега, мере из своје надлежности предузме Радиодифузна агенција - рекао је Драган Свичевић, председник Скупштине општине, у разговору са министром Радуловићем и представницима ИВЗ.

- Па то су песме Ђаје Малог Кинице и Лепог Миће из Крајине, као и старе четничке песме, - каже за "Новости" младић из групе мештана Залуга, која је Србима честитала Божић. - Нисмо имали намеру да вређамо.

Све су то родољубиве песме, певају се годинама и раније смо их наручивали. Нека нам покажу списак забрањених песама.

Одговарајући на оптужбе, јуче је Алек Ровчанић, директор РТВ "Енгма", рекао да садржај песама смитованих као Божићне честитке - никога није вређао. До сада, како је нагласио, није било примедби и "Енгма" има одличну сарадњу са верским заједницама и смитује честитке и за Божић и за Бајрам.

- На експресе треба да реагују службе унутрашњих послова и то санкционишу. Министарство вера делује на стварању атмосфере и амбијента у коме ће такви експреси бити депасирани. Чинимо све да се успостави сарадња, да међусобно поштовање и уважавање свакије традиције пређе у обичај - рекао је, поред осталог, министар вера Милан Радуловић.

■ Д. ГАГРИЧИЋ

ПОЛИТИКЛ

Цуцевић
честитао
Курбан-бајрам

Председник Извршног одбора Бошњачког националног већа у Србији и народни посланик Есад Цуцевић честитао је јуче Курбан-бајрам београдском муфтији Хамдији Јусуфспахићу и мусиманским верницима.

Цуцевић је у честитки муфтији Хамдији Јусуфспахићу и мусиманским верницима поручио да бајрамске дане проведу у миру, благостању и добром здрављу. „Желим овом приликом да Вам изразим дубоко поштовање, јер сте Ви у најтежим тренушцима за све мусимане, не само у нашој земљи, стајали непоколебљиво на бранику исламске вере и културе, бранећи те вредности са пуно мудrosti, достојанства и љубави према свим добрим људима”, поручио је Цуцевић у честитки.

Цуцевић је београдском муфтији пожелео успех у настојању да уједини Исламску заједницу у Србији на добробит свих припадника Исламске заједнице и изразио наду и уверење да тај процес може бити допринос убрзаној демократизацији и изградњи хуманијих и толерантнијих односа у друштву.

У честитки Цуцевић је извео да је залагање београдског муфтије и његов „опстанак на најисторијском положају у укупној Исламској заједници на простору бивше Југославије“ доприноси да „данас у демократском амбијенту почињемо да уживамо сва своја права која нам припадају као грађанима и као припадницима бошњачког народа и члановима Исламске заједнице као наднационалне и верске установе“.

(Бета)

ПОЛИТИКЛ

У Србији не постоје две исламске заједнице

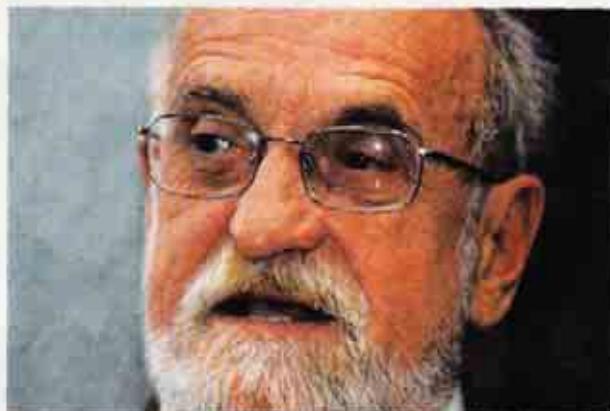
Очекујем да Јусуфспахић, Зукорлић и Церин уPUTE поруку да цамије у Србији не припадају иниједном од њих него Богу и муслиманској народу, каже министар вера Милан Радуловић

Не постоје две исламске заједнице, а право је муслмана у Србији да устроје организацију која најбоље може за исхрану, заштити и afirmirati најхочану верску и културну оријентацију, изјавио је за „Политиклу“ министар вера Милан Радуловић поклоњом објединитељског сабора Исламске заједнице у Србији који је одржан у Новом Пазару.

Сабор је, вадикујући јавност познато, расправљао и одлучивао о новој организацији Исламске заједнице у Србији. Та верска заједница је једна и јединствена, објединио је религијским учњем, препознатљивом богослужбеном праском, традицијом и културном оријентацијом муслмана у Србији. То, дакле, није био објединитељски сабор у верском смислу истог на организационом плану – каже Радуловић.

Да ли ће Министарство вера признати постојање две паралелне исламске заједнице, једну са седиштем у Београду, а другу у Новом Пазару?

– Не постоје две исламске заједнице у Србији, него једна заједница чија је организациона структура разуђена и сложевита. Министарство вера признaje и штити право муслмана у Србији да имају своју аутономију, од државе и од других исламских заједница независно организациона структуру. То значи да грађани мусламанске вероисповести могу слободно да се определе, или не треба да се дели и сукобљавају око тога где се налази њихово главно верско старешинство и врховни верски поглавар, у Србији или у Босни и Херцеговини, у Београду, Новом Пазару или у Сарајеву.

Милан Радуловић - Фото Танџић

Како избегти поделе међу муслманима после Сабора ИЕС?

– Сви који о томе расправљају треба да показују стрпљење, мудрост и разумевање за интересе муслманског верујућег народа у Србији. Амбиције и претегије да линеу конвиче одлуке о уређењу и подложу Исламске заједнице у Србији до сада су исказана ефузији Јусуфспахића, Зукорлића и Церина. Они су искусили верску достојанственост који знају да иниједна цамија у Србији не припада иниједном од њих, него Богу и муслманском народу, и да иниједна имама у Србији не служи видачег вери и образу свог народа. Очекујем да сва тројица упуте такву поруку муслманима у Србији, како не би дошло до снојстава цамија и смени имама, муфтија и верских службеника, што би изазвало унемирење верника. Како га је организација Исламске заједнице, она ће у Србији имати статус традиционалне и једине верске заједнице. Иниједна организациона форма или јединица исламске заједнице, као и иниједан верски достојанственик или службеник, неће бити ни привилегована, нити заостављена због своје припадности или неприпадности јединственој

ганизацији, оној у Београду, Новом Пазару или Сарајеву.

Како коментараште критике муфтије Муамера Зукорлића да је Министарство вера „тенденцијозно и злонамерно“ изјавило потврду Ријасету Исламске заједнице Србије са седиштем у Београду?

– Нисам чуо такву изјаву. Речи у позиционцу не описују ни рад ни политичку оријентацију Министарства вера. Ако је то муфтија Зукорлић стварни изјавио, могу да кажем једино ово: Нико иниједном изјавом не може променити демократичан, правдальубиви и добронамеран однос који је Министарство вера успоставило са свим првачима и верским заједницама у Србији.

Да ли је тачна констатација председника Меснога Исламске заједнице у Србији, који је јуче формирајући континуитет традиционалне исламске верске заједнице и да зато они не мају потребу да се уписану у Регистар цркви и верских заједница при Министарству вера?

– Ниједна црква и верска заједница у Србији не мора да се упише у Регистар, а да ли хоће о томе сами одлучују.

Миланко Пешин

вечерње

НОВОСТИ

ЕСАД ЏУЧЕВИЋ (ЛИСТА ЗА САНЦАК)

ИМАЈУ ДВА ЦИЉА

ЧЛАН Председништва коалиције Листа за Санџак Есад Џучевић изјавио је јуче да та коалиција има два политичка циља - процес остваривања мањинских права и привредни развој региона.

Џучевић је рекао да је важно да Демократска странка (ДС), Демократска странка Србије (ДСС), Савез војвођанских Мађара (СВМ) и Коалиција Листа за Санџак, формирају министарство за равномерни регионални развој.

Danas

Manjinske liste

Za ulazak u parlament potrebitno je da lista ostvari najmanje pet odsto glasova, dok za stranke nacionalnih manjina taj cenzus ne važi, yet one treba da pređe tzv. prvični prag. Na izborima će biti šest manjinskih stranaka: Sa vez vojvođanskih Mađara, Unija Roma Srbije, Koalicija Lista za Sandžak, dr. Süleyman Ugljanin, Koalicija Albanaca Prelepske doline, Mađarska sloga, Andraš Agoston-dr Pal Šandor i Romski partiju-Sajn Šrdan.

BLIC

■ NOVI PAZAR

Zahtev za rehabilitaciju

Izvršni odbor Bošnjačkog nacionalnog veća zatražio je od Okružnog суда u Novom Pazaru rehabilitaciju Acifa Hadžihmetovića na osnovu Zakona o rehabilitaciji, najavljen je u saopštenju za javnost. Acif Hadžihmetović je 21. januara 1945. godine streljan u Novom Pazaru kao saradnik Nemaca. E.H.

Mladićev portret na zgradi BNV

RADIO
100 PLUS
Novi Pazar

NOVI PAZAR - Koordinator za kulturu Bošnjačkog nacionalnog veća u Novom Pazaru Zaim Hadžisalihić rekao je da je na vratima ove institucije jutros zatepljena slika Ratka Mladića. Hadžisalihić je na konferenciji za novinare rekao da je zatepljena slika haškog begunca primećena jutros oko pola dva. „Obavestili smo nadležne organe i izvršen je uvidjaj“, rekao je Hadžisalihić. On je dodao da će se organi Veća o ovom slučaju odrediti tek pošto od pilicije dobiju više informacija. „Zabrinjava činjenica da se incident dogodio samo dva dana nakon donošenja presude pred Medjunarodnim sudom pravde o postojanju genocida nad Bosnjacima u Srebrenici za koji se vezuje Ratko Mladić“, rekao je Hadžisalihić. On je, ipak, ocenio da „visok kvalitet nalepnice, ukazuje na то да је ово организован чин са добром logistikom“.

PUTOPIS

Utisci sa IV Balkanskih književnih susreta (Impresija nalik putopisu)

U Stanbolu, na Bosforu

Što bi rekao moj iskreni prijatelj, dobri čovjek, potvrđeni pjesnik, pripovjedač i novinar, Mustafa Smajlović:

"... ni minutu prije, ni minatu kasnije, već tačno u suđeni trenutak"... iz Novog Pazara, iz Bošnjačkog nacionalnog vijeća stiže haber da bi trebalo ići u Tursku, u Istanbul, na Balkanske književne susrete.

- Pristaješ li?
- Pristajem!
- Ko još ide iz Sandžaka?
- Niko!

Iz Bosne će, doznajem, poći književnik i profesor Hadžem Hajdarević.

Vele: "On je duša od čovjeka, granit-stub u savremenoj književnosti BiH. Veoma rado dolazi kod nas u Sandžak, bio je već dva puta na književnim susretima u Bijelom Polju."

Jedva čekam da ga upoznam.

Svi književni susreti, pored ostalog, zблиžavaju stvaraoca do neraskidivog prijateljstva, do svojevrsnog bratstva. Zahvaljujući njima upoznao sam: Iva Andrića, Mešu Selimovića, Čamila Sijarića, Ahmeta Hromardžića, Abdulaha Sidrana, Darinku Jevrić, Duška Trifunovića, Pera Zubca, Branu Petrovića, Moša Odalovića, Mila Kralja, Janka Vujisića, Esada i Hasana Mekulija, Jevrema Brkovića, Izeta Sarajlića, Ivana Kordića, Džemaludina Latića, Nedžada Ibršimovića, Ljubicu Ostojić, Josipa Ostija, Biseru Alikadić,

Admirala Mahića, Šimu Ešića, Enesa Kiševića, Dobricu Eriću, Ljubivoja Ršumovića, Toda Nikoletića i stotine drugih "zanesenjaka" uvjerenih kao i ja da mehlemnim riječima ne mogu izmijeniti svijet, ali mogu osokoliti sebe da spokojnije dočekaju neminovno.

Telefonske linije prema Istanbulu, Sarajevu, Novom Pazaru i Priboru bile su užarene. Istina, one nam nisu bile ni potrebne, dozivali smo se linijom srca.

Sve se doznalo, rastabirilo.

YAHYA KEMAL BEYATLI
ile

MEHMET AKİF ERSOYU

ANMA TOPLANTISI

4. RUMELİ ŞİİR ŞÖLENİ

23 Aralık 2006 Cumartesi / Saat: 11.00 - 16.00

Halk Eğitim Merkezi Salonu / Coğaloğlu - İstanbul

KONSER

RUMELİ TÜRKLERİ TÜRK MÜZİĞİ KOROSU

24 Aralık 2006 Pazar / Saat: 20.00

Halk Eğitim Merkezi Salonu

Coğaloğlu-İstanbul

RUMELİ TÜRKLERİ
KÜLTÜREL VE SANATSAL DOSTLUK DERİSİ
Kuruluş Tarihi: 1991
Genel Merkez Tel: 0212 613 83 71
E-mail: www.rumelituerkler.org
E-posta: rumeledersi@yahoo.com.tr

TÜRK EDEBİYATI VAKFI
Tel: 0212 526 16 15
Web: www.turkedebyati.org
E-posta: tevred@turkedebyati.org

REV
RUMELİ EĞİTİM VAKFI
Tel: 0212 311 82 88
rumele_egitimvakti@yahoo.com

Hadžem i ja, u ranim jutarnjim časovima, u petak, 22. decembra 2006. godine, iz Sarajeva prema Istanbulu putujemo avionom.

Letimo u Grad-bajku, razdel-

Ortakoy

nici istoka i zapada, Metropolu sazdanu od nura, legendi i ljepote.

U Istanbul, "sindžir ptica", na čijim krilima sam prvi put, slijedeće nešto iza devet sati, po našem vremenu. Na aerodromu čeka nas čovjek iz

Organizacionog odbora, fini efendija, naš zemljak Safet Erdem. U Rožaju, iz kojeg je došao u Tursku - u Istanbul, 1960. godine, prije četiri dece-nije, prezivao se Murić. Ovdje u Istanbulu jedan je od uspješnijih neimara u građevinarstvu - veoma značajnoj privrednoj grani, pogotovo u Istanbulu, koji je cakum-pakum, možda, najveće dunjalucko gradilište.

Safet nas smješta u hotel "Bosfor". On je u regionu Ak Saraja. Hotel ne blješti od velikog broja zvjezdica po kojima se označavaju basamaci raskoši, ali je u trgovac-kom centru Istanbula, pred samom obryom čuvene Kapali čaršije.

Ubjeđujem Hadžema: kako je posigurno, baš ovdje, onaj paša iz pjesme: "U Stanbolu, na Bosforu..." bolovao tihano, po istilahu, podjednako od aška prema Stvoritelju i od du-

njalučkih dertova.

Evo i sada, ezan sa Plave džamije poziva na namaz, na spas, a iz mnoštva barova dugonoge Ukrajinke mame nas poezijom raskošnih bokova. Allahu milostivi budi uz mene dok ovo preduramo! Podari nam sabur, jer insan je baš k'o palidrvce, slomiće se, pokleknuti!

Ne dozvoli, Rabbe, da zalučamo kao onaj naš što je na umoru voljene, ali sa mutnim nijetom, otisao da donese iladž-žute dunje carigradske pa niti dolazi niti se javlja.

Hadžem šuti, ne izjašnjava se, mudruje. Sančim, žali pomenutu dvojicu hajirlja. A što bi. Kad zgasnu, bilo kome, zanosne vatre uza lud im je tavrijati po zgarištu uspomena.

Okupljanje učesnika Susreta zakazano je pred akšam, tačnije oko 18 sati.

Simbolično, preko nas književnih ambasadora, cijeli Balkan biće musafir kod namli domaćin-Istanbula, čija se duša bokori u radosti dok nam iskazuje hožgeldiju.

U jedan salon, određeni prstom sudsbine, pristižu: iz Trakije - Funda Sadik Ahmet, iz Makedonije - Fahri Ali, Meral Kajin Asimov i Nikola Madžirov, iz Rumunije - Emel Emin i Ne-

riman Ibraim, iz Bugarske - Naim Bakolu, sa Kosova - Zeynil Beksač i Orhan Sait, iz Turske - Bilge Karačam i Minire Džoškun, iz Bosne i Hercegovine - Hadžem Hajdarević, iz Sandžaka - moja malenkost Rasim Ćelahmetović, a iz Al-

vati, dobro pripremiti za buduće događaje, u posrmljenoj ogrlici Susreta.

Uzaman. Niko se ne razilazi. Ostajemo na okupu, do šejtan-vakta, do pred sam sabah. Ni sam ni slutio da znam zboriti na: turskom, albanskom, grč-

kom, bugarskom, rumunskom, makedonskom, engleskom i ruskom jeziku. Ono što nisu kadre usne, šapuće duša, bije srce, tepaju ruke, oči i obrve. Sve jezike stopili smo u jedan, jezik ljubavi i priateljstva.

San te noći trajao je kao treptaj oka.

Iz hotela "Bosfor" divnim minibusima, prevoze nas u Centar za nacionalno obrazovanje Istanbula. Tu će se održati svi

kulturni segmenti Balkanskih književnih susreta.

Sala je prekrasna. Bolje reći, to je anfiteatar sa 450 mješta, sa scenom kojoj se dubina i širina ne da sagledati. Svuda su buketi i vjenци od svježeg cvijeća. Na sceni je dominantan simbol Manifestacije. Sala je dupke puna. Ko je imao mjesta - sjedi, ostali stojje. Imalo je najmanje 1500 duša. Takvu pažljivu i odanu publiku, po ocjeni svih učesnika, niko nije imao, niti zapamlio.

Susret započinje toplim riječima dobrodošlice i okruglim stolom posvećenim stvaralaštvu dvojice muhadžera iz Skoplja i Peći, a koji su za života u

Rasim Ćelahmetović u Istanbulu

banije - Ljedija Duši i Almona Bajrami.

Milujemo se pogledima, rukama i obrazima. Ljubav nam je bezgranična. Nju ne može razbiti ni prostor, ni jezik, ni vjera. Povezuju nas riječi - čarobnice. Povezuje nas radost domaćina.

Uz program Susreta i našeg boravka, darivaju nam knjigu: *Pjesnici i njihove pjesme*, kad ono izbor iz naše poezije, preveden na turski jezik, naše fotografije i sažete biografije. Prekrasna knjiga za Manifestaciju i za našu neizbrisivu uspomenu.

Domaćin nas "razgoni". Treba se odmoriti od puta, naspa-

Turskoj ispisali zlatne stranice u velikoj knjizi njene duhovnosti. To su: Mehmet Akif i Jahija Kemal. Svoja sjećanja o njima oživjeli su Vehbi Vakozoglu i Bašir Ajvazoglu - znameniti turski književnici.

Raduje nas što su Mehmet i Jahija naše gore list, da su ih zadnjili i odnjihali naši balkanski prostori. Doznaјemo: da je Mehmet Akif, pored ostalog, tvorac teksta nacionalne himne Turske, a da je Jahija Kemal na poetskim klimama uznosio sproveđenje reformi i stvaranje moderne Turske države, odnosno bio desna ruka paši nad pašama - Mustafi Kemalu Ataturku.

Majstor ceremonije i razgovora za okruglim stolom bio je Ljutvi Turkan, naš glavni domaćin, predsjednik Rumeljske fondacije za prosvjetu.

Inače, pokrovitelji ove međunarodne književne manifestacije, sada i predhodna tri puta, bili su: Udruženje za kulturu i solidarnost rumeljskih Turaka, Fondacija turske književnosti i Fondacija za prosvjetu.

Veoma sadržajni eseji o liku i djelu dvojice znamenitih rahmetlja ilustrovani su recitalom - izborom najljepših pjesama iz njihovog bogatog literarnog opusa.

Poslije grobne tišine u sali prolomio se aplauz koji je, činilo se, potresao temelje, zidove i plafone prekrasnog zdanja Udruženja Rumelija.

Pauza je i vrijeme za ručak.

Objedujemo u glasovitom nacionalnom restoranu "Dženet". Eto, nije samo Dženet na Ahiretu, pokatkad ga imamo i na Dunjaluku; kad pozovu, kad im dođu nabas - musafiri, kakvima su nas smatrali. I zahira, muzika na starim narodnim

turskim instrumentima bili su najava raskoši i lezeta, koji će

na sred sale, u lijepim katovima, na svojim sinijama suču jufke za burek - sultan pitu i baklavu - njegovu rođenu sestru.

Ansambl je odjenut, takođe, u nacionalnu tursku nošnju. Sve čini nezaboravan događaj.

Darkaju nas pjesmom. Makedoncima pjevaju nešto o Vardaru, o neprebol - rijeci, rijeci koja je ostala u nekadašnjem zavičaju, ali, eto, žubori u njihovom glasu, traje kao mehem u njihovim srcima.

Hadžemu i meni, na uvce, cijeli ansambl, uz zvezet i lom, otpjevaše: "Pogledaj me Anadolko". Znaju, vallahi, darenuti u dušu, taknuti u onaj čulni damar, poslijecega se insan, običan smrtnik, jednači sa melećima.

Odoše dalje, drugoj grupi, da im uslaće zalogaje ni šećerom, niti duljsjom, već medom karasevdaha.

Vraćamo se u anfite-

nas, ako Bog da, dočekati na Ahiretu, u Dženetu.

Iza sinija, uz slasne zaloga-

atar.

Sržni dio Manifestacije su naše poruke, namli peškeši,

Šadrvan ispred Ejupove džamije u Istanbulu

"O rastanku neću napisati ni rijeći. Suze bi potopile ovaj rukopis. A i što bi?" - Rasim Ćelahmetović u šetnji Istanbulom

"O rastanku neću napisati ni rijeći. Suze bi potopile ovaj rukopis. A i što bi?" - Rasim Ćelahmetović u šetnji Istanbulom

je, gledamo kako u zagrađenom prostoru desetak hanuma

zavičajna svježina, naše pjesme.

Pogled na most Sultana Mehmeda Fatih-a

Voditelj ovog Programa je efendija Ügun Arslan. Njegov i naš musafir je Ibrahim Sadri-nin. Oni su poznati spikeri, glumci i recitatori. Popularišu tursku poeziju.

Kasete na kojima oni, uz pri-godnu muziku, govore stihove turskih pjesnika prodaju se kao halva. Za hevtu dana "plane" - proda se preko 300.000 kaseta. Što je u ovom vaktu za bremetet i čuđenje.

Uz prekrasne poetske kopče, efendija Arslan nas, jednog po jednog, poziva na scenu, predstavlja nas radoznaloj pu-blici i poslije nas govori naše pjesme na turskom jeziku.

Ređaju se pjesme, traju aplauzi.

Oduševljenje ljudi u sali, naših zemljaka, nema mjere.

Aplaudiraju, kliču, plaču avazile. Mi smo im sve i svja iz davno ostavljenog vatana. Na sceni, nekoliko puta, pridružuje nam se i Ibrahim Sadrin. On je istinski umjetnik, haos-majstor. Stihovi, koje on bravurozno govori, zvuče uvjerljivo poput bljeska munje, kao šidet groma. Publika je u delirijumu. Na kaju, njihov aplauz traje

beskonačno. Svi su na nogama. U transu smo i mi i oni. Silazimo u salu. Oko nas naši zemljaci.

Grle nas, trpaju u njedra. Oko mene stotinak Sandžaklija. Govore: ko je odakle, kad su došli u Tursku, šta su stekli. Naviše ih je, kako oni kažu, iz Taslidže. Zapitkuju o svemu. Zovu me, svi od reda, ako hoću, ako imam vakta, da im budem musafir. Fale mene, fale moje pjesme.

Pozivaju nas pjesnike ponovo na scenu.

Uručuju nam plakete, prigodne peškeše i učesničke diplome. Uz prozivku svakog pjesnika iz sale jekte ovacije, trešte aplauzi. Ganuti smo do suza.

Ovim je naš "posao" završen. U naredna dva dana razgledaćemo Istanbul, uživati.

Odmah je stigla jedna baška hediјa. Večerat ćemo i drugovati u jednom od najluk-suznijih objekata u Turskoj - u konaku Ataturka. Ovdje je rahmetlija Kemal Paša najradije za života boravio. Uživao je na plaži čistoj kao grumen zlata, najljepšo na cijelom Mramor-

nom moru.

Ovdje, u ovom Saraju, stijaju se, isključivo, ugledni strani državnici i najznamenitije ličnosti Turske. Za obične musafire nema mesta, ni za vratima.

Allahu mili, ja ljepote i raha-tluka. Uživamo kao niko naš. Kad je mogao Paša, mogu, va-la, i Pašići.

Sutradan razgledamo: Aja Sofiju, Plavu džamiju, Kapali čaršiju, muzeje, arhive, čuprije, čuda nad čudima. Istanbul, okupan suncem, blistao je kao očaravajući san.

Hadžem mi govori: "Šta čovjek nosi u duši, šta voli, šta traži - posigurno će u Istanbulu naći."

Muzej "Mini Turkija" nas je posebno oduševio. Na jednom prostoru maketama su dočarane sve raskoši turske građevine, njene čari, njen ponos. Uživali smo gledajući maketu Mostarskog mosta i Turbe Ca-ra Murata na Kosovu.

Ipak, od svih građevina bili su najljepši ljudi. Ljudi i njihove sudbine.

Iz mnoštva prijatelja koje

sam stekao u Istanbulu izdvojući nekolicinu što su me pažnjom posebno zadužili.

Turska pjesnikinja i novinarica - Minire Džoškun je prevela moje i Hadžemove pjesme sa bosanskog na turski jezik. Pjesme su uvrštene u *Zbornik Susreta*. Iste, na turskom jeziku, čitao je Ugur Arslan. Bila nam je u svemu desna ruka.

uglednog bratstva Aginičić.

Za samo nekoliko dana, u Istanbulu upoznao sam dvadeset divnih ljudskih bića, veoma uspješnih ljudi. Svi su na takvim dužnostima da bi mogli pomoći itekako svoj bivši vatan - svoj Sandžak. Oni tu pomoći i saradnju nude punim srcem, cijelom dušom.

Ta saradnja bi mogla biti

hor.

Ne razumijem sadržinu pjesama, ali melodija me nosi do nebeskih tavanica. Cijelo gledalište se njije u ritmu zvuka, topi se u užitku.

Na kraju koncerta, opet, pjesnike penju na scenu - da nas još jednom predstave publiци, da nam burnim aplauzom iskažu posebnu pažnju i zahvalnost pred naš sutrašnji odlazak iz Istanbula.

O rastanku neću napisati ni riječi. Suze bi potopile ovaj rukopis. A i što bi? Svaki rastanak je poziv za nova viđenja, za nove susrete.

Iz aviona, još jedan pogled na Istanbul - na dužnalučku riznicu raskoši. U njegovim njedrima bije preko osamnaest miliona srca. U njemu je selamet i sudbinu našlo blizu četiri miliona dobrih Bošnjaka. Svakodnevno u njega se slijepi okean od preko pet miliona turista. Grad ko-

Dvorac Dolmabahće

Refik Akova, Hadžema Hajdarevića i mene ugostio je u svojem domu. On je iz Bijelog Polja. Naš najbolji romano-pisac i pripovjedač Čamil Sijarić Refikov je amidža. Refik je u Istanbulu imućan čovjek. Više od njegovog bogatstva godila nam je dobrota, dostojanstvo i sabur. Pratio nas je u stopu. Imalu smo dva sunca - jedno na nebu i Refika na zemlji.

Radilica u organizacionom odboru Balkanskih književnih susreta bio je Jaldirim Aganglu. O svemu je brinuo. Činilo se da ima hiljadu ruku, ni jedna nije mirovala. On je u Balkanskom arhivu Istanbula značajan faktor - direktor je odjela za kulturu. Hadžema i mene posebno je cijenio. Valjda što su mu preci bili iz Prijepolja, iz

obostrano korisna, posebno u domenu privrede, turizma, sporta i kulture.

Uveče, 24. decembra 2006. godine, nama u čast upriličen je koncert Rumelijskog nacionalnog ansambla. Ansambl čine vrsni muzičari i mješoviti

los živi svoj puni život. Dočekuje, ispraća, a on ostaje da istraje, u zbilji i pjesmama.

Ovih dana bilo je najljepše, mi smo mu našim snom dozidali obale.

Rasim Ćelahmetović

Pogled na Plavu džamiju sa Bosfora

Udruženje za očuvanje bošnjačke nacionalne, vjerske i kulturne tradicije "Yildiz" - Goražde

YILDIZ, zvijezda nad Drinom

Riječ JILDUZ već odavno se ne koristi u bosanskom jeziku, a vrlo je česta u djelima Safvet bega Bašagića. To je riječ turskog porijekla i ima značenje ZVIJEZDA. Sa ciljem da njihovo zvjezdano udruženje ima svoju blistavost i sjaj, te bude obasuto Božnjim rahmetom, članovi Yildiza otvaraju kapije svima koji žele sa njima nastaviti put za očuvanje bošnjačke kulturne baštine

Već više od šest godina, tačnije od 2000. godine, na području općine Goražde i Bosansko podrinjskog kantona djeluje Udruženje građana za očuvanje bošnjačke nacionalne, vjerske i kulturne tradicije "YILDIZ". Od svog postojanja, pa do danas ovo udruženje je preraslo u jednu značajnu kulturnu instituciju koja je osvojila simpatije svih stanovnika na obalama Drine.

koja je u saradnji sa MSŠ "Enver Pozderović" na scenu posavila četiri vrlo zahtjevne pozorišne predstave: "Na Božnjem putu" i "MAJKU", Ahmeda Muradbegovića, "HANKU", Isaka Samokovlije i "U hladu jasmına", po adaptiranom tekstu "Zulumčar", Svetozara Čorovića i pjesmi "Emina", Alekse Šantića. Sve predstave je režirao Sanel Mušović, inače prvi predsjednik "YILDIZ-a" i šef Pozo-

tekstova iz bosanskohercegovačkog života, mladi glumci i članovi YILDIZ-a uspjeli su probuditi usnulu goraždansku pozorišnu publiku i obnoviti temelje teatra u poslijeratnom Goraždu. Predstave su doživjele uspjeh na pozorišnim festivalima BiH, koji su održani u Konjicu i Bugojnu, a posebno je značajno učešće na Internacionalnom Festivalu prijateljstva i najvećoj kulturnoj manifestaciji na Balkanu - "Baščaršijske noći" u Sarajevu 2006. godine.

Pored podrške koje članovi Pozorišne grupe uživaju od strane općinske i kantonalne vlasti, najveću podršku ovi mladi ljudi su imali od strane Bošnjačkog Nacionalnog Vijeća Srbije, koje je prepoznalo težnju i cilj da se kroz teatar pokuša očuvati i njegovati bošnjačka kultura, te svake godine nakon premijernih izvedbi u Goraždu predstave su gostovale i u gradovima Sandžaka, a na poziv BNV, sa sjedištem u Novom Pazaru, Sanel Mušović sa jedne i Zaim Hadžisaliho-

Scena iz predstave "Hanka", po tekstu Isaka Samokovlije

Posebno se svojim radom ističe Pozorišna grupa YILDIZ,

rišne grupe. Postavljanjem na scenu ovih vrlo interesantnih

vić sa druge strane bili su šefovi gradilišta na kojem se gra-

dila čuprija saradnje i ljubavi između Goražda i Sandžaka.

ženja Bošnjaka "Ikre" iz Prijepolja.

seva, te humanitarnih akcija u kojima je pružena skromna materijalna i liječnička pomoć povratnicima i ostalima, a izuzetnu pažnju članovi YILDIZA predaju održavanju i uređivanju vjerskih objekata na području svog kantona.

Riječ JILDUZ već odavno se ne koristi u bosanskom jeziku, a vrlo je česta u djelima Safvet-bega Bašagića. To je riječ turskog porijekla i ima značenje ZVIJEZDA. Sa ciljem da njihovo zvjezdano udruženje ima vazdušnu blistavost i sjaj, te da bude obasuto Božijim rahmetom, članovi Yildiza otvaraju kapije svima koji žele sa njima nastaviti

"HANKA" na sceni u Novom Pazaru

Ta čuprija danas dovodi umjetnike, sportiste i ostale dobro namjerne ljudi na Sandžačke igre, Internacionalni Festival prijateljstva i ostala sportska i kulturna dešavanja u Goraždu i gradovima Sandžaka.

Hor duhovne muzike YILDIZ je drugi biser ovog Udruženja, a koji u isto vrijeme djeluje i pri horu IBN AREBI iz Sarajeva. Brojni su nastupi ovog hora na području Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, tačnije, nemoguće je zamisliti bilo kakvo kulturno dešavanje u gradu bez članova pozorišne grupe i ovog hora. Hor je učestvovao i na velikim ramazanskim koncertima u ZET-RI, te je imao i brojna gostovanja u Evropi i Turskoj. Mnogo je po kazatelja da je hor bio dobar ambasador Goražda, BPK-a Goražde i Bosne i Hercegovine u svim spomenutim mjestima. Članovi hora, kojim rukovodi Elvir Borčak, posebno izdvajaju svoj bajramski koncert u Prijepolju prošle godine, u organizaciji Udru

U periodu od svog postojanja, pa do danas, Udruženje je imalo i brojne druge aktivnosti, poput organizovanja raznih kur-

put za očuvanje bošnjačke kulturne baštine.

Sanel Mušović

Pozorišna grupa YILDIZ, u saradnji sa MSŠ "Enver Pozderović", na scenu je postavila četiri vrlo zahtjevne pozorišne predstave: "Na Božijem putu" i "MAJKU" - Ahmeda Muradbegovića, "HANKU" - Isaka Samokovlije i "U hladu jasmina", po adaptiranom tekstu "Zulumčar", Svetozara Čorovića i pjesmi "Emina" - Alekse Šantića. Sve predstave je režirao Sanel Mušović, inače prvi predsjednik "YILDIZ-a" i šef Pozorišne grupe.

iz predstave "U hladu jasmina"

Dželaludin Rumi Hazreti Mevlana (1207-1273)

PRAŠKA POD STOPAMA MUHAMMEDA a.s.

Velike ličnosti na polju kulture, nauke i književnosti ne pripadaju jednom narodu, kulturi ili naciji, nego čitavom čovječanstvu

UNESCO je 2007. godinu proglašio godinom Dželaluddina Muhammeda Rumija poznatog po imenu Mevlana. Nai-mje, ove godine se obilježava osam stotina godina od rođenja ovog velikog i značajnog iranskog pjesnika. S tim u vezi, širom svijeta se već od sada održavaju različiti događaji i festivali u znak rođenja Hz. Mevlane. Prevođenje Mevlanih djela, održavanje mnogobrojnih konferencijskih sastanaka, snimanje filmova o životu Dželaluddina Rumija i pokretanje desetina drugih aktivnosti u Francuskoj, Iranu, Turskoj, Njemačkoj, Americi, Velikoj Britaniji, Indiji i širom svijeta govori koliki je značaj ovog velikog pjesnika i mislioca Irana.

List Gardijan je nedavno u jednom od svojih članaka objavio: "Nevjerovatno je da nakon 11. septembra, Bin Laden i sukoba civilizacija nijedan američki i evropski pjesnik kao što su Robert Frost, Robert Soul, Valas Stivens ili, pak, Šekspir, Homer, Dante, nisu ponijeli oreol najčitanijeg američkog pjesnika, nego je to, začudo, učinio jedan klasični islamski teolog po imenu Mevlana, koji je prije nekoliko stoljeća podučavao i širio islam".

U saopćenju koje je UNESCO objavio povodom proglašavanja 2007. godine godinom Dželaluddina Rumija Mevlane stoji: "UNESCO smatra da velike ličnosti na polju kulture, nauke i književnosti ne pripadaju jednom narodu, kulturi ili naciji, nego čitavom čovječan-

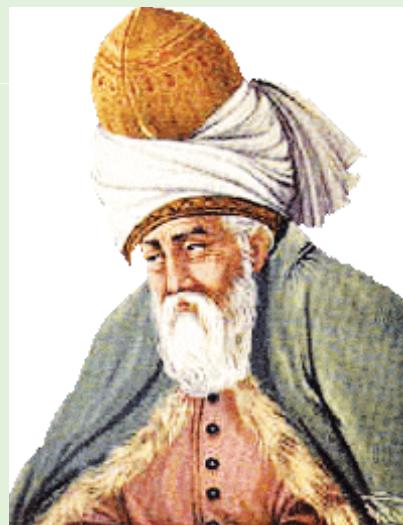
stvu. Cilj održavanja ovih programa jeste predstavljanje i obilježavanje ličnosti koje su odigrale značajnu ulogu u stvaranju i obogaćivanju ljudske kulture i civilizacije i ovo je svojevrstan poziv svim zemljama svijeta da se uključe u dijalog, zajedništvo i saradnju u cilju uspostavljanja razumijevanja među kulturama i širenja mira."

Dželaluddin Rumi, muslimanski pjesnik XIII stoljeća, najčitaniji je pjesnik u Americi. Zašto? Zato što, unatoč činjenici da njegova djela, stara preko 700 godina, i danas su aktuelna - nisu ograničena vremenom. Njegova poruka je ljubav. Njegova poruka omeđenja nema. Rumi reče:

"Nit sam istok niti zapad,
grudi moje nemaju meda."

Poznat kao Mevlana, živio je van ustaljenosti i šablona kojima su omeđeni naši životi. Nije posjedovao svojstva diskriminiranja, što podjeli čovječanstvo, te se nastani u Nuri Muhammed (svjetlost Muhammeda). Rumi je za sebe govorio: "Ja sam praška pod stopama Muhammeda". Praška predstavlja predanost, pokornost - ne postoji tvrdokorno srce, okamenjeni pogled na život. Praška je pokornost, čak i zefir (topli blagi vjetar) može prašku pomjeriti.

Rumi je rođen 1207., u selu na sjeveru Belha, što je današnji Tadžikistan. Njegov otac, Behauddin Veled, bio je poznati

**Dželaluddin Rumi
Hazreti Mevlana (1207-1273)**

učenjak i profesor u tom kraju. Oko 1212. godine, sa porodicom preselio se u Samarkand, veliki grad, gdje se susreću kulture Turske i Perzije. Invazija Mongola na taj kraj donese sa sobom smrt i razaranja velikom dijelu muslimanskog svijeta, a natjera i Behauddina da povede svoju porodicu, prijatelje i učenike, negdje oko 300 ljudi, na put ka zapadu. Dekada teških zima pratit će karavan sve do 1219. godine kada je našao svoj konačan smiraj u Konji, drevnome gradu, tadašnjoj prijestonici Rumelijsko-seldžučke imperije. Karavan je prethodno proputovao od Iraka ka Mekki i Medini, prema Damasku i Halepu, gdje je mladi Dželaluddin spoznavao arapsku poeziju i historiju. U Konji, Rumijevom ocu data je titula učitelja na univerzitetu, te je predavao sve do svoje smrti, januara 1231. godine. Nakon svoga oca, Dželaluddin preuze njegovo mjesto kao univerzitetski profesor.

SVJETSKA KULTURNA BAŠTINA

U mjesecu oktobru, 1244. godine, Hz. Mevlana sreo je kralja obučenog u zakrpljenu odoru, lutajućeg sufiju, zaljubljenika u poslanika Muhammeda a.s., sina Tabriza - Šemsudina. Njih dvojica postaše nerazdvojni. Ličnost univerzitet-skog profesora u Rumiju slabila je, dok je njegovo duhovno stanje raslo. Ljubomora Rumijevih studenata bila je uzrok Šemsovog tajnovitog nestanka i smaknuća. Nakon 40 dana neuspješnog traganja za svojim prijateljem, Mevlana obuče odjeću žalosti, bijelu košulju s otvorom na grudima i vuneni fes boje meda. Na nogama nosio je grube sandale. Mevlana

su još i: *Divani Šemsi Tabriz, Fih Ma Fih, Mekatib i Medžali Sabah.*

Jednog dana sjedili su zajedno Mevlana Dželaluddin i njegov učenik (murid) Čelebi Husamuddin. U razgovoru, Husamuddin je ponovio svoju želju i molbu da Dželaluddin napiše jedan čitab, sličan Šejh Attarovom *Razgovoru ptica* (Mantikul-tajr). Kao svoj odgovor, Dželaluddin je izvadio iz saruka (turbana) papir i predao ga Husamuddinu da pročita. Na tom papiru Dželaluddin je napisao 18 prvih stihova Mesnevije (Naj Nama). Ti stihovi su kasnije nazvani *Fatihatul-Mesnevi* tj. *Početak Mesnevije*.

Džamija i turbe Hz. Mevlane u Konji

se promjenio. Sada je pisao ili kazivao poeziju kao nikada do tada. Lutao je oko recitirajući pjesme koje izražavaju njegovu čežnju, ljubav i zadivljenost novim, preobraženim stanjem.

Skoro svi Rumijevi stihovi ispjevani su između 40-te i 60-te godine njegovog života. Promjenio se zahvaljujući sufiskim iskustvima, a ta iskustva dijelio je i sa drugima.

Njegove pjesme i priče most su ka stvarnosti. Njegovo djelo je i *Mesnevija*, djelo sastavljeno od 26.000 stihova, prevedenih na nekoliko jezika. Tu

NAJ* NAMA

(Naj/neý* - instrument izrađen od šupljje trske u formi flature, bez piska, a što ga čini posebno teškim za muziciranje)

1. Slušaj ovaj naj, šta priča, kazuje

Na rastanke on se žali, tugeje.

2. Iz Najistana odkad me ustrgoše

Zbog mog plača, muško, žensko, uzdiše.

3. Tražim srce, rastancima ranjeno

Svoju čežnju da mu kažem opširno.

4. Od svog korjena daleko ko padne,
Traži časak, da se vrati, sastane.

5. Ja u svakom društvu jadim, tugujem,
I postadoh sudrug dobrom i lošem.

6. Svak po sebi misli, da je on drug moj,
A ne traži da zna tajne i bol moj.

7. Moja tajna i plač nisu daleko
Al' tog svjetla nema uho ni oko.

8. Duša nije skrivena pred tijelom,
Ali duša, ne da se vidjet' nikom!

9. Glas naja je vatrica, to vjetar nije
Te vatre ko nema, nek ga nije!

10. Vatra ljubavi je u naj upala
A u piću ta je vatrica provrela.

11. Naj je sudrug svakom, ko je bez druga,
Tonovima zastore nam on trga.

12. K'o naj, otrov i lijek, ko vidje?
Razgovor i čeznju, k'o naj, ko vidje?

13. Naj o putu, punom krvi,
govori,
O ljubavi Medžnunovoj on zbori.

14. Ova pamet tuđinac za ljubav je!
Muštrija jeziku nam, uho je!

15. Zbog briga nam dani za lud prodoše,
Saputnik sa vatrom oni postaše.

SVJETSKA KULTURNA BAŠTINA

16. Što prolaze dani, nije žaliti!

Ti ostani, Bože, Jedini, Čisti!

17. Osim ribe, svak se zasiti vode.

Bez hrane, svak sporo svoj dan provede.

18. Ko je sirov, ne zna šta je pečeni.

Pa Ves-selam - ovaj govor prekin!

Obraćajući se više srcu nego glavi, Mesnevija je pravi izazov svakome ko je čita: ona je i tekst i svoje tumačenje, i izvornik i tefsir samoj sebi, što samo potvrđuje Rumijev majstорство u mirenju suprotnosti između vanjskog i unutarnjeg učenja. Svojim konceptom mogućeg duhovnog prosvjetljenja u ovom životu i nadilaženjem prolaznosti svega stvarnoga, Rumi je i danas, možda više nego ranije, nadahnuće mnogima i podstrek na preispitivanje svojih životnih uvjerenja.

Lirika i katreni i u drugim Rumijevim djelima imaju ujek autentičan dah duhovne inspiracije, dok se u slici, stilu i jeziku često veoma približavaju Mesneviji. U nekim od tih pjesama mistička strast je tako evidentna, njegova imaginacija tako snažna da možemo uhvatiti trag samog božanskog iskustva. Rumijev intelekt je toliko snažan da na kraju postoji iznenadno povlačenje, svijest o tome da su izvjesne stvari previše tajne i previše svestre da bi se saopštile riječma. U Rumiju je persijski mistički genije dobio svoj vrhunski izraz. Razgledajući široko prostranstvo sufiskske poezije, vidimo ga kao uzvišeni planinski vrh. Mnogi drugi pjesnici prije i poslije njega su samo bregovi u poređenju sa njim. Utjecaj njegovog primjera, njegove misli i jezika snažno se osjeća kroz vjekove koji slijede.

Mevlana Dželaluddin Rumi

preselio je s ovoga svijeta, u Konji, 17. decembra 1273. godine. Mevlana smrt je stanovnike Konje bacila u veliku žalost. Po Aflakiju i Sultan Velledovim izvještajima, narod Konje je bio u žalosti četrdeset dana. Mevlana je sahranjen u Konji, u blizini mezara svoga oca. Kasnije Ilmudin Kaiser, poznata ličnost iz Konje, po dozvoli Sultana Velleda i uz pomoć Muidudina Parvane, sagradio je turbe. Godine 1309. po Hidžri (1889.), Abdul Hamid Han Osmani ga je renovirao i sada je poznat pod nazivom Kubatahul-hazra. Poslije Mevlaine smrti, a po njegovoj želji, Hisamudin Čelebi postaje njegov nasljednik, a poslije njega nasljedstvo preuzima Mevlani sin Behaudin Muhammad b. Dželaluddin Muhammed (umro 712. godine po Hidžri).

Večernje nebo gori crvenilom dok se muškarci i žene različitih religijskih tradicija probijaju kroz veliku skupinu ljudi ne bi li dotakli zelenu čohu kojom je prekriven njegov mezar. Dan Rumijeve smrti postao je poznat kao "Šebi arus", u prijevodu "Bračna noć", momenat kada se Rumi konačno sreo sa svojom Voljenom, s Bogom dragim, u vječnome životu. Sa ovim prizorom se susrećemo i u hadisu u kojem se kaže da ćemo Gospodaru doći baš kao mladoženja na svoje vjenčanje.

GAZEL O SMRTI

Kad preselim, kad moj tabut,

svakom, da sam mrtav, zbori,

ne mislite da me tuga za svjetom ovim mori!

Nek ne cvili za mnom niko, nek ne kaže: "šteta, šteta", jer je šteta bit šejtanov, pa ić' tamo, gdje se gori!

Na dženazi mojoj nek se ne tuguje zbog rastanka jer baš tada dušom mojom

sreća sastanka žubori.

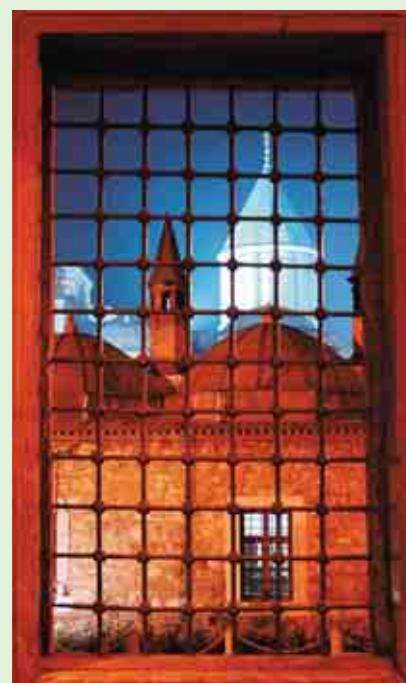
Kad me spuste u grob, niko nek ne kaže:

"Sasvim nestal!" jer društвima dženetlija grob - samo paravan tvori!

Kada vidiš da me spuste, smatraj da me tada dižu. Zar na nebu sunce, mjesec, kada zađe manje gori?

Ti sve misliš to je sutan, Ne, svitanje to je pravo, jer spuštanjem tijela u grob, radi se o duše zori.

Koje sjeme ne prokljija, kad ga zemlja u se primi? Pa kako u proživljenje da mi dušu sumnja mori?

Iz bunara izvadi se potopljena kofa puna. Stog ne plače duh Jusufov dok se tijelo s jamom bori.

Kad zatvoriš jedan otvor, tad se drugi sam otvara. Pa nek se zbog moje smrti ni riječ tuge ne prozbori!

(U narednom broju o utjecaju Mevlane i njegovog učenja na Bošnjake.)

**Priredio:
Sanel Mušović**

IZ JEZIČKE SEHARE

U svakodnevnoj komunikaciji, u kući, na ulici, u mahali, u kahvama, na posijelima i na svakom nezvaničnom skupu, upotrebljava se veliki broj orijentalizma - riječi karakterističnih za bosansko, a još više za sandžačko leksičko područje. Za neke od tih riječi možda se i može naći adekvatna zamjena u jednoj riječi slavenskog porijekla, ali je mnogo češći slučaj da se mora upotrijebiti niz pojmove da bi se objasnilo potpuno značenje sadržano u samo jednom orijentalizmu. Za takvu semantičku upotpunjenošć možemo zahvaliti dugoju genezi do oblika kakav riječ danas ima.

Turcizmi, ili pravilnije, orijentalizmi koje danas upotrebljavamo, poprimili su gramatičke odlike svojstvene slavenskim jezicima srpskom, hrvatskom i bosanskom, ali, kako je u osnovi riječi persijski, arapski ili turski korijen, u značenju je najčešće ostao osnovni semantički pojam, kome se pridodalo značenje kako iz jezika donosilaca, tako i jezika primalaca te riječi, pa se tako stvaralo višeslojno značenjsko bogatstvo, te je riječ u sebi akumulirala polileksički naboј. Zato je teško za takve riječi pronaći adekvatan sinonim samo u jednoj riječi. Primjera radi, ne postoji takav jezički znalač koji može za riječ "merhamet" pronaći sinonim sa potpuno istim značenjem, a poput merhameta još mnogo je sličnih primjera.

U ovoj rubrici navećemo neke od orijentalizama karakterističnih za leksiku sandžačkih Bošnjaka i dati njihova osnovna i prenesena - figurativna značenja.

Bělaj m (ar.) nesreća, zlo, jad, nevolja, muka, patnja, napast

Bēn m (tur.) mladež, promjena, izraslina na koži.

Běšik, běšika, běša f (tur.) kolijevka.

Bězbeli adv. (tur.-ar.) sigurno, zaista, bez sumnje, svakako, da-kako, dabogme.

Bezistan m (ar.-pers.) pokriven trg, pokrivena čaršija, mjesto gdje se u zasebnim malim dućanima - radnjama prodaje različita roba.

Bigàjri-hák (na bigajri hak) adv. (ar.) sintagma sa značenjem na pravdi boga, ni kriv ni dužan, bez opravdanog razloga, nepravično...

Bilmez (biljmez) m (tur.) neznalica, nevješt, neupućen čovjek.

Birindžî (tur) prvi, najbolji.

Birvāktile (tur.) nekad, ranije prije, u stara vremena.

Bôšča f (pers.) mahrama, rubac, pokrivač za glavu, platno u koje se nešto zamotava.

Boščáluk (bohčaluk) m (pers.-tur.) bogat dar koji se umotava u bošču. Može biti muški i ženski boščaluk.

Bùdžak m (tur.) ugao, čošak.

Bûlbul m (ar.) slavuj.

Bûruret m (ar.) pometnja, pomećaj.

Čâir, čâjir (tur.) livada, sjenoskoš, pašnjak, okućnica.

Čâkar adj (tur.) raznobojnih, različitih, razrokih očiju.

Čâkarast razrok, vrljav

Čâkija f džepni nožić, perorez, britva.

Zanimljivo je da su i ove riječi orijentalizmi: bre, britva, bubreg, budala, buđa, bujanje-bujati, bunar, burazer, burgija, buzdovan, cifra, cigara, čamac, čamovina, čanak, čarapa, čarka, čardak, čaršaf, čaršija, čelik, čerga, česma, čičak, čivija, čiviluk, čobanin, čokanj, čorba, čutura, čebe, čevap, čelav - čela - čelavica, čilim, čorak, čorav, čorsokak, čoše, čufte...

Čâtma f (tur.) 1. kućni zid napravljen od greda pokovan ukošo postavljenim letvama, pa premalterisan; 2. zid napravljen od pletara ili ljese, pa premalterisan; 3. "čatmali obrve" - obrve koje se iznad očiju sasatavljaju.

Čéjrek, čérek m (pers.) četvrta, četvrtina, četvrti dio nečega, otuda čerečiti, rasčerečiti znači iskomadati.

Čemèr, čemèrlı (tur.) gorčina, gorkog ukusa.

Čoha, čoja f (pers.) vrsta tkanine, fino, meko sukno.

Čokot m (tur.) trs - sadnica grožđa.

Čûruk adj. (tur.) pokvaren, nezdrav, neispravan, satruho; čuruk - tahta, navesti na čuruk tahtu - pdvaliti, navući na tanak led.

Čáfir, kjáfir m (ar.) nevjernik, nemusliman.

Čâhat m (pers.) čât - papir, cigar-papir.

Nastaviće se.

Maruf Fetahović

BAJRAKTAR

U samom životu, a ne van njega, postoji nešto što je veće od života.

Julijus Evola

Visoka i posebita planina su te Prokletije. Krševitim vrhovima uzdignute u oblake podsjećaju na Ande, a ljepotom srednjih šumovitih predjela na bliže im i srodnije Alpe. Protegle se, kao što znaš, krajnjim jugoistokom dinaroida granicom Crne Gore, Kosova i sjeverne Albanije ogoljelim stranama dosežući u nebo i blizinu bogova. Najviši vrhovi Prokletija, većim dijelom godine pod snježnim čulahom, prelaze visinu od 2.500 metara a udaljeni su od mora samo osamdeset kilometara. Svudijer su, kao kakav gorostasni zid, teško prohodne od masivnih platija, dubokih klanaca, haluga i hurdulija. To ti je, da tako rečem, moja lična karta naših Prokletija - obrati mi se moj sagovornik primjetivši da sam se najednom od sutno zagledao u pravcu Plavskog jezera.

- Slušaš li ti mene, mladiću... Ili si se umorio od šetnje?

- Nisam umoran, Hamdija; nego me zanima to čudno i rijetko a nekako nedolično ime za planinu. Prokletije - to kao da ih je neko u prošlosti prokleo. Ima li kakva legenda o tome u vašem kraju.

- Biće da ima, oko Prokletija se odvazda teško živjelo te ih je u ovoj zabiti, na oštrot klimi i neplodnoj zemljji, imao ko i zašto i prokleti i prokliniti. A tako ih zovu i u Albaniji, i u Srbiji, i kod nas u Crnoj Gori. Tek ti ja ne znam nijedno predanje o nastanku njihova imena, ali znam ihtijara, jednog mog rođaka koji tuvi mnoga stara kazivanja ljudi sa ovih prostora, pa ćemo mahsuz k njemu svrnuti te ga čarni malo oko tog naziva. Jesi li razi da svrнемo?

- Bezbeli da jesam - na-

smijem se, zadovoljan što se ovaj vremešni sudija, stari ko - komunista, ne libi zboriti u privatnom životu pravim našim narodnim bosnjačkim jezikom, bar onoliko koliko od škole i studija nismo uspjeli zaboraviti. Hamdija je rodom iz Plava, odakle je dugo izbivao službujući na strani, ali me je rado po-veo za vrijeme svog godišnjeg odmora saznavši da nisam prije nikako boravio u njegovom zavičaju. Njemu dugujem zahvalnost što sam tom prilikom imao neponovljiv doživljaj ljepote nenarušene prirode Plava i okoline kao i za ovu priču koja se pred čitaocem otvara više kao legenda ili kao neugaslo predanje. Ponešto je baš tako bilo ili je baš taklo moglo i moralno biti kako nam je starina Rahim ispričao, drukčije ne može biti.

- Veliš lijepa su planina a ružno him, tim našim Prokletijama, ime nadjenuli... Hm... more bit. Šta vama mladima ne more na um pasti. U ovih osamdesetak godinica beli me niko tako što ne upita - prsimjehne se obzirući se na Hamdiju pa mene - E jok vala. Pa..., sinko moj, biva i to te se i lijepoj djevojci u narodu nadjene kako nagrdno i tuhaf ime, pa ništa. Ona ljepota djevojke biva da uljepša ono ime, pa mu se to nekako poravna. Mudrone hić i nije stalo do onoga imena, već sal do one djevojke i one planine. Eto, mi imamo ovde, sigurno ti je pokazao moj Hamdija, još jednu planinu Visitor. Natkvesio se nad Plavsko jezero ka da se ogleda u njemu. Pa i njemu nije ništa ljepše ime sal što ne zvuči zloslut-

no ko Prokletijama njihovo.

- Biće da je neko zlo od davnina još kumovalo tom imenu - prekide starca moj domaćin. TUVIŠ LI ŠTA SU NAŠI STARCI KAZIVALI DA JE BIVALO PRIJE NJIH, ŠTO SU NJIMA NJIHOVI STARCI PRENOŠILI, A RAHIMAGA?

Starac zašutje pognuvši glavu. Njegovo gorštačko lice, životom i godinama malo zamisljeno uprlo pogled u izbljedjene šare na starom cilimu. Zadjenuo kažiprst u gustu bradu, pretura u mislima u dubinu svog sjećanja. Tišina ispunila sobičak. Nas dvojica osjećamo kako planinska noć ulazi u sobu osvijetljenu slabom sijalicom. Zidni sahat nas u pauzi podsjeti na svoje prisustvo. Rahimaga se najednom uspravi na sećiji gledajući nas kao neko ko je natuhao na izgubljenu nit u mozaiku priča zapamćenih u dalekom djetinjstvu.

- Vallahi vi nešto oko toga baš ne tuvim oko Prokletija da se zborilo i da su stari prenosili u oni vakat. Sem da vi kazujem nešto iz najdavnijeg vaka-ta kako sam ja slušao da stari naši opričavaju, ako vi i to umednem kazivate. Djetetom još

slušo, pa se beli i poboravilo dosta. A pričo bi vi o bajraktaru Martin Prelji i njegovome vaku. Bezbeli, kako sam i koliko utuvio - dodade od duhana oporim dubokim staračkim glasom.

- Pa dela, umijemo te slušat - našali se Hamdijaga - mahsuz sam ovog musafira doveo da čuje štogod od starine iz ovog našeg kraja. Sigurno ti poneko, ovako kao mi, namine na muhabet znajući da ti sinovi nisu tu. - Sam je, tri sina su mu u tuđini (polušapatom će meni) a žena mu umrla prije koju godinu. Dolaze li ti ovako preko ljeta sinovi sa unucima?

- Jok jadan, vraka mi dolaze, no se podobrili pa me zovu k sebi. Pratili mi slike unučadi i tije snaha, eto hi gore na rafu. Belćim ne znaju da ja ovako star ne bih nigdje od ovog vata da mi dunja poklone. Tuđe jezike ne znam pa da u svijet izidem i sa stranim ljudima zborim, a u sobi da ko u hapsu kvocam i sal s djecom čavrjam, beli za to nijesam. Povrh toga, valja i umrijet. A na moju pamet ti nagrdnije smrti nema nego umrijet u tuđini. E Hafka me moja osakati što ode prijen mene. Al Allah dragi dao zdravlje - Rahimaga lako ustaje sa sećija i muti nam šerbe - pa mogu još sam. Da ko namine - kret slabo. Komšije, a i poneki što me znaju i onio malo svojštine u čaršiji, zastanu da me pitaju. Gledaju me ko da bi da me slikuju, pa razmini. Belćim nemaju vremena. Danas svak neće hita, a mene se čini ne zna ni sa sobom šta će. Pijte to šerbe, ja ve progluši pričajući o sebe a hućmetisa se da sam vi obreko kazivat o Martin Prelji bajraktaru.

- Bilo je to birvaktile, još u ona davnašnja vremena - započe Rahimaga svoju priču kao da nas vodi na kakvo putovanje u prošlost - kada su Turci naljegli u ovi naš kraj. A vidjeo si - podižući prst kao da u zraku iscrtava predio - ovdjen su ti na jugu Prokletije, ispod kojih ima dosta bistrih izvora. Neki od tijeh izvora sastave se u rijeku Ljucu, bistro i hladnu a bogatu najboljom ribom. Na za-

padu od Plava, pod Visitorom ti je Plavsko jezero. E sad je tu ne baš velika udolina, gdje su od doba naših pradjedova živjeli u dva naselja Plavljani i Gusinjani. Ilako su dijelili tu udolinu, koja, s kraja pa na kraj, nema više od devet kilometara, živjeli su tuna razdvojeni ka dva odvojena tabora. Podvojeni još u to staro doba, nisu se mnogo ni trpjeli a ponajviše oko ispaše i meda.

Pričalo se da je posred te koline u to vrijeme imao nekakav veliki kamen. Nije to običan kamen bio. Dovučen tuna, biće volujskim kolima, strčao je pokraj puta uvis nekolika metra iz zemlje. Taj poboden kamen bio je hudut, što bi se danas reklo međa, među tijem nesložnim stranama ili taborima. Kazivalo se da je taj kamen, uzet odnekud s nekakvijeh brda, bio sav nagrižen zubovima vremena. A belćim je bio od mramora, jer se pričalo kako su se na njemu mogli još vidjeti nekakvi biljezi nalik na sunce ili kolski točak, te na insana sa podignutom rukom. Razjedene od snijegova, vetrova i kiše, zapale u mahovinu, te šare jedva su se vidjele.

- Biće kakav bogumilski stecak - prišapne mi Hamdijaga. - A što je baš toliko važan taj kamen? - zapita Hamdija starca, kome ne bi pravo što se došptavamo.

- Pritahiri malko, sad ćeš čut. I nemoj me prekidat, ja sam ti kao radion, kad me naviše nema ti prekidanja. Uz dobroćudni smiješak, starina nastavi - Rekoh vi prijen da je taj kamen bio hudut među Plavom i Gusinjem. A kako su se Plavljani i Gusinjani i prijen gložili i kavzili između sebe porad svega i svačega, jedne prilike se gotovo najluće ukrvili baš kod tog kamena-huduta. I da nije bilo bajraktara Martin Prelje, palo bi puno krvi i mrtvice glava. On hi tad kurtaliso belaja i birden se pročuo. .

A to se, na priliku, vako desilo. Najprije da vi rečem da su u taj vakat, pošto su ovamo uljegli Turci, Plavljani prvi prijatili islam, a Gusinjani ostali u

svojoj staroj, katoličkoj vjeri još neki vakat. More bit su sto godina docnije ušli u Islam. E, pa kad su se tuna zakavžili, sad još podijeljeni u dvije vjere sa još ljućom omrazom, potegni jedni na druge toljage, noževe, šta je ko imo. To se prvo mladi dofatili oko toga kamenja. A šta je bilo sebet - Plavljani bijedili Gusinjane e su po noći nedje prenijeli toliki kamen na njihovu stranu, ovi him se najprijen smijali, te plani psovke, pa čarka. Neko poteci po pomoć i dojavi svojima, te kad pristigni stariji s obje strane zatekni nonde gungulu i razbijene glave. Stariji-mudriji, što se veli, razberi kako je sve počelo, pa se njihni prvaci izdvoj podalje od onog kamena. Dovijećali da se nekako čare mora nać dok nije mrtvijeh glava. Pozovu jednog od onih što je kazivo da je kamen prenijet da pokaže otklen je premešćen, pa odu svi do tamo. Čudili se svi da se ništa ne poznaje de je prijen bio i skontali da je noliki kamen otašen tolko daleko mogo bit sal kolima prenijet. Stariji Gusinjani vrtjeli glavom, kao - mi bi za taku stvar onda morali znati, te se opet gotovo zaturi kavga.

Dosadi ta mučna rasprava mladom Martin Prelji i on ih nasuli ovako - nek oni mladi Gusinjani što vele da hudut nije pomjerjen i Plavljani što vele da jeste zajedno prokopaju to mjesto. Belćim se po nečem mora poznat je l' kamen tu bio. Pričnuli kopat a izbila puljka, koju neki sakriju, al ovi drugi vidjeli. - Ha, eto..! Eto bejana - viču jedni. Jok, sade mu ispala, graknu oni drugi. Naljuti se najednom i dotlen mirni Martin Prelja; pa će ti onima što su lagali - A moremo li se nasulit vako: - ako i jedan čovjek od nas ovdje, pred svijema onaj kamen ovdjen donese, hudut tu ostaje. I kuća mu se iskopala ko ga otlen ikad micao. Nebude druge nego i jedni i drugi pristanu, ne vjerujući da to more bit. On onda ode, a svi ostanu ubehućeni od čuda. Prifati onaj noliki kamen, opkopavši dobro oko njega, s obje ruke pro srijede i prenese na staro mjesto.

Tako se on praćuo i među svojima i među drugima. Živio je u jednom selu kraj kojeg riječka Vruja ispod Visitora uvire u Plavsko jezero. Bio je krupan momak, ali povučen i nerazmetljiv. U tom selu su živjeli većinom katolici, koji od tog slučaja počeše cijeniti i njegovu pamet i snagu. A, bogme, isto i u Plavu, s druge strane Plavskog jezera, o njemu se puno pričalo. Prav i pošten ka rijetko ko i od mlađih i od starih.

U ono vrijeme puno je nesloge bilo u narodu, da su i krovovi često padali. Takav vakat zar bio. Ne bi prošlo mnogo vremena, a neće bi glava pala. A poslijen toga bi zavađeni krvnici izjedna čekali i prezali jedni druge u busije. Usred noći, a pođekad i usred bijela dana, samo da krv svoju namire od dužnika. Stariji muslihudini, mireći zavađene porodice, često ne bi mogli stat tom zlu na put. Prisjetili ti se u nevolji Martina Prelje, te ga stali pozivati u svoje vijeće, iako nije bio običaj da mladi ljudi uđu u muslihune. I tu se on pokazao pravim za zavađene strane. Zadobi glas viđena momka i uvažena čovjeka, jer se osvete obrijediše otako on uđe među muslihune.

Onda se, začudo, dogodi nešto što нико nije znao sebet čega se desilo. Martin Prelje nekuda otide iz svog sela a da nikao znao nije ni kad je, ni kud je, ni kako ni zašto otisao. Pričalo se, poslijen, da se obretnuo u Skadar kod paše i molio mu se da ga primi u asker. Paša mu rekao da se u asker uzimaju samo muslimani, kako je stvarno i bilo. Tako ti on prijeđe u našu vjeru i promijeni ime. Ne tuvim kakvo je ime uzeo. Biće, mislim, Mursel ili tako nekako. Sedam-osam godina se nije znalo nije kud je ni šta sa njim.

Jednoga dana, navrh tolko godina, eto ti njega nazad u svoj kraj. Kako je izubaha otisao, tako se izubaha i vrnuo. Svojima je rekao i da je priješao u novu vjeru i da ima novo ime, a za ožiljak na vratu kazao kako ga je dobio od sablje u ratu na Rusa. Zaboravi vi reći

da je sa sobom donio samo jednu torbu i u njoj u platno zamotan bajrak. Tu ranu je dobio kad je u borbi ruski konjanik oseko ruku turskom bajraktru, pa ga htio konjem pregazit i uzet onaj bajrak. Bio tuna blizu Martin Prelja, pa hudžum na onog konjanika, te spodbi onaj bajrak i spasi ranjenog bajraktara. Nosio taj bajrak sve do svršetka bitke, a kad su ga poslijen komandanti pohvalili i pitali kakvu nagradu bi za svoje junaštvo zaisko, on zamolio da sal tu zastavu more uzet i vrnut se u svoj vilajet. I tako je i bilo, po onnjema od kojih sam čuo, od tog vaka počeli su ga zvati Bajraktar, a ona dva imena - Mursel i Martin Prelja sve

vako rastabirio - Vidio sam a i podnio svašta u askeru i na bojištima i razumio da se gaila kahrom ne lijeći. Ako se insan nasmije, ne mora bit da je vesio. Ako kadgod i zapjeva, ni to ne mora bit da je od Ćeifa i puna srca.

Nego, nejse, poneki se u našem kraju njegovom povratku nijesu obradovali. Bila jedna grupa akrana, njih nekoliko, upajtašila se s onijem hr-suzima što su onda oni hutut krijući pomjerili, pa se to tajilo sve dok se onako nije završilo, kakovi prije kazivah. Oni ti se latili, što bl se reklo - čorava posla, hajdučije. Po zdogovoru bi se, tijeh godina, noću pretebdilili, pa zapani, uvijek na dru-

Ostaci vodenice u Vrelima kod Sjenice

manje su pominjali. Po njima ga poslijen zvali samo najbliži, tako ga svijet na kraju upamtio sal po imenu Bajraktar.

Kad se vrnuo, Bajraktara opet stali uzimat u muslihune, poštovat kao i prije. Prijatelji ga sjetovali da se ženi, skući. A on u šali zborio - Hoću, al onda da budete kail da me mirite sa ženom. I to će vi reć da se u ponečem bio malo promijenio. Uvijek ozbiljan i povučen, sad bi podeskao znao zapjevati, nasmijati se i namaskariti. Njegovi se tome obradovali, pa ga o toj promjeni pripitali. A on im

gom mjestu, u kaku busiju po Prokletijama te opljačkaj kakve trgovce, kiridžije jal rijetke putnike. Bogme dave stizale čak do kadije i zamjenika kadijinog, al jok fajde. Turska vlast se ovudije tad tek uređivala, a kadija i zamjenik mu nisu razumjevali kako valja ni arnautski nit bošnjački. Na nesreću, s tim apasima bila i dva rođaka kršnog i viđenog junaka Sulj Muče, o kojem će vi poslije kazivat.

Sad da čujete kako se Bajraktar oženio. Pozivala njega rodbina redom, na posetke i

sijela kako se vrnuo s askera. Zvali ga i drugi, ama on nije šeo da se puno i često mijesha s narodom sebet toga što su ga izabrali za starešinu sela kao poštovana i prava čovjeka. Znao je on, iako još mlad, da njegovu riječ u selu drže za svetinju i da se njegova ne poriče, pa, da bi tako i ostalo, držao se po strani. Tek rodbini hatar nije mogao išteti. Tamo bi, na sijelu, malo sa starijem u jednu sobu na zjaret i muhabet, pa onda u drugu s mladima, na zabavu i čoslamu. A imalo selo jednu devojku, prispanu, da oči insan ištešti od nje ne ljepote. Dilavera se zvala. No od malena još bila đavolasta, pa kad se zadjevojčila i toliko razljepšala, uzjordamila se i ushasila. Svim se momcima posprdivala a i čestim proscima stotinu mahana nalazila. Dočula ona priče i hvale o Bajraktaru, te se neće prikloni uz pendžer pola dana, dok on nije prošao na konju. Bogme ti nje ga begeniš još tako napremase. Imala jednu jaranicu među njegovim svojstama i od nje dočula da im dolazi na sijelo. Zakumi je da dođe tu noj da ga bolje vidi i, ko sve ženska posla, zdogovori se te ona uđe sa njenom šamijom na glavi i šerbetluke posluži. Kad je Bajraktar video njena dva obraza ka dvije bulke, krupne i nasmiJane njene oči i kosu ka pero gavranovo, poduzeli ga hmurovi ispod kože. Na polasku sa sijela, nasamo priupita onu rođaku - Koja je one plaho lijepa djevojka, kako se zove? Kad je ta Dilavera čula za te riječi, iste večeri mu dobježala u kuću. Ovome ne budi čare no se oženi, a beli i ne budi s raskide.

I po ženidbi, iako je imao puno posla jer se tek, što se veli kućio, nastavi Bajraktar rješavat svakojake sporove i seoske čarke, a mještani još više njegovu riječ i pamet slušali i poštovali. Kako je krvna osveta onda bila česta, pozivali su ga ne samo u Plav i Gusinje, da mi ri zavađene i zakrvljene porodice, nego i u okolna mjesta. Al u životu nikad ne znaš šta ti se

more desiti. Ovom ti se tako razboritom i viđenom čovjeku tada sudbina ispriječi čudnim slučajem na putu. Baš mali vakat pošto se oženio i skučio. Desi Se ono što нико pomislio ne bi.

Bila je jedno veče strašna oluja, a on neće preko Prokletija bio na putu. Hladna kiša je svu noj udarala, a vjetar šibao kidajući grane drveću. Takav kijamet ni najstariji ljudi nisu utuvili. U sela je stigao pred sabah, sav mokar i u podera nom odijelu. Njegovi se poraz budili i pitali je li to od nevremenja izgreban i pocijepan. Dilavera, žena ko žena, upitala je li joj kupio basmu kakvu je poručila. Bajraktar joj, onako smrknut odgovori - Ne pominji mi basmu, a ni vi ostali ništa više ne pominjite od ovoga puta. Kamo lijepe sreće da nisam ni pošao, ubio sam dvojicu il trojicu ljudi. Svi se ukućani zakamene na te riječi. Po zaledenom mu čehretu ovarisali kak vo mu se zlo dogodilo. Ne zna se ništa je li kazivo kako se to desilo, tek od tog slučaja se povukao, skoro se u kuću zatvorio i rijetko kad s kim zborio. Biće da nije znao posigurno ni ko su bili ti napadači zbog kojih je u krv pao.

No, ne prođe dugo a ta se stvar obejani. U Plavu se sjutradan začula kuknjava iz kuća Sulj Mučinih rođaka, a ovaj se zarekne da se živ smirit neće dok Bajraktarevom glavom rođaku krv ne naplati i tako mu se nasladi. Silan je bio taj Sulj Mučo. Nije bilo kabil ni nakon podosta vaka da primi muslimane koji se sami izokola nudili znajući koliko je Bajraktar valjan i sluteći da je iz velike nevolje u krv pao. A sam je mrzio neslogu i prolivanje krvi iz mržnje i osvete. Nije htio plahoviti i ožalošćeni Sulj Mučo ni čut za muslimane. - Na taj sent da mi niko ne udari i niko od mojih ne okrene, rekao je i stao se starati kako da rođaku krv naplati. Spremao se potajno sa pet-šest rođaka i sedmoricom druge i zdogovarao kako na naplati smaknu Bajraktara. Znali su koliko je vrijedan i da će bit

na varu u svakoj prilici.

Na drugoj strani, Bajraktar se, okahren onim što se desilo, sve manje razgovarao sa svojima. Štio bi povazdan, jedva i sa ženom koju da izgovori. Najzad, okupi najbliže svoje i prijatelje iz sela i kaže im da hoće načiniti kolibu podalje od sela i živjeti tamo sa ženom. Biće da je tako učinio za to da slučajno ne dođe do pogibije nekog od seljana a sebet njegove nevolje. Odvraćali ga od svake ruke, al nije pomoglo. Zborili mu e je tu kod njih siguran kao dijete u kolijevci. Ne treba da brine jer ni noću ni danju ptica ne more letjet oko sela a kamoli uć u selo a da je mještani ne primijete. - A čuvaćemo te ka što pčele u košnici svoju maticu čuvaju, cijelo selo je jednom dušom uz tebe - zborili mu. - Jok, presjekao on, ima ona ocjedita ledina između dviju strana, ničija je zemlja... Tamo mi pomozite kolibu načinjet, ostalo je sve moja briga i gaila.

I tako ti naskoro njegovi seljani dognaju brvna i japiju baš na onu oceditu zaravan na medji. Skole se te za dva-tri dana koliba od brvana bude gotova, natkrivena šindrom, s otvorom za badžu. Prenese Bajraktar tamo sal najnuždanje stvari i povede ženu. Kraj kolibe je bio načinio šupu za drva u kojoj je držao i svog konja. Prostrano dvorište bilo opasano ogradom, kraj koje je, na obje strane držao dva ljuta psa čuvara, a na druge dvije strane mogao je motrit sa malih pendžera na kolibi. Elem, sad je bio izdvojen, u toj samštini sam sa ženom. Njoj nije to teško palo, reklo bi se da se i zaradovala, onakva vatra od mladine. Biljem ga znala oraspoložit počesto ga mameći na vatrena milovanja. Bilo joj draga što je sada, u toj samštini, bio mirniji, sabraniji, pa ga, znajući šta ga tišti, voljela razgaljavati svojom smijehom i gugutanjem.

Sulj Muči se pozadugo ne ukazivala prilika da učini što je čvrsto nakastio. Potajno se razabirao kud je Bajraktar, šta čini, prežeći da nekud ne uma-

kne u svijet. Bivalo je tako da poneko što je dugovao krv pobjegne neđe daleko, promijeni ime a dekad i vjeru, samo da živu glavu sačuva i umakne osveti. Iz Bajraktareva sela se никакvim načinom nije moglo ništa doznati. Ha se ona koliba podigla, odmah pošto je Martin Prelja tame priješao, dohabere mu oni rođaci i akrani njegovi da je on tamo, te da se je zgodila da smaknu dušmana otvorila. No, izvidješe gdje je oko ograde Bajraktar poturio pse, a na otvorenom se nije moglo neviđen prići. Sulj Mučo, u kojem se mržnja nakupila ka brdo, smirivao hi da pritahire. On ima plan i zna kako će dušmaninu tamo sigurno dohakati, sal neka pričekaju dok za to završi jedan posao. Nek dotlen bidnu hazur i nikom ništa ne kazuju. Uskoro će ih, svih dvanaest, pozvati jer više od svih njih taj dan ne može iščekati.

me ševarju, odakle izvuku sakrivenе čamce. Potrpaju se u njih, vesla u šake, pa otišti po jezeru.

Veslali su polako, po nashi-
tu Sulj Muča, jer bi se jako udaranje vesala u večernjoj ti-
šini moglo čuti. Vjetar je sa druge strane tiko popuhivao dok su se polako primicali dru-
goj obali. Donosio je otud miris svježe pokošene trave. Zav-
renici prisporili udare vesala
znajući iz iskustva da jezero prenosi glasove, pa i bućanje vesala po mirnom ogledalu vo-
de. Poneki od njih bi digao gla-
vu ka prvim zvjezdama na ne-
bu da upamti noć u kojoj će Bajraktar pasti. Tek pokoju ri-
ječ su šapatom između sebe prosunuli dok ne pristigoše na drugu obalu.

Kad čamci trupiše u pijesak, svih dvanaest drugova po-
skaka sa Sulj Mučom, koji ih odmah iskupi da zapovidi ka-

ginijih trmsiti da oni udare na Bajraktara, onako uzavrele krvi gledajuć u osvijetljene prozore kolibe. - Jok - ponovi Sulj Mučo - ja hoću lično da ga ubijem. Sem ako Bajraktar ne bidne sr-
ećnije ruke te ugrabi on mene. E ondar je u vašijem rukama, pa učinite svoje i svjetlo vi ju-
naštvo. Tako ti ona desetorica poizdalje odasvud opkole kolibu, a ona dvojica smire onu pa-
hčad i vrnu se u pusiju.

Sad da vi kažem šta u taj vakat bilo s Bajraktarom. Ko sve što se nije nadao, makar koliko se čuvao i bio na opre-
zu. Insan ne zna kad mu se nešto more desiti jer nevolja i zlo ne idu s mehterima. Sjeo on malo podalje od vatre sa og-
njista na preko trupaca polo-
žene jelove daske na kojima je bila prostrta pustećija. Puši skadarski duhan uslonjen uz grede, zamišljen u oštrijeloj kolibi u nekom pitomom miru i
tišini. Belčim mu bilo ko da tu, na toj osami, nije ni na nebu ni na zemlji. More bit mu u misli do-
lazilo kako je na ovom dunjaluku odviše ne-
pravde, da se insan za ponešto mora osjećati krivim. Nakav derman se iz nevolje mora tra-
žiti. A može bit se u sebi pišmanio što iza onog rata ne osta u Tur-
skoj, gdje ga prozvaše gazijom i nudiše birani imetak. Tek ondar ne bi imao takvu ljepoticu uza se kao što je ova Dilaver, koja mu srce u ne-
volji i mehlemom i šer-
betom svoje ljubavi raz-
galjuje. Sad kad mu je

najteže u životu otkrio je i ono najslade - plahu ljubav voljene žene. Ko će znati o čemu je tako zanijet kontavao i šta mu je u pamet sve dolazilo. U jedan mah mu tako zanijete oči odu na Dilaveru, koja mu smiješkom naišareti da bi da se aškuje. On sjecne poluprijeko-
rno put nje glavom, ko no da veli - sjedi s mirom samo ti je taj davo na pameti.

A ona ga jeste obikla stalno omamljavati svojim lijepim sta-

Detalj sa Pešteri

Posao koji je Sulj Mučo čekao da se završi bili su čamci za koje je pozvao jednoga veštoga majstora iz Plava. Bio je pregnao nekoliko debelih smrčevih debala i sa majstorom ih krijući izdubio. Tako načini tri čamca koja sa veslima sakrije uz ševarje na obali jezera. Kad bidne ka akšamu, dohaberi ti onom društvu te se kradom iskupe kod obale. Bila blaga ljetna noć, sal pomalo popuhivao lagahni vjetar šušoreći po ono-

ko će napasti na kolibu. - Mi se čini - reče him - da vidim dim iz kolibe. Dušmanin je tuna i hoću ovako da sprovedemo ono što smo odavno skastili. Odredi on dvojicu kojima povjeri da odnesu zatrovano meso, jer je znao da Bajraktar ima ljute pse, te da hi otruju. - Vi ostali rasturite se sa svije strana oko kolibe da nam zvjerka ne umakne. A ja ću nahrupit u kolibu, čim ona dvojica smire pahčad. Počeli se tuna neki od najaz-

som i ljepotom. Naročito kad su tako tihe i lijepo noći. Znala ga općiniti svojim milovanjima. I usred njih mu zapjevati - Bejturanе, jado, berul te djevojke ... No, sad je vidjela gdje je nešto osanisan, te se nađe u poslu vidjevši da ga natmurena odmah ne može namamiti. Zato sjedne nasproću njega na tronošku, đavolasto raskrekne noge uzevši iz sanduka iza sebe kudelju da prede. Šala ti nije ženski šer. Uskretnuta uz sanduk, zadjenula ona kudelju za pojas al' tako da joj se odozdo fistan i pregača zadižu. Vrcka razmaknutim koljenima, a oči joj se smiju dok joj pri predenu vreteno igra i trešti među prstima.

Bajraktar, onako gajletisan, rekoh, upazi u jedan mah gdje mu je žena sramotno otkrivena. Razumjevši da joj se pregača slučajno podigla, zamalo se nasmija. Smijeh nekako prognu u sebi, pa će ti je natomrđeno skarati:

- Pokrij se, Dilavera, nezgodno si se zasukala. I ne sjedi tako.

Ona se na to sal trgla. Obazrela se oko sebe, demek popravljujući šamiju. Pa će mu kao začuđena odgovorit:

- Ih, ne mari hič što mi se malo pregača odigla. Nikoga ovđen nema, evo smo sami, salja i ti.

Bajraktaru ti se te riječi ne svidješe. Pogleda u uvijek veselo lice svoje žene, pa će je vako opomenut:

- Hesapiš da se ne more niko prikrast uz kolibu. Hodi mu znadi ne morel se ko prišunyat. Zamisli da se otkud Sulj Mučo obretne i između brvana viri. Kakav reziluk da te iko vidi takо zavaljenu.

A desilo se baš da se malo prijen toga glavom Sulj Mučo prikrao uz kolibu, pritajio se i virio kroz rijetke uske otvore među brvnima. No, nije mogao ništa vidjeti sem prosijevaka vatre sa ognjišta, te pritajeno stane, onako željan krvi i osvete, osluškivati glasove ne bi li najprijen razabrao gdje je u kolibi Bajraktar i je li koliko na oprezi. Tuna pričuje i razabere

cio njihan razgovor.

Bajraktareva Dilavera je dobra znala de njen čovjek duguje tri krvi, pa će ti unutra nastaviti svađu:

- I ako je glavom i bradom došla ta pagan Sulj Mučo i gviri otkud, nek dode! More ko pas da mi poliže to što je navirio.

E tu ti Bajraktaru skoči dama, uzđipi te dograbi jedan ugarak s ognjišta. Opuhne ti njime ženu po ustima:

- Jezidačo tamona, ne tjeraj sprdnju s onakim čovjekom. Zar se ti usuđuješ takvim pogani riječima da ga sramotiš.

Ne prođe ti nekoliko dakika za tijem, a iznebuha se s praskom širom otvoriše vrata na kolibi. Preko praga uskoči silni Sulj Mučo, baš ko vuk kad bahne u tor. Vrata iza njega zalañdarala, i reza polomljena palia na zemlju. Ono dvoje zakamenilo kako se zadjesilo. Bajraktar nasred odaje stao ko ukopan, zuri od ibreta u krunog Sulj Muča, ispod oka mu upazivši kuburu za pojasom i desnu šaku na njoj. Dilavera, presamićena, držeći šaku na raskrvarenoj usni, isfildžanila oči ukoso na muževa krvnika. U licu preblijedjela ka duvar. Prepanuta ka da vidi duha, ispusti vreteno iz druge šake. Sva se ukočila od straha. Mrtva tišina potrajala tu par daka, pa Bajraktar dođe k sebi i mirno zafrljači onaj ugarak iz ruke u vatru. Pri tome je pogledao krišom ka prozorčetu. To ne promače azdisalom Sulj Muči, kome grahnuše oči na Bajraktara, te će mu, nakostrijesen, prosunuti:

- Beli te nađoh, Martin Preljo, i dobro strefih. Ne usuli se branit jer dobro znadeš porad čega sam došao i da ti branjevine nema. Oko kolibe mi je dvaneš druga, i da si tica izletjeti beli ne moreš. Badihava ti je i da krilima mahneš.

Neka si došao - odreće mu Bajraktar gledajući ga mirno uvrh čela. Bio se brzo sabrao u sebi, znajući ko stoji pred njim i s kakvijem kastom. - Neka si me ti našao, Sulj Mučo - još jedared mu ponovi Bajraktar ni zeru ne mijenjajući čehre.

- Došao sam da ti tri krvi naplatim, moj ljuti dug, Bajraktar, poodavno sam ti se spremao za ovi čas i ništa me nije moglo zaustaviti. Besu sam tvrdi dao i došao noćas da je ovdje ispunim.

- Pa, ispuni je, Sulj Mučo, tvoj sud je u tvojim rukama, nemam ti više što reći. Hladno mu Bajraktar odgovori ne sluteći zašto ga ovaj nekako sve dublje i mučnije gleda. A to ga mučile one riječi što ih napolju čuo.

- A ja tebi imam sad još nešto reći. Dolazeći ovamo mislio sam samo na tvoju smrt i tvoju glavu. Ali se stvar desila koju nisam mogao predvidjeti. Malo prijen, još dok sam vrebao sakriven svoju priliku, ti si meni moj obraz i moju čast oprao od tvoje žene. Dok sam poletio iza čoška kolibe i nahrupio ovamo isčiljela je moja mržnja na tebe. Ja takvog čovjeka ni u najgoroj vatri ne mogu pogubiti. Sulj Mučo ti, po tome, spuščio ruku sa kubure za pojasom i natraške izišao iz Bajraktareve kolibe.

Završi se tako Rahimagine kazivanje uz naš oproštaj na kraju neobičnog posijela. Ja i Hamdija izidosmo u poodmaklu planinsku noć meditirajući o korijenima i etičkim vrijednostima duge gorštačke tradicije čojsvstva i junaštva. Prohладan zrak i noćnik koji je pirkao ubrzaše naše korake usnulim sokakom. Našem gostoljubivom domaćinu se ljubazno izvinisimo što poodocnismo na konak. Kasnije smo, ležeći u postelji, iščekujući san, obojica bili ponijeti svojim mislima. Hamdija je evocirao uspomene iz svog plavljanskog djetinjstva i kontao o pasivnosti zavičaja koja njegove zemljake tjeru na nevoljni muhadžirluk preko bijela svijeta. Meni se, zanijetom onom Rahimovom pričom, odnekud navrzlo ono naizgled čudno pitanje iz jedne Floberove novele: Zašto je čovjekovo srce tako veliko, a život tako mali. Dok smo nas dvojica udobno spaivali, nad Plavom su zvijezde u dubini neba igrale iskon-sko vilinsko kolo.

Mustafa Imamović

Bošnjaci - historija, tradicija, kultura - III

Bosanski je muslimanski čovjek povijesno živio i živi u izuzetno složenim okolnostima koje su ga oduvijek tjerale da sam o sebi razmišlja. Bošnjaci su zaista, kao bosanskomuslimanski i islamski narod, u najširem smislu riječi geografski u Evropi, ali ipak pokraj, a često i vrlo daleko od nje. Bez obzira na to što je islam jedna od bitnih odrednica njihovog etničkog identiteta, njihov je kategorijalni aparat u biti helenistički, tj. evropski

Ova povelja nedvosmisleno pokazuje da je u vrijeme njenog izdavanja, krajem XII st. na tlu Bosne postojala država sa svojom osobrenom organizacijom vlasti i određenim pravnim sistemom. Ona istovremeno predstavlja prvi pisani dokumenat koji govori o trgovачkim vezama Bosne sa Dubrovnikom, koje su sigurno od ranije postojale. Ugovorom se, prema tome, samo uređuje jedna već uhodana praksa trgovачkog prometa i veza Bosne sa Dubrovnikom. Jačanjem tog prometa i veza i u Bosni se vremenom razvijaju mala trgovачka središta. Tri glavna trga bili su Vrhbosna, Visoko i Drijeva (Narenta), na lijevoj obali Neretve, kod ušća rijeke Krupe.

Za vrijeme bana Kulinajavljuju se prve viesti o postojanju i širenju heretičkog učenja u Bosni, koje je uzelo toliko maha da ga je prihvatio i sam ban Kulin, s obitelji, rodbinom i mnogo naroda. O tome je papu Inocenta III godine 1199. prvi izvjestio zetski knez Vukan, stariji sin velikog raškog župana Stefana Nemanje.

Knez Vukan piše da se "uzemlji ugarskog kralja, to jest u Bosni, razvija hereza ne malih razmjera, i to u tolikoj mjeri da je i sam ban Kulin, pošto je sa svojom ženom i svojom sestrom, udovicom pokojnog Miroslava humskog, i sa više svojih

srodnika bio zaveden preveo u onu herezu više od deset hiljada kršćana".

Sve do ovog pisma kneza Vukana nije se pojava heretika i njihovog učenja u Bosni ozbiljno uzimala, iako se, preko različitih kanala iz Dalmacije i Dubrovnika, za nju moralo i ranije znati. U Rimu su tek navodi iz pisma kneza Vukana primljeni i shvaćeni kao vrlo ozbiljno i vjerodostojno upozorenje, pa su odmah preduzete određene radnje da se bosanska hereza u korijenu sasiječe. Papa se na prvom mjestu već 1200. obratio pismom ugarskom kralju Emeriku, tražeći njegovu intervenciju protiv heretika u Bosni. Intervencija je nužna ne samo radi Bosne nego i radi toga "da ova bolest, ako se u početku ne suzbije, ne zarazi okolne zemlje pa da se i po ugarskom kraljevstvu ne razvije njena pošast". Emerik je odmah prihvatio papin poziv, videći u intervenciji mogućnost da uz podršku rimske kurije ostvari svoje političke pretenzije na Bosnu. Time je započela bliska saradnja između rimske kurije i ugarsko-hrvatskih kraljeva, te raznih vladara iz loze Nemanjića i njihove svetosavске pravoslavne crkve u zajedničkoj borbi protiv heretičke Bosne, a ustvari protiv njene samosvojnosti i samobitnosti.

Bio je to početak saradnje iz-

među mača i križa ili krsta, koja se kroz cijelu povijest Bosne, kada su u pitanju bosanski heretici, pa bilo da su "patareni" ili "babuni", bilo muslimani, nije više nikada prekidala. Usaglašena akcija rimske kurije i ugarskog kralja Emerika protiv Bosne, podstaknuta izvještajem zetskog kneza Vukana, pada u vrijeme borbe za srpsko prijestolje, na prelazu iz XII u XIII st. kada su ugarski vladari nosili i titulu "srpskog kralja".

Do srpske prijestolne krize došlo je kada se 1196. veliki župan Stefan Nemanja, protivno tadašnjem redu naslijeda, preskočivši najstarijeg sina Vukana, odrekao vlasti u korist srednjeg sina Stefana, koji je kao zet bizantskog cara imao političku prednost nad starijim bratom. Vukan je od oca mjesto očekivanog prijestolja dobio na upravu Zetu i Trebinje, sa titulom "velikog kneza". Uvjriđen i nezadovoljan, Vukan se povezao sa ugarskim kraljem Emerikom i uz njegovu podršku nekoliko se godina borio za prijestolje protiv mlađeg brata. U sklopu te borbe treba gledati i njegovo pismo papi 1199., u kojem su se iza vjerskih optužbi i dokaza protiv navodnih heretika u Bosni krili konkretni politički motivi i ciljevi. Ukoliko bi kralj Emerik uspio svrgnuti Kulina, onda bi na

mjesto bosanskog bana mogao doći sam Vukan, kao Emerikov saveznik i "pravovjernik", koji priznaje papu i rimsку crkvu kao pravu i jedinu. Istovremeno su i Emerikovi motivi bili prije svega političke prirode.

Prilikom pacifikacije Huma 1198. kralj Emerik se nije usudio napasti Kulina, kao "gospodina Bosne", i "njegovu zemlju". Kralj Emerik se u jednom pismu papi žali da je Kulin upao u Srbiju i odveo "neke kršćane", kao podanike ugarske krune, te da prijeti da će i "preostali dio zemlje uzeti". Jasan je da Kulin nije bio nikakav ugarski vazal, nego, za razliku

je u svoju političku zavisnost.

Pred opasnošću od križarskog rata, lukavi i oprezni Kulin odmah je pokazao volju da u pogledu vjere prihvati sve što od njega traži rimska kurija. U pismu rimskoj kuriji pravdao se da nije znao razlikovati herezike od katolika, te da je spremna primiti svaku pouku, pa u tom smislu moli papu da posalje u Bosnu svog izaslanika, koji će njega i njegove ljudi ispitati i uputiti u stvarima vjere. Papa je prihvatio njegov zahtjev i poslao u Bosnu čovjeka svog posebnog povjerenja, vlastitog dvorskog kapelana, već spominjanog Ivana de Kazama-

nih postupi po propisima koje je izdao papa, što je značilo da se upotrijebi sila.

Papin izaslanik, u pratnji dubrovačkog arhidiakona Marina, stigao je u Bosnu pocetkom aprila 1203. godine. Odmah je na Bilinom polju, "pored rijeke" (na području Zenice) održao sabor sa "starješinama krstjana", banom Kulnom, njegovim časnicima i narodom. Ispitivanjem "krstjanskih" starješina ustanovio je da su njihovi vjerski pogledi i obredna praksa u bitnim pitanjima suprotni učenju katoličke crkve i općenito kršćanstva kao religije. Zato je zatražio od starješina da se odreknu bitnih tačaka svog učenja. Oni su na to odmah pristali, pa su 8. IV 1203. potpisali akt o odbacivanju (abjuraciji) svog heretičkog učenja i prakse. Pored prisutnih starješina bosanskih krstjana, akt je potpisao i sam ban Kulin te, kao svjedok, dubrovački arhidiakon Marin. Kazamaris je tako obavio posao u Bosni u skladu sa uputstvima pape Inocenta III, koji je - za razliku od svojih prethodnika vodio blažu politiku prema protivnicima hijerarhijskog ustrojstva crkve, ukoliko se njihova vjerska djelatnost nije nalazila u suprotnosti sa službenim katoličkim dogmama. Tamo gdje ta politika nije dala želenog učinka, Inocent III nije oklijevao da proglaši križarski rat, kao što je to učinio 1209. protiv albiana (Albigenses), francuskog ogranka sekte katara.

U Bosni je 1203. ta politika očito dala željeni učinak pa je Ivan de Kazamaris, smatrajući da je završio posao, krenuo u Ugarsku da se i tamo potvrdi ono što je utanacio i potpisao na Bilinu polju. Radi toga je poveo sa sobom banovog sina i dvojicu bosanskih crkvenih starješina, po imenu Ljubina i Bragetu. Oni su pred kraljem, kaločkim nadbiskupom (Kaločsa - danas malo mjesto u mađarskom Podunavlju u području Kecskemeta, a nekada sje-

Bosna 1463. godine

od svog prethodnika bana Borica, nije bio ni politički povezan sa ugarskim kraljem. Nakon što je 1202. pomogao Vukunu da zbaci Stefana i za kratko se vrijeme domogne položaja velikog srpskog župana, ugarski kralj je smatrao da se može okrenuti Bosni i dovesti

risa. On je prema dobijenim uputstvima trebalo da postupi kao i u ranijim sličnim misijama, odnosno istragama vođenim protiv katara i patarenja po Italiji i Francuskoj, što je značilo da prvo pokuša prevesti heretike "na put istine", a ako se ne odazovu onda da se protiv

diše vrlo značajne nadbiskupije) i drugom ugarskom gospodom, "u ime sve svoje braće i samog bana Kulina", ponovili zakletvu da će se pridržavati svih datih obaveza. Banovom je sinu uručen akt sa kraljevim pečatom, kao nalog banu da pazi da se primljene obaveze poštaju i da se izvršava sve ostalo što bi u vjerskim stvarima od njegovih ljudi tražila rimska crkva. Ukoliko bi ban svjesno podržavao i štitio heretike, bio bi dužan platiti globu od 1.000 maraka srebra, koju bi po pola dijelili rimska kurija i kraljeva blagajna.

Pismom datiranim u Ugarskoj 10. VI 1203. Kazamaris je izvijestio papu da je obavio posao sa "bivšim patarenima" u Bosni. U stvarnosti, čin odričanja pokazao se samo kao Kulinov taktički potez, povučen u samoodbrani da bi se izbjegla opasnost krstaškog rata. Sabor na Bilinu polju, sa svim događajima koji su mu potom slijedili, pokazao je da su bosanski krstjani bili u stanju da se na različite načine odupru svakoj vrsti spoljnog pritiska. Oni su se pokazali čvršćim i ustrajnjim nego što su to njihovi brojni protivnici mislili. Što se pritisak pojačavao, to su više jačali i njihov otpor i njihova snaga. Osobene historijske prilike u Bosni omogućile su bosanskom krstjanstvu da tu uhvati čvrstog korijena i razvije se u veliku moralnu snagu kojom se, skoro tri stoljeća, pružao otpor svim pritiscima koji su dolazili, kako sa zapada tako i sa istoka.

Opravdano se postavlja pitanje: Da li je bosanska verzija kršćanstva u toj svojoj samozatajnosti oblikovala politički pojam srednjovjekovnog bosanstva i bosansku državu ili je Bosna samo iskoristila "bogumilstvo" ili "patarenstvo" kao sredstvo za ostvarenje svoje državne samostalnosti i jedne osobene duhovnosti? Razna dualistička učenja prisutna su

u skoro svim dijelovima Balkana kroz cijeli srednji vijek. Taj je "balkansko-slavenski protestantizam" imao svoje duboke socijalno-etičke korijene, ali jedino je u Bosni igrao političku ulogu. Hereza je u Bosni, bez sumnje, bila sredstvom državne politike, ali joj se duhovna dimenzija i presudan uticaj na duhovni život bosanskog čovjeka nikako ne mogu odreći.

Sabor na Bilinu polju održan je u vrijeme Četvrtog križarskog rata, 1202-1204. godine, koji je doveo do znatnih pomjerenja u političkim odnosima na Balkanu i u istočnom Sre-

kojima su prozvani križarima ili krstašima, a njihovi dugotrajni pohodi na istok križarskim ili krstaškim ratovima. Već sljedeće, 1096. godine, velika skupina križara krenula je prema Palestini. Na svom putu u "Svetu zemlju" oni su, prolazeći, uglavnom zlostavljeni domaće stanovništvo. Ti su križarski pohodi zaobišli Bosnu, ali je njihov četvrti rat dijelom vođen u njenoj neposrednoj blizini. U tom ratu zapadni vitezovi i ostala masa križara odustali su od svog "svetog cilja", koji ionako nisu uspjeli trajno ostvariti, nego su - na podstrek i

Za vrijeme bana Kulina javljaju se prve vijesti o postojanju i širenju heretičkog učenja u Bosni, koje je uzeo toliko maha da ga je prihvatio i sam ban Kulin, s obitelji, rođinom i mnogo naroda. O tome je papu Inocenta III godine 1199. prvi izvijestio zetski knez Vukan, stariji sin velikog raškog župana Stefana Nemanje. Knez Vukan piše da se "u zemlji ugarskog kralja, to jest u Bosni, razvija hereza ne malih razmjera, i to u tolikoj mjeri da je i sam ban Kulin, pošto je sa svojom ženom i svojom sestrom, udovicom pokojnog Miroslava humskog, i sa više svojih srodnika bio zaveden preveo u onu herezu više od deset hiljada kršćana".

dozemlju, što se vremenom osjetilo i u samoj Bosni. Općenito je poznato da su križarski ratovi, vođeni od kraja XI do sedamdesetih godina XIII st., bili osvajački pohodi feudalne zapadne i srednje Evrope protiv muslimanskog Srednjeg istoka, pod izgovorom oslobođenja Kristovog groba, koji se nalazi u Jerusalemu, a zapravo radi osvajanja i pljačkanja bogatog Istoka. Neposredan povod da se u ove dugotrajne ratove pokrenu skoro sve kategorije stanovništva feudalne katoličke Evrope bilo je seldžučko zauzeće Jerusalema 1077. godine. Na velikom crkvenom saboru u Clermont-Ferrandu 1095. papa Urban II pozvao je sve kršćane u sveti rat "za oslobođenje groba Gospodnjeg". Mnogi prisutni oduševljeno su prihvatali poziv, pa su odmah u znak pristanka prišli na odjeću križeve od crvene tkanine, po

uz pomoć uvijek poslovne i lukave Venecije - u jesen 1202. nakon opsade, prvo zauzeli Zadar. Papa Inocent III odmah je reagirao i osudio ovu "skandaloznu perverziju", da jedna križarska vojska napada na kršćanski grad pod vlašću ugarskog kralja, koji je također uzeo križ. Nakon toga, već eks-komunicirana križarska vojska, mletačkim brodovima prevezena je na Krf, a poslije toga u Palestinu. Pošto su prezimili na sirijskoj obali, križari su sa svojom flotom uplovili u Bosfor 24. VI 1203. godine. Kao neposredan povod za napad na Carigrad poslužio im je poziv bizantskog princa Aleksija Antele da, uz dobru nagradu, vrate na prijestolje njegovog oca Isaka II. Mada je papa zabranio napad na Grke, tj. Bizantince, križari i Venecija nisu se na to obazirali. Sklopili su sporazum da se osnuje Latinsko

carstvo sa još tri manje države. Venecija je imala da zadrži trgovačke povlastice i mjesto novog, latinskog patrijarha Carigrada. Pravoslavni raskol morao se jednostavno silom okončati. Dogovoren je da se pljen dijeli po pola, čime se ko-

zantska vlada, car i patrijarh povukli su se u Nikeju (turski Iznik) u Maloj Aziji, odakle su vodili borbu za obnavljanje Carstva, u čemu su, zauzećem Carigrada (25. VII 1261), konačno uspjeli. Carstvo je obnovljeno, ali u znatno smanjenom

Usaglašena akcija rimske kuriye i ugarskog kralja Emerika protiv Bosne, podstaknuta izvještajem zetskog kneza Vukana, pada u vrijeme borbe za srpsko prijestolje, na prelazu iz XII u XIII st. kada su ugarski vladari nosili i titulu "srpskog kralja".

Do srpske prijestolne krize došlo je kada se 1196. veliki župan Stefan Nemanja, protivno tadašnjem redu naslijeda, preskočivši najstarijeg sina Vukana, odrekao vlasti u korist srednjeg sina Stefana, koji je kao zet bizantskog cara imao političku prednost nad starijim bratom. Vukan je od oca mjesto očekivanog prijestolja dobio na upravu Zetu i Trebinje, sa titулом "velikog kneza". Uvrijeden i nezadovoljan, Vukan se povezao sa ugarskim kraljem Emerikom i uz njegovu podršku nekoliko se godina borio za prijestolje protiv mladeg brata.

Vizantijsko carstvo 1265. godine

načno "sveti rat" okrenuo u "kriminalno razbojništvo". Poslije kraće opsade, križari su 12. IV 1204. zauzeli Carigrad i u naredna tri dana potpuno opljačkali grad, za njih do tada neviđenog bogatstva i raskoši. Bila je to "najviše plaćena i najnepoštenija pogodba koju je Venecija ikada učinila". Uz tri manje države križari su, prema dogovoru sa Venecijom, uspostavili svoje Latinsko carstvo sa sjedištem u Carigradu. Bi-

obimu nego prije pada Carigrada, 1204. godine.

Ban Matej Ninoslav i uspon bosanskog feudalizma

Padom Carigrada 1204. te komadanjem Bizanta izmijenjen je politički položaj skoro svih balkanskih država. Pored već tradicionalnog Bizantskog carstva te ugarskog kraljevstva, pojavio se jedan novi činilac koji je od tada počeo bitno

uticati na političku ravnotežu snaga u istočnom Sredozemljiju i na Balkanu. To je bila Venecija, tj. Mletačka republika. Pad Carigrada 1204. označio je istovremeno i kraj bizantske pomorske i trgovačke prevlasti u istočnom Sredozemljiju i početak pune mletačke kolonijalne ekspanzije. Stekavši potpunu pomorsku prevlast na tom prostoru, Venecija nastoji preko Dalmacije i egejskih otoka trgovački i politički prodrijeti i u unutrašnjost Balkana.

Taj prodor Venecije u Dalmaciju, odnosno na južne bosanske granice, imao je dalekosežne privredne, političke i vojne posljedice za historiju Bosne i Bošnjaka. Od XIII st. pa sve do svoje propasti u Napoleonovim ratovima 1797. Mletačka republika stalno je bila prisutna u raznim historijskim zbivanjima vezanim za Bosnu i Bošnjake. Sa njom se tvrdoglavno prevaralo, a najčešće ratovalo, posebno u XVII i početkom XVIII stoljeća. Još od XVI st. mletački plaćenici u vidu hajduka i uskoka četuju, pljačkaju i ubijaju uz južne i jugozapadne granice tadašnje osmanske Bosne. Stalni i kravvi bojevi bosanskih kraljišnika sa raznim mletačkim plaćenicima, kao što su uskoci i hajduci, nezaobilazan su dio bošnjačke epske tradicije. Oslanjujući se na razne evropske "svete" i druge saveze, Venecija je u ratovima XVII st. otela Bosni najveći dio njenog, još srednjovjekovnog primorja, sa gradovima kao što su Herceg-Novi i drugi, odakle su Bošnjaci nemilosrdno protjerani.

Slomom Bizanta, srpski veliki župan Stefan Nemanjić, koji tek što je izašao kao pobjednik iz rata protiv svog starijeg brata Vukana, našao se u nezavidnom položaju. Srbija je bila stješnjena između novoosnovanog Latinskog carstva, Ugarske i obnovljene Bugarske. Stefan je, da bi se osigurao, odmah uspostavio veze sa papom i Mletačkom repub-

likom, koja je imala presudan uticaj na Latinsko carstvo. Da bi učvrstio svoj položaj, Stefan je otjerao svoju prvu ženu, bizantsku princezu, i oženio se Mlečankom, duždevom unukom. Nakon što je tako ojačao svoj savez sa Mlečanima, za tražio je od pape kraljevsku krunu, uz obećanje da će širiti katolicizam u Srbiji i priznati njegovu vrhovnu vlast. Papa se time našao u neugodnom položaju u odnosu na Ugarsku, ali kada je uvidio da Srbiju, oslonjenu na veze sa Venecijom, neće uspjeti pokoriti ni Latinsko carstvo niti Ugarska, poslao je Stefanu svog posebnog izaslanika, koji je 1217. "vjenčao" Stefana sa kraljevskom krunom. Tako je Stefan Nemanjić, kao prvi kralj i krunisani vladar Srbije, ostao u historiji poznat po imenu "Prvoveničani". Stefan nije nakon toga ni pokušao izvršiti svoja obećanja data papi, nego je u pomoć u vršenju državničkih poslova pozvao svog mlađeg brata Savu, koji se inače od početka protiv bio kakvim vezama sa papom. Vješto se koristeći spletom međunarodnih odnosa te slabošću Bizanta i vaseljenskog patrijarha u Nikeji, Sava je uspio osamostaliti srpsku pravoslavnu crkvu. Nikejski patrijarh je 1219. upravo Savu imenovao za prvog srpskog arhiepiskopa, čime je srpska crkva postala autokefalnom. Time je u kontekstu Četvrtog križarskog rata, koji je znatno izmijenio političku ravnotežu snaga u jugoistočnoj Evropi, Srbija uspjela postići svoju državnu i crkvenu samostalnost.

Križarski ratovi s početka XIII st. donijeli su određene promjene i u neposrednom zapadnom, ugarsko-hrvatskom susjedstvu Bosne. Ugarski kralj Andrija II bio je jedan od vođa Petog križarskog rata (1217-1221). U većini križarskih ratova su sudjelovali i kraljevi ratnici iz Hrvatske, Slavonije i Ugarske. Upravo na prije-

lazu iz XII u XIII st. njihov društveni status bio je ugrožen jačanjem moći i vlasti starih velikaških porodica. Oni su se, skupa sa vojnicima kraljevskih gradova i drugim uživaocima kraljevskih darovnica, žilavo borili da ne potpadnu pod vlast velikaša koji su prijetili da ih

je mogao suditi i kazniti ga samo njegov kolegij. Crkveni i plemićki posjedi bili su oslobođeni poreza. Sa druge strane, čisti feudalizam bio je ograničen činjenicom da župani nisu imali nasljedna prava na županiju, kojom su skupa sa županjskim saborom upravljeni.

Opravdano se postavlja pitanje: Da li je bosanska verzija kršćanstva u toj svojoj samozatajnosti oblikovala politički pojam srednjovjekovnog bosanstva i bosansku državu ili je Bosna samo iskoristila "bogumilstvo" ili "patarenstvo" kao sredstvo za ostvarenje svoje državne samostalnosti i jedne osobene duhovnosti? Razna dualistička učenja prisutna su u skoro svim dijelovima Balkana kroz cijeli srednji vijek. Taj je "balkansko-slavenski protestantizam" imao svoje duboke socijalno-etičke korijene, ali jedino je u Bosni igrao političku ulogu. Hereza je u Bosni, bez sumnje, bila sredstvom državne politike, ali joj se duhovna dimenzija i presudan uticaj na duhovni život bosanskog čovjeka nikako ne mogu odreći.

degradiraju na status svojih podložnika.

Nakon neuspjelog križarskog pohoda protiv egipatskog sultana, oni su od kralja Andrije II dobili zakonsku zaštitu svog položaja. Kralj im je 1222. posebnim aktom, zvanim Zlatna bula, potvrdio položaj, baštinska i ostala prava, čime im je pružio zakonsku zaštitu pred velikaškim zahtjevima. Kralj je time izbjegao neposrednu opasnost od građanskog rata, ali je zato došao u zavisnost od svog plemstva. Sa razdobljem vladavine Andrije II (1205-1235) počela je feudalna era u Ugarskoj. Duboko ispod ranga krupnih prelata i magnata stajala je velika klasa uzburkanog nižeg plemstva, dok je ostalo stanovništvo svedeno na status običnih kmetova i podložnika. Slab, ali často ljubiv i rasipan, kralj Andrija je bezuspješno pokušavao uvećati svoje kraljevstvo i obuzdati plemstvo. Zlatnom bulom konačno je uništen stari mađarski poredak. "Bula" je predviđjela da se cjelokupno plemstvo, više i niže, sastaje na sabor jedanput godišnje u Stolnom Biogradu (Szekesfehervar - za vrijeme Austrije, njemački Stuhlweissenburg). Plemstvu

Neispunjavanje odredaba Zlatne bule nije smatrano nelожalnošću prema vladaru.

Bosna, kao srazmjerne siromašna i teško pristupačna zemlja, nije privlačila križare, željne pljačke i plijena u njihovim pohodima prema bizantskom i islamskom istoku. Ipak, križarski ratovi, posebno četvrti, nisu bili bez uticaja na razvoj priroda u Bosni i oko nje. Križarski su ratovi općenito, a četvrti posebno, produbili jaz između katoličke i pravoslavne crkve, što je vodilo jačanju njihovog pritiska na Bosnu i bosanske krstjane kao heretike. Pored toga, križarski ratovi su probudili zagriženost i netrpeljivost, posebno u zapadnoj i srednjoj Evropi, pa je rimska kurija, uz sve svoje poslove vezane za velike križarske pohode na Istok, stalno radila na konačnom iskorjenjivanju bosanske hereze. Razdoblje od početka XIII st. pa do dolaska na vlast bana Mateja Ninoslava 1232. u Bosni je obilježeno jačanjem i širenjem Crkve bosanske i njenog učenja, te naglim porastom moći i uticaja bosanske vlastele. Umjesto da se nakon čina odricanja 1203. hereza u Bosni smiri, kako su to u Rimu očekivali, došlo je do njenog

uspona i proširivanja na susjednu Slavoniju, a bosanski su krstjani stupili u neposredne veze sa zapadnim hereticima. U doba sabora na Bilinom polju bosanski su krstjani, što se vidi iz Akta o odricanju, imali svoje starješine, a to znači i vjersku organizaciju. Za tu se organizaciju u latinskim izvorima redovno koristio naziv "crkva Slavonije" (ecclesia Sclavoniae) i u pravilu se odnosio na Bosnu i "crkvu bosansku". Iz jednog antiheretičkog spisa iz druge polovine XIII st. u kojem se spominje heretički "episkop Slavonije ili Bosne", može sa zaključiti da je u toj službi bio još u drugoj polovini XII st. Vjerska organizacija bosanskih krstjana pod svojim bosansko-slavenskim imenom "crkva bosanska" prvi put se spominje u jednoj nedatiranoj povelji bana Sjepana II Kotromanića, koja vjerovatno potiče iz 1325. godine. Nakon toga, u svim bosanskim pravnim, diplomatskim i drugim pisanim aktima Crkva bosanska isključivo se navodi pod tim imenom.

Jedna srednjovjekovna hronika bilježi da je 1223. "antipapa" heretičkih albižana (Albigenza) boravio negdje "u predjelu Bugarske, Hrvatske i Dalmacije, pored zemlje ugarskog naroda". U tom je predjelu "zablude toliko ojačala da je biskupe i mnoge druge privukla u svoju opačinu". Sve se to, bez sumnje, odnosi na Bosnu. Brojna papska pisma u vremenu od 1221. do 1233. pokazuju da je bosanski krstjanski pokret, nakon što se poslije 1203. kratkotrajno u samoodbrani primirio, izbio ponovno svom snagom na površinu. Već 1221. papa ustvrđuje u jednom pismu da "heretici u bosanskim krajevima" ponovno "javno pripovijedaju zablude svoje opačine na veliku štetu stada Gospodnjeg". Učenje Crkve bosanske očito je imalo podršku, ne samo u narodu nego i među vlastelom i sla-

vonskim svećenstvom zvanicne crkve. U Rimu je zato riješeno da se neće, kao 1203. godine, ići na ispitivanje i pridobijanje heretika, nego na iskorjenjivanje silom, ne sarno njih samih nego i "svih onih koji ih primaju i štite". Papa je u tom smislu posebnim pismom pozvao kralja, plemstvo i svećenstvo Ugarske da mu pomognu prilikom prikupljanja i pridobijanja križara za pohod protiv Bosne.

Zauzet drugim poslovima i brigama, kralj Andrija II je 1225. predao vlast nad Bosnom, Usorom i Soli kaločkom nadbiskupu, sa zadatkom da te zemlje "očisti" od heretika.

Rast bosanske države kroz historiju (12-14. stoljeće)

Rim je bio zadovoljan tom odlukom, te papa u svom pismu hvali kaločkog nadbiskupa što je "hrabro pripasao krstaški mač" i što preduzima mјere "da goni heretike u Bosni, Soli i Usori". Nadbiskupu se preporučuje da "podstичe vjernike protiv nevjernika", što je u praksi značilo da propovijeda i priprema križarski rat protiv Bosne. Sve je to išlo vrlo sporo i sa stanovišta Rima nije donjelo nikakav stvaran učinak.

Zato je 1233. u Bosnu upućen novi papski izaslanik, kardinal Jakob. On je tu na

prvom mjestu zatekao novog bana Mateja Ninoslava, porijeklom iz heretičke porodice, kojega je privolio, vjerovatno i uz ugarski pritisak, da prihvati katoličanstvo. Skupa sa Ninoslavom na katoličku je vjeru prešao i njegov rođak Prijezda. On je dominikancima, koji su kao misionari i inkvizitori ubrzo došli u Bosnu, morao predati sina kao taoca, čime je jamčio da neće odstupiti od rimske crkve. Istovremeno, na položaju biskupa u zemlji čiji su stanovnici "velikim dijelom" prisajali uz heretičko učenje, kardinal Jakob je zatekao čovjeka koji je, "umjesto da bude vodič drugima, zapleo povjerene mu

duše u nerazrešive okove". U tom smislu, kardinal Jakob posebno teško tereti dubrovačkog nadbiskupa, čijoj je mitropoliji tada pripadala Bosna, što ništa nije preuzimao, iako je znao da je bosanski biskup sklon hereticima i da se "u crkvama bosanske biskupije ne vrši služba Božija". Očito je da su Dubrovčanima bili važniji njihovi trgovački probici od crkveno-političkih pitanja. Odatile su i crkvene vlasti, u skladu sa politikom Republike, izbjegavale isticanje u pogledu vjerskih pitanja u Bosni, kako se ne bi

ugrozili dubrovački poslovni interesi. Zato je kardinal Jakob, po ovlašćenju rimske kurije, za biskupa u Bosni postavio njemačkog dominikanca Ivana Teutonca. Dominikanci su istovremeno preuzezeli vršenje inkvizitorske službe u Bosni, koju im je upravo 1233. povjerio papa Grgur IX, za zasluge u borbi protiv albizanskih heretika u južnoj Francuskoj. Red je osnovao španjolski monah Dominik de Guzman (Gouzman), upravo u vrijeme križarskog rata protiv albizana 1209-1216. godine. Kao zagriženi pobornici inkvizicije, dominikanci su na svoj grb stavljali psa koji razdire heretika, nazivajući sebe istovremeno "psima Gospodnjim". Uprkos takvoj reputaciji, zagriženoj vjerskoj gorljivosti i surovosti, dominikanci nisu uspjeli u svojoj misionarskoj službi u Bosni. Razvoj feudalizma u Bosni pojačan je u prve tri decenije XIII st., što znači istovremeno sa istovjetnim procesima u Srbiji, na jednoj, te ugarsko-hrvatskoj državi, na drugoj strani. Srednji i sitni sloj plemstva u Bosni obrazuje se od onih koji su uspjeli zadržati slobodu i izbjegći feudalne obaveze te se očuvati od službi i poslova koji društveno unižavaju. Plemstvo je uvijek držalo čvrstu vezu sa širom zajednicom krvnog srodstva, zvanom "pleme", koje je često bilo brojno, snažno i čvrsto ukorijenjeno na "plemenitom" ili "plemenitoj baštini", što je bilo i ostalo bitno obilježje bosanske vlastele.

Krupni velikaši nastoje da župe i oblasti, kojima su do tada upravljali kao vladarevi službenici, pretvore u svoje feude. Ban Matej Ninoslav je 1233. pisao papi Grguru IX da se njegova vlastela ne pokorava, prema starom običaju, njegovoj vrhovnoj vlasti, nego samostalno upravlja povjerenim župama. Dok su njegovi preci, žalio se ban Ninoslav, "po starom običaju", povjeravali župe i sela kome su htjeli i oduzimali ih prema vlastitom nahođenju i

potrebi, sada njemu, "koji je nedavno sa heretičke prešao na katoličku vjeru i počeo da goni heretike", držaoci posjeda "uskraćuju poslušnost, krše stare običaje" i zadržavaju posjede "protiv njegove volje". Da bi pomogao banu Ninoslavu da učvrsti svoj autoritet, papa je zatražio od hercega Hrvatske, Kolomana, sina ugarskog kralja, da preduzme korake kako bi se u Bosni održao "stari običaj". To bi bilo "na korist vjere a na propast heretičke opačine", jer ne smije se dopustiti da Ninoslav kao katolik bude "u gorem položaju nego što su bili njegovi preci koji su bili zaraženi heretičkim krivovjermjenjem".

Sigurno je papa pri tome imao u vidu i potrebe katoličke crkve za zemljšnjim posjedom i feudalnim povlasticama koje uz njega idu. Katolička crkva, odnosno bosanska biskupija, poslije sabora na Bilinu polju, bila je obdarena posjedima i feudalnim povlasticama u cijeloj Bosni. Vlastela je u toku razvoja feudalizma prigrabila mnoge "župe i zemlje" koje su poslije 1203. darovane katoličkoj crkvi. Izvjesno je da je u tom pogledu došlo do sukoba između bana Ninoslava i njegove vlastele.

Nakon izvještaja iz Bosne da je ban Ninoslav ponovno prišao hereticima i da je njihov pokret zahvatio i susjedne zemlje, posebno Slavoniju, papa je obnovio zahtjev da se protiv Bosne povede križarski rat.

Papa je u jednom aktu iz 1234. ustanovio da je u Bosni "naraslo mnoštvo nevjernika", tako da "sva zemlja izgleda kao žalosna i neprohodna puštinja, zarasla u trnje i koprine". Kako se križarska akcija nije mogla provesti bez učešća Ugarske, to je novom bosanskom biskupu, Ivanu Teutoncu naloženo da tamо propovijeda "sveti rat" protiv bosanskih i slavonskih heretika da bi se i od same Ugarske otklonila opasnost koja joj se približava.

Biskup je dobio ovlaštenje da daje oprost od grijehova i razine povlastice svima koji se svrstaju u križarske redove i podu u rat "za uništenje heretika". Čak je i palikućama i nasićima koji su digli ruku na crkvena lica obećan oprost od grijeha, samo ako stupe u križarsku vojsku.

Cijela križarska vojna povjerena je hercegu Kolomanu, koji je dobio posebna ovlaštenja. Prema odluci ugarskog kralja, sa kojom se saglasio i papa, trebalo je da se Bosna stavi pod neposrednu hercegovu vlast, što je prepostavljalo uklanjanje domaće bosanske dinastije. Time je križarski pochod dobio značaj osvajačkog rata, čime se pokazalo da je patarenstvo bana Ninoslava prije svega politički, a ne vjerski problem. Ugarski su kraljevi očito svoje političke protivnike proglašavali hereticima, a borbu protiv njihove hereze uzimali kao povod i izgovor za namestanje svoje vlasti nad Bosnom. Odatle je i u Bosni pitanje obrane navodne heretičke crkve neophodno imalo državno-politički značaj. Tako ni ban Matej Ninoslav, suočen sa napadom na svoju zemlju, nije oklijevao da se, bez obzira na vjerska pitanja, odmah stavi na čelo otpora protiv Rima i Ugarske. Kada ga je Rim optužio da je ponovno otpao od katolicizma, ban Matej Ninoslav odbacio je to izjavom da je samo "iz nevolje primio pomoć heretika protiv svojih neprijatelja".

Rat je počeo 1235. i trajao je, sa prekidima, tri godine. Križarima je pružen snažan i odlučan otpor, pa je uslijed teškoća ratovanja bosanski biskup Ivan Teutonac već prve godine rata tražio od Rima da bude razriješen dužnosti. Kolomanova vojska uspjela je, uz mnogo prolivene krvi, proći kroz Bosnu i Humsku zemlju. Kada se vojska 1237/38. povukla sa plijenom koji je usput naplijaćkala, stvari su u Bosni opet krenule svojim uobičajenim putem.

nim tokom. Ratom nije bila ugrožena samo Crkva bosanska i bosanski krstjani, nego istovremeno i posjednički interesi bosanske vlastele i ostalog stanovništva, te dinastički interesi bosanskog bana. Križarski rat, pokrenut u cilju istrebljenja heretika, ujedinio je u otporu sve strukture bosanske države

organizacije. Umjesto toga, godine 1237. biskup Ivan Teutonac napušta svoj položaj i odlazi iz Bosne. Na njegovo mjesto imenovan je 1238, kao bosanski biskup, dominikanac Ponsa. On je, kao i njegov prethodnik, naišao u zemlji na trpeljiv otpor stanovništva, koje je odbijalo da daje crkvene da-

dalnim pravima.

Odmah nakon odbrane zemlje od križara, ban Ninoslav je zaključio s proljeća 1240. ugovor sa Dubrovnikom o trgovini i prijateljstvu. Tim je povidom "Matej Ninoslav, po milosti Božjoj veliki ban bosanski", izdao povelju u kojoj kaže da je došao u Dubrovnik starim prijateljima, "vlasteli i općini gradskoj", sa svojim "boljarima" - vojvodom Jurišom, tepčijom Radonjom i njegovim bratom Simeonom, peharnikom Mironom i drugom vlastelom - Zabarem, Pradašem, Prijezdom, Sfinrom, Slavkom Paličićem i Gređislavom Turbićem. Skupa s njima, ban je dubrovačkoj vlasteli i knezu Nikoli Toniću obećao "vječni mir i ljubav, kako se potpiše", te da to imaju poštovati i on sam i njegov sin i unuk i svi njegovi "kmeti, ljudi i vladalci". Ban Ninoslav se obavezao ugovorom da će braniti Dubrovnik ako bi zaratio s raškim kraljem. Sve to pokazuje da je, bez obzira na tek izdržani križarski rat, vojna snaga bana bila značajna, a njegova vlast, barem u najvećem i najvažnijem dijelu Bosne, čvrsta i postojana.

Nastaviće se.

- domaću crkvu, vlastelu, seljaštvo i vladara. Zahvaljujući tako udruženom otporu, križari nisu uspjeli postići nikakav trajan uspjeh. Po okončanju rata briga o zaštiti interesa rimske crkve prepustena je nadbiskupu Kaloče, koji je u pograničnim dijelovima Bosne podigao više tvrđava "radi odbrane crkve ivjere i radi istrebljenja heretika". Iz tih tvrđava sa ugarskim posadama vršeni su povremeni oružani izleti u okolna područja. U tom smislu papa u jednom kasnijem aktu odaje priznanje kaločkim nadbiskupima za uspjehe u borbi protiv heretika, ali u stvarnosti snaga i uticaj Crkve bosanske nisu osjetno oslabili.

Dominikanci su, nakon preuzimanja bosanske biskupije, namjeravali da u Bosni rimska kurija i ugarski dvor podignu biskupsku katedralnu crkvu radi podizanja biskupova autoriteta i učvršćenja katoličke crkvene

zbine. Zato mu je, da bi se biskupija mogla izdržavati, godine 1239. herceg Koloman poklonio Đakovo u Slavoniji, sa okolnim zemljишtem i svim feu-

Zemlje Jugoistočne Evrope 1883. godine

Priređuje: Muhedin Fijuljanin

BOSANSKA CRKVA: Novo tumačenje (IV)

Rayner ne kaže gdje se crkva Slavonije nalazila, niti nam govori koliko je od 500 perfecti (završenih) ovoj crkvi pripadalo.

Nailazimo na tri detaljna dokumenta inkvizicije, stara stotinu ili još više godina.

Prvi dokument je svjedočenje pred inkvizicijom Jacob Becha (Bek) iz Chieria u Torinu, 1387. godine.⁽⁴⁹⁾

jerka, naslov drugog primjerka se odnosi na bosanske "heretike", umjesto bosanske patarene.⁽⁵¹⁾ U trećem primjerku je dijalog između patarena i rimokatolika (Hie sunt omnis puncta principalia auctoritares extracte de disputatione inter Christianum Romanum et Patarenum Bosnensem).⁽⁵²⁾ Oba traktata se nalaze u Biblioteci sv. Marka u Veneciji. Rački je dokumente objavio i da-

da je dokument u Akademiji iz 1370-tih.⁽⁵³⁾ Spisak se u Akademiji nalazi u rukopisnoj zbirci o franjevcima. Rački je u uvodu svog izdanja dokumenata, koji su u Veneciji pronađeni, bio uvjerenja da su u Italiji nastali za potrebe franjevaca, koji su bili upućeni na rad u Bosansku vikariju. Njegovo mišljenje ima potporu u činjenici da se komentar na margini jednog manuskripta iz 1421. odnosi na bosanskog vikara.

Svjedočenje Jacob Becha i dva traktata, jasno navode da su "bosanski patareni" bili dualisti. Patareni su vjerovali u dva načela i docetizam; bili su protiv Starog zavjeta, crkvenih zgrada, krštenja s vodom i druge kršćanske prakse, koju su dualisti normalno odbacivali.

Kada pogledamo da Rački ove traktate datira za kraj 14. stoljeća, odmah nam upada u oči da su pomenuti dokumenti bili u istom vremenu objavljeni (1387) i da su Jacob Bech i njegovi istomišljenici bili na suđenju.⁽⁵⁴⁾ Jacobova sekta je očito bila dualistička; a inkvizicija, između ostalog, talijanske članove sekte iz Chieria nazvala "bosanskim hereticima." Jacob Bech je opisao kako je herezu učio od dva Talijana i jednog Slavena, imenovao nekoliko heretika, koji su otišli u Bosnu da proучavaju doktrinu. On je nastavio i priložio spisak svojih grešaka,

Srednjovjekovni bosanski stećak - Dugo polje

U drugom dokumentu je spisak grešaka bosanskih patarena (Isti sunt her rores, quos communiter patareni de Bosna et tenent).⁽⁵⁰⁾ Spisak je u dva prim-

tirao u 14. stoljeće. Drugi manuskript "Isti herrores..." se nalazi u Biblioteci Akademije u Zagrebu. Mošin je na osnovu dokumenta i vodenih znakova, zaključio,

49. G. Amati, "Processus contra Waldenses in Lombardia Superiori a 1387," *Archivio Storico Italiano*, Firenze, 1865, se. III, Vol. II, pt. I, pp. 50-61.

50. F. Rački, "Prilozi za povijest bosanskih Patarena," *Starine*, I, Zagreb, 1869, pp. 138-140.

51. Ibid., p. 138, bilješka 1; i Kniewald, op. cit pp. 163-69.

52. Rački, op. cit, pp. 109-138.

53. Kniewald, op. cit , p. 146, bilješka 63.

većina ih je bila srodnih teologiji u dva traktata. Jacob Bech je iznio i mnoge detalje, kojih nema u traktatima, a oni sadrže i tačke, koje Jacob nije naveo.

Postoji koincidencija u vremenu, između suđenja u Piedmontu i dva traktata, veliko zanimanje Katoličke crkve u vrijeme hereze u Piedmontu, za dualiste i "bosanske heretike", a činjenica da to nije bilo vrijeme posebnog papinskog (ili zapadnog) interesa za heretike u samoj Bosni, što vodi zaključku, da su ovi dokumenti veoma vjerovatno, bili u vezi. To bi govorilo da su suđenja pobudila interes za heretike u Bosni, pa su naveli franjevce u Italiji, čiji je red bio odgovoran za vjerska pitanja u Bosni, da se ozbiljnije pozabave problemom dualista u Bosni. Mi bismo mogli ukazati da su dva traktata bila izrađena u svrhu obrazovanja franjevaca, koje će uputiti u Bosnu. Kako izgleda, traktati su nastali u Italiji, njihovo objavljivanje u Veneciji, sličnost s ostalim zapadnim anti-katarskim traktatima, podržava

ovu prepostavku, možemo reći da su u Piedmontu glavni izvor sadržine bile doktrine i praksa "bosanskih heretika", protiv kojih je u to vrijeme povedena istraga. Kako su Jacob Bech i njegovi prijatelji bili Talijani, mogli bismo se upitati koliko je njihovih stajališta bilo identično sa stajalištima dualista u Bosni. U Italiji je bilo mnogo dualista, mnoge Jacobove greške su lako mogle biti iz zapadnokatarskih izvora. Pored toga, Rački i mnogi drugi naučnici poslije njega su uočili sličnost dva traktata, po sadržini i obliku sa zapadnim antikatarskim traktatima. Ovo navodi na misao da je jedan ili više traktata o talijanskim ili francuskim dualistima, moguće, poslužio u izradi naših traktata. Ako je glavni izvor traktata o "bosanskim hereticima" bilo vjerovanje talijanskih heretika, nismo sigurni, da vjerovanje ili praksa pripisana hereticima da se toga nije i neki Bosanac držao. Prema tome, dva traktata mnogo tačnije opisuju herezu Talijana, nazvanu u Piedmontu "bosanski he-

retici", a ne herezu dualista u Bosni.⁽⁵⁴⁾ Pomenuta dva traktata možemo koristiti samo da se prikaže da je tada u Bosni postojala i dualistička struja s kojom su Talijani imali vezu. Da li se radilo o velikom ili značajnom pokretu i da li je isti bio u vezi s Bosanskom crkvom u Jacobovom svjedočenju ne stoji.⁽⁵⁵⁾

Ustvari, jedini razlog da se "bosanski heretici" u traktatu povežu s Bosanskom crkvom je činjenica da ih se u dva talijanska manuskripta naziva "bosanski patareni", a "pataren" je izraz, koji su za pripadnike Bosanske crkve koristili Dalmatinci i Ugari. Ali u traktatima se opisuju dualisti, a Talijani su, općenito, svoje dualiste zvali "patarenima", bilo bi prirodno da su autori traktata rekli "bosanski patareni" kada su opisivali bosanske dualiste. Prema tome, ne mislim, da možemo u ovim dokumentima smatrati zbog termina "pataren" da su opisani vjerovanja Bosanske crkve i praksa. Zapravo, Bosanska crkva, koja se u našoj studiji javlja, u

54. Mošin datira zagrebački manuskript malo prije suđenja Jacobu, 1387, što nam ne stvara nevolje. On prvo, svoje datiranje temelji na dokumentu prema kojem su traktati nastali. Ali, dokument se uvijek mogao koristiti desetljeće kasnije. Drugo, čak ako je dokument odmah nakon izrade korišten, zanimanje za pomenute talijanske heretike nije bilo u 1387. novo. Istraživanje heretika je neko vrijeme potrajalo a Jacob se već 1387. vratio herezi.

55. Da se ne radi o činjenici da su inkviziciju u Torinu vodili dominikanci, dok su dva traktata pisali franjevci, mogli bismo zaključiti da opisani heretici u traktatima nisu, uopće, ni bili Bosanci, nego talijanski dualisti u Piedmontu, koje su zvali "bosanski heretici". Ovo nije bila efemerna etiketa za talijanske heretike, koju su samo koristili u vrijeme Jacobovog suđenja. Više od dvadeset godina kasnije, 1412, raspolažemo s dokumentima iz Chieria, koji se odnose na heretike u Chieri pod imenom "bosanski heretici". Oni, koje se "bosanskim hereticima" nazivalo, jasno je da su bili Talijani. (Vidi, M. Esposito, "Un auto da fe' a Chieri en 1412," *Revue d'Histoire Ecclesiastique*, XLII, 1947, pp. 423-27. Jedino franjevačka veza nas vodi na zaključak da se namjeravalo opisati Bosance a ne Talijane.

56. Postoje tri stvari, koje bi o Jacobovom svjedočenju trebalo reći: prvo, on je svjedočio nakon mučenja, pa je mnogo toga sumnjivo; drugo, njegova doktrina je vezana za Bosnu (svjedočenjem ili činjenicom), razumna hipoteza je da je on o svom putovanju u Bosnu lagao da bi odvratio pažnju s heretičkog vođe, koji se nalazio negdje u sjevernoj Italiji; treće, Jacob je i sam izjavio da prema vjerovanju sekte, grijeh nije lagati pred biskupima i inkvizicijom, a ustvari je smrtni grijeh otkrivati činjenice o herezi. Prema tome, ako se Jacob i dalje u vrijeme suđenja držao heretičkog krivovjerja, što je vjerovatno, pa se tada vratio herezi, moguće je da je on smatrao svojom dužnosti prikriti izvjesne činjenice i zaštititi pojedince. Ustvari, veoma je teško zamisliti talijanske građane da su putovali u ruralnu Bosnu, gdje je bilo neobrazovane stanovništvo, da izučavaju vjersku doktrinu. Na kojem su jeziku komunicirali? Možemo reći, da prije 1340-tih, kada je po Jacobu prvi Talijan posjetio Bosnu, talijanski heretički vođa je iz Italije pobjegao u Bosnu i zatražio azil, a Talijani su u Bosnu išli posjetiti vođu i njegove nasljednike. Također, moramo znati šta je bila svrha namjernog prikrivanja dokumentata. Charles Lea ukazuje da se došlo u napast falsificiranja dokumenta kako bi se jakog neprijatelja uništilo, on citira fratra Bernard Delicieusa, koji je u zvaničnom dokumentu govorio za cijeli franjevački red Languedoca, izjavio je da, ne samo, zapisi inkvizicije ne odgovaraju istini, nego se tako općenito i mislilo. (H.C. Lea *A History of the Inquisition* (1887), New York, 1922, citirani printing, Vol. I, p. 380) Lea je nastavio i istakao da se svjedočoke podržavalo da kažu ono što im palo na pamet; veliki značaj se davao popularnom vjerovanju, nije se pravila razlika između onoga što se čulo, glasina, općih utisaka, bezvezne priče i solidnih informacija. Sve što se odnosilo na optuženog je zabilježeno. On navodi slučaj u Nionu iz 1240. gdje je bilo 108 svjedoka, koji nisu lično poznavali optuženog a dali svjedočenje. (Ibid., p. 431). Navodi i slučajevе svjedočenja male djece (p. 436), kao i lažnih svedoka (npr. slučaj u Palmieriu, 1323), gdje je bilo osuđeno šest lažnih svedoka, uključujući i dva svećenika, p. 441). Pored svih, već navedenih specifičnih razloga da se preispitaju dokumenti inkvizicije, koji se odnose na "Bosance", moramo sumnjati u opći karakter zapisa inkvizicije.

svim izvorima o njoj, veoma se razlikuje od opisa sekte u dva traktata. Prema tome, zaključujem da su Bosanci, "bosanski heretici" s kojima su ovi Talijani bili u vezi, bili bosanski dualisti, pripadali zasebnom pokretu od Bosanske crkve.⁽⁵⁶⁾ Izgleda da je mnogo sadržine traktata stiglo iz zapadnog miljea - sudjenje u Torinu i antikatarski pamfleti iz fascikli talijanskih katolika - možemo se upitati da li su traktati, čak i pouzdani izvori za opis vjerovanja i prakse dualista u Bosni.

Godine 1461. tri bosanska vlastelina su bila upućena u Rim, gdje su pred kardinalom Johannesom Torquemadom odbacili pedeset "manihejskih" grešaka.⁽⁵⁷⁾ Prije odlaska vlastelini su, pretpostavljamo, ispitivali franjevci u Bosni, koji su znali oba jezika, kao i, pretpostavimo, Biskup Ninski, koji je isto govorio oba jezika, pa zaključujemo, da su pomenuti Bosanci isповijedali neku vrstu dualističkog vjerovanja. Ali, kako vlastelini nisu znali ni latinski ni talijanski jezik, a kardinal Torquemada, sigurno nije poznavao slavenski jezik, komunikacija se morala odvijati preko prevodnika. Trojica vlastelina nisu bili teolozi, van sebe od straha zbog procedure inkvizicije u stranoj zemlji, sumnjamo da su se oni svojevoljno odrekli onoga što im se postavilo, samo da se brzo svojoj kući vrate.

Pedeset tačaka je po sadržini slično traktatima s kraja 14. stoljeća; mislim, Torquemada kada je saznao za dolazak dualista, koji će odbaciti svoje greške, iz arhive je uzeo (moguće, između ostalih i ona dva traktata) i sastavio pedeset tačaka prije njihovog dolaska i samo im pružio

dokument, kojeg se odreći. Tako, "pedeset tačaka" nije nam pouzdan dokument da demonstramo vjerovanja u Bosni. Koristi nam samo da se pokaže da su pomenuta trojica vlastelina prošla kroz ruke teologa sa znanjem dva jezika i bili prisiljeni odreći se dualističkih doktrina, u koje su, najvjeroatnije, vjerovali, bar izvjesnih dualističkih vjerovanja. Nismo u mogućnosti nešto saznati o njihovim speci-

ne mogu primjeniti na Bosansku crkvu, što se vidi u Dodatku A, Poglavlje VI.

V Franjevački izvori

Kao što je ranije navedeno, i pored činjenice da je u Bosni postojalo nekoliko franjevačkih samostana prije osmanskog osvajanja, u njima nije sačuvan ni jedan dokument iz perioda prije 1463. godine. Međutim, saču-

Bosanska vikarija je bila oznaka za cijelu oblast jugoistočne Evrope, gdje su se katolici borili da preobrate šizmatike i heretike.

fičnim vjerovanjima ili praksi.

Nama nije poznato, da li su tri vlastelina pripadali Bosans-

vani su na drugim mjestima dokumenti (pisma i izvještaji) o franjevcima u Bosanskoj vikariji.

Stećak iz Donje Zgošće, iz druge polovine 14-tog stoljeća.
Prepostavlja se da je ispod ovog stećka bio sahranjen bosanski kralj Stjepan II koji je umro 1353. godine. Ovaj spomenik sada se nalazi u botaničkoj bašti Nacionalnog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu.

koj crkvi; ali poređenjem 50 tačaka s onim što je u dokumentima o Bosanskoj crkvi poznato, 50 tačaka imaju malo ili ništa zajedničko s vjerovanjima Bosanske crkve. Ovo poređenje ukazuje da se dokumenti inkvizicije

Sve ove dokumente bi trebalo veoma pažljivo koristiti, jer se odnose na Bosansku vikariju, a ne banovinu - kraljevstvo bosansko. Vikarija je osnovana sredinom 14. stoljeća, uključivala je ne samo Bosnu, nego Slavoniju,

57. Trebalo bi ovdje naglasiti ako sam i pretjerao u pogledu veze traktata i inkvizicije u sjevernoj Italiji, pokazat će se da je veliki dio materijala o "bosanskim hereticima" nastao od izvještaja franjevaca koji su djelovali u Bosni, a materijali više ne postoje, moja je osnovna misao nepobitna. U traktatima nema nešto što bi bilo vezano za Bosansku crkvu, pa su to traktati, koji opisuju zasebnu dualističku struju.

58. D. Kamber, "Kardinal Torquemada i tri bosanska bogomila (1461)", "Croatia Sacra, III, 1932, pp. 27-93, i F. Racki, u: "Dva nova priloga za poviest bosanskih patarena," Starine, XIV, 1882, pp. 1-21. Pedeset tačaka, kojih su se bogumili odrekli se nalaze u Dodatku A uz Poglavlje VI. Odreknuće krivovjerja je najdetaljniji od ovih dokumenata, zbog toga sam dokument odabran, zbog poređenja s drugim izvorima o Bosanskoj crkvi, kako bih pokazao da ovi i slični talijanski traktati za Bosansku crkvu nisu relevantni.

Srbiju, Bugarsku i dijelove Hrvatske, Ugarske, Moldavije, Češke i Transilvanije. Drugim riječima, Bosanska vikarija je bila oznaka za cijelu oblast jugoistočne Evrope, gdje su se katolici borili da preobrate šizmatike i heretike. Tako se fascinirajuća pripovijest u dva pisma o radu vikara Jacob de Marchie (Markia) o obredu sličnom paganskom, da heretici po sebi iz kožnatih vreća liju "krv Gospodina našeg" ne može se samoj Bosni pripisati, jer nam nije poznato gdje se to u vikariji odigralo. Ustvari, ako se pripovijest odnosi na istu oblast u prvom pismu, gdje se govori o sljedećem događaju, moguće se odnosi na Češku.⁽⁵⁸⁾ Drugo pismo, pisano u banskom samostanu u Srijemu, nema razloga da se pripovijest s Bosnom povezuje.⁽⁵⁹⁾ Veoma je vjerovatno da se ne radi o Bosni, jer Jacob de Marchia, o čijem djelovanju imamo mnogo dokumenata, većinom o njegovom radu u vikariji, borbi s husitskom herezom, koja se u samoj Bosni nikada nije pojavila. Izvori nam govore da je on proveo dugo vremena u Srijemu i Češkoj. Cesto citirano pismo pape Gregora XI franjevcima iz 1373. također bi, trebalo veoma pažljivo koristiti, jer se i ono, također, odnosi na vikariju. Zanimljiva informacija o "rustičnim" svećenicima i neke vrste obožavanja heretičkih prvaka, može se odnositi na bilo koji dio vikarije.⁽⁶⁰⁾ Vjerovatno, ne možemo koristiti zanimljivo pismo pape Eugena IV iz 1446, u kojem se pominju mnogi ljudi oba pola u mnogim mjestima na teritoriji vikarije, koji ne pripadaju nijednom posvjedočenom redu,

ali služe Bogu svojim čistim životima - neki su boravili u domovima vlastele, a neki od njih, u mjestima, koja je biskup odredio.⁽⁶¹⁾ Ovo pismo se, vjerovatno, ne odnosi na samu Bosnu, jer posljednje mjesto koje se u pismu pominje, prije opisa, bilo je u granicama Kraljevstva Ugarske, Transilvanije i Rutenije. Najznačajnija ličnost u historijatu Bosanske vikarije, prije dolaska Osmanlja bio je fra Jacob de Marchia (specijalni vizitator (posjetitelj) u vikariji, 1432-33. i vikar 1435-39). U dokumentima o njegovoj misiji u vikariji saznamo za mnoge, razne vrste heretika: bosanski heretici, češki heretici, husiti, šizmatici, i čak, pagani, maniheji se, međutim, nikada ne pominju. Isto tako je zanimljivo da čak i u djelu o njemu "Life" (Život), koje je kasnije u 15. stoljeću napisao fra Venanzio da Fabriano (Venancio da Fabriano), tvrdi da je mnogo materijala dobio lično od Jacob de Marchie, o manihejima nikada nije bilo riječi.⁽⁶²⁾ Izgleda veoma čudno, ako je dualizam bio glavna struja u Bosni, da Jacob de Marchia, koji je bio dobar teolog, nije to vidio, u nekom od svojih dokumenata o Bosni u svojoj misiji u 1340-tim napravio, bar neku vrstu referenci. Fabrianov "Život Jacoba" nam pruža malo detalja o Bosni. Nikada se ne pravi razlika među raznim regijama u vikariji.

Prikazane su pretjerane cifre o konverzijama, koje se razlikuju od manuskripta do manuskripta (50.000 do 100.000 u jednom slučaju). Ovaj put se heretike naziva "patareni"; ali nije specificirano gdje oni žive, možemo

prepostaviti da se radilo o samoj Bosni, jer heretika pod tim imenom nije drugdje u vikariji bilo. Ovo je značajno jer se u pismima Jacob de Marchie bosanski heretici nikada ne nazivaju "patarenima".

Uz materijal o Jacobu de Marchii, veći dio se nalazi kod Fer mendžina i Fejera⁽⁶³⁾, a ograničeni broj ostalih franjevačkih dokumenata je vezan za historiju religije u Bosni. Djelo "De Conformatitate vitae Beati Francisci" fra Bartholomaeusa iz Pize ima spisak samostana u bosanskoj vikariji iz 1385. koji pokazuje da su već postojala četiri samostana (Sutjeska, Visoko, Lašva i Olov) u samoj Bosni i još nekoliko drugih u susjednim regijama.⁽⁶⁴⁾ Drugi vrijedni franjevački izvor je "Necrologium Bosnae Arentinae", manuskript, koji se čuva u samostanu Kraljeva Sutjeska, a objavio ga je Jelenić.⁽⁶⁵⁾ U rukopisu se nalazi značajna bilješka o ubistvu petorice franjevaca iz samostana sv. Marije u Visokom, koje su počinili patrenske heretike 1465. godine. Osim materijala iz Hercegovine, posebno, koji se odnosi na testament gosta Radina i njegove rođake, radi se o posljednjem dokumentu iz same Bosne u kojem se govori o aktivnosti patarena. Poslije 1465. nijedan franjevački samostan, nema niti jedan dokument (isključujući hronike o ranijim periodima), koji se odnosi na patarene ili heretike u Bosni. Iznenadni nestanak patarena i heretika iz izvora je jedna od velikih tajnovitosti, koje su okružavale heretički pokret. U narednim godinama nevolje franjevaca s ostalim kršćanima, bit

59. Fejer, CDH, X, pt. 7, Budapest, 1834, pp. 812-13.

60. Ibid., X, pt. 7, pp. 883-84.

61. Kniewal, "Vjerodostojnost...", p. 157.

62. Theiner, MSM, Vol. I, pp. 392-94.

63. Vidi Fejer, op. cit., X, pt., X; i AB, pp. 139-177. . . .

64. La Vitae di S. Giacomo delia Marca (1393-1476) fra Venanzio da Fabriano, izdao P. M. Sgattoni, Zadar, 1940. Vidi Dodatak B, Poglavlje II, izvor prema kojem je izmišljeno da je Jacob govorio o dualistima u Bosni.

65. Vidi dva sveska navedena u bilješci 63.

će, isključivo, s pravoslavnima. Također je zanimljivo istaći da još 1465., uprkos novoj terminologiji u Italiji, bosanski franjevci su o bosanskim hereticima govorili kao patarenima, a ne manihejima.

mpilirali D. Mandie i J. Matasović.⁽⁶⁶⁾ Pomenuti dokumenti, kao i izveštaji episkopalnih vizitacija u katoličkim krajevima Bosne i Hercegovine, koje su započele u posljednjem desetljeću 16. stoljeća, nastavile su se i učestale

novih crkava (pravilo se striktno odnosilo na katolike, manje na pravoslavne), reference o katoličkim crkvama u dokumentima do kraja 16. stoljeća, pouzdano govore da je na tom mjestu postojala katolička crkva prije 1463. godine.

Franjevački dokumenti nam u tom periodu mnogo govore o katoličko-osmanlijskim i katoličko-pravoslavnim odnosima. Odnos katolika i pravoslavnih je posebno zanimljiv, jer prije osmanskog osvajanja, za veliki dio Bosne nemamo dokaza o pravoslavnim crkvama i njenom svećenstvu; samo su bili patareni (ili Bosanska crkva) i katolici. Ali, u posljednjem desetljeću 15. stoljeća i u toku 16. stoljeća nailazimo na brojne reference o aktivnostima pravoslavnih svećenika i o njihovim odnosima s katoličkim vjernicima. Kao što smo ranije naveli, poslije 1465. nema referenci o hereticima i patarenima, u izvorima ih zamjenjuju pravoslavni vjernici, što je glavni argument u korist teorije, da je Bosanska crkva, ustvari, sve vrijeme bila pravoslavna, a s propasti kraljevstva, ime "Bosanska crkva" - ili patareni su izumrli, pa je Pravoslavlje termin za ovu vjeroslovnu tradiciju i njen ritual.

Vizitacije,⁽⁶⁸⁾ nažalost, dešavale su se kasnije, ali su mnogo korisniji izvori od dokumenata o historiji i antropologiji ove oblasti. Prvo, vizitacije su usmjerene da budu detaljne i da predoče cifre: o broju vjernika u jednom gradu ili selu, broj redovnika u samostanima i, što je posebno zanimljivo, nažalost, ne za našu studiju, podaci o veličini zadruge u 18. stoljeću. Osim toga, vizitacije, često pružaju podatke o mentalitetu naroda, običajima i praksi, što je korisno onome ko u ovoj oblasti istražuje vjerske aspekte. Na primjer, vizitacija iz

Nišan iz 1494. godine

Franjevački dokumenti iz perioda poslije osmanskog osvajanja imaju izvjesnog značaja za srednjovjekovnu situaciju, u odnosu na pitanja religije. Dvije glavne zbirke dokumenata su ko-

u narednim stoljećima, pružali su podatke o broju i rasprostranjenosti katolika, kao i o lokacijama raznih katoličkih crkava i samostana. Kako su Osmanlije donijeli edikte protiv izgradnje

66. De Conformatitate Vitae Beati Francisci ad Vitam Domini Iesufra Bartholomaeusa iz Pize. Analecta Franciscana, IV, 1906, pp. 555-56.

67. J. Jelenie, "Necrologium Bosnae Argentinae," GZMS, XXVIII, 1916, pp. 337-57.

68. D. Mandie, Hercegovački spomenici franjevačkog reda iz turskog doba, Mostar, 1934; i J. Matasović, Fojnička Regesta, u: Spomenik SKA Vol. 67, Beograd, 1930, pp. 61-432. Mandićeva zbirka, pored naslova sadrži i materijal o Bosni.

1612. daje detaljan opis užasnog neznanja, praznovjerja i običaje pravoslavnih vjernika na groblju u Srijemu, koji, čak, nisu ni znali za šizmu između Pravoslavne crkve i Katoličke crkve. U jednoj od vizitacija u 1623-24. u Bosni i Hercegovini, naglašava se nesposobnost svećenika i konverzija, što su katolici prihvatali islam. Jedna od najzanimljivih vizitacija je detaljan papinski upit i prepiska 1629. i narednih godina o Biskupiji sv. Stjepana, koju je jedan katolički svećenik samovoljno osnovao, jer su mu se ogadile prilike u crkvi i činjenica da je nadležni biskup, Biskup Trebinjski živio u Dubrovniku i nije se za svoje stado brinuo. U dokumentima se jasno vidi veza između nedostatka svećenstva (ili mali broj nezainteresiranih i neobrazovanih svećenika) ili se svoje vjere ne drže. Također se pominje veliki broj konverzija iz katoličanstva na pravoslavlje i islam, s kraja 16. i početka 17. stoljeća.

Vizitacije su u suštini dobar izvor o konverzijama, koje su se u svim mogućim, pravcima odvijale, proučavati primanje islama

i ne uzeti u obzir kretanja u ispovjedanju vjere, smatra se previše pojednostavljenim pristupom.

Pomenuti dokumenti, kao i jedan dokument vizitacije iz 1460. odnosi se na muslimane, koji su potajno katolici.

Vizitacija iz 1655. izvještava da u Bosni nema župskih crkava, o velikoj udaljenosti, koju ljudi moraju prelaziti da bi došli na misu. Također se govori o misama na groblju i u privatnim kućama, navodi se, kao u srednjem vijeku, da nije bilo katoličkog svećenstva osim franjevaca.

Konačno, u izvještaju o vizitaciji iz 18. stoljeća nailazimo na posljednju referencu o patarenima. Godine 1703. čulo se o grčkim patarenima u regiji Trebinja, jasno, radi se o pravoslavnim vjernicima, jer opisano krijevjerje, nije ništa drugo do pravoslavna praksa, kojoj su katolici prigovarali.⁽⁶⁹⁾

Također je važno znati da je historija ove oblasti bila predmet interesovanja vizitatora i nekada, kada je vizitator o tome govorio, prilično koristio standarde katoličke izvore. U jednom

od historijskih opisa, veoma dugе, sada izgubljene hronike Pietro Livio Veronskog, raspravljat ćeemo u dijelu studije o hronikama.

VI Hronike

Narativni izvori o Bosni nisu sačuvani, svi izvori s kojim raspolaćemo su strani (talijanski ili dalmatinski). Osim toga, s izuzetkom djela pape Pia II i Tome Arhiđakona Splitskog, hronike nisu savremene. U osnovi, kasnije hronike o Bosni se oslanjaju jedan ili više od tri izvora:

a) Djela pape Pia II, posebno na njegovu Europa, objavljenu 1494. i ponovo 1501. dugo vremena po njegovoj smrti, 1464. godine. On je bio uvjerenja da je bosanska hereza bila manehizam. Osnove njegovog gledanja raspravit ćeemo ukratko.

b) Izgubljena Hronika Pietro Livia Veronskog o Bosni. O njegovoj hronici raspravljat ćeemo kasnije, nastala je u trećem desetljeću 16. stoljeća, postojala je i korištena do prve polovine 17. stoljeća. Izgleda da on nije koristio djelo pape Pia II, pa pre-

69. Mnogo materijala o vizitacijama se može naći u: B. Pandzie, *De Diocess Tribuniensis et Mercanensi*, Rome, 1959. Djelo i dokumenti se odnose na dioceze u osmanskom periodu. Materijale vizitacija, općenito, nisu koristili ljudi van svećenstva i materijali se nalaze u raznim časopisima, navest će, ovdje, najranije dokumente, koji su mi poznati, iz 1590-tih do 1655. godine. Ovo je datum, grubo uvezši, 200 godina poslije pada Bosne i kada osmanska administracija nije više blokirala zgrade katoličkih crkava, pa, 1655. izgleda da je dobar presjek.

a) K. Horvat, "Monumenta historica nova historiam Bosnae et Provinciarum Vicinarum Illustrantia," GZMS, 1909, pp. 1-104, 313-324 (index pp. 505-518). Sadrži vizitacije od kraja 16. stoljeća, od 1600. i 1601. godine.

b) Ambrosii Gucetic (Gozze), izvještaj iz 1610. preuzet od Farlatia, vidi Pandžić, p.

109.

c) Dr. F. M. "Ova savremena izveštaja o Bosni iz prve polovice XVII stoljeća," GZMS, XVI, 1904, sadrži 1) izvještaje isusovca Bartholemaeus Kačića iz 1612. i 1618. koji, uglavnom, raspravljaju o Srijemu i Slavoniji, pp. 256-66, i 2) izvještaj Marijana Maravića iz 1655. godine.

d) Izvještaji o diocezi "Stephanenses" iz 1622. vidi, Pandžić, pp. 109-112; iz 1624., vidi, Pandžić, pp. 112-116; vidi, naročito, K. Draganović, "Tobožnja 'stepanska biskupija' u Hercegovini," Croatia sacra, VII, 1934, pp. 29-58. Draganović u uvodu,

koji je od vrijednosti, objašnjava kaotičnu situaciju u Katoličkoj crkvi u Hercegovini tog vremena.

e) Vizitacije A. Georgicea (Athanasius Georgijević) iz 1626, u: M. Batinić, "Njekoliko priloga k bosanskoj crkvenoj poviest," Starine, 17, 1885, pp. 116-36.

f) K. Draganović, Izvješće fra Tome Ivkovića, biskupa skradinskog iz godine 1630, "Croatiasacra, VII, 1934, pp. 65-78.

g) K. Draganović, Izvješće apostolskog vizitatora Petra Masarechija o prilikama katoličkih naroda u Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni g. 1623, 1624," Starine, 39, 1938, pp. 1-48.

h) Michael Restić u 1639, vidi Pandžić, pp. 116-119.

i) S. Zlatanović, "Izvještaj o Bosni god 1460 od Pavia ad Rovinja," Starine, 23, 1890, pp. 1-38.

j) Zadnja vizitacija Marijana Pavlovića u ovom periodu, iz 1623. koliko mi je poznato još neobjavljena, sažetak je uradio K. Draganović, 'Katalog katoličkih župa: XVII

vieka u Bosni i Hercegovini," Croatia Sacra, godine 13-14, brojevi 22-23, 1944., pp.

93-96, Draganovićev prilog sadrži i sažetke gore navedenih nekoliko vizitacija, kao i mnogo zanimljivog materijala o položaju Katoličke crkve u Bosni Hercegovini u 17. stoljeću.

dstavlja nezavisan izvor. Pietro Livia Veronski herezu nije smatrao dualističkom i pokušao ju je povezati s originalnim nedualističkim patarenima.

c) Dubrovački arhivi. Koliko nam je poznato, oni nisu bili korišteni prije druge polovine 16. stoljeća. U 17. stoljeću dubrovačke arhive se ograničeno koristile. Više u radu arhivi se koriste tek u djelima 18. stoljeća, mnoga od njih su bila u obliku starijih hronika. Ako su pomenući stari historičari tačno prepisivali, možemo im biti zahvalni, jer se ovaj materijal više u arhivima ne maže naći. Hronike, koje, uglavnom, sadrže informacije iz ovih arhiva, raspravlјat će se, prema relevantnim podacima u narativnim poglavljima.

VII Papa Pio II

Djelo pape Pia II, Europa sadrži kratku raspravu o Bosni.⁽⁷⁰⁾ Imam namjeru samo navoditi ona što se u Europi odnosi na Bosnu, a kada se ponovo u drugim hronikama pojavi, da znamo odakle dolazi.

a) On izještava da je Giovanni (Djoani), kardinal sv. Angela krstio kralja Bosne, Stjepana Tomaša (1443-61). Kardinal je bio legat u ugarskoj "slavonskoj" regiji, krajem 1450-tih i znamo da je posjetio bosanski dvor 1457. godine. (Prema tome kardinal je bio papinskom dvoru još jedan izvor informacija o situaciji u Bosni, mada nijedno od njegovih pisama o Bosni nije sačuvano). Ova referenca kod pape Pia, kasnije je autore dovodila u konfuziju, jer je bila u suprotnosti s pismom Eugena IV iz 1466. da je Stjepan Tomaš, kratko prije toga, prešao na katoličku vjeru i da ga je pokrstio Tomo Hvarski u 1440-tim, dok se u pismu Nikole V iz 1447. kaže da je Stjepan Tomaš tada prešao na katoličku vjeru.

nstvo. Međutim, razlog nastale konfuzije je bio zbog toga što je samo naveden jedan dio teksta pape Pia II. Papa je u Europi naveo da je kralj, iako je prihvatio kršćanstvo, apstinirao je od krštenja, sve dok ga nije kardinal krstio. Prema tome, dva izvora nisu u kontradikciji, kralj je bio kršten, a prije toga je primio kršćanstvo.

b) U Bosni su živjeli mnogi heretici zvani maniheji, koji su vjerovali u dva načela, dobra i zla. Oni su odbacili primat Rima i negirali da je Krist bio jednak i nastao iz iste supstance kao Otac.

c) On, zatim, navodi da su heretici živjeli u svojim samostanima u udaljenim planinskim dolinama, gdje su živjele i žene, koje su ih služile. Ova se pripovijest nekoliko puta ponavlja.

Papa Pio je, također, ostavio državne spise i dnevnik, koje je kasnije, nažalost, preradio papinski sekretar, po imenu Campanus (Kampanus), biskup Terama

mo u Poglavlju VI, pa zbog toga nećemo o njima sada govoriti. Važno je pomenuti da su 1461. tri bosanska vlastelina bila u Rim upućena, gdje su odrekli pedeset "manihejskih" grešaka.

Da li su oni, zaista, bili dualisti ili nisu, nije nam ovdje značajno; a ono što je značajno je da je papa Pio vjerovao da su trojica ljudi dualisti; činjenica da su njih trojica odrekla pedeset tačaka, po svemu, bez opiranja, sigurno je papu u njegovo mišljenje uvjerilo. Pio II u Commentarii i u svojoj Europi, bez okljevanja o Bosancima govori da su maniheji. Papa Pio u svojim pismima prije 1461. ne koristi termin "maniheji", kao i u svoje dvije knjige, a u pismu iz 1461. koristi termin o trojici vlastelina, čini se vjerovatnim da je određujuće krivovjerja odigralo veliku ulogu, pa je papa stekao mišljenje ili ga bar navelo da se malo više za situaciju u Bosni zainteresira ili da drugim očima gleda. Naravno, postoji mogućnost

da je papa svoje mišljenje stekao iz drugih, nama nepoznatih izvora, a moguće je da ga je njegov humanistički pogled na heretike naveo da među njima traži klasičnu herezu. Ali, da je papa imao ma kakav razlog, jasno se 1461. odlučio da su bosanski heretici maniheji i kao takve ih u svojoj Europi opisao, gdje je njihove greške pojedinačno naveo i uočio njihovo vjerovanje u dva načela, dobra i zla. Papin opis dualističkih heretika u Bosni se potom u hronikama i radovima o historiji i u narednim stoljećima ponavlja, pa je njegov opis ute-meljio još uvijek, preovladajuće mišljenje da je Bosanska crkva bila dualistička organizacija.

Materijal o Bosni i dvije rane i mnogo čitane historije se osnivaju potpuno na djelu pape Pia. Pomenuta dva djela su: Raphae-lo Volaterrano, Commentariorum

Pečat Tvrtka II Kotromanića

(umro 1477). Kasnije su dokumenti štampani pod naslovom Commentarii autora Gobellinusa (Gobelius). Commentarii su prvi put objavljeni u 1584. a Gobelinus je bio samo prepisivač.⁽⁷¹⁾

Sve pripovijesti koje se nalaze u Commentarii, raspravlјat će-

70. Izvještaj Antonius Righusa (Rigus) iz 1703., u: Pandžić, pp. 129-37, referenca o patarenima.

71. Pius II, Europa Pii Pontificis Maximi nostrorum temporum varias continens historias, Basel, 1501.

urbanorum (Paris, 1510) i Marc Antonio Sabellico *Rhapsodiae historiarum ab orbe condito Enneades* (sveska, Venecija, 1494-1504).

U pisanju pape Pia postoji jedna čudna činjenica, kao i u dokumentima o Bosni, koji su nastali u periodu odmah nakon propasti njene države, da on nije, niti iko drugi tražili informacije od Bosanaca, koji su u Rim i druge dijelove Italije izbjegli. Možda se samo čulo neko govorjanje (o Radakovoj izdaji u Bobovcu), nema ni jednog retka u hronikama i historijama pisanih u Vatikanu ili negdje drugdje u Italiji, u kojem bi se našla informacija, koju bismo s razlogom smatrati da potiče od bosanskih izbjeglica.

VIII Orbini i Pietro Livio Veronski

Jedan od naših temeljnih izvora iz hronika, bila bi, sada, izgubljena hronika o Bosni Pietro Livia Veronskog. Naši datumi i rasprava o sadržini hronike osnivaju se potpuno na odlomcima kasnijih autora, koji su ih prepisivali. Srećom je Orbini (1601) hronike mnogo citirao.⁽⁷²⁾ I Petar Masarechi u izještaju o svojoj apostolskoj vizitaciji Bosne i Hercegovine, 1623-24. također je hronike koristio.⁽⁷³⁾ Masarechiev izještaj sadrži mnogo materijala, ali izostavlja mnoge detalje, koje je Orbini naveo; s izuzetkom da se svaki odlomak Pietro Livia, koji je Masarechi koristio, također nalazi kod Orbini. Lucacci, 1605, također koristi djeilo Pietro Livia, ali njegov materijal sadrži mnogo manje pojedinsti, materijal je veoma zbijen, pa, povremeno konfuzno djeluje.⁽⁷⁴⁾

Na početku Orbinirovog pripovijedanja o herezi u Bosni, on navodi, "kao što je Livio Verons-

ki pisao" a pri kraju svog pripovijedanja o tome, citira Volaterrana i Sabellica. Pitanje, koje nas prvo zanima bit će, koliko je mnogo Orbinirovog materijala preuzeto od Pietro Livia? Proučavanje relevantnog dijela Orbinirovog teksta dovodi do rješenja, Orbiniева zahvala Pietro Liviу za počinje u odlomku dva, dolje.

Tekst:

1. "U tom vremenu je u Bosni bilo mnogo heretika a posebno patarena. Rimski papa, Klement VI je 1349 (sic 1339) u Bosansko kraljevstvo uputio franjevce, ljude svetog života, među kojima su bili brat Pellegrino (sic Peregrino) i brat Gioanni (Đoani) Aragonski, da u ovoj sredini lječe široko rasprostranjenu bolest hereze. Ovdje ne bi odgovaralo govoriti o onima koji su heretu u Kraljevstvo donijeli.

2. "Onda, hereza bosanskih patarena svoje porijeklo vodi (kao što je Pietro Livio Veronski pisao) u 'Paterno Romano', koji je sa svojim sljedbenicima bio istjeran iz Rima, a potom iz cijele Italije. Oni nisu imali kuda otići (nači pribježište), nigdje ih nisu primali, pa su preko Friula otišli u krajeve Bosne, gdje su se neki od njih nastanili, a ostali prodri do Trakije i naselili se uz obale Dunava, nedaleko od Nicopolsa.

3. "Oni su živjeli bez sakramenata, nisu išli na misu i bez svećenstva, iako su sebe nazivali kršćanima. Postili su petkom, slavili dane Gospodina našeg i sve kršćanske praznike, posebno, Spasovo, nisu bili kršteni,⁽⁷⁵⁾ odbacili su križ i zvali se 'paulikani'.

4. Oni su u svojim greškama ustrajavali do početka posljednjeg rata, između carstva (austrijskog), vladara Transilvanije i Osmanlija (Sulejmana). Bili su

svjesni da ih kršćani napadaju i vode u ropstvo kao da su Osmanlije, stoga su riješili prihvatići kršćanski kult. U ovim krajevima je bilo četrnaest sela gdje su paulikani živjeli. Bilo je Grka koji su smatrati da su oni sljedbenici Pavia od Samosate, ali je ime zavelo Grke. Paulikani su bili daleko od grešaka Samosate. Moje je uvjerenje kako se u Bosni zovu patarenici (Peterini?) da se radi o aluziji na ime sv. Petra, a oni heretici koji se zovu paulikani je aluzija na sv. Pavla, dva apostola i zaštitnika Rima.

5. "A, sada o našoj regiji Bosni kada su pomenuti franjevci stigli u Kraljevstvo. Stvari su bile suprotno od onoga što su oni očekivali, jer su sumnjali u bana Stjepana, koji je bio grčkog obreda, nije priznavao papu, da će im se suprotstaviti, ali je on upravo suprotno postupio. On je franjevce veoma ljubazno primio, dozvolio im da javno narod podučavaju protiv pomenutih heretika i da propovijedaju katoličku vjeru, jer mu se činilo da je bolje primiti rimokatoličke svećenike, koji su se malo razlikovali od grčkog obreda, nego heretike, koji su bili protiv i Grka i Latina. Franjevcima u radu je mnogo pomogao Domagna di Volzo Bobali (Bobali), kanonik dubrovački, obrazovan čovjek veoma primjernog života, koji se nalazio u blizini bana, na položaju glavnog sekretara. On je bana ubijedio da napusti grčko praznovjerje i da prigriči rimski obred.

6. "Ban je ratovao (kao što je već poznato) s carom Stefanom Nemanjom (sic Stefan Dušan) i Nemanjom, koji je želio imati bana u svojim rukama, potajno je pregovarao s Domagnom (Domnjom) i nekim bosanskim baronima.

Nastaviće se.

72. Pius II, *Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt*, Rome, 1584.

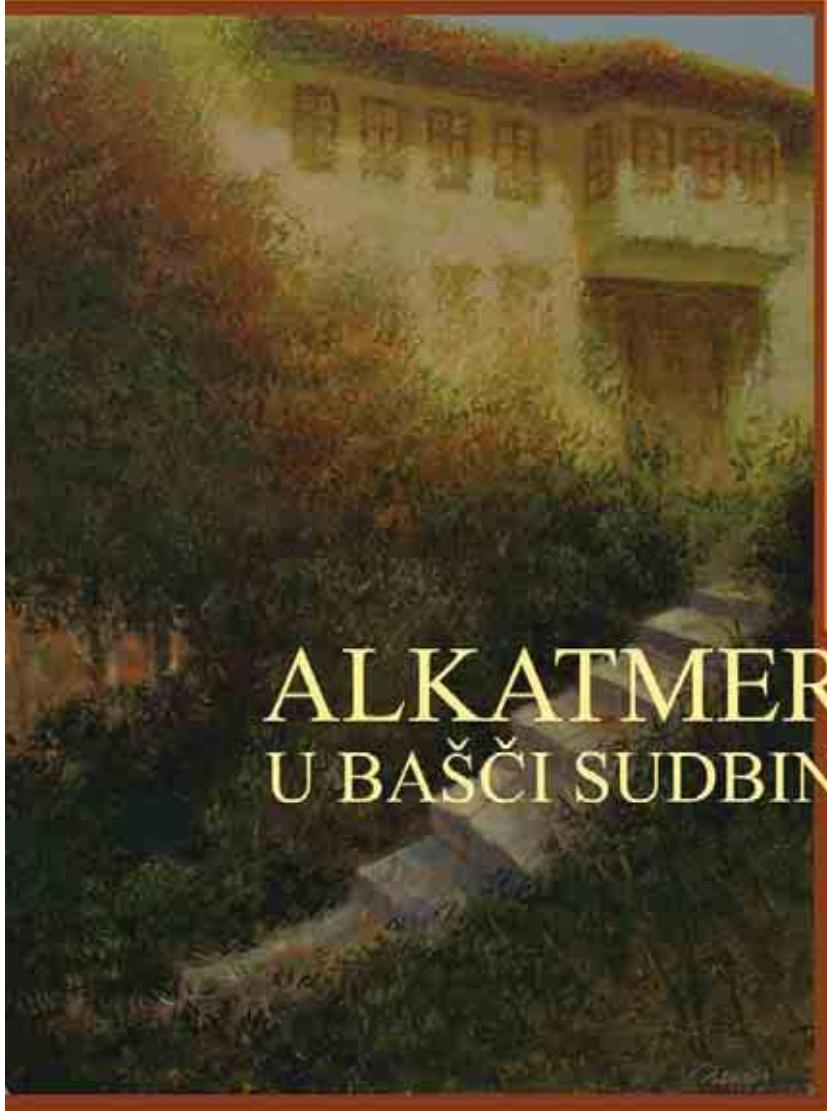
73. J Matasović, "Tri humanista o patarenima," *Godišnjak skopskog filozofskog fakulteta*, I, 1930, pp. 245-46.

74. Vidi, Poglavlje VI.

75. Orbini, *Illegno de gli Siavi*, Pesaro, 1601, pp. 352-54.

Novo u izdanju CBS-a

Rasim Ćelahmetović

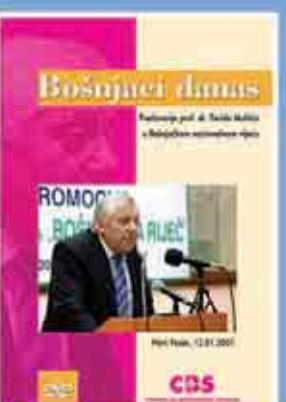
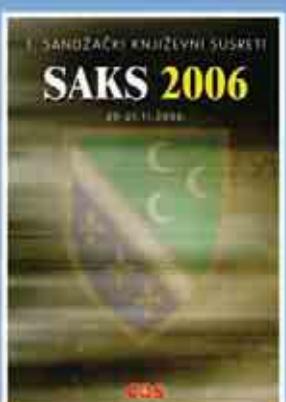
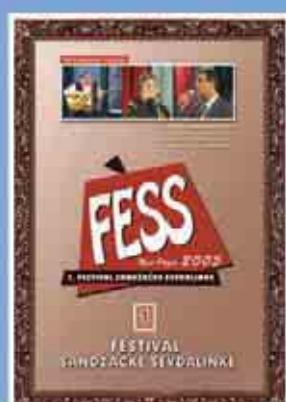
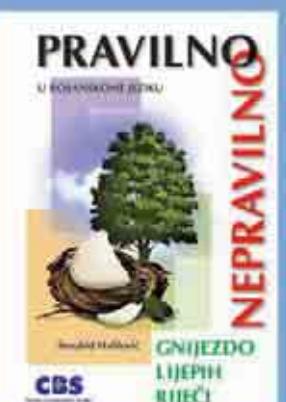
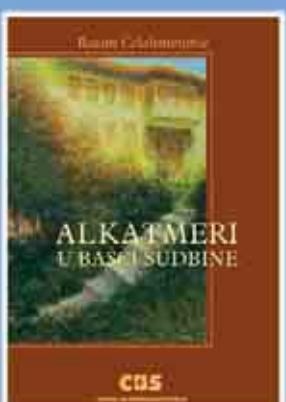
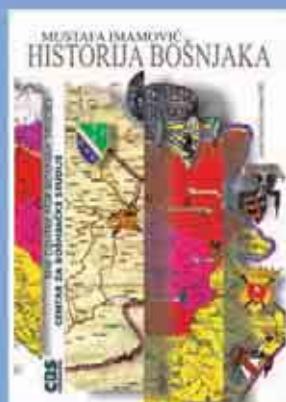
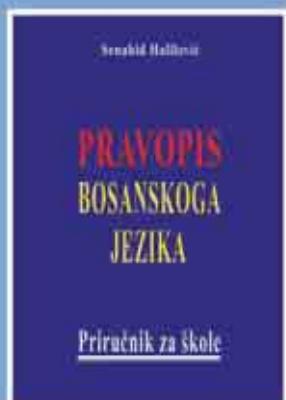

CBS

CENTAR ZA BOŠNJAČKE STUDIJE

IZDANJA

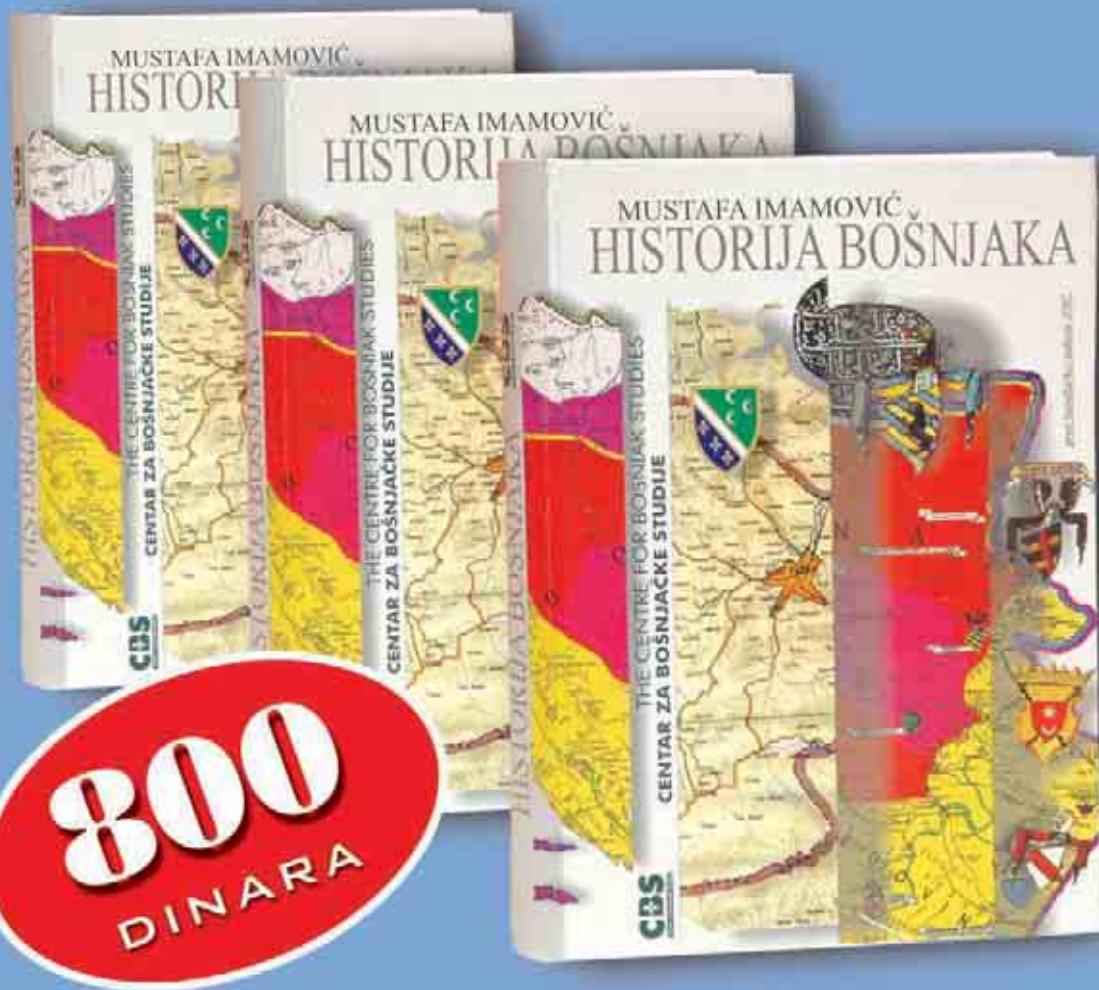
CENTRA ZA BOŠNJAČKE STUDIJE

Informacije o mogućnosti nabavke izdanja Centra možete dobiti na telefon 063/602 042

NOVO!

MUSTAFA IMAMOVIĆ HISTORIJA BOŠNJAKA

PRVO SANDŽAČKO IZDANJE

Informacije o mogućnosti kupovine knjige možete dobiti na telefon 063/602-042

ISSN 1452-497X

9 771452 497007

160 DIN + 2 EUR + 4 KM